

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH  
FILOZOFICKÁ FAKULTA  
HISTORICKÝ ÚSTAV

Diplomová práce

**Akce Ležáky. Obyčejná vesnice**

**Vojtěch Kyncl**

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

České Budějovice 2007

## ANOTACE

### **Akce Ležáky. Obyčejná vesnice**

Účelem diplomové práce je zachycení jednoho z nejkřiklavějších válečných zločinů na území Československa. K problematice paravýsadku Silver A byla již sepsána řada publikací a odborných článků. Jen minimum z nich se věnuje domácím spolupracovníkům skupiny a současně i jejím protivníkům. Práce se dělí do osmi kapitol. První kapitola krátce představuje životopis a kariérní vzestup SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha. Druhá kapitola rozebírá paravýsadky uskutečněné na území Protektorátu v roce 1941 a jejich setkání s domácím odbojem i gestapem. Třetí kapitola se zabývá vnitřní strukturou pardubické služebny gestapa, která byla v ležácké tragédii rozhodujícím činitelem. Čtvrtá kapitola je zaměřena na problematiku a teoretický rozbor fenoménu kolaborace a konfidencí. Nosným tématem je regionální organizace APF, která svoji činnost rozvinula hlavně v oblasti východních Čech. Pátá kapitola krátce popisuje aktivitu Silveru A na jaře 1942 a následný atentát na Heydricha z pohledu unikátního svědectví Heinze Pannwitze, vedoucího více jak devadesátičlenného týmu vyšetřovatelů. V šesté kapitole jsem se snažil zachytit organizační strukturu 20. záložního policejního pluku „Böhmen“, psychické vypětí jeho členů a počátky stanného práva ve vile „Zámeček“ na pardubickém předměstí. Sedmá kapitola je nejobsáhlejší a čtenáři má přiblížit několik základních událostí – vždy s ohledem k vypálení Ležáků. Zatýkáni některých odbojářů se stalo signálem pro ty ještě svobodné. Hlavní otázkou zůstává, jak na odhalení odbojové buňky reagovali dosud nezatčení. Neméně důležitou zůstává i situace v Berlíně, kde se o osudu obce hovořilo u Vůdcova stolu. Co přesně se dělo v obci a s jejími obyvateli v den vypálení, je také důležitou součástí této kapitoly. A vynechat jsem nemohl ani smrt posledního člena Silveru A Jiřího Potůčka s ohledem na poválečné vyšetřování. V osmé kapitole jsem se pokusil krátce vylíčit ležáckou tragédii a na dosud vydané literatuře její propagandistické využití v poválečném Československu. V zájmu celistvosti a chronologické posloupnosti práce je analýza literatury umístěna atypicky v závěrečné osmé kapitole.

## **Annotation**

Action Ležáky. Ordinary village

The aim of this final thesis is to describe one of the most important war crimes in Czechoslovakia. There have been written several books on the problem of the parachute group Silver A. However, only a small number of those books follows both the native co-workers of the group and their opponents.

This final thesis is divided into eight chapters. The first chapter describes the curriculum vitae and the career of the SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich. The second chapter analyses the parachuting completed in the Protectorate in 1941 and the meeting of those parachutes with the native revolting people and Gestapo. The third chapter concentrates on the internal structure of the Gestapo office in Pardubice which was the main element in the tragedy of Lezaky. The fourth chapter focuses on the problem and theoretical analysis of the informers. The main theme is the regional organisation of APF, whose main activity was developed mainly in East Bohemia. The fifth chapter describes the activity of the group Silver A in spring 1941 and the following assassination of Reinhard Heydrich. This is described by from the point of view of a witness, Heinz Pannwitz, who was the chief of more than ninety investigators. The sixth chapter describes the organization structure of the 20<sup>th</sup> reserve police regiment “Böhmen”, the mental strain of the members of the regiment and the beginning of martial law in villa “Zamecek” in one of the suburbs of Pardubice. The seventh chapter concentrates on some important events in Lezaky such as taking of some revolting people into custody was a signal for those who were free. The main question is, how the arrested reacted to the fact that the revolting people were revealed. The next important event was in Berlin, where the destiny of the village was discussed at the table of the Führer. Moreover, the chapter also contains what exactly happened with the people in the village during the day when it was burned out. The death of the last member of the group Silver A, Jiri Potucek, regarding the after-war investigation cannot be omitted. The eighth chapter describes the tragedy of Lezaky and the propagandistic use of the event in the post war Czechoslovakia – this all from until now published literature.

The analysis of literature can be found at the end of eighth chapter this thesis.

## **Čestné prohlášení:**

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma Akce Ležáky. Obyčejná vesnice jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím citovaných pramenů a literatury.

V Hlinsku v Čechách, dne 10. dubna 2007

.....

## Poděkování

Na tomto místě bych chtěl vyjádřit své poděkování pracovníkům Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích za poskytnuté informace, poznámky a cenné rady.

Poděkování patří též mým učitelům z Filozofické fakulty univerzity Friedricha Schillera v Jeně, prof. Dr. Norbertu Freiovi a Dr. Sibylle Steinbacher. Během mého dvouletého studia na této univerzitě mi poskytli řadu konzultací a návštěva jejich seminářů mi byla bezednou studnicí nového poznání.

Stejně přátelsky mi v mém studiu a návštěvách doktorandských seminářů byli nápomocni prof. Dr. Ludolf Herbst a prof. Dr. Gerd Dietrich v době mého studia na Humboldtově univerzitě v Berlíně.

V neposlední řadě děkuji svým rodičům, že mi umožnili studium na Jihočeské univerzitě i na univerzitách v zahraničí a má zásadní životní rozhodnutí v době studia podporovali. Dík patří též mé přítelkyni Petře za hodiny tichého a trpělivého naslouchání mým úvahám.

# Obsah

<b>Úvod</b>	<b>10</b>
<b>1. Zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich</b>	<b>14</b>
1.1 Životopis	14
1.2 Nástup SS-Obergruppenführera na post zastupující říšského protektora	15
<b>2. Výsadky a odbojové skupiny</b>	<b>19</b>
2.1 Výsadkář František Pavelka a pardubické gestapo	19
2.2 Neúspěšné působení Pavelky na území Protektorátu	20
2.3 Příprava operace Silver A	20
2.3.1 První kontakt s domácím prostředím	22
2.3.2 Spekulace o umístění vysílací stanice Libuše	24
2.3.3 Rozšíření okruhu spolupracovníků a převoz Libuše do lomu Hluboká	25
2.4 Ležácká odbojová skupina	26
2.4.1 Zprovoznění vysílací stanice „Libuše“	27
2.4.2 Působení desantu v Ležákách a jeho vnímání místním obyvatelstvem	30
2.4.3 Děti v roli aktivních pomocníků a svědků	33
2.4.4 Rozšiřování sítě odbojářů v blízkém okolí Ležáků	34
<b>3. Bezpečnostní aparát</b>	<b>37</b>
3.1 Gestapo jako účinný nástroj státní moci	37
3.2 Dosažitelnost pramenů k výzkumu pardubické služebny gestapa	40
3.3 Vznik služebny a archivně doložitelné životopisy jejích zaměstnanců	41
3.3.1 Vnitřní uspořádání služebny – jednotlivá oddělení a referáty	44
3.4 Všední den úředníka gestapa a jeho zakotvení v prostředí Oberlandrat Pardubitz	48
3.4.1 Gerhard Clages	48
3.4.2 Walter Lehne	51

3.4.3	Walter Kröger	53
3.4.4	Ostatní členové služebny	54
3.4.5	Pomocný personál služebny	54
3.5	Vývoj násilí na pardubické služebně	55
3.5.1	Obecné znaky agrese úředníků policejní složky	55
3.5.2	Byrokraté a vrazi v Pardubicích	57
3.6	Pardubická služebna SD	59
<b>4.</b>	<b>Konfidenti</b>	<b>61</b>
4.1	Dělení konfidentů na „důvěrníky“ a „udavače“	61
4.2	Typy konfidentů	63
4.3	Nejpočetnější aktivistické organizace v obvodu pardubického gestapa	64
4.3.1	Vlajka	64
4.3.2	Árijská pracovní fronta	65
4.3.2.1	Organizování členové	65
4.3.2.2	Vznik a působení Árijské pracovní fronty – Bedřich Opletal	68
4.3.2.3	Ideové představy Árijské pracovní fronty	72
4.3.2.4	Okresní úroveň Árijské pracovní fronty – Karel Holfeuer	77
<b>5.</b>	<b>Silver A a atentát</b>	<b>82</b>
5.1	Aktivita Silveru A – jaro 1942	82
5.2	Atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha	86
<b>6.</b>	<b>Ochranná policie a vykonávání exekucí v průběhu Heydrichiády</b>	<b>90</b>
6.1	Vila Zámeček	90
6.1.1	Poválečné vyšetřování a použité prameny	91
6.1.2	Struktura ochranné policie	93
6.1.3	Popis ubikací a místa poprav	96
6.1.4	Diváci a pomocníci	97

6.1.5 Sociální prostředí členů policejní jednotky	102
6.2 Exekuce	104
6.2.1 Výběh popravicích	104
6.2.2 Příprava popraviště	106
6.2.3 Vydání rozkazů	107
6.2.4 Provedení popravu	110
6.2.5 Psychický tlak jako následek popravu	114
6.2.6 Odvoz a likvidace obětí	117
6.2.7 Úklid popraviště a suvenýry	117
6.2.8 „Černý anton“ jako personifikace vražd	119
<b>7. Zatýkání v Ležákách a likvidace obce</b>	<b>120</b>
7.1 Odvezení vysílačky Libuše z ležáckého mlýna	120
7.2 19. červen a 20. červen 1942	120
7.3 21. červen, zatčení mlynáře Švandy	121
7.4 Události z 21. na 22. června v souvislosti se sebevraždou strážmistra Kněže	123
7.5 22. červen a zatčení rodinných příslušníků odbojářů	127
7.6 Informace pro Berlín	130
7.6.1 Večeře u Vůdce	130
7.6.2 Podání informací berlínské centrále o nalezení radiopřijímače	131
7.7 Likvidace obce Ležáky 24. června 1942	132
7.7.1 Vypálení obce	132
7.7.2 Příjezd obyvatel do Pardubic	140
7.7.3 Poprava	142
7.7.4 Odjezd dětí a jejich likvidace	145
7.7.5 Veřejné mínění	148
7.8 Dohra	147
7.8.1 Situace zatčených odbojářů mezi 25. červnem až 1. červencem	147



7.8.2 Potůčkovy poslední dny	151
7.8.3 Smrt Jiřího Potůčka a komunistický rozsudek nad Karlem Půlpánem	153
7.8.4 Poprava zatčených odbojářů 2. července	160
7.9 Udání	163
7.9.1 Člen APF Karel Andrák	163
7.9.2 Průběh vyšetřování	169
7.9.3 Žaloba	175
7.9.4 Člen SD Otakar Pavlas	177
<b>8. Obraz ležácké tragédie v české společnosti</b>	<b>180</b>
8.1 Ležáky v roce 1942	181
8.2 Ležáky v roce 1945-1948	183
8.3 Ležáky v letech 1948-1968	185
8.4 Ležáky v letech 1968-1989	186
8.5 Ležáky od roku 1989	188
<b>Závěr</b>	<b>189</b>
<b>Prameny a literatura</b>	<b>192</b>
<b>Seznam zkratek</b>	<b>199</b>

## Úvod

30. září 1938 se uzavřela ani ne dvacetiletá existence Československé republiky. Po politické krizi vyvolané silným tlakem ze strany nacistického Německa v čele s Adolfem Hitlerem a za naprosté mezinárodní izolace způsobené postojem Francie a Anglie, podepsal československý prezident Edvard Beneš smlouvu označovanou jako Mnichovská dohoda. Tento dokument a následky, které z něho plynuly, se staly hlubokou ranou v srdcích všech svobodně smýšlejících občanů mladého středoevropského státu. Vojsko odhodlané nasadit vše pro obranu země, za kterou již řada mužů připravených na svých stanovištích bojovala v první světové válce, nemělo šanci využít své odhodlání k boji. S pocitem křivdy se stahovali z obranných postavení, od nových ještě lesknoucích se zbraní, ale především od své cti. Cynické poznámky německých vojáků ještě prohlubovaly hnus nad nastalou situací, nad těmi, co se po zuby ozbrojení přihnali, nad zradou i nad sebou samými. A zanedlouho měla přijít rána další...

Jednu hodinu po půlnoci 15. března 1939 zahajuje svým projevem prezident Emil Hácha jednání s Adolfem Hitlerem v Berlíně. Potřebuje získat informace o záměrech Německa. Po smířlivých Háchových slovech přichází se svým projevem Hitler. S razancí jeho vlastní vyhrožuje a vyčítá. Tlak děsivých slov se stupňuje a nakonec přichází prohlášení o již vydaném rozkazu obsazení Česko-Slovenska a jeho zapojení pod ochranná křídla Německé říše. Současně přichází ujištění, že pokud by snad Hácha nechtěl podepsat „dobrovolné“ odevzdání státu do rukou Německa, pak by přišlo na řadu bombardování Prahy. Po zdravotním kolapsu zdrcený prezident podepisuje ve čtyři hodiny ráno předložený dokument a do zbytku bývalé Československé republiky se začíná valit německé vojsko. O den později je zřízen Protektorát Čechy a Morava...

Těmito událostmi může začít příběh jedné malé osady na Vysočině. O jejím osudu bylo již hodně napsáno a já vlastně mohu hned na začátku čtenáři říci, že obec nesoucí název Ležáky byla srovnána se zemí a obyvatelé byli zastřeleni nebo zahynuli v koncentračních táborech. Napsal jsem to stejně jako autoři řady publikací nebo brožur doprovázejících poválečné smuteční slavnosti. Ovšem po takovém konstatování jako by se najednou ztratil člověk, jako by několikaměsíční spolupráce s paravýsadkem Silver A skončila ne pro lidi ale pro čísla, která se rozplynou jako kapka v moři. Každý z těch, kdo v této tragédii položil život, prožíval své poslední dny a hodiny jinak. Někdo v naději, někdo v zatvrzelém mlčení, jiní už dosáhli hranice psychického zhroucení nebo úplně potlačili pud sebezáchovy a

spáchali sebevraždu. Ale právě rozdílnost vnímání blížící se smrti dává celé události lidský rozměr, paradoxně rozměr života. Za svůj úkol jsem si předsevzal ukázat odvahu těch, kteří poskytli parašutistům pomoc v jejich velice důležitém úkolu – vysílat zprávy o dění v Protektorátě a svým dílem přispět k likvidaci jednoho z nejdůležitějších mužů nacistického velení. Ačkoliv nikdo z ležáckých obyvatel nadržel prst na spoušti, tak i díky nim byl Heydrich odstraněn. Bez jejich pomoci by Silver A ani Anthropoid neměly šanci splnit své úkoly s tak výborným výsledkem. Ti „zdánlivě bezejmenní“ se stali nedílnou součástí řízeného odboje, na kterém měl prezident Beneš mimořádný zájem. Odhad politického účinku provedeného atentátu a následného nacistického teroru na spojenecké vlády Francie a Británie byl úžasně přesný; Mnichov padl. Jak uvidíme později, jsou Ležáky nejen průsečíkem účasti fyzicky přítomných parašutistů, gestapáků a místních odbojářů, ale v pozadí stojí dvě významné politické osobnosti. Benešem podporovaná akce atentátu vyvolala Hitlerovu protiakci v podobě dvou vypálených obcí.

V mé práci chci přiblížit, jak gestapo kousek po kousku odhalovalo odboj na Chrudimsku, jaké byly obavy spolupracovníků parašutistů od prvního seznámení s bojovým úkolem až po jejich poslední výkřiky u popravčích kůlů pardubického Zámečku.

Čím častěji jsem navštěvoval archivy a čím více času jsem se zabýval „akcí Ležáky“, tím více jednotlivých činitelů událost odhalovala. Vedle skupinky odbojářů a vypálení obce, jsem sledoval i fungování a působení pardubické služebny gestapa. O její činnosti se dozvídáme útržkovitě z malé pramenné základny, která vznikla díky poválečnému Mimořádnému lidovému soudu v Chrudimi. Analýzu hlavních osobností služebny a její zakořenění ve společnosti, a obzvláště v pardubickém a chrudimském okrese, jsem se snažil odhalit pomocí pramenné základny německých archivů (nacistických, východo- i západoněmeckých) a také pomocí odborné literatury současných převážně německých historiků a sociologů.

Obsáhle jsem se pokusil vylíčit i rozšíření kolaborantských organizací a udavačství ve východních Čechách, opět s úzkým zaměřením na Pardubicko a Chrudimsko. Jako největší přínos mé krátké studie k tomuto tématu považuji popis a rozbor regionální organizace Árijské pracovní fronty, jejíž členové se zpravodajskou, rozuměj udavačskou, aktivitou zapojili do spolupráce s okupační mocí.

Tragédie Ležáků se neskončila jejich srovnáním se zemí. Obyvatelé okolních vesnic nezapomněli na své sousedy ani na konci války. Chuť pomstít nevinné oběti byla tak silná, že řada mladých mužů se v květnových dnech roku 1945 chopila zbraně a šla si své účty vyřídit sama. Bez soudu, bez někým uděleného práva, vynesli své rozsudky nad zajatými

vojáky německých ozbrojených složek. I státní moc si našla obětní beránky. Nešťastným, pro parašutistu Potůčka, smrtelným výstřelem v lese u Trnové si svůj rozsudek komunistickou justicí zpečetil strážmistr Půlpán. I jeho příběh svědčí o době a vášních.

V průběhu tvorby mé práce nabýval její obsah neúměrného rozsahu. Asi jako každý začínající historik jsem byl sveden touhou shromáždit co nejvíce dostupných pramenů. Postupně jsem byl nucen své otázky „okleštit“, aby byla udržena celistvost vyprávění. Ležáky, ačkoliv by mohly být pouhým popisem vykořenění lidského sídla, představují několik sond do protektorátní společnosti v době druhé Heydrichiády zaměřené teritoriálně na oblast „Oberlandrat Pardubitz“. To ovšem neznamená, že některé výsledky výzkumu a mé postřehy nejsou využitelné i v dalších oblastech Protektorátu.

Pramenná základna k danému tématu je geograficky velice roztráštěná. V každé kapitole uvádím konkrétní prameny, které jsem v dané „sondě“ využil. Následující přehled je z tohoto důvodu uveden pouze stručně. Využil jsem archivních materiálů uložených v SOA Zámrsku, kde jsou uloženy vyšetřovací spisy Mimořádného lidového soudu v Chrudimi z let 1945-1948. Mezi složky patří vyšetřovací spisy členů pardubického gestapa, členů Árijské pracovní fronty a souzených kolaborantů. Na regionální úrovni jsem využil archivních materiálů – převážně fotografických snímků, uložených v Městských muzeích v Hlinsku, Chrasti a Skutči. Opomenout nemohu ani Památník Ležáky. Na okresní úrovni jsem prostudoval materiály uložené ve Státním okresním archivu v Chrudimi a Pardubicích a v Regionálním muzeu v Chrudimi. Panem Janem Tetřevem, pracovní Východočeského muzea v Pardubicích mi umožnilo přístup do depozitářů s hmotnými pozůstatky pardubického popraviště a úřadovny gestapa. Samozřejmě jsem k přípravě práce využil výstavy umístěné v Památníku Zámeček. Nejdůležitější archivní fondy jsou umístěny v Národním archivu a Archivu ministerstva vnitra v Praze. Vojenský historický archiv má sice k dispozici materiály k operaci Anthropoid, ty se ovšem netýkají přímo Ležáků, proto jsem je do práce nezahrnul. Letecké snímky pardubického popraviště a oblasti Ležáků mi poskytl Vojenský hydrometeorologický a geografický úřad Dobruška.

Při svém studiu ve Spolkové republice Německo jsem využil návštěvy archivu Centrální úřadovny státního návladního v Ludwigsburgu u Stuttgartu, Spolkový archiv v Berlíně (archiv složek členů SS je v německé historické obci známo jako Berlínské dokumentační centrum) a Zemský archiv ve Výmaru včetně koncentračního tábora Buchenwald.

K získání co nejplastičtějšího obrazu tehdejších událostí jsem využil nejen archivních pramenů, ale i metody ústní tradice (oral history). Plně si uvědomuji úskalí, která tento zatím

ne příliš využívaný způsob získávání historických faktů přináší. Kritické zhodnocení vzpomínek pamětníka není vždy plně možné. Některé události však zůstaly v jakýchkoliv fondech nezaznamenány, buď proto, že je sami pamětníci považovali za nepodstatné nebo proto, že lidé, jichž se vzpomínky týkaly, by se svým vystupováním nechtěli právě chlubit.

Doba nacistické perzekuce byla jednou z nejhorších bitev, kterou musela ona část demokraticky smýšlejícího českého národa ve své novodobé historii vybojovat. Pamětníků doby šestiletého válečného úskalí stále ubývá a nenávratnou ztrátou jejich vzpomínek zaniká i část naší národní kultury.

Věřím, že tato krátká práce pomůže dosadit další kamínek do mozaiky dějin největší společné válečné akce českého domácího i zahraničního odboje během druhé světové války. Prožijme společně atmosféru doby, která nám snad lépe pomůže porozumět motivům hrdinského jednání, reakcím úhlavních nepřátel i zákeřnosti českých Jidášů.

# I. Reinhard Heydrich

## 1.1 Životopis

Reinhard Heydrich<sup>1</sup> se narodil 7. března 1904 v Halle an der Saale v císařském Německu. Otec Bruno Heydrich, operní pěvec a skladatel, se snažil od mala svému synovi vštěpovat základy hudebního umění, což se mu i dařilo, a malý Reinhard se neustále zlepšoval v hraní na housle. Rodinu však neustále pronásledoval antisemitský společenský přízrak v podobě smyšleného židovského původu. Brunova matka si za svého druhého manžela vzala Gustava Süsse. Ten neměl se Židy nic společného, ale jeho příjmení židovské předky značně připomínalo. Mladý Reinhard se po téměř celý život potýkal s posměchy a rasistickými narážkami na svoji osobu. Aby odvedl pozornost nepřátelského okolí od své osoby, začal se sám jako antisemita projevovat. Jakmile absolvoval gymnázium začal od roku 1922 sloužit u námořnictva, které mělo v té době zažité vlastní ideály a vzory pravého německví a vlastenectví. Důstojník sloužící v takovém vojenském uskupení musel představovat na jedné straně tvrdého nesmlouvavého nacionalistu, na druhé pak šlechtného a zdvořilého kavalíra, který umí vystupovat na veřejnosti a chovat se i náležitě k ženám. Heydrich se snažil své chování ovládat, ale pro mravnostní delikty byl na konci roku 1930 z námořnictva propuštěn. Za několik měsíců vstoupil do stále silnější NSDAP a SS a od července 1932 si získává důvěru Reichsführera SS Heinricha Himmlera, který jej jmenuje svým zástupcem a velitelem SD. Od této chvíle se v Heydrichovi probouzí neuvěřitelná schopnost panovat a zabíjet. Nebezpečně se v jedné osobě snoubila moc, ctižádost, rasismus s nadprůměrnou inteligencí (sám plynně ovládal čtyři evropské jazyky), úřednickou pečlivostí a smyslem pro organizaci. V roce 1934 se jedním z prvních úkolů, které měl splnit, stala likvidace Rudolfa Formise, německého radiotelegrafisty, jenž měl svoji tajnou vysílačku umístěnou ve Štěchovicích v tehdejší Československu. Formise se podařilo zneškodnit, ale vykonavatelé si počínali tak neobratně, že navedli policii neodvratně až k hranicím s Německem. Další akce namířené na likvidaci nepřátel již probíhaly s dokonalým promyšlením a perfektní přesností.

Heydrich se podílel na zosnování a výkonu důležitých operací, které bezprostředně vedly k likvidaci politických odpůrců a k cestě nacistů za světovládou. Podle očitých svědectví to byl právě on, kdo vynesl ortel smrti nad vůdcem SA Ernstem Röhmem v roce 1934, účastnil se též zabíjení Židů během Křišťálové noci v roce 1938, připravil útok na vysílač v Glivicích v roce 1939 a osnoval konečné řešení židovské otázky v Evropě. Během

---

<sup>1</sup> Callum MACDONALD, *Úder z Londýna. Atentát na Obergruppenführera Reinharda Heydricha*, Praha 2002; Jaroslav ČVANČARA, *Heydrich*, Praha 2004; H. G. HAASIS, *Smrt v Praze. Atentát na Reinharda Heydricha*, Praha 2004.

stanného práva, vyhlášeného Heydrichem v Protektorátu na konci září 1941 a skončivšího v polovině ledna 1942, padlo na 450 lidí a více jak 2200 jich bylo odesláno do koncentračních táborů. V době, kdy se zastupující říšský protektor oficiálně ubíral vlády, objevily se několik tisíc kilometrů od Prahy, v dobytém Kyjevě, vyhlášky s rozkazem přesídlení určené všem židovským obyvatelům. Kamufláž vyšla výborně, a tak mezi 29. a 30. zářím 1941 bylo v malé rokli nazývané Babí Jar postříleno popravčí jednotkou o síle přibližně pěti set mužů přes 33 000 lidí. Na tomto masakru nesl spoluzodpovědnost i Reinhard Heydrich. Takový muž právě získává kontrolu nad Čechy, přičemž se jeho pomocníkem stal celý „úřednický“ aparát včetně Adolfa Eichmanna nebo Rudolfa Hösse. Pročteme-li dobře biografie české provenience týkající se Heydrichovy osoby, vystupuje v nich jako vrah českého národa. Obrátíme-li pozornost na biografie vzniklé v ne-českém prostředí, objevíme Heydricha alias klíčovou osobu v řešení židovské otázky a likvidace jakéhokoliv protinacistického odporu. Osobně se domnívám, že takové vyhodnocení Heydrichovy policejní činnosti je daleko významnější než úzká orientace na „českého kata“. Uvědomíme-li si, jakou úlohu zastával v nacistickém systému mladý generál, vyjde nám jeho činnost, coby zastupujícího protektora, jako vedlejší zaměstnání. „Endlösung der Judenfrage“ se odehrávalo plně v režii Heydricha a na jeho počest byla celá technická i duchovní soustava vedoucí k holocaustu pojmenována jako operace „Reinhard“. Nezapomínejme na tuto okolnost, neboť vyzvedne úspěšný atentát z čistě nacionálního na celoevropský význam.

## **1.2 Nástup SS-Obergruppenführera na post zastupující říšského protektora**

27. září 1941 se v protektorátním tisku objevila zpráva s titulkem „*Říšský protektor svobodný pán von Neurath onemocněl. SS Obergruppenführer generál Heydrich ustanoven zástupcem říšského protektora.*“<sup>2</sup> Oficiální zpráva, kterou vydala ČTK, pouze maskovala hlavní důvod odvolání Konstantina von Neuratha z funkce. Hlavním podnětem byla jeho neschopnost čelit vzpurnému postavení české vlády a nastolit rychlý konec množícím se odbojovým akcím veřejnosti. K vrcholným otevřeným projevům nesouhlasu s okupační mocí patřil bojkot protektorátního tisku mezi 14. a 21. zářím 1941. Na mnoha místech poklesl prodej tiskovin až o 70%. Hitler nehodlal dále přihlížet neklidu, který v Protektorátu panoval a rozhodl se pro radikální řešení. Dosadil do Prahy svého nejlepšího člověka. Ještě dopoledne přistálo na ruzyňském letišti letadlo s novým zastupujícím říšským protektorem na palubě. Velmi rychle se pouští do práce a již krátce po 15. hodině nechává zatknout předsedu vlády generála Aloise Eliáše, kterého si vzal jako rukojmí pro pevnější spolupráci s prezidentem Háchou, a o tři

---

<sup>2</sup> Národní politika, Praha 30. září 1941, titulní strana.

hodiny později i ministra Havelku. O den později, tj. 28. září, je s nacistickou obřadností uveden ve svůj nový úřad. ČTK dosti výstižně zveřejňuje onu pompéznost: „*Dnes dopoledne se ujal svého úřadu SS-obergruppenführer a generál policie Heydrich, zastupující říšského protektora a pověřený výkonem jeho funkce. Před 11. hodinou dopolední nastoupily na Hradčanském náměstí před hlavním vchodem do Hradu čestné setniny branné moci, zbraní SS a policie. Na obou velkých stožárech prvního nádvoří vlála vlajka říšská a vlajka SS. Obergruppenführer generál Heydrich se svým průvodem přijel na Hrad po hradní rampě, která byla vroubena špalířem obecnstva. Po uvítání státním tajemníkem SS-obergruppenführerem K. H. Frankem vykonal přehlídku čestných oddílů, přičemž hrála vojenská hudba. (...) Za zvuků písní národa byla poté vztyčena na tereziánském traktu Pražského hradu vlajka říšského protektora.*“<sup>3</sup> Okamžitě podniká první kroky k pacifikování českomoravského prostoru. V odpoledních hodinách se na Pražském hradě sešli k povinnému nástupu protektorátní novináři. Heydrich k nim měl krátký proslov a oznámil jim krajně nepříjemnou zprávu, která se později objevila i na červených vyhláškách po celé zemi: „*Na ochranu zájmů Říše a obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava vyhláší tudíž, s poukazem na vyhlášení civilního výjimečného stavu ze dne 27. září 1941 s účinností od 28. září 1941 – 12. 00 hodin – až na další v okresích Oberlandratů Praha, Brno, Moravská Ostrava, Olomouc, Hradec Králové, Kladno CIVILNÍ STAV VÝJIMEČNÝ.*“<sup>4</sup>

2. října 1941 vyložil svoji novou politiku proti českému obyvatelstvu při audienci vysokých činitelů NSDAP. Citovat budu pouze úryvky, které jasně ukazují směr nacistických plánů: „*Musíme zde vlastně rozeznávat tři velké skupiny. (...) druhá skupina jsou prostory východní, osídlené částečně Slovan, o nichž musíme vědět, že dobrotivost tam bude vykládána jen jako slabost, v nichž Slovan sám vůbec nechce, aby s ním bylo zacházeno jako s rovným, a kde jest zvyklý, že se s ním pán nebratří. (...) A nyní, když pohlížíme na tyto věci jako na celek, bude vám jasné, že nelze tento česko-moravský prostor natrvalo nechat tak, aby Češi mohli říkat, že je to prostor jejich. (...) Každý Němec, který má zde význačné postavení, se musí považovat za politického vojáka vůdcova, musí vidět naprosto jasně hlavní linii tohoto prostoru, potírání každé české samostatnosti, musí si při denním styku uvědomovati, že Čech je Slovan, že tedy i Čech si vyloží každou dobrotu jen jako slabost. Že je šílenství polevit v jednotlivém případě, poněvadž to ten druhý neuzná, ale vždycky v zápětí tuto povolnost si vysvětlí jako slabost a příště přijde s větším požadavkem. (...) Hlavní linie pro všechno naše jednání musí zůstat nevysslovena, že totiž tento prostor musí být jednou německý a že Čech*

---

<sup>3</sup> Tamtéž.

<sup>4</sup> Michal Burian, *Atentát. Operace Anthropoid 1941 – 1942*, Praha 2002, s. 24.



*v tomto prostoru konec konců nemá co pohledávat. (...) K tomu dále patří, že se musí českým dělníkům přirozeně dát tak nazrát - smím-li to tak říct, aby mohli konat svoji práci. Je nutno však dávat pozor, aby Čech nepoužil podle své přirozenosti této nouze Říše k získání nějakého soukromého a vlastního mimořádného prospěchu. Tento běžný úkol předpokládá, abychom především ukázali Čechům, kdo je pánem v domě, aby zcela přesně věděli, že zde velí německý zájem a jediným rozhodujícím činitelem je Říše, zastoupená v tomto prostoru svým velením, tedy také, pánové, vámi. Říše si nedá se sebou žertovat a je pánem v domě, tj. ani jeden Němec nesmí Čechovi něco odpustit, právě tak, jako je tomu v Říši se Židy, nesmí být žádný Němec, který by řekl: „Ale tento Čech je slušný. (...) Zažili jste, že jsem ve třech dnech nasadil zde hezky ostré tempo. Zásadou bylo, abych provedl skutečně odstranění a zatčení stávajících skupin odporu. Chtěl bych přitom říci, že jsme v tomto směru musili zjistit, že tyto organizace byly mnohem vyvinutější a hotovější, než můžeme z propagačních důvodů říci v tisku. Mluvím-li v tisku o skupinách odporu a o jednotlivých pachatelích, pak to dělám proto, abych přivedl český národ na myšlenku: Ne, aby ses s tím ztotožňoval! Jinak bych zde musil bojovat proti celému národu, ale to se v dané chvíli nehodí do úkolů dnešní války. Byla již organizace, která nestála významem za polskou a polská organizace v generální gouvernementu opravdu již za to stojí. To je za prvé. Druhým úkolem je likvidace a odstranění oné vedoucí vrstvy, která v českém národě se může stát nebezpečnou ...“<sup>5</sup>*

Tato slova nebyla pronesena jen tak do větru. Nacistům se skutečně dařilo rozbít jednotlivé složky domácího odboje takovým způsobem, že během několika týdnů byla zničena téměř celá centrála ÚVODU. Toto dění v Protektorátě sledovali i vedoucí představitelé v Anglii v čele s prezidentem Benešem. Jejich zisk informací byl velmi omezen a dodávat zprávy z Čech až do Británie bylo téměř nemožné. Díky londýnskému vysílání se obyvatelé Protektorátu dozvídali o jednáních a postupech Spojenců, avšak zpětné spojení udržovala po 8. červenci 1941 již jen vysílačka doc. Krajiny s označením SPARTA 1. Po zásahu Heydricha do celé struktury odbojové složky přestávala tato síť fungovat a jen velice těžko se její trhliny nahrazovaly novými lidmi. Naprosto nezbytně musel být domácí a zahraniční odboj propojen. Dalším důvodem bylo konečné uznání československé exilové vlády, která měla díky svému ponižujícímu přídomku „prozatímní“ mezi ostatními spojeneckými vládami dosti svízelné postavení. Nacisté se snažili udržet na území Protektorátu naprostý klid a vyvolat zdání, že Češi jsou v Říši spokojeni a pomalu se mění

---

<sup>5</sup> František Ťopek, *Údolí výstrahy*, Havlíčkův Brod 1960, s. 31 – 35.

v nepřátele Spojenců. Rozsah sabotážních akcí byl v očích Britů vcelku malý a okupační moc se samozřejmě snažila jakýkoliv odpor zatajit. Řada přišla na akce vedené ze zahraničí.

## 2. Výsadky a odbojové skupiny

### 2.1 Výsadkář František Pavelka

3. října 1941 se u přednosta zpravodajského odboru Ministerstva národní obrany v Londýně plukovníka generálního štábu Františka Moravce sešlo pět mužů. Podplukovník Bartík, major Paleček, major Krček a rotmistr Gabčík s rotným Svobodou byli přítomni dosti důležitému rozhovoru k operaci, jejíž přípravy byly zachyceny v jednom z mála uchovaných dokumentů nesoucích název Anthropoid. Moravec údajně řekl Gabčíkovi a Svobodovi toto: „(...) *Měsíc říjen je měsícem našeho národního svátku, našeho osvobození. Je potřeba v této situaci, kdy náš lid bude slavit nejsmutnější svátek svého osvobození, aby tento svátek byl nějak podtrhnut. Bylo rozhodnuto, aby toto podtržení se stalo nějakým činem, který by byl zaznamenán do dějin právě tak, jako toto vraždění. Jsou v Praze dvě hlavní osoby, které reprezentují toto vybíjení. Je to K. H. Frank a Heydrich, nově příchozí. Podle našeho názoru jakož i našich vedoucích osob, je třeba pokusit se o to, aby jeden z nich za to zaplatil, abychom ukázali, že vracíme ránu za ránu. (...) Vznikají-li pochybnosti po tom, co jsem řekl, řekněte to. Gabčík i Svoboda souhlasně setrvávají na tom, úkol převzít. Odchod obou bude uskutečněn kolem 10. X. t. r.*“<sup>6</sup>

Ještě v noci z 3. na 4. října je ovšem uskutečněn jiný výsadek. Do Protektorátu se snesl svobodník aspirant František Pavelka, jehož doskoková plocha byla chybou navigace určena o 35 km západněji proti původnímu plánu, tedy u Čáslavi místo v Nasavrkách ve východních Čechách. Ani žádný z pozdějších výsadeků nebyl uskutečněn na předem určené místo seskoku. Zajímavá je výpověď Ludvíka Schulze, po válce zadrženého příslušníka pardubického gestapa: „*Týden<sup>7</sup> po mém nastoupení na gestapo, přišla zpráva, že se chystá seskok parašutistů u Nasavrck. Po obklíčení prostoru četnictvem bylo zjištěno, že seskok se udál někde u Čáslavě a na základě šetření v Nasavrkách byl jmenován poštovní úředník Michálek, který celou věc měl inscenovati. Michálek byl zatčen a podal úplné doznání.*“<sup>8</sup> V dalším protokolu vypovídá Schulze o „honu“ na Michálka: „(...) *bylo mi přikázáno Kuchlerem a Krögerem, že mám připravit vůz, odjeli jsme do Chrudimě, dále potom k Nasavrkům a na Brádlo, kde sháněli shora jmenovaní nějakého Michálka, o kterém se dozvěděli, že odejel někam ke Chrudimi. Jeli jsme proto za ním a dotyčného jsme u Nasavrck chytili. To se tenkrát jednalo o seskok nějakého parašutisty u Nasavrck.*“<sup>9</sup>

---

<sup>6</sup> M. BURIAN, *Atentát*, s. 24.

<sup>7</sup> Schulz nastoupil u gestapa již 6. června 1941, tudíž je jasné, že časový údaj je chybný. Vzhledem k tomu, že udává skutečně jen krátké časové rozmezí, k jinému seskoku do té doby na území Protektorátu nedošlo a Pavelka skutečně seskočil u Čáslavy, považuji tuto výpověď za věrohodnou.

<sup>8</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulz, kart. 101, s. 50.

<sup>9</sup> Tamtéž, s. 167.

## 2.2 Neúspěšné působení Pavelky na území Protektorátu

Není mnoho možností, jak se mohlo gestapo dozvědět o seskoku. Nehledě na to, že šlo vcelku najisto přímo za Michálkem. S ním skončilo v rukách tajné policie dalších deset lidí. Mezi nimi i jistý Burša z Chrudimi. Právě na něho dostal o tři měsíce později záchytnou adresu Valčík, aniž by kdokoliv ze zpravodajců v Anglii tušil, že Burša již byl zatčen. Jak se však Michálek dozvěděl o seskoku? Přes koho byl informován o přiletu Pavelky? Je možné, že zprávu podala Sparta, ale o tom se již žádné svědectví nedochovalo.

Pokračujme krátkým příběhem prvního parašutisty v Protektorátě. Poté, co Pavelka zjistil, že je v Koudelově u Čáslavi, pustil se nocí na správné místo seskoku. Během 4. října se dostal na první záchytnou adresu Václava Doležala do prostoru předpokládaného seskoku, tedy do Nasavrk, pouhých deset kilometrů od Ležáků, a nebyl chycen, jelikož členové gestapa se vydali na pátrání do Čáslavi. Pavelka měl dovézt nový vysílač Mark III, ale tato stanice s celým příslušenstvím padla do rukou tajné policie. Po třech týdnech, tedy již 25. 10. 1941, byl dostižen gestapem, aniž by mohl podat do Anglie jedinou zprávu.

## 2.3 Příprava operace Silver A

Mezitím však byla operace Anthropoid kvůli přerušení spojení se Spartou 1<sup>10</sup> odložena a přednost dostal program Silver, který měl opět pomoci navázat z Protektorátu radiový kontakt. Již od samého počátku bylo počítáno se tříčlennou skupinou. Do výsadku se hlásili všichni účastníci naprosto dobrovolně a sami si mohli vybírat, s kým chtějí být do nebezpečné akce povoláni.

První z formujícího se Silver A, kdo vyplňoval dotazník s osobními údaji a přáním k nasazení v speciálních úkolech, byl Josef Valčík<sup>11</sup>. Předválečným povoláním byl vyučeným koželuhem v Baťových závodech. Jako jediný ze Silveru A neměl žádné jazykové zkušenosti a v kolonce „*jazykové znalosti*“ dopsal pouze strohé „*česky*“<sup>12</sup>. Drobná slabina v možnostech dorozumívání nezabránila jeho účasti ve výcvikovém programu a následném výsadku. Druhý, kdo zapisoval do dotazníku své údaje, byl nadporučík Alfréd Bartoš<sup>13</sup>. Jeho jazykové znalosti byly výtečné a do kolonky tedy dodal „*francouzsky, anglicky, německy*“ a k dotazu „*jména osob se kterými chce být použit*“ drobným písmem jmenoval „*rtm. Valčík*“<sup>14</sup>. V armádě byl již od roku 1935 a jako radista a parašutista měl ty nejlepší předpoklady získat účast a velení.

<sup>10</sup> Vysílačka Sparta 1 byla zajištěna gestapem 4. října 1941. 19. října 1941 byl poprvé zatčen agent A-54 Paul Thümmel, který dodával informace československé kontrarozvědce. Nejdůležitější tok informací byl přerušen.

<sup>11</sup> Narodil se 2. 11. 1914 ve Valašských Kloboucích, rotmistr.

<sup>12</sup> AMV, Silver A, sign. 302–154–3, kart. 21, s. 62.

<sup>13</sup> Narodil se 23. 9. 1916 ve Vídni, nadporučík.

<sup>14</sup> AMV, Silver A, sign. 302–154–3, kart. 21, s. 61.

Rozhodující údaj dopsal do řádku „*znalost okresů ČSR*“, do něhož poznamenal „*Pardubicko (...)*“.

To byl důležitý fakt pro pozdější výběr oblasti, v níž měla skupina operovat. V Pardubicích totiž fungovaly strategicky důležité vojenské továrny a potřebám války byla podřízena drtivá většina jejich produkce. Rozšiřoval se závod na výrobu třaskavin Explosia v Semtíně, továrna na výrobu léčiv v Rybitví, zvětšovala se Prokopka, která vyráběla granáty a ani Telegrafia, jež dodávala obrovské množství spojařského materiálu pro frontu, nezůstala pozadu.<sup>15</sup> Významný komunikační uzel, kterým se východočeské město během první republiky stalo, musel být využit. Jestliže měl Anthropoid s největší pravděpodobností působit v Praze a Silver B na Vysočině, pak byly Pardubice ideálním místem pro zřízení velitelství a vlakové spojení umožňovalo snadný výjezd do celého Protektorátu. Do Prahy trvala cesta necelé dvě hodiny, což byl též jeden z rozhodujících faktorů. Nesmíme opomenout také úlohu Bohumila Laušmana, který se akcí parašutistů účastnil předáním důležitých kontaktních adres, neboť prostředí Pardubic a Chrudimě velice dobře znal. To parašutistům usnadnilo vytvoření odbojové sítě.

Vraťme se ale k dotazníkům. Ještě zajímavěji vyplnil svůj formulář nejmladší člen desantu, teprve dvaadvacetiletý Jiří Potůček<sup>16</sup>. Hovořil „*anglicky, francouzsky, částečně německy a jugoslávsky*“ a již přesně věděl, s kým chce být do nebezpečných akcí vyslán „*npor. Bartoš Alfred a rtm. Valčík*“<sup>17</sup>. Tito tři muži byli určeni k dopravení a uvedení do provozu nové vysílací stanice s kódovým označením Libuše, která bude dodávat do Británie co nejpřesnější informace o rozmístění nepřátelských vojenských útvarů, naváže kontakt s odbojáři ze zbytků ÚVODU, dále bude poskytovat pomoc členům Anthropoidu a Silver B při splnění jejich vlastního úkolu, měli však také sledovat každodenní život v Protektorátu včetně počasí. Bartoš se měl stát hlavou celé nově zbudované sítě domácích odbojářů i později nově přichozích zahraničních parašutistů. Valčík měl být tím, kdo se musí především postarat o získání nových členů a zajišťování sabotáží, a Potůček, jakožto radista, dostal za úkol odesílat a přijímat zprávy. Operace mohla být zahájena.

Po dvou neúspěšných pokusech<sup>18</sup> o vysazení parašutistů, kdy letadlo kroužilo až nad alpskými vrcholky, se to napotřetí mělo konečně podařit. Ve 22 hodin 28. prosince 1941 odstartoval z letiště Tangmere v jižní Anglii čtyřmotorový Handley – Page Halifax pod velením kapitána Ronalda C. Hockeye. Osmičlenná posádka se měla postarat o velmi vzácný

---

<sup>15</sup> SOKA Pardubice, Příloha ke kronice města Pardubic, s. 50.

<sup>16</sup> Narodil 12. 7. 1919 ve Vranově, svobodník.

<sup>17</sup> AMV, Silver A, sign. 302–154–3, kart. 21, s. 63.

<sup>18</sup> Pokusy o výsadek se uskutečnily 7. a 30. listopadu 1941.

„náklad“. Na palubě bylo sedm českých parašutistů. Ve skupině Anthropoid to byli rotmistři Jan Kubiš a Josef Gabčík, v Silver A nadporučík Alfréd Bartoš, rotmistr Josef Valčík a svobodník Jiří Potůček, v Silver B rotmistr Jan Zemek a četař Vladimír Škácha. Silver B s sebou nesl také vysílačku, ovšem ta byla rozbita po seskoku a skupině se ani nepodařilo navázat spojení s odbojovými organizacemi, proto svůj úkol nesplnila a v dalších událostech ohledně atentátu již nesehrála žádnou roli. Čerstvě napadlý sníh velmi podstatně ztížil orientaci posádky, a tak se stalo, že Anthropoid, jenž opustil letoun 02. 24, byl vysazen místo východně od Plzně u obce Nehvizdy u Čelákovic, Silver A místo u Heřmanova Městce až mezi Poděbrady a Městcem Králové ve 02. 37, a jako poslední byl vysazen ve 02. 56 Silver B, jenž se namísto u Ždírcce ocitl u Kasaliček nedaleko Přelouče. Let Halifaxu sledovala po dobu letu nad Protektorátem velmi přesná a výborně organizovaná hlásná služba Luftwaffe, tzv. Flugmeldedienst. Zpráva o průběhu letu se dostává do rukou Heydricha ještě totéž ráno.

Tak začala trnitá, avšak z hlediska splnění úkolů úspěšná cesta Anthropoidu a Silver A. Vydejme se za osudy vysílačky Libuše a těch, kteří jí bezprostředně pomáhali, avšak i těch, kteří za její provoz trpěli, aniž by o její existenci věděli.

### 2.3.1 První kontakt s domácím prostředím

Během skoku z letadla se skupina rozdělila. Bartoš s Potůčkem dopadli o přibližně jeden kilometr dále než Valčík, ovšem všichni byli stále v domnění, že jsou v blízkosti Čáslavi. Ve skutečnosti dopadli kousek od Králova Městce vzdáleného několik kilometrů od Poděbrad a Chlumce nad Cidlinou. Valčík musí v první řadě ukrýt padák a vysílačku, která šla na zem s ním. Jakmile tak učiní, sám se vydává do Chrudimi, kde však pomocná adresa již zatčeného Burši selhala, a musí tedy pokračovat na druhou. Tou bylo bydliště Adolfa Švadlenky v Mikulovicích. Jeho syn Adolf vzpomíná: „ (...) sestoupil z hráze a přišel mezi nás kamarády se zeptat, kde bydlí rodina Švadlenkova. Ty samozřejmě řekli, že tady je syn, a ten, že vás jako dovede domů. My jsme potom šli domů, cestou se vyptával na různé věci, jaká je rodina, jací jsou kamarádi, jací jsou rodiče, kde jsou rodiče, jestli jsou zaměstnání. Cestou se rozebírali další věci, které k rodině patřili, protože byl zvědav, jestli je skutečně v Mikulovicích a jestli skutečně ta rodina existuje, protože on Mikulovice nikdy neznal a nebyl tady. (...) přivedl [jsem] Josefa Valčíka, kde jsme v rodině v kuchyni s ním mluvili. Přišel dost rozmočený, měl tašku, aktovku, boty byly mokré, oblek mokrý. Dovnitř, když jsem přišel, nikdo nebyl doma, kromě mé babičky a mé mladší sestry, které bylo 6 let. Vrátila se matka. Matka potom, když uviděla cizího pána, snažila se ho vzbudit. Po dlouhý době se jí to podařilo. A postavil se stranou, představil se. Pro mě a sestru to byla osoba neznámá a byl

v té době strach o koho se vlastně jedná, protože provokatérů se v době Protektorátu pohybovala celá řada.“<sup>19</sup> To bylo první setkání Valčíka se spolehlivými Čechy na domácí půdě. U Švadlenky se prospal, poté ho Švadlenka dovedl k Františku Valentovi<sup>20</sup>. Právě Valenta, jako jediný z celé větve nejlépe informovaných pardubických pomocníků, přežil válku a mohl o příběhu Valčíka podat nejpodrobnější informace. Valčík žádal Valentu o odvezení vysílačky, která se stále nacházela v místě přistání u Městce Králové. Vydali se tedy spolu za Stanislavem Tycem do Dražkovic, majitelem autodílny. Ten nebyl schopen auto ihned připravit a slíbil pomoc až na večer. Valčík se Švadlenkou uznali, že by to mohlo být příliš nebezpečné prodlení, a oba se vydávají do Pardubic, asi na doporučení Švadlenky, a kontaktují učitele Janáčka v Pardubicích. Jejich prosbu o pomoc přijal a odjel s nimi vlakem do Poděbrad, kde koupili saně a odešli hledat místo přistání. Našli je a vysílačku také. Když však poznali, že její převezení na saních by bylo příliš nebezpečné, ponechali ji v hostinci<sup>21</sup>, který je položen na silnici mezi Chlumcem a Poděbrady. Museli se vrátit zpět do Pardubic a zde sehnali autodopravce, jistého Balcara. Ten ovšem nevěděl, co vlastně převáží. Tak se vysílačka dostala až do bytu učitele Janáčka v Pardubicích. Ještě týž den se vrátili zpět k Městci automobilem Františka Hladěny, aby odvezli zbylou část výstroje. Ne vše mohli vzít najednou, proto se vrátili ještě i následující den, tj. 30. prosince 1941, vozem, který vlastnil a řídil Stanislav Tyc. Na místě však shledali, že tam, kde měla být ukryta ještě letecká kombinéza a polní lopatka, není vůbec nic. „*Jeli jsme tam(Poděbrady), zase jsem nevěděl pro co. Akorát mně bylo strašně divný, že můj otec, ačkoliv to byl automechanik, si tam nechal celý den opravovat auto.*“<sup>22</sup>

Zbývající dva členové výsadku, a sice Bartoš a Potůček, zakopali padáky a vydali se do blízkých Hošťalovic, kde přespali v bytě řídicího učitele. Ještě týž den, tj. 29. prosince 1941, se oba vypravili do Pardubic, tedy do jedné z městských částí Studánka. Zde totiž bydlela učitelka Věra Junková, bývalá Bartošova přítelkyně. Bartoš okamžitě dává o své přítomnosti v Protektorátě vědět své mamince do Pardubic Antonii Bartošové: „*Dne 28.*

---

<sup>19</sup> František DOSOUDIL, *Pardubický památník Zámeček a zpravodajský výsadek Silver A*, Pardubice 2003. Videozáznam 40 min. Svědek Adolf Švadlenka, syn spolupracovníka Silver A Adolfa Švadlenky.

<sup>20</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď Františka Valenty z 22. května 1945, s. 73. Valenta byl jedním z mála ze zatčených spolupracovníků Silver A, kterému se podařilo přežít válku. Po pokusu o sebevraždu v červnu 1942 byl hospitalizován v pardubické nemocnici a v září 1942 převezen do psychiatrické léčebny v Německém (Havlíčkově) Brodě, kde díky péči lékařů přežil válečný konflikt.

<sup>21</sup> Domnívám se, že se jedná o obec Lovčice, která je nejbližším místem od místa dopadu mezi zmiňovanými městy.

<sup>22</sup> F. DOSOUDIL, *Pardubický památník*, Svědek Jiří Tyc, syn Stanislava Tyce, blízkého spolupracovníka Silver A.

prosince<sup>23</sup> asi v 10 hodin večer oznámila mi paní Bartošová, že přijel její syn Fréda. Tuto zprávu přinesla paní Bartošové slečna Věra Junková, učitelka ze Studánky, spolužačka a přítelkyně A. Bartoše.<sup>24</sup>

Oba muži strávili noc u Junkové a Potůček dostal od svého velitele tři dny dovolené, aby mohl odjet ke svému otci až k Plzni. Sám Bartoš odjel do Liboměřic nedaleko Chrudimi k příbuzným. 1. ledna 1942 vyrazil Bartoš na záchytnou adresu ke Švadlenkovi, ale nikdo nebyl doma, proto se vypravil ještě k Valentovi. Zde se schází s Valčíkem. Desant je kompletní.

### 2.3.2 Spekulace o umístění vysílací stanice Libuše

Vysílačka sice byla bezpečně ukryta, ale musela být uvedena co nejdříve do provozu, což by přímo v Pardubicích bylo značně riskantní. Pokyny dané v Anglii jasně oznamují, že musí zahájit vysílání do 17. ledna, dokdy byl udržován nepřetržitý odposlech na přijímacích stanicích. Poté by, ačkoliv by radiotelegrafisté v Británii byli stále na příjmu, byl výsadek považován za neúspěšný. Času do vypršení termínu bylo zatím dost, ale nikdo nevěděl, jak dlouho může hledání úkrytu trvat. Ještě 1. ledna se Bartoš rozhoduje, zda nejdříve nalézt místo, odkud by se dalo bezpečně podávat zprávy do Anglie. Odjel tedy do Barchova k Novému Bydžovu, kde měl velkostatek jeho kamarád z vojny Hladík. Ten pravděpodobně s umístěním vysílačky souhlasil, a Bartoš se tedy vrací spokojeně zpět: „*Když se pak vrátil Bartoš zpět a sdělil nám toto rozhodnutí, mně, Švadlenkovi a Valčíkovi, rozmluvili jsme mu to, poněvadž se říkalo, že matka tohoto Hladíka se stýká s Němci a dále pak, že místo je nepříhodné, poněvadž je blízko letiště, kde by byla snadná kontrola se strany Němců.*“<sup>25</sup>

Bartoš dělá dosti ukvapené závěry. Naštěstí byl přesvědčen ostatními členy, aby nebyl převoz k Hladíkovi uskutečněn. Ovšem vybrat vhodné místo pro vysílačku byl úkol snad nejtěžší a zatím nebyl k dispozici ani přechodný úkryt, kde by mohla být stanice uvedena do provozu.

### 2.3.3 Rozšíření okruhu spolupracovníků a převoz Libuše do lomu Hluboká

Bylo bezpodmínečně nutné vyřídit nové platné doklady. Díky Janáčkovým kontaktům na úředníky nemocenské pokladny v Pardubicích Jaroslava Šorma a Antonína Pištoru získali

<sup>23</sup> Toto datum je s určitostí mylné. Jak jsem již předeslal v úvodu, let zachytila německá letecká služba v noci z 28. na 29. prosince. Tudíž časovému harmonogramu odpovídá až den následující, tj. 29. prosinec.

<sup>24</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, k. č. 82, Výpověď Boženy Ševcové bez datace, s. 78. Ševcová byla sousedkou paní Bartošové a o akci se od ní dozvěděla.

<sup>25</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, k. č. 82, Výpověď Františka Valenty z 22. května 1945, s. 73.



pracovní knížky. Vystavení občanských legitimací zajistil starosta z Opatovic nad Labem Jan Jozíf, Janáček zase doklady pracovního úřadu z Holic a křestní listy obstaral Bartoš u evangelického faráře z Bílého Podolu. Zaměstnání nakonec zajistil opět Janáček. Valčík dostal místo praktikanta v hotelu Veselka v Pardubicích, jehož majitelem byl Arno Košťál. Toto zaměstnání mělo výhodu i nevýhodu. Do Veselky chodili jako velmi častí hosté příslušníci pardubického gestapa. Dokonce občas zavítal i sám Walter Lehne, po Gerhardu Clagesovi druhý nejvyšší představitel místní služebny tajné policie. Parašutisté tedy riskantně počítali s faktem, že by nikoho z Němců nenapadlo, že by se zahraniční odboj odhodlal přiblížit tak blízko – to byla výhoda. Nevýhodou bylo, že Valčík sice mohl rozhovory gestapáků poslouchat, ale jak víme již z úvodního představení Valčíka, nemohl jim rozumět, jelikož německy nehovořil. Bartoš se stal zaměstnancem v pojišťovně Sekuritas v Pardubicích, což umožňovalo značnou mobilitu po okolí, a Potůčka zaměstnal František Vaško jako nočního hlídače v lomu Hluboká, jehož byl vlastníkem, vzdáleného pouhých 400 metrů vzdušnou čarou od osady Ležáky. To ještě nikdo netušil, že se Hluboká stane i místem prvního provozuschopného úkrytu vysílací stanice.

Jako správce tohoto lomu pracoval Vaškův bratr Jindřich, bývalý Bartošův kamarád z vojny. Výsadbáři dostali nová jména. Z Alfréda Bartoše se stal Josef Motyčka, Josef Valčík se „přejmenoval“ na Miloslava Šolce a Jirí Potůček na Aloise Procházku.

Během několika dalších dní Bartoš kontaktuje i nadporučíka Krupku, který také, jako Bartošova matka, bydlel v Pernerově ulici v Pardubicích. Okamžitě dostává úkoly a zapojuje se do akcí. Další pomocníci přichází krátce po Krupkovi. Ludvík Balcar, obchodník bydlící Na Skřivánku v Pardubicích, Karel Pokorný z Trnové a úředník v Explosii Jaroslav Dvořák z Doubravice. Všichni s sebou přivádí i své manželky. Valčík zase získává veledůležitou spojkou: „*Valčíka jsem seznámil s učitelkou Ludmilou Malou, bytem Pardubice, u leg. parku, poněvadž chtěli mít byt blízko u nádraží. Učitelka Malá starala se o celé zaopatření a krom toho obstarávala spojení mezi Prahou a mezi celou skupinou ilegální.*“<sup>26</sup> Na žádost Valčíka odjíždí k jeho matce v polovině ledna Švadlenka do Smoliny v Beskydech: „*Předal jsem tam dopis od Valčíka a sjednal schůzku s jeho matkou a Valčíkem do Brna na příští neděli. Asi za 14 dní nato, přijel Valčíkův švagr a bratr do Mikulovic na moji adresu.*“<sup>27</sup>

Skupina se rychle rozšiřuje. A získává nové stoupence, jen co je vysílačka odvezena z Pardubic. K tomuto odvozu bylo použito Vaškova nákladního auta z lomu. Vysílačku

---

<sup>26</sup> Tamtéž.

<sup>27</sup> Tamtéž.

doprovázel i Bartoš. Tak se Libuše dostává na venkov, do malé vesnice Měretic, vzdálené přibližně 30 kilometrů od Pardubic a pouhé dva kilometry od Ležáků.

## 2.4 Ležácká odbojová skupina

V roce 1941 byla Rudolfem Choutkou ze Skaly (bývalým nadporučíkem čs. armády), toho času obchodníkem s látkami, založena malá odbojová skupina. Choutka se snažil zapojit spolehlivé spolupracovníky a k pasivní účasti získal i vrchního četnického strážmistra Karla Kněze z Vrbatova Kostelce<sup>28</sup>, se kterým hovořovali na politická témata. Na Ležákách, tedy v rajonu strážmistra Kněze, vzniká již krátce po začátku okupace jiná odbojová buňka nazvaná podle svého zakladatele „ČENDA“: „*Jako prvý přichází s návrhem Čenda Bureš z Ležáků. Sídlem této skupiny jsou Ležáky, později je navázáno spojení na majitele žulových lomů Františka a Jindřicha Vaško. (...) z Ležáků jest navázáno spojení do širokého okolí. Zbraně a ostatní materiál jsou po ruce. Ležáky jsou snad na prvním místě, které navazuje spojení se zahraničím. Vše pokračuje slibně. Navázáno jest též spojení na četnickou pátrací stanici v Chrudimi, kde v r. 1940 dochází k zatčení několika členů. Pro nedostatek důkazů však dochází k jejich propuštění a tak se pracuje dále.*“<sup>29</sup> Jak uvádí jeden z poválečných vyšetřovatelů, měl „Čenda“ až dvacet pět členů, jejichž hlavní náplní bylo vzájemné předávání informací z londýnského rozhlasu.<sup>30</sup> V žádném případě se nejednalo o akce většího významu.

Mezi připravené odbojáře tedy patřil majitel lomu „Hluboká“ František Vaško z Pardubic, jeho bratr a správce téhož lomu Jindřich Vaško (bývalý poručík čs. armády) z Měretic, dále mechanik lomu „Hluboká“ Karel Svoboda z Měretic (bývalý letec čs. armády) a soukromý autodopravce Vincenc Bureš z Ležáků. K výše jmenovaným se připojili obyvatelé ležáckého mlýna, tedy mlynář a majitel Jindřich Švanda, jeho švagr Josef Štůlík a účetní lomu Černík, který byl v těsném sousedství s ležáckým mlýnem, Miloš Stantejský. K těmto mužům musíme připočítat i jejich manželky, tedy ženu Františka Vaško Marii, Bertu Svobodovou, Františku Švandovou, Marii Štůlíkovou a Františku Burešovou, které byly buď okamžitě nebo v průběhu jara do fungování skupiny zapojeny. Po příchodu parašutistů se o jejich zpravodajském úkolu během několika měsíců dozvídají i zbylí obyvatelé mlýna, tzn. staří manželé Štůlíkovi, starší pomocník Pilař a mladý mlynářský učeň Pavliš.

---

<sup>28</sup> Vrbatův Kostelec je vzdálen od Skaly přibližně 2 km, Ležáky přibližně 6 km, Měretice 8 km.

<sup>29</sup> NA, MV-L, C 6178, Ležáky, Poválečná výpověď Jaroslava Kotába, vrchního inspektora kriminální policie v Chrudimi bez datace, bez stránkování.

<sup>30</sup>AMV, Sítě gestapa, sign. 325-4-1, s. 26.

Hlavní organizátoři tedy Švanda, Štůlík, Svoboda i Kněz mají mladé rodiny a od samého začátku museli vědět, jak velké riziko podstupují. V sázku dali nejen životy své, ale i životy svých nejbližších. Je pravdou, že svědectví včelákovského faráře Krále, ke kterému se dostaneme později, vypovídá o naivních představách některých členů „Čendy“ o okupační moci. Ale zpět k rodinnému zázemí odbojářů. Švanda se pyšní malou téměř tříletou Emilkou a dvouletou Bohumilkou, Štůlík dvouletou Jarmilkou a ještě ne roční Maruškou, Svoboda má již čtrnáctiletou dceru Věru a Kněz dva kluky, šestnáctiletého Karla a třináctiletého Jaroslava. Jindra Vaško a jeho paní čekali rodinu na konci června 1942. Čeněk Bureš s ženou Františkou zatím rodinu neměli, možná chtěli jen počkat než Čenda dostaví v Miřeticích dům a budou se moci odstěhovat z chalupy Boháčových, rodičů Františky.

K těmto odvážným je nutno připočítat ještě bývalého četníka stanice ve Vrbatově Kostelci, od roku 1941 již člena kriminální policie v Chrudimi, strážmistra Kotába, blízkého přítele Karla Kněze. Ten měl pod kontrolou některé stejně smýšlející kolegy na chrudimské četnické stanici. Kotáb netušil, že je v Ležákách umístěna vysílačka, ani nevěděl o parašutistovi. Předával však Karlu Knězovi, Čenku Burešovi a někdy bratrům Vaškovým informace o náladě obyvatelstva, o vojenských transportech a fotografie utečenců z Říše, ke kterým měl na chrudimské služebně přístup.<sup>31</sup> Věděl, že se skupina okolo Kněze schází ve mlýně u Švandy, neměl však tušení, jak rozsáhlá organizace pod Knězovým vedením pracuje.

#### **2.4.1 Zprovoznění vysílací stanice „Libuše“**

*„První neděle<sup>32</sup> v lednu r. 1942 přivezl autem pan Vaško Jiřího Tolara (Potůčka) i s vysílací stanicí. Téhož dne ji namontoval můj manžel ve strojárně kamenolomu a již třetího dne po namontování dostali spojení s Anglií.<sup>33</sup> Tolar byl ubytován u nás a každý den večer od 22 hod. do rána do 5 hod. společně s mým manželem vysílali ve strojovně.“<sup>34</sup>* Aparaturu bylo nutné dostat co nejrychleji z Pardubic od Janáčka a o jejím konečném umístění se rozhodovalo až v Miřeticích. Ty byly svojí polohou velice výhodné. Kontakty Vašků na spolehlivé stoupence v této oblasti byly vynikající, a navíc na četnické stanici ve Vrbatově Kostelci, do jejíhož rajonu Miřetice spadaly, byl vrchní strážmistr Kněz, což de facto vyřadilo policejní orgán, jež

<sup>31</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 325-4-1, kart. 6, Výpověď Jaroslava Kotába z 24. ledna 1968, s. 72.

<sup>32</sup> První neděle roku 1942 nese datum 5. ledna.

<sup>33</sup> V noci z 8. na 9. ledna 1942 skutečně zachytila Británie signál vysílačky, nedostala však žádnou konkrétní zprávu.

<sup>34</sup> Ladislav ŠÍMA, *Ležáky. Vražda mužů a žen. Odvlečení dětí do ciziny. Srovnání osady se zemí*, Praha 1947, s. 62. Výpověď manželky Karla Svobody, Berty Svobodové, která byla vyslechnuta v roce 1945. Tuto Šimovu práci považují za nejkvalitnější z prací, které byly k vypálení obce Ležáky vydány. Autor byl policejním inspektorem MV a cituje dokumenty a svědecké výpovědi k této události. Mohu sám potvrdit tím, že řadu z nich jsem osobně v AMV a NA četl. Proto považuji citace za nejvýše věrohodné.

měl být prodlouženou paží okupační moci, z jeho činnosti. Uvědomme si, jaké měli parašutisté štěstí, že se jim naskytly takové podmínky úkrytu. Vždyť v policejních složkách bylo obrovské množství spolupracovníků gestapa - v nedaleké Proseči byl velitel četnické stanice ve spojení s tajemníkem gestapa Prausem, štábní kapitán Petrovický z téže stanice byl ve spojení s vrchním tajemníkem Oto Schultzem, poručík četnictva Teplý z Litomyšle byl ve spojení s pozdějším komisařem gestapa Fritschem a v nedalekém Hlinsku byl zarytým stoupencem okupantů a nacistické myšlenky velitel četnické stanice Kudrnatsch.<sup>35</sup>

Ve stejný den, kdy byla přivezena Libuše, byla z Prahy odeslána všem četnickým pátracím stanicím v Protektorátě tato zpráva: *„Budtež nenápadně, leč pozorně sledovány ve všech obcích celého Protektorátu osoby, které do té které obce přišly po 29. prosinci 1941, buď úplně jako cizí, nebo tam přišly znovu po delší přestávce /2 až 3 roky/, tam se zdržují buď řádně přihlášený nebo i nepřihlášený, nemají zaměstnání a přes to mají dostatek peněžních prostředků. Jména takových osob buďtež příslušnými četnickými stanicemi hlášeny přímo Ústřednímu četnickému pátracímu oddělení, proti osobám samým však nebudiž zakročováno a nikterak nebudtež upozorňovány na přihlašovací povinnost, nejsou-li přihlášený.“*<sup>36</sup> Kněz evidentně nesměl rozkaz splnit. Avšak musel mít jistotu, že ani ostatní členové pátrací stanice nebudou příliš horliví ve své práci. Leden a počátek února hrál vrchnímu strážmistru do karet, protože na stanici konali službu z pěti četníků pouze tři, a sice samotný Kněz, štábní strážmistr František Brčák a strážmistr Josef Lorenc. Štábní strážmistr Jan Pavlík byl od října 1941 až do 19. června 1942 na školení v Praze a štábní strážmistr Alois Plaček byl od 9. února až do 1. července 1942 na soustředění v Horním Bradle. Ačkoliv o přítomnosti Jiřího Potůčka-Tolara vědělo do vypálení Ležáků všech pět strážníků, ti dva chybějící měli v případě zatčení alespoň nějaké alibi.

Zatím nikdo ze skupiny neměl představu, kde by bylo nejvhodnější místo pro vysílání, jelikož vysílačka musela mít dostatečný přívod elektrické energie. Bylo vytipováno několik úkrytů: „(...)Když jsem vstupoval do označeného domu<sup>37</sup> otevíral Karel Svoboda právě dveře do síně a hned mi říkal, že chtěl právě jít ke mně a pozval mě do svého bytu. Svoboda byl velmi vážný a když jsem se posadil pravil mi: „Podej mi ruku“ a dále řekl: „Znám tě jako dobrého Čecha a dobrého chlapa – víš máme tady vysílačku.“ Manželka Karla Svobody, která byla přítomná k tomu dodala: „Ne abyste něco někde řekl, všechny by nás zastřelili!“ Na to se mě Karel Svoboda zeptal a žádal mě o radu, kam by se měla vysílačka umístiti a též

<sup>35</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, s. 55.

<sup>36</sup> M. BURIAN, *Atentát*, s. 49.

<sup>37</sup> Manželé Svobodovi bydleli ve rodinném domě v Miřeticích č.p. 58. Obývali pouze dvě místnosti. Další místnost byla Jindřicha Vaško. Ten se během jara odstěhoval právě k Holubovi do Dachova.

mi řekl: „Vím že jsi také telegrafista.“ Dále se ptal, zda-li by nebylo místo pro vysílačku u nás nebo u hajného Hudce. Řekl jsem mu, že ve vesnici to nebude vhodné, že přijde mnoho lidí a žádnému nelze věřit a navrhl jsem, že by se vysílačka mohla umístit v lomě. Svoboda s tím souhlasil a při tom mně řekl ještě, že vysílačka byla shozena někde u Přelouče a parašutista, kterého Svoboda jmenoval Lojza, že se zdržoval u správce lomu Jindřicha Vaško. Když jsem odcházel řekl mi Svoboda, že až mě bude třeba tak mně řekne.“<sup>38</sup>

Potůček se snažil navázat spojení od noci z 8. na 9. ledna, ovšem stále nedostával žádnou odpověď. Neopravitelná závada by naprosto zničila plánované cíle výsadku: „Vysílačka však měla nějakou poruchu, a proto přijel ještě jeden muž z Pardubic<sup>39</sup> a společně jsme se snažili aby vysílačka fungovala. To se nám také podařilo, o čemž jsme se přesvědčili, když jsme na naší přijímací stanici na krátkých vlnách zachytili o tom zprávu. Pak vysílačka již bezvadně fungovala. Další akci prováděli již parašutisté. Svoboda chodil ve dne do práce a večer s parašutistou do strojovny, kdež musel postavit anténu a zapnout stanici na proud.“<sup>40</sup>

V noci ze 14. na 15. ledna je zahájeno pravidelné vysílání s již opravenou a dobře fungující Libuší. Do Londýna se díky rostoucí síti „zvědů“ dostává stále větší množství veledůležitých informací. Kněz, jenž byl hlavní spojkou mezi malou Choutkovou organizací a „ČENDOUI“, si Choutku testuje a žádá ho o pomoc při dodávání zpráv, které, jak mu naznačí, má možnost posílat do zahraničí. Později mu sdělí, že „parašutista se jmenuje Lojza, byl dopraven vzdušnou cestou do okolí Pardubic a že se občas zdržuje v Ležákách u mlynáře Švandy a v lomu u správce Jindřicha Vaška, nebo tam zaměstnaného strojmistra Svobody.“<sup>41</sup> Až v tuto chvíli se Choutkova strana dozvídá o „ČENDOUI“. Nakonec zavede Kněz ve druhé polovině ledna Potůčka k Choutkovi do Skaly a oba je seznámí. Potůček tam ještě té noci přespí a od tohoto okamžiku již chodí pravidelně po několika dnech pro informace sám přímo k Choutkovi.<sup>42</sup>

Bylo třeba vyřešit ještě další problém, a sice v bezpečném dovozu získaných materiálů od Bartoše z Pardubic do Hluboké. V tuto chvíli mohl dosti výrazně pomoci již výše uvedený Vincenc Bureš, majitel autobusu, který konal pravidelné dopravní spojení mezi Měreticemi, Chrudimí a občas Pardubicemi. Je pravděpodobné, že k podobnému účelu byla užívána i auta Vašků z lomu, ovšem nikdo z řidičů v té době o parašutistech nevěděl a už vůbec netušil, jaký náklad převáží. Nemáme tudíž o takovém využití žádné přímé zprávy. Třetí nejčastěji

<sup>38</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 305–197–5, kart. 6, Výpověď Bohuslava Holuba z 2. září 1945, s. 86.

<sup>39</sup> S největší pravděpodobností se jedná o Františka Valentu, majitele bytu v němž je ukryt Valčík, který byl na vojně také telegrafistou. Vyloučit nemůžeme elektrotechnika ing. Alvína Palouše z Pardubic.

<sup>40</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 305–197–5, kart. 6, Výpověď Bohuslava Holuba z 2. září 1945, s. 86.

<sup>41</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 325–4–1, kart. 6, Výpověď Jaroslava Choutky z 23. listopadu 1967, s. 20.

<sup>42</sup> Tamtéž.

využívanou možností dopravy informací byl sám Potůček, který často jezdil do Pardubic a získával potřebné informace přímo od Bartoše.

Bartoš s Valčíkem byli umístění vysílačky zkontrolovat a poradit se na dalších postupech: „*Valčík a Bartoš byli několikrát na návštěvě u Tolara, ale nikdy nebyli přítomni vysílání, neboť se zdržovali v Pardubicích, kde byl jejich štáb.*“<sup>43</sup>

#### **2.4.2 Působení desantu v Ležákách a jeho vnímání místním obyvatelstvem**

„*Člověče, co ten Svoboda, to bych rád věděl, co on to sem chodí dělat. V zimě prostě, závěje, všechno zametený, sníh a tady máš šlápoty a Svoboda byl v lomě. Co sem chodí dělat? Co tady dělá?*“ *Toho si lidi všimli a to mě na to upozornil taky Hronek. A on Svoboda i sám dal najevo, prozradil, že tam byl, že se šel podívat. Ale vysvětloval to jenom starostí a péčí, abychom byli připravený, aby bylo všechno v pořádku. A nebo, že si udělal vycházku.*“<sup>44</sup>

Dělník v lomě Hluboká, Josef Bureš, bratranec Vincence Bureše, tímto způsobem popisuje prvotní podezření, které se obecně mezi ostatními zaměstnanci šířilo. Samozřejmě nemohli svá tušení dávat nijak otevřeně najevo, ale jak svědek dále popisuje, ostatní, kteří si podobného chování také všimli, si kladli podobné otázky.

Parašutisté svá útočiště střídali. Vytvořili si řadu úkrytů, kde mohli relativně v klidu pracovat. Střídání bytů bylo důležitou součástí konspirace. Po dopadení všech tří parašutistů a provedených výsleších těch, kteří jim pomáhali, bylo gestapem zjištěno 23 úkrytů. Ale při přesunech byl díky časté mobilitě takový člověk daleko nápadnější v místech, kde nějaký výrazný pohyb cizích obyvatel nebyl příliš ve zvyku. V malých vesnicích jako byly Měřetice, Ležáky nebo Vrbatův Kostelec se sousedé velice dobře znali, a tudíž bylo nápadné, že do té doby nevídaná návštěva se zdrží několik dní, pak zmizí, opět se objeví na pár dní, zase odjede. Uvědomme si, že jde o dobu Heydricha ... a gestapa ... a konfidentů.

„*Měli jsme tady totiž parašutistu Jiřího Tolara v Pardubičkách. V domku mé matky Boženy Hovorové číslo 110. Tohoto parašutistu k nám přivedl úředník nemocenské pojišťovny Jaroslav Šorm, který u nás bydlel v polovičce února a bydlel u nás řekněme až do toho řekněme 20. června. Několik dní byl u nás potom zase odjel. Většinou jezdil na kole. My sme se ho nikdy neptali, on nám taky neříkal. Když k nám přišel, tak nás požádal, abychom se ho na nic nevyptávali. Že to je příliš nebezpečný.*“<sup>45</sup>

---

<sup>43</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 62. Výpověď Berty Svobodové, vyslechnuta v roce 1945.

<sup>44</sup> Oral history, svědek Josef Bureš, nar. 1922, audiozáznam z 26. 8. 2004. Bureš byl zaměstnán v lomu Hluboká od jara 1941 do léta 1945. Byl přímým podřízeným Karla Svobody.

<sup>45</sup> F. DOSOUDIL, *Pardubický památník Zámeček*, Praha 2003. Svědek František Hovora, syn Boženy Hovorové, blízké spolupracovnice Silver A, zastřelené na Zámečku 2. 7. 1942.

Potůček-Tolar-Procházka byl ubytován v Miřeticích u Svobodových, později se přestěhoval do mlýna, pak měl další úkryt u Hovorových a u slečny Junkové v Pardubicích nebo na sádkách v Bohdanči. Tedy dosti často se stěhoval... a s ním občas i vysílačka.

Celá ležácká skupina se scházela u Švandy ve mlýně. Jak popisuje strážmistr Brčák, chodili tam Vaškové, Svoboda, Štulík, Kněz, on sám i Potůček hrát karty.<sup>46</sup> Těž poslouchali každý den cizí rozhlas na nepřihlášeném Štulíkově rádiu.<sup>47</sup> Na své „Kennkartě“ měl Potůček jako oficiální zaměstnání uvedeno, že je učitelem z Pardubiček nebo také nočním hlídačem v „Hluboké“. Tak byl také běžně představován a to ještě s dodatkem, že je příbuzným rodiny mlynáře. Na tom by nebylo nic zvláštního, ale pro obyvatele z okolí byl tento nový, sympatický a stále usměvavý mladík dobře znám: „*Potůčka, toho pamatuji, kdyby proti mně šel, tak bych ho ihned poznal. My jsme nevěděli, že je to parašutista, ale prý příbuznej (!) ve mlejně. No a ten chodil takhle normálně po okolí. Měl na sobě většinou šusták, klobouček malinko ke straně nosil, štíhlejší, spíš hubenější člověk. Pamatuju, že chodil každou neděli do kostela k nám na Včelákov. Tenkrát jsme nevěděli proč, to až teď po letech, ale stále měl jednu ruku v kapse. Moje domněnka je, že tam nosil zbraň.*“<sup>48</sup>

Tedy zopakují-li tři tvrzení, pak byl Tolar v očích obyvatel hlídačem, učitelem nebo příbuzným někoho z mlýna nebo všechno dohromady. To byla všeobecně rozšířená identifikace nového obyvatele. Tyto tři totožnosti měl po celou dobu pobytu v Miřeticích a Ležákách. Existuje však ještě další svědectví trošku změněného povolání:

„*Ten Potůček, ten přeci, já nevím, kde táta [vrchn. stráž. Karel Kněz] tenkrát sehnal uniformu, a chodil s ním. Tady (v Miřeticích) procházel. Vyloženě byl Potůček oblečený do uniformy četnický. A byl tady. Děda povídá: „Ty máš novýho četníka?“ (...) To mohlo být na jaře někdy, březen, duben. Protože už měl uniformu. Sníh ani nebyl. To mohlo být v dubnu.(...) „Já sem tátovi říkal, kdes ho vzal.“ [později vyprávěl dědeček Jaroslava Kněze] On ve skupině nebyl. Tak mu to říct nemohl. O tomhle vůbec není nikde zmínka.*“<sup>49</sup> Událost se odehrála kousek od návsi v Miřeticích, naprosto neskrytě před zraky sousedů. Je nepravděpodobné, že by si „nového“ strážníka nikdo další nevšiml nebo by mu jeho „nové“ povolání nepřišlo podezřelé. Vzhledem k tomu, že v Miřeticích byli minimálně dva<sup>50</sup> z občanů členy Vlajky, v Hlíně jeden občan<sup>51</sup>, ve Skale u Vrbatova Kostelce také jeden<sup>52</sup>

<sup>46</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 325-4-1, kart. 6, Výpověď Františka Brčáka z 23. ledna 1968, s. 74.

<sup>47</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše – opis a doplnění, s. 127.

<sup>48</sup> Oral history, svědek Josef Víšek, nar. 1926, audiozáznam ze zimy 2001-2002.

<sup>49</sup> Oral history, svědek Jaroslav Kněz, nar. 1929, syn vrchní četnického strážmistra Karla Kněze, audiozáznam z 3. července 2004.

<sup>50</sup> Z vyšetřování Ministerstva vnitra z roku 1945 se jednalo o Vlastu Maršíkovou a pekaře Stehna z Miřetic.

<sup>51</sup> Jaroslav Lacman z Hlíný.

a v Dřeveši další tři<sup>53</sup>, znamenalo takové převlečení dosti velký hazard. Stále mi však chybí důvod, který Kněze vedl k zapůjčení uniformy. Že by jenom společně monitorovali okolí nebo se snad jednalo o pokus opětovně změnit Potůčkovu identitu?

Kdo však měl o existenci vysílačky již vcelku jasné informace bylo gestapo. Velmi často hlídkovala tajná policie v okolí. Projížděli vesnicemi nebo prolétali nad okolím a snažili se zaměřit vysílání: „*Již v zimě ke konci roku 1941 se říkalo, že auto a letadlo s anténou hledá někde v okolí tajnou vysílačku.*“<sup>54</sup> „*Jakmile počala tato vysílačka vysílati a když Němci zachytili její vysílání, tu seznali, že ona vysílačka nebude daleko umístěna od Pardubic. Proto do zdejšího okolí přijíždělo gestapo z Pardubic velmi často, za účelem sledování a zjišťování, kde vysílačka by mohla býti umístěna. Mimo toho, podle udání obyvatelstva, byli viděni u Ležáků různí muži, kteří pozorovali osadu Ležáky a její okolí. Tito neznámí muži byli pravděpodobně konfidenti, které sem pardubické gestapo vysílalo na zvědy.*“<sup>55</sup> Přesto však již gestapáci dokázali určit alespoň oblast, ve které se vysílačka nachází. Určen byl trojúhelník Slatiňany – Nasavrky - Skuteč. Právě ve Skutči bylo vojenské letiště a letouny často pronikaly do vzdušného prostoru nad Včelákovem, Miřeticemi a Ležáky, takže se Bartoš umístěním vysílačky do lomu Hluboká letišti a nebezpečí z něho plynoucího nevyhnul.

Krátce před zatýkáním v Ležákách, tedy počátkem června, se na „Hluboké“ rozšiřuje nová zpráva. Několik kameníků se v odpoledních hodinách vracelo domů ze Včelákova do Ležáků a do Dachova. Za hospodou ve Včelákově zabočili doprava a šli pěšinou mezi poli, která je dovedla k lesu. Asi napůl cesty protéká lesem potok, který vyvěrá kousek pod hrází Hluboké. Dno tohoto potoka bylo kameny vydlážděno pro přejezd žebříňáků a vlevo asi dva metry od něj byla kamenná lávka pro pěší: „*To echo, podle nějakého označení, jak si zaměřovali to místo, tak jeden kameník přišel na to, že to je značka zaměřovací. On to byl radista na vojně no a tak upozorňoval na to, že to je takový divný. (...) To byl nějaký Franta Dachovskej*<sup>56</sup>, *chodil do Hluboký, dělal starostu. On byl radista na vojně. No jak se šlo na Ležáky po tý cestě od nás, tak tam byla nějaká značka namalovaná s nějakým označením, směrem, jak to tak nějak zaměřovali. Nevím jaký přístroje. Takže začalo se tam o něčem vědět.*“<sup>57</sup>

---

<sup>52</sup> Karel Novotný ze Skaly.

<sup>53</sup> Karel Andrák, Antonín Vaško a Jan Josef Polák z Dřeveše.

<sup>54</sup> Farní kronika městyse Včelákova, výpověď faráře Krále z roku 1950. Bez číslování zadních stran.

<sup>55</sup> SOA Zámorsk, Gestapo, kart. 2, Hlášení vrchního strážmistra Blažka z 14. dubna 1947, s. 62.

<sup>56</sup> František Dachovský, starosta Miřetic, sehrál důležitou úlohu 24. 6. 1942 při vypálení obce, kdy musel zabezpečit uskladnění inventáře.

<sup>57</sup> Oral history, svědek Josef Vacek, nar. 1926, audiozáznam zima 2001-2002.



Nyní byly předneseny čtyři nepříliš známe případy, při kterých získávali nezasvěcení obyvatelé určité podezření. Zůstávali, naštěstí pro odbojáře, pouze při tichém dumání a nikdo se nesnažil na vlastní pěst zjišťovat, co Svoboda v lomě dělá, co znamenají podivná auta s vojáky se sluchátky na uších nebo koho a co konkrétně označuje podivná značka.

### 2.4.3 Děti v roli aktivních pomocníků a svědků

Mezi Miřeticemi, popř. Ležáky a četnickou stanicí ve Vrbatově Kostelci bylo nutno přenášet vzkazy. Vrchní strážmistr Kněz si našel pomocníky, kteří samozřejmě netušili, že vlastně přímo pomáhají při jedné z největších vojenských akcí odboje. Přenést kousek papíru s poznámkou nebo vyřídit ústní vzkaz přece nebylo nic špatného a nikoho by nenapadlo hledat podobné vzkazy u dětí a mladistvých. Vzpomínka pana Kněze na jeden z otcových pokynů: „(...) vím jako kluk, že chodil k nám [Jiří Potůček - Tolar] do Kostelce do bytu za tátou, že se tam sešli. A takhle byl a táta mně povídal: „Járo, jede vlak, běž k vlaku a dávej pozor, ať k nám nikdo nechodí. Kdyby někdo šel, tak honem přiběhni.“ On to byl takovej pěkněj, černej chlap. Na schodech, jak táta povídá: „Jardo utíkej, jede vlak, tak utíkej. My si tajhle zajdeme s pánem.“ Kdepak mně nemohl víc říct. „Kdyby někdo k nám šel, tak nám dej hned vědět.“<sup>58</sup>

Jaroslav také předával vzkazy do mlýna i dalším osobám: „Táta potřeboval zprávu. Já nic nevěděl, pochopitelně, třináctiletj kluk ze školy. „Tajhle máš něco, prosim tě, dojdi do mlejna a dej to panu Švandovi a nashledanou.“ To chodil tam taky Trísko z Kostelce. Doležal taky. (...) Tomu už bylo dvacet let. Dneska už třináctiletí vědí, ale tenkrát.“<sup>59</sup>

Ještě důležitější úlohu sehrával, ve výpovědi Kněze, zmiňovaný Josef Doležal. Bydlel v Habrovči v chalupě, která bývala původně místem obecního úřadu, jehož přednostou byl ve 30. letech 20. století jeho otec. Strážmistr Kněz bral dvacetiletého Josefa několikrát s sebou na rozcestí od Dachova k lomu Hluboká a dal mu úkol hlídat. Ale co hlídat?: „Byla už jarní doba. Nebyla zima. Nechalo se tam vydržet. Podal mi baterku a říká: „Když půjde někdo cizej, naprosto cizej, koho nebudeš znát z okolí, tak se s ním bav a dej vědět. Třeba se podívej kolik je hodin.“ Aby zaregistroval světlo [baterky]. (...)Tak tam v těch místech. Po tom místě sem prošel párkrát. Ne že bych tam svítil, když chodili ty lidi z toho biografu [v obci Dachově byl v provozu letní biograf – pozn. autora] , to ne. Ale prostě, když už nastal odchod těch lidí, když už nastal ten klid noční, tak sem tam tu hodinu byl a potom se ke mně otec [Karel Kněz] vrátil a skončilo to. (...)V tý době sem nemoh vědět, jestli někdo bere vobílí. Nebo jestli tam

<sup>58</sup> Oral history, svědek Jaroslav Kněz, nar. 1929, audiozáznam z 3. červenec 2004.

<sup>59</sup> Tamtéž.

*někdo leze. To sem nemohl vědět, jestli pan Kněz někoho nehledá. To sem nemoh vědět, on se mně nesvěřoval.*“<sup>60</sup>

Další střípek, ale důležitý střípek, přikládá paní Poláková. Vypráví o jedné zvláštní návštěvě Svobody v jejich rodinném domku v Miřeticích: „*Tatínkovi řekl: „Franc, musím ti říct, že tady máme v rajonu, že ve mlejně jsou parašutisti a že každé večer vysílaj. Že vysílaj do Anglie. Že se jim ten první rozhovor, co se pokusili navázat, že se jim nepodařil, ale hned druhý den poté, že mluvili s tím vedením parašutistů v Anglii. A náš tatínek mu řekl: „Karle, rány boží, tohle ale vůbec nikomu neříkejte, protože víš, co by se mohlo stát. Víš, jak jsou Němci precizní na odposlech. A pan Svoboda říkal: „Jó Franc, to my víme, ale my máme lidi, který to jako hlídaj.“ Náš tatínek to věděl, že vysílaj. (...) A taky říkal, že hned jak volali napodruhý, tak že je pozdravil pan prezident, že jim poděkoval za jejich činnost. Tohle tenkrát pan Svoboda řek našemu tatínkovi. (...) Utkvělo mi to v paměti, natož když tatínek povídal: „Ale Karle, měli byste dávat větší pozor, protože už se o tom jako dost mluví, že se tady něco děje. A víš jakou maj Němci techniku.*“<sup>61</sup> Poslední větou se potvrzuje vědomí o odbojové činnosti v okolí Miřetic. Tento rozhovor však slyšelo čtrnáctileté děvče! Ať bylo jakkoliv spolehlivé, vědělo až příliš mnoho. Byla tak ohrožena ještě i další rodina, která se akce účastnila pouze pasivně. Skutečně zásadní neopatrnost a hrubé porušení konspirace.

#### **2.4.4 Rozšiřování sítě odbojářů v blízkém okolí Ležáků**

Svoboda také zabíhal do dosti nebezpečných rozhovorů. Pravděpodobně si sondoval, kdo z dělníků v lomě by ještě teoreticky mohl být získán pro spolupráci nebo v případě, že by se omylem něco podstatného dozvěděl, alespoň nebyl nebezpečný: „*Vyvolával rozpravu na téma odboje z Moskvy nebo z Londýna. O tom mluvil, o parašutistech a shozech, že jsou. Ale nějaké konkrétní zmínky, že něco ví nebo že něco existuje v těsné blízkosti, toho se vyvaroval. Mluvil v souvislostech na podporu toho odboje. Ale to se mluvilo ovšem jen mezi lidmi důvěrně známými. To se zase nikdo nesvěřoval. Protože tam bylo dost případů z Miřetic, protože kvůli šíření rozhlasových zpráv a poslouchání to odnesli trestem. To byl třeba bejvalej učitel a starosta Miřetic Blatník.*“<sup>62</sup>

Kdy se stěhuje Tolar z Miřetic do ležáckého mlýna? Na tuto otázku nabízí odpověď mladý, teprve šestnáctiletý mlynářský učeň Jan Pavliš, který odhaduje první trvalejší pobyt Tolara ve mlýně někdy na polovinu února. Nejvíce podrobností se však Pavliš dozvídá až

<sup>60</sup> Oral history, svědek Josef Doležal, roč. narození 1922, bytem Habroveč, audiozáznam 5. července 2004.

<sup>61</sup> Oral history, svědkyně Jaroslava Poláková, nar. 1928, audiozáznam z 8. července 2004.

<sup>62</sup> Oral history, svědek Josef Bureš, nar. 1920, audiozáznam zima 2001-2002.

počátkem června. Budiž to dalším důkazem zapojení dětí do akcí. Vraťme se k otázce příchodu Tolara do Švandova mlýna: „K nám do mlýna začal docházet víceméně pravidelně asi dva měsíce před polovinou dubna, tedy někdy v únoru 1942. Od poloviny dubna u nás přespával. Každou středu jsem musel do Pardubic do školy a to jsme jezdili spolu a já mu nosil různé věci k vlaku do Vrbatova Kostelce. Měl stále u sebe pistoli strčenou do zadní kapsy kalhot - devítku.“<sup>63</sup>

Vysílačka měla časté poruchy. Hlavně praskaly lampy, kterých v žádném případě nebyl dostatek. Proto musely být získány další zdroje, odkud bylo možné chybějící součástky získávat. Jedním z dodavatelů se stal Josef Tyc: „Asi za týden<sup>64</sup> přišel ke mně opět bratr, ve společnosti Valčíka, který na mně žádal, abych mu obstaral nějaké lampy do vysílačky. Lampy jsem jim obstaral.“<sup>65</sup> Ke spolupráci je vedle mlynáře Švandy získán i další obyvatel mlýna Miloš Stantejský. Ten byl velmi ochotný ku pomoci a hlavně měl možnost obstarat potřebné části do vysílačky. Využil tedy známostí svého otce v Přelouči a požádal jej, stejně jako Tyce v Pardubicích jeho bratr, o nové lampy: „Při jedné z návštěv mě syn žádal, zda bych nemohl opatřiti v Radiovce v Přelouči jistý typ lampy do jejich vysílačky, ježto mají právě poruchu. Vyprávěl, že bývá přítomen vysílání tajných značek do Anglie, a že jim dokonce sám pan president vzkázal svoje poděkování. S panem učitelem (!) byli prý velmi dobří přátelé a chodívali spolu do lesa.“<sup>66</sup>

Na konci ledna získává skupina neocenitelnou pomoc – další vysílačku: „(...) šel jsem navštívit svého bratra Františka do nemocnice v Pardubicích, kde bratr byl zaměstnán jako strojník. Ten mi důvěrně sdělil, že v Pardubicích jsou již parašutisté. Naznačil mi, že by chtěl s nimi vejíti ve spojení a to jak on sám, tak Dr. Bartoň. Řekl dále, že Dr. Bartoň má vysílačku, ale že nemůže získat spojení s Anglií, sám že sice dobře slyší, neví však, jestli jeho vysílání je v Anglii slyšet.“<sup>67</sup> Valenta zprostředkoval seznámení MUDr. Bartoně s Valčíkem: „Ještě v únoru 1942 si vyžádal Dr. Bartoň z nemocnice v Pardubicích, prostřednictvím Františka Tyce, mistra v nemocnici, který byl bratrem Stanislava a Václava Tyce z Dražkovic, spojení s Valčíkem. Já jsem s Valčíkem okamžitě poslal do nemocnice Švadlenku, který byl znám s Františkem Tycem, Valčíka mu předal. Tyc jej dovedl k Dru Bartoňovi. Dr. Bartoň pak s touto skupinou do svého zatčení spolupracoval.“<sup>68</sup> Pozorný čtenář jistě zaregistroval, jak velkou událostí bylo pro parašutisty, jejich spolupracovníky a osoby pasivně se účastnící,

<sup>63</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše z 26. dubna 1947, s. 655.

<sup>64</sup> Z celkové výpovědi vyplývá, že se jedná o polovinu ledna 1942.

<sup>65</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, LS 985 46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď Josefa Tyce bez datace, s. 75.

<sup>66</sup> Tamtéž.

<sup>67</sup> Tamtéž.

<sup>68</sup> Tamtéž, Výpověď Františka Valenty z 22. května 1945, s. 73.

když prezident Beneš osobně skrze Libuši do Protektorátu poděkoval. Svědčí to o jeho obrovské autoritě a morální význam, který pozdrav prvního představitele státu pro odbojáře měl, si připomínají pamětníci ještě po více jak šedesáti letech!

### 3. Bezpečnostní aparát

#### 3.1 Gestapo jako účinný nástroj státní moci

„Täterforschung“ je označení, které užívá německá historiografie a které je na hranici mezi historickým a právním označením. Výzkum pachatelů a jejich motivací k páchání otřesných činů se do popředí světového výzkumu dostal převážně na začátku devadesátých let minulého století. Publikace zabývající se fungováním nacistického režimu vznikaly již v 60. letech 20. století, ovšem prudce rostoucí intenzitu souvislé výzkumné činnosti můžeme sledovat až v posledním desetiletí minulého století. Samotný výzkum „minulého“ ztrácí svoji výpovědní hodnotu, pokud ho nedokážeme vysvětlit a začlenit do „současného“ a také odvážně do „budoucího“. Otázka „Wie es eigentlich geschehen ist?“ je sice důležitým motivem k poznání uplynulých dějů, ale potřebám dnešního výzkumu již nestačí. Pachateli se nestaly instituce, nýbrž jejich věrní stvořitelé a nohsledí. Na pachatele je nutno pohlížet jako na individuální osobnosti, pro které sice existují shodné způsoby jejich chování, ale daleko více jednají na základě vlastních rozhodnutí. Tato individua pochází z nejširších vrstev společnosti, od zahradníků a řadových úředníků, přes elektromontéry a policisty, po řidiče a lékaře. Řada z nich se v soukromí netajila svými pochybami nebo dokonce odporem k nacismu a samotnému Hitlerovi, přesto se stali činiteli, kteří nacistický režim svým jednáním podporovali a prosazovali. Chování řadových nacionálních socialistů bylo omlouváno jejich původně dobrými úmysly a zápallem pro nerozpoznanou zločinnou ideologii. Tak se smývala odpovědnost, kterou na svých bedrech jednotlivé vrstvy společnosti nesly. Německá poválečná společnost přisuzovala brutální excesy na okupovaných územích především představeným elitám. Ty však málokdy přímo vraždili. Ve vražedných formacích se objevují obyčejní muži, kteří svoji úlohu chápou jako rozkaz, někdy u nich můžeme pozorovat zvrhlé potěšení z nastávajícího činu, daleko častěji vojenskou zodpovědnost vůči splnění rozkazu. Toto chápání odpovědnosti se týká daleko více čet určených k přímé likvidaci opozice. Než však došlo na území Protektorátu k tomu, že byl někdo před popravčí četou předveden, prošel byrokratickým řízením v podobě instituce gestapa, jež bylo vedle celé policie, justice, SA, SS, SD a širokého spektra tolerovaných konfidentských organizací, jednou z možností státní kontroly a provádění teroru.

Rozhodně není v zájmu historické vědy spokojit se se zažitými a často mylnými představami uplynulých dějů a s jejich zavádějícím hodnocením. Kliše, která tak vznikla a jejichž existenci udržuje převážně laická veřejnost, je nutné vyvracet novými způsoby interpretací pramenů. Jedině tak, můžeme postavit součásti tragédie Ležáků do nového úhlu

pohledu a přiblížit je současnému čtenáři a jeho myšlenkovému prostředí. Gestapo hrálo ve všech okupovaných zemích úlohu represivní složky. Nebylo omezeno ve své činnosti právními normami, což znamená, že mohlo využívat všech dostupných metod k šíření a prohlubování teroru. To však neznamená, že muselo být čistě nepřátelským aparátem. Paradoxně umožňovalo konfidentům z řad civilního obyvatelstva vyhnout se zničujícímu nátlaku ze stran státní moci, a být jí současně prospěšný. Nejen pomoc ze strany civilistů umožňovala rozšíření vlivu gestapa. Neopomenutelní jsou členové této represivní instituce, kteří sami aktivně navazovali upřímná přátelství ve svém okolí. Jen ohraničeně u nich můžeme pozorovat vstup do organizace a spolupráci z hlediska přesvědčení o nacionálně socialistické myšlence. Jak je patrné z náznaků v soudních protokolech, vstoupila řada členů pardubické služebny ke gestapu až po vypuknutí války a někteří k němu byli přiděleni dokonce až dodatečně přes úřady práce. Nová generace protektorátních gestapáků vyšla ve většině z řad sudetoněmeckého obyvatelstva, což s sebou neslo zkvalitnění práce policie. Bilingvidní zaměstnanci se znalostí místních poměrů byli vítáni, avšak odstup říšských Němců vůči sudetským Němcům byl patrný nejen v profesních, ale i v interpersonálních vztazích. Teprve postupem doby můžeme u původem protektorátních členů tajné policie vysledovat postupné přijímání nacismu a uplatňování brutálního chování. Na gestapo přišel nováček do pozice jakéhosi úředníka, popř. asistenta, a teprve si musel zvyknout na svoji sociálně výjimečnou, vsedovolující společenskou úlohu. Ale tuto bezpečnostní instituci opouštěl na konci války v řadě případů jako protřelý vrah. Jednotlivé stupně a indoktrinace nacistické ideologie, které vedly k přeměně jedince, alias protektorátního člena gestapa, ve vražedný stroj se zruďnými morálními hodnotami, budou součástí mého výzkumného záměru v následujících letech. V této práci se jimi budu zabírat pouze okrajově.

Tajná státní policie našla své počátky v Německu, což je potřeba brát v úvahu. Její první zkušenosti s použitím šikany a násilí se odehrávaly díky německým členům na německém obyvatelstvu. Do okupovaných zemí tak vstoupila značně zkušená moc, která dokázala využít sociálních změn napadených států ve prospěch ještě hlubšího rozkladu předchozího státního zřízení a morálních zásad. Ve vnímání obyvatel byl střed represivní moci a kontroly nacismu ztělesněn institucí gestapa. To bylo hluboce zakořeněno ve společnosti a s ní skrze osobní vztahy jeho členů s konfidenty, zatčenými, sdělovacími prostředky či vztahy rodinných příslušníků, sousedů, přátel též na různých společenských úrovních propojeno. Z pohledu působení gestapa na protektorátní společnost je nesmyslné rozdělit ji ostrou linií na vládnoucí a ovládané. Gestapo sice mohlo představovat téměř všemohoucí mikrosvět, což byla také jeho vnější úmyslná prezentace, rozhodně ale

nefungoval v sociálním nepropustném vzduchoprázdnu. Uvážíme-li, že kupř. pardubická úřadovna měla maximálně šedesát úředníků pro kontrolu mnoha desítek tisíc lidí, je jasné, že bez vnější pomoci „důvěrníků“ a „udavačů“ by neměla šanci stále rostoucí nároky na dohled takové masy obyvatel zvládnout. Skrze své informátory prorůstala tato instituce do stále větší hloubky společnosti, aniž by byla jakkoliv zákonně nebo eticky omezena.

Gestapo dostalo na okupovaných územích ještě větší prostor v možnostech zavedení a rozvíjení vyhlazovací politiky než v německém prostředí. Protektorát se v této oblasti nacházel, na rozdíl od ostatních okupovaných zemí, v jakémsi „závětrí“. Plná represivní síla gestapa se rozvinula především během druhé Heydrichiády a právě tímto, v českém prostředí extrémním obdobím se budeme zabírat.

Pro pochopení tragédie Ležáků bychom měli správně posoudit nejen chování aktérů odboje, přímo i nepřímo zapojených do fungování vysílačky Libuše, potažmo uskutečnění atentátu. Jako zásadní problém jednotlivých fází přípravy vyvraždění a vypálení Ležáků se v dosavadní vydané literatuře jeví nezachycení a téměř žádná reakce „historiků“ na chování členů pardubického gestapa a jeho „social co-operation“<sup>69</sup>. Gestapo je jako oficiální bezpečnostní instituce doposud popisováno jako téměř jednoduše, oparem brutality zahalená anonymní masa agresivních mužů (o ženách zde slyšíme v pouze výjimečných případech), kteří se objevují v kožených pláštích a s naprostou suverenitou nečekaně zatýkají. Tento popis, tolik typický pro literaturu SRN a NDR 50. let 20. století, je umocňován i použitými přívlastky a jedním dechem i odsouzením bez hlubší analýzy byrokratického mechanismu. Občas mezi účastníky brutálních akcí vysvitnou lidé, vymykající se ještě negativnějším chováním normě, a ti pak jsou příklady „typického“ nacisty a gestapáka. Podobný případ má i pardubické popraviště v podobě šoféra Mikiska. Sám jsem k této představě přispěl ve své publikaci, aniž bych si uvědomil zařazení jmenovaného mezi nelidské hyeny a nadhodnocení významu jeho chování. Podlehl jsem líčení ostatních gestapáků, kteří jeho asociální chování v podobě okrádání a hanobení zastřelených až příliš zvýraznili. Ale u Mikiska nemáme jediné zprávy, že by vydal rozkaz k zabití nebo dokonce zabil. Mikisek je charakterem svého chování na hranici mezi asociálním a antisociálním. Jeho charakteristika a pochvaly stran nadřízených vytváří u čtenáře představu nefalšovaného nacisty. Ale tento sup mohl spořádat pouze to, co mu zanechali jiní. Daleko převažujícím motivem jeho jednání byla snad sexuální

---

<sup>69</sup> Robert GELLATELY, *The Gestapo and German Society. Enforcing Racial Policy 1933-1945*, Oxford 1990, s. 130. Blíže Ludwig EIBER, *Zur „Effektivität“ der Gestapotätigkeit und der Funktion der Gestapo im faschistischen Terrorsystem. Anmerkungen zum Referat von Gerhard Paul*, s. 130-172, in: Brigitte Bertlekamp-Werner Röhr (Hrsg.), *Terror, Herrschaft und Alltag im Nationalsozialismus. Probleme einer Sozialgeschichte des deutschen Faschismus*, Münster 1995.

úchylnost, teprve pak pocit uznání stran nadřazených, prospěchářství a až na konec boj za nacistickou ideologii. Vzhledem k zacházení s mrtvými se hodil jako případ sadistického, amorálního nacisty-nohsleda, který uvolňuje fantazii čtenářstva, ale ne jako průměrný bojovník za ideologii nacismu. Mikisek je více obětí toužící po společenském statutu a uznání svých vzorů a nadřazených, než příkladem plodu nacistické výchovy. Vedle něho působili v nacistickém státním aparátu vysokoškolští učitelé – historici, lékaři, technici. Teprve v nich se zrcadlí nebezpečí nacismem zneužitých intelektuálních schopností.

### **3.2 Dosažitelnost pramenů k výzkumu pardubické služebny gestapa**

Otázkou, která se mi při četbě literatury týkající se gestapa neustále vtírá do mysli, je, kým byli oni „průměrní“ a „anonymní“ členové této organizace? Jaké se snažili použít prostředky pro dosažení rychlé nacionálněsocialistické kariéry? Jaké vztahy byli mezi jednotlivými členy pardubické úřadovny? Jaký vedli soukromý život?

Pro vytvoření podrobné analýzy k mým otázkám se nám nedochoval dostatek potřebných pramenů, přesto se pět po válce v Československu zadržených a vyslechnutých gestapáků (Schulze, Hanouske, Aschenbrenner, Woller a Schmecktahl) o svých nadřazených a kolezích zmiňují, nejen v čistě pracovních souvislostech. Své postřehy o sociálním fungování úřadovny pardubického gestapa hovoří jako by mimochodem; aniž by se jich vyšetřovatel cíleně otázkami tohoto typu ptal.

Důležitou výjimkou v poválečných výsleších členů v jiných obvodech Protektorátu je chudoba pramenů na postřehy vyšetřovaných z vlastního soukromí; a to i v případě podrobně vyšetřovaných Lidic! S maximálním důrazem na vytvoření charakteristických profilů viníků se budeme snažit vysvětlit jejich představy absolutní moci a jejího naplňování. Dalším pramenem nám je na základě osobní zkušenosti a výslechů sepsaný dokument, který pochází z pera Bedřicha Matury, člena Svazu národní revoluce, který vycházel ze svědectví a soudních spisů výše jmenovaných členů gestapa, ale obohatil je ještě o své vlastní zážitky.

Jako třetí pramen nám poslouží osobní spisy jednotlivých členů gestapa, kteří byli současně členy SS. Ty jsou uloženy ve Spolkovém archivu v Berlíně pod označením „Berlin dokument center“ (BDC).

Čtvrtým podstatným zdrojem poznání pardubické služebny jsou protokoly členů, kteří byli vytěženi západoněmeckou justicí až v 60. a 70. letech minulého století. Jejich výpovědi



najdeme v „Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen“ v Ludwigsburgu u Stuttgartu ve vyšetřovacích spisech případu „Strecker“<sup>70</sup>.

### 3.3 Vznik služebny a archivně doložitelné životopisy jejích zaměstnanců

Pardubická služebna gestapa počala svoji činnost se vznikem Protektorátu 16. 3. 1939 a až do konce téhož roku podléhala úřadovně v Hradci Králové<sup>71</sup>. V jejím čele se během více jak pětileté existence vystřídali celkem čtyři vedoucí kriminální komisaři, dr. Canaris (březen – červen 1939), Hardtke (1939), Clages (1939-1943) a Fritsch (1943-1945).

Vedoucím pardubické služebny byl ke konci roku 1939 jmenován Gerhard Clages<sup>72</sup>, člověk do značné míry dobrodružné povahy. Narodil se 26. června 1902 v Braunschweigu jako syn výpravčího. Školní vzdělání měl na úrovni základní školy. V roce 1918 se dobrovolně přihlásil k pomocné službě a byl nasazen ve Švédsku. V říjnu 1918 vstoupil jako dobrovolník do válečného loďstva a zde byl činný až do roku 1920. Mezi lety 1921-1925 byl zaměstnán u automobilové firmy v Braunschweigu jako obchodní zástupce. V této době, přesněji roku 1922, vstoupil do NSDAP a 1923 do SA. Poté, co byla činnost automobilky ukončena, získal práci na parníku firmy Hamburg-Amerika-Linie. Jako námořník tak navštívil oba americké kontinenty, východní Asii a plavil se i v Pacifiku. Od roku 1931 byl opět bez zaměstnání, a to si našel cestu k pomocné policii (Hilfspolizei). Na doporučení svého nadřízeného byl v dubnu 1934 přijat k SS v hodnosti Untersturmführer. V roce 1938 se dopustil přečinu proti řádu SS, který se táhl jako černá skvrna v jeho záznamech – nezažádal Himmlera o povolení ke sňatku, a přesto se oženil. Až dodatečně a s důtkou Himmler sňatek povolil. Dalšího povýšení se dočkal až k prvnímu září 1940, a sice do hodnosti Obersturmführera. Dva roky poté, tedy prvního září 1942, se stal Hauptsturmführer. Své poslední povýšení měl získat k 9. listopadu 1944. Dostal ho o něco dříve a to již 15. října, k datu svého úmrtí v budapešťských ulicích.

Druhou významnou osobností pardubické služebny byl zástupce velitele Walter Lehne<sup>73</sup>. Narodil se 19. března 1891 v Magdeburgu. Po ukončení základního vzdělání studoval až do roku 1910 hudbu. Poté vstoupil do armády. Zde strávil první světovou válku v předních frontových liniích. Od září 1919 získal uplatnění u pomocné policie v Hamburgu. Místo zaměstnání po roce mění a přechází do Hamburgu-Altony a roku 1923 se dostává ke

---

<sup>70</sup> Friethjof Strecker byl velitelem jednotky Schupo v Táboře, která během druhé Heydrichiády prováděla popravy zatčených osob. Na základě tohoto zjištění byl proti Streckerovi zavedeno v roce 1958 trestní stíhání, jehož součástí bylo viceméně náhodné vytěžení některých příslušníků pardubické služebny gestapa.

<sup>71</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-1, kart. 6, s. 18.

<sup>72</sup> Bundesarchiv Berlin (BDC), sign. SSO/SS-Führerpersonalakten, kart. 00255, Gerhard Clages.

<sup>73</sup> Tamtéž, sign. RS, kart. D0585, Walter Lehne.

kriminální policii, kde se zdrží až do roku 1933. Posléze je přeřazen k cizinecké policii a od června 1936 je činný u pohraniční policie ve Flensburgu. Od června 1932 je členem NSDAP.

Alois Aschenbrenner<sup>74</sup> se narodil 20. října 1914 v Jihlavě. Byl prvním dítětem v rodině; po něm se narodili ještě sestra a tři bratři. Od října 1936 do října 1938 aktivně slouží v čsl. armádě v Brně. V srpnu 1939 vstupuje do SS a od ledna 1940 je přijat jako kriminální asistent u gestapa v Pardubicích.

Heinrich Aschenbrenner<sup>75</sup> se narodil 4. prosince 1918, stejně jako jeho starší bratr v Jihlavě. Po absolvování měšťanky se vyučil strojním mechanikem. Po krátkodobém zaměstnání u technických služeb v Jihlavě byl kvůli nedostatku pracovních míst propuštěn, ale brzy našel místo u automobilky Tatra. V roce 1937 vstoupil do čsl. armády a sloužil v Brně. Na podzim 1938 onemocněl, ovšem z armády byl propuštěn až v únoru 1939. Po obsazení „Rest-Tschechei“ se přihlásil k SS. Komandatura gestapa v tomto roce nabírala nové členy, a díky tomu se k této bezpečnostní složce dostal i Heinrich. Posléze, během roku 1940, byl převelen do Pardubic. Po složení odborných zkoušek byl v dubnu 1941 povýšen na kriminálního asistenta.

Franz Ripper<sup>76</sup> se narodil 18. ledna 1914 také v Jihlavě. Poté, co vychodil měšťanku, pracoval u svých rodičů na statku. Na přelomu roku 1930/31 nastupuje do učení na odborné škole zemědělské. Pak se vrací opětovně na statek rodičů, kde je až do roku 1936. Právě v tento rok nastupuje u čsl. armády a propuštěn je až 28. října 1938. Od května 1939 je přidělen ke gestapu v Pardubicích, kde je v dubnu 1941 povýšen na kriminálního asistenta.

Josef Kuchler<sup>77</sup> se narodil 19. března 1915 v Dobré Vodě. Po základním vzdělání nastupuje do učení, a sice jako holič/kadeřník. Do roku 1937 byl vícekrát nezaměstnaný, dokud nebyl v říjnu téhož roku povolán k čsl. armádě. Zde zůstal až do listopadu 1938, kdy na vlastní žádost armádu opouští a je opět nezaměstnaným. Od prvního dubna 1939 je členem gestapa v Pardubicích a od tohoto dne je také členem NSDAP. Ovšem již od roku 1935 byl členem SdP.

Franz Banach<sup>78</sup> se narodil 15. dubna 1908 v Eichwaldu v Prusku, kde pracoval jako řidič. Od roku 1934 byl přijat jako zaměstnanec gestapa v Liegnitz ve Slezsku. Mezi lety

---

<sup>74</sup> Tamtéž, kart. A0125, Alois Aschenbrenner; SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 979/46 Alois Aschenbrenner, kart. 81.

<sup>75</sup> Tamtéž, Heinrich Aschenbrenner.

<sup>76</sup> Tamtéž, kart. E5474, Franz Ripper.

<sup>77</sup> Tamtéž, kart. D0364, Josef Kuchler.

<sup>78</sup> Tamtéž, kart. A0206, Franz Banach.

1935-1939 byl u státní policie v Berlíně. Členem NSDAP se stal už v roce 1931 a v téže roce byl členem i SA.

Hubert Hanouske<sup>79</sup> pocházel z Kuksu, kde se 19. května roku 1900 narodil. Vyučil se zahradníkem a v roce 1920 nastoupil u čsl. četnictva, kde působil až do listopadu 1939. Za tu dobu změnil své pole působnosti několikrát. Byl činný jako četník v Trutnově, Mezimostí, ve Vápenném Podolu, v Seči a Borové u Poličky. V listopadu 1939 byl následkem nervového onemocnění na vlastní žádost propuštěn. V dubnu 1940 nastupuje u gestapa v Pardubicích jako tlumočnický a zaměstnanec III. oddělení. Zde zůstal do samého konce války.

Ludvík Schulz<sup>80</sup> se narodil 2. září 1907 ve Frýdku. Po vychození měšťanky se vyučil elektromechanikem a mezi lety 1928-1931 sloužil v čsl. armádě, kde dosáhl hodnosti svobodníka. Po uvolnění z armádní služby pracoval až do roku 1941 jako řidič poštovního autobusu. Od roku 1940 měl říšskou státní příslušnost a byl zařazen do II. zálohy. Na konci května 1941 byl povolán jako řidič u pardubického gestapa. V srpnu 1943 se dostává v rámci hlídkové služby do italské Verony, ale již v lednu 1944 se vrací do Pardubic. Po konfliktu s Lehmem je v květnu téhož roku přerazěn na gestapo do Kladna. Odtud se vrací opět do Pardubic v listopadu 1944 a od prosince téhož roku je členem tzv. „Jagdkomanda“ v Poličce (velitelství Chrudim), které je určeno pro pátrání po partyzánech a k jejich likvidaci.

Gerhard Schmecktahl<sup>81</sup> vychodil osm tříd obecné školy, poté se vyučil strojním zámečnickem. Po vyučení, tedy roku 1931, pracoval krátce jako tovaryš a posléze byl bez zaměstnání. Do NSDAP vstoupil v roce 1931 a do SA 1932. Od roku 1935 nastoupil službu u brigády SA jako řidič a telefonista v Lehnici. Po složení přijímací zkoušky byl přidělen na policejní ředitelství do Vratislavy, kde se poprvé dostal do služeb gestapa. Do Pardubic byl přidělen v létě 1939. Pardubice opustil jen na krátkou dobu šesti měsíců a to proto, že byl nasazen na východní frontě. Schmechtahl měl jako řidič výsostné postavení, protože vozil Clageše, Fritsche (posledního velitele pardubické služebny) nebo zástupce obou Lehneho. U zmiňovaných osob byl oblíben, ale mezi „elitu“ v rámci služebny se pravděpodobně z důvodu podprůměrné úrovně vzdělání neprosadil.

Poslední dostupný stručný životopis patří Karlu Köckovi<sup>82</sup>, dozorci v donucovací pracovně v Pardubicích. Jihlavskou měšťanku opustil v roce 1923, posléze se učil jako obuvnický tovaryš a od roku 1926 pracoval v továrně na obuv Humanik v Jihlavě. Zde pracoval až do uzavření továrny v roce 1934. Pak pomáhal svému bratru Rudolfovi (s jehož

---

<sup>79</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82.

<sup>80</sup> Tamtéž, sign. LS 994/46 Ludvík Schulze, kart. 101.

<sup>81</sup> Tamtéž, sign. LS 937/46 Gerhard Schmecktahl, kart. 78.

<sup>82</sup> Tamtéž, sign. LS 793/46 Karl Köck, kart. 64.

osobou se také setkáme), který byl malířem pokojů. Od roku 1935 se stal členem SdP a v roce 1939 vstoupil do NSDAP a SA. Od dubna 1941, poté co se osvědčil jako člen Werkschutzu v Semtíně, byl přidělen jako dozorce do pardubické donucovací pracovny. Zde se dočkal konce války.

Tato skupina mužů, jež patřila buď přímo do pardubického gestapa nebo se nacházela v oblasti jeho bezprostředního vlivu, je skupinou umožňující nám analýzu venkovní služebny tajné policie. Nikdo z gestapáků nebyl ani středoškolsky vzdělaný a velká část z nich byla před válkou československé národnosti a dokonce sloužila v čsl. armádě. Ovšem brutalitou, zákeřností a samolibým vystupováním na veřejnosti si se svými říšskými kolegy v ničem nezadali. Personální složení pardubické služebny vůbec neodpovídá konstrukci středních a vyšších nacistických složek, která byla postavena na převážně dobře vzdělaných, inteligentních, povětšinou také mladých a perspektivních mužích. O nadprůměrném vzdělání nebo alespoň osobnosti s výrazným intelektem se v případě pardubické služebny nedá hovořit. Zastoupení jsou v ní jak Němci z Říše, tak i „Němci druhé kategorie“ ze Sudet, jejichž věkové rozvrstvení se nachází mezi 25 až 45 lety. Nacismus jim všem sliboval relativně rychlou a jistou kariéru s výrazným postupem ve společenském žebříčku. Lákavá to nabídka.

### **3.3.1 Vnitřní uspořádání služebny – jednotlivá oddělení a referáty**

Utvořme si stručný přehled o úřední struktuře pardubické úřadovny gestapa. Následující seznam zachycuje informace o jednotlivých odděleních a zaměstnancích, neboť u řady z nich budeme konkrétně sledovat jejich pozici v sociální stratifikaci služebny. Umístění úředníků v jednotlivých referátech jsou pouze orientační, neboť jejich pozice se měnily v závislosti na pracovním vytížení toho či onoho oddělení.

Vedoucím úřadovny byl v letech 1939 – 1943 kriminální komisař Gerhard Clages.

Jeho přímým zástupcem byl kriminální vrchní tajemník Walter Lehne (1939-1945).

Oddělení I. Osobní:

Weis Ludvík                      vrchní krim. asistent

Oddělení II. Hospodářské a správní:

Praus Václav                      vrchní krim. tajemník

Weis Ludvík                      vrchní krim. asistent

Denní kniha, podatelna, výpravna:

Weis Ludvík vrchní krim. asistent

Dohmesová Gerda

Kautzová Irma

Stálá služba:

Denní:

Ganske Ludvík krim. asistent

Krebs Josef krim. zam.

Při výkonu noční služby se střídali všechny orgány služebny.

Telefon – dálnopis:

Denní služba:

Krebs Josef krim. zam.

Ganske Ludvík krim. asistent

Noční službu u telefonu nebo dálnopisu držel ten zaměstnanec, který měl noční službu u stálé služby.

Referát II C: Technické záležitosti

Podreferát II C 3: Auto-referent

Schmeckthal Bohumil

Řidiči: Anger, Bürger, Binder, Gottlieb, Keller, Pohl, Ripka, Weiskampf, Ziak, Woller.

Oddělení IV. Výkonná služba:

Vedoucí služebny byl současně vedoucím výkonné služby-exekutivy. Jeho zástupce byl i jeho zástupcem v této funkci.

Referát IV Ia Potírání levicové opozice.

Aschenbrenner Alois

Aschenbrenner Jindřich

Banach František krim. tajemník

Kuchler Josef krim. asistent

Ripper František krim. asistent

Schultze Otto	vrchní krim. tajemník
Schultz Ludvík	krim. asistent
Hanuske Hubert	vrchní krim. asistent

Podreferát IV 1 a 2 Poslech zahraničního rozhlasu

Kuchler Josef	krim. asistent
Ripper František	krim. asistent

Referát IV. 1b Potírání pravicové opozice (až do roku 1944 byl název II BM)

Körber Emanuel	vrchní krim. tajemník
Eschenlohr Bohumír	krim. asistent
Hübl Alfréd	krim. asistent
Kröger Walter	vrch. kriminální tajemník
Madl Osvald	krim. asistent
Mieth Helmuth	krim. asistent
Schultz Ludvík	krim. asistent

Referát IV Ic Váleční zajatci. Útěky z práce z Německa, „Ostarbeiteři“, černý obchod

Aschenbrenner Heinrich	krim. asistent
Hanuske Hubert	vrchní krim. asistent
Kuchler Josef	krim. asistent
Linsel Arnošt	krim. tajemník
Ripper František	krim. asistent

Referát IV 2(a) Neoprávněné držení zbraní, střeliva, sabotáž

Gärtner Hermann	krim. asistent
Mieth Helmuth	krim. asistent
Ripper František	krim. asistent

Podreferát IV 2 b Parašutisté a partyzáni

Körber Emanuel	vrchní krim. tajemník
Kröger Walter	vrchní krim. tajemník
Kuchler Josef	krim. asistent
Linsel Arnošt	krim. tajemník

Praus Václav                      vrchní krim. tajemník  
Schulz Ludvík                      krim. asistent

#### Referát IV 3 Obranné zpravodajství

Gehle Otto                      krim. tajemník  
Hanouske Hubert                      vrchní krim. asistent  
Körber Emanuel                      vrchní krim. tajemník  
Linsel Arnošt                      krim. tajemník  
Praus Václav                      vrchní krim. tajemník

#### Referát IV 4 Církevní záležitosti. Židé a míšenci

Schazzelmaier Bedřich                      krim. asistent  
Hübel Alfréd                      krim. asistent  
Holborn Bedřich                      krim. asistent  
Mieth Helmuth                      krim. asistent  
Ripper František                      krim. asistent

Oddělení IV 5 Ochranné služby. Zležitosti strany NSDAP. (U pard. služebny ochranná služba neexistovala)

Kröger Walter                      vrchní krim. tajemník

#### Referát IV 6 Kartotéka-spisovna

Hanouske Hubert                      vrchní krim. asistent

Podreferát IV 6b Kartotéka zatčených byla vedena centrálně u vedoucí služebny gestapa v Praze.

Referát IV N Zpravodajská služba. Evidence konfidentů.

Tento referát vedl vedoucí služebny a jeho zástupce.

#### Věznice

Do roku 1940 byla užívána věznice okresního soudu, poté byla užívána donucovací pracovna.

Körber Hans                      vrchní věz. dozorce  
Friede Josef                      věz. dozorce

Köck Karel	věz. dozorce
Massinger Jan	věz. dozorce
Köck Rudolf	věz. dozorce
Piller Walter	věz. dozorce

K zaměstnancům musíme připočítat ještě devět sekretářek, tři banátské Němce jako řadové zaměstnance a dvě uklízečky.<sup>83</sup>

### 3.4 Všední den úředníka gestapa a jeho zakotvení v prostředí Oberlandrat Pardubitz

Všední den gestapáka odpovídá na počátku války daleko více všednímu dni úředníka. Kröger a Linsel měli například na starosti vyhotovování a vedení některých kartoték. Jednou z nich byl seznam důstojníků čsl. armády – a legionářů. Otto Schulze a Jindřich Aschenbrenner pak agendu členů komunistické strany. Holborn a Prause zase rejstřík obyvatel židovského vyznání atd.<sup>84</sup> Zásadně se struktura mění v posledních dvou letech války, kdy se i na gestapu utváří „Jagdkomanda“.

#### 3.4.1 Gerhard Clages

Gerhard Clages byl k pardubické úřadovně přiřazen spíše než na základě dlouholetých zkušeností z policejní praxe díky svému vstupu do NSDAP, kde byl činný už ve 20. letech 20. století. Tuto domněnku potvrzuje fakt, že jeho starší zástupce Lehne byl u policie o dvanáct let déle, a přesto se vedoucím nikdy nestal. Clages byl tvrdým, neústupným a sebevědomým velitelem a řízení úřadovny držel pevně v rukou. Vyznačoval se vysokou mírou dominance a dobrými organizačními schopnostmi. Personál služebny sám školil a vytvářel mu tak vhodné prostředí pro ztotožnění se s ideologickým základem nacismu a ideologickou náplní gestapa.<sup>85</sup> Do této jeho činnosti spadali pouze členové s vyšší šarží, tedy ne řidiči, sekretářky atd. Do práce chodil již na sedmou hodinu a kontroloval, jestli je osazenstvo také ve službě. Prošel všechny kanceláře, aby se přesvědčil o dochvilnosti svých podřízených. Takovou kontrolu provozoval i během dne, kdy vrazil do kanceláře a s oblibou začal nadávat. K prudkému výbuchu hněvu mu stačilo, aby přistihl dva podřízené v jedné místnosti při soukromém rozhovoru. Byl vůdčím typem, narozdíl od svého zástupce Lehneho, který byl vnímán osazenstvem jen jako formální náhrada Clagese. Ke správné koordinaci pracovních úkonů

<sup>83</sup> AMV, Síť gestapa (Pardubice), sign. 309-6-1, kart. 6, s. 18-25.

<sup>84</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď Huberta Hanouske z 18. června 1945, s. 5.

<sup>85</sup> Tamtéž, sign. LS 937/46 Gerhard Schmecktahl, kart. 78, Výpověď Gerharda Schmecktahl z 8. listopadu 1945, s. 13.



patřily ranní porady, ve kterých vynášel své rozkazy nejen Clages, ale členům gestapa byly přednášeny i rozkazy pražského ústředí.<sup>86</sup> Každý zaměstnanec měl na služebně svoji přihrádku, kde si ráno vybíral rozkazy nebo poštu. K tomu dodává Schulz, že spolupracovníkem Clagese byl poštovní ředitel Backman, který zadržoval soukromé dopisy adresované do bytů úředníků, pokud pocházeli tito úředníci z bývalé ČSR nebo měli za ženu Češku.<sup>87</sup> Takový úředník často našel soukromou korespondenci rozlepenou, neboť šéf ji kontroloval, často i ničil. Instrukce vydával Clages nebo Lehne a bez nich nemohlo být použito ani služební auto, natož aby byl bez jejich vědomí někdo zatčen. Psaný rozkaz byl mnohdy označen výraznými iniciálami B. R., což znamenalo „Bitte Rücksprache“, a byly parafovány písmenem C nebo celým jménem Clages. V tomto případě měl dotyčný úředník za povinnost dostavit se co nejdříve k vydavateli rozkazu, kde dostal podrobné instrukce k zatýkání či vyšetřování. Sám dával příkazy ke všem akcím, výjimečně to činil jeho zástupce. Bez tzv. „Fahrbefehl“ nesměl žádný řidič opustit garáže. To měl na starosti vrchní řidič a osobní řidič Clagesův Schmecktahl.

Vůči návštěvám, které byly gestapu nějak přínosné, se choval vždy korektně, to platilo obzvláště pro dámské návštěvy, které tu a tam do služebny zavítaly. Pak se na klice u dveří objevovala cedulka s přáním (rozkazem) „nicht eintreten“. Stalo-li se ovšem, že civilní návštěva byla u některého úředníka bez vědomí Clagese, byla nešťastná nejen návštěva, ale i gestapák. Civilní návštěvy mohly být přijímány pouze v kanceláři Clagese, jinak neměly do kanceláří a ani do celého objektu úřadovny přístup. Hlavní schodiště vedoucí do služebny bylo totiž odděleno mříží a vstup byl povolen pouze přes službu, která měla dozor<sup>88</sup>. Takovým opatřením se není co divit, civilista náhodně přítomný výslechu zadrženého nebo jenom slyšící křik nešťastníků musel být šokován.

Služebna byla samozřejmě vybavena dálnopisem. V místnosti, kde byl umístěn, mohl být přítomen pouze ten úředník, který měl právě službu. Za udržení služebního tajemství ručil pouze a jenom službu konající úředník.

Clages byl údajně dosti uzavřeným a nepřístupným člověkem, nejednalo-li se o milostná dobrodružství. Ani večírků se příliš nezúčastňoval, ačkoliv byl náruživým pijákem. V podnapilém stavu byl výjimečně nebezpečný a snad měl i střílet v místnostech úřadovny. Jisté je, že v takovém stavu se choval brutálně vůči své ženě, kterou bil, nadával jí

---

<sup>86</sup> Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen, Bundesarchiv - Außenstelle Ludwigsburg (dále ZStL), Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4823, Výpověď Waltera Krögera z 27. června 1968, s. 4608.

<sup>87</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulz, kart. 101, Výpověď Ludvíka Schulze bez datace, s. 90.

<sup>88</sup> Tamtéž, s. 9.

nejhrubšími výrazy a ohrožoval ji zbraní. Stejně tak i své kolegy a podřízené. Jako osobního přítele měl snad pouze Emanuela Körbera, kterému se svěřoval s privátními záležitostmi. Přátelsky se setkával i s radou Erdnüssem. I mezi zaměstnanci měl některé oblíbence, jakými byli Hübel, Linsel a Prause. Posledně jmenovaný mezi ostatní patřil z důvodů zjištěných, neboť měl na starosti finanční záležitosti gestapa. Napětí bylo na služebně dosti citelné, neboť po vzoru svého nadřízeného se všichni tři jmenovaní nebránili osočování a napadání svých kolegů. Na to si stěžovali hlavně Hanouske, Schulze a Alois Aschenbrenner. Ti se stávali často terčem jejich útoků, proto se cítili více vzájemně spjati. Vedle Prause a Linsela patřili do okruhu aktivních osob (pomocníků) ještě Schultze, Kröger, Krebs, Banach, Kuchler, Mieth a Körber.

Ani vztah Clages-Lehne nebyl bezkonfliktní. Není možno ho označit ani jako neutrální. Clages před podřízenými Lehnemu nadával „*Sie alter Trottel!*“, což Lehnemu na vážnosti nepřidalo. Zvláštní je, že ačkoliv byl Clagesem neoblíben, nezaujal ke skupině stejně postižených zaměstnanců přátelštější vztah. Podle charakteristiky gestapáků byli oba vedoucí činitelé snaživci, ale Lehne byl asi daleko podlejší než Clages. O tom by svědčilo i fyzické napadení, kterým si s ním Woller a později i Schulze vyřizovali účty v internačním táboře v Písku. Schulze svoji drobnou pomstu komentoval slovy: „*Dal jsem Lehnemu takových pěkných pár facek, že se zapotácel*“<sup>89</sup>. Pokud byl v šetření nějaký případ, který Clages uzavřel mírnějším postihem, nastoupil vždycky Lehne, jenž vykonstruoval takovou podobu události, která mohla vést pouze k přísnému postihu. To samozřejmě ještě zvyšovalo zlost nadřízeného. Clages byl občas povolný přivřít oko nad některými přečiny, převážně svých oblíbenců, to však nikdy nestrpěl Lehne. Ten také obzvláště tvrdě vystupoval proti zámožnějším lidem, u kterých se dala očekávat kořist. Oba vedoucí se zvláště rádi kochali majetkem zatčených a mnohokrát procházeli byt, aby cenné věci získali pro sebe. Po nich teprve přišla řada na další členy gestapa. Od Schmecktahla víme, že si byty po Košťálovi, Paloušovi, Vaškovi, Bartoňovi atd. přišel „projít“ Clages sám.<sup>90</sup> I v tomto ohledu se projevuje typická podstata nacionálního socialismu založená na „kamarádství“ a principu „páni a přátelé“. Ačkoliv se nad touto formou korupce pozastavovala řada závistivých úředníků služebny, nikdo si nemohl dovolit jakéhokoliv protestu proti těmto praktikám. Moc nadřízených elit byla téměř neomezená. Byrokratická struktura nacionálního socialismu

---

<sup>89</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulze, kart. 101, s. 128.

<sup>90</sup> Tamtéž, sign. LS 937/46 Gerhard Schmecktahl, kart. 78, s. 21.

vytvářela vhodné prostředí pro vznik spřátelených klik, a boj proti korupčnímu jednání tak byl výrazně omezen.<sup>91</sup>

Schulze vzpomíná na odtažitost Clagese vůči komukoliv, i osobě relativně blízké. Tvrdí, že pokud vedoucí zavítal náhodou na nějaký večírek, kde byly i ženy ostatních úředníků, vcelku mírně se s nimi bavil. Pokud je ovšem potkal druhý den, jakýkoliv kontakt, i třeba jen pozdrav, neopětoval. Jeho obzvláštní oblibou byl lov zajíců a žen. Proto také ta cedulka na dveřích jeho kanceláře. Kořalka z něj byla cítit až příliš často. Odpor vůči Čechům se po pozření většího množství alkoholu zcela logicky projevil silněji než za střízliva, ale nadávky typu „Schweinehunde“ byly běžně na denním pořádku. Podobné opovržení dávali oba vedoucí pánové najevo i svým kolegům z Protektorátu. Ti pro ně neměli stejnou hodnotu jako Reichsdeutsche, proto nadávka „Wenzel“ nebo „Hilfsgermane“ byla ekvivalentem neúcty. Výjimkou byl již zmiňovaný Václav Prause. Ten jediný nebyl nazýván Wenzel, ale zkráceně a přátelsky Willi. Nikdo ho ani jinak nesměl oslovit, natož pak napsat jeho jméno česky! Bývalý strážník četnické stanice v Chrudimi se tak postupně vydrápal až na vrchol blaha – svými nadřízenými byl uznáván a hýčkáán. Prause dokázal privilegovanosti maximálně využít ve svůj prospěch, neboť své milence sehnal nejen byt, ale z gestapem zabavených věcí ho kompletně vybavil.<sup>92</sup> Za tak výhodné situace žárlivě střežil svoji pozici mezi ostatními členy.

Úspěšnost gestapa můžeme měřit podle velikosti zlikvidovaného organizovaného odporu. Z tohoto hlediska byla pardubická služebna pod vedením Clagese jednou z nejúspěšnějších v Protektorátě, neboť se jí podařilo takovým způsobem rozrušit odbojovou strukturu Silver A, že nebylo cesty a členů k jejímu obnovení. Vypálená obec je pouze pomyslnou třešničkou a věčným pomníkem Clagesovy úspěšné nacistické kariéry.

### 3.4.2 Walter Lehne

Walter Lehne byl vůbec zvláštní figurou pardubického gestapa. Velmi neoblíbený u celé posádky a přijímaný jako vedoucí pouze pro svou formální hodnost. Jeho podřízení ho označují za bezcitnějšího, záłudnějšího a tvrdšího člověka, než byl jeho představený. Zatímco Clages svými stopětaosmdesáti centimetry budil respekt, byl Lehne vcelku malý, sotva přesahující stosedmdesát centimetrů. Navíc nebyl fyzicky zcela v pořádku, jelikož napadal na jednu nohu. Dokázal si proti sobě poštvat své blízké kolegy i představené dalších

---

<sup>91</sup> Frank BAJOHR, *Parvenüs und Profiteure. Korruption in der NS-Zeit*, Frankfurt am Main 2001.

<sup>92</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulze, kart. 101, Výpověď Ludvíka Schulze z 27. července 1945, s. 29.

bezpečnostních formací. O pardubické SD a jejím veliteli Walteru Kurzovi se nezmínil jinak, než jako o „Ohrenbläser“ – trubači do ouška a Kurz<sup>93</sup> zase označuje ve své výpovědi vztahy mezi pardubickou služebnou SD a gestapem za velmi neutěšené. Spolupráce byla údajně velice problematická a SD nebyla o plánovaných akcích gestapa téměř nikdy informována. Napjatý vztah pardubického gestapa a SD není v celoříšském měřítku vůbec žádnou výjimkou.

Obecně prý Lehne nenáviděl člověka, ať už podřízeného nebo vězně. Svoji ženu brával na některé noční akce s sebou. V restauraci „U Daníčků“ měli vyhrazené zvláštní místo v zadním salóncu, což mu Hanouske i Schulze záviděli, protože museli dřepět mezi řadovými hosty v přední části hostince.<sup>94</sup> Také se spřátelili s manželi Langerovými, jejich styky byly na důvěrné úrovni a vedle častých návštěv jezdily obě rodiny i na společné výlety. Lehne se chvěl na okamžik, kdy bude moci dát zavřít i gestapáka. U Linsela, Escherlohra a Gärtnera se mu to podařilo. Byl pijanem první kategorie a často byl k potkání v Grandu a dalších pardubických lokálech, kde se zdržoval do brzkých ranních hodin. Jeho krédem bylo, že úřední hodiny gestapa začínají večer v hospodě. Mezi pijany si našel kamaráda, skladníka pian Langeru. K němu do skladu si prý nechával i přepojovat telefonní hovory. Častokrát usnul omámen pivem nebo ovíněn na stole putyky, kde si z něho přítomná společnost pokradmu dělala legraci. Horší bylo, že se z těchto svých toulek nečekaně vracel do služebny a snažil se načapat usnuvšího gestapáka, který měl službu. Nadměrné „degustaci“ vína se nevyhýbal ani během vyšetřování, což u něj snižovalo už tak dost nízký práh sebeovládání. V březnu 1942 při výslechu jistého Lacnera mu vychrstl obsah vinné sklenky do obličeje a začal jej pěsti zběsile mlátit do tváří, načež postižený stal se o dva zuby chudším.<sup>95</sup>

Další zajímavou postavou služebny byl gestapák Franz Banach. Úžasně výkonný surovec, který nastoupil s oběma vedoucími již v roce 1939. Když náhodou Lehne zapomněl udeřit, Banach svoji práci udělal poctivě. Prý pracoval více rukama než hlavou. Kolegové z něho měli obavy a ustávali v rozhovoru, když se objevil na blízku. Rád totiž donášel Lehnemu. Byla-li příležitost toho či onoho udat, byl Banach spolehlivý. Byl velmi popuzen, pokud se u někoho projevil soucit se zadrženými. Hodně často a sugestivně nabádal, aby ostatní neměkli a neměli slitování. A šel příkladem. Banach rád přihnul koňaku a byl též vášnivým kuřákem. Údajně se ostatním chlubil osobní pozváním na svačtinu ke Göringovým.

---

<sup>93</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4823, Výpověď Waltera Kurze z 11. července 1969, s. 4673.

<sup>94</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulze, kart. 101, Výpověď Ludvíka Schulze z 27. července 1945, s. 29.

<sup>95</sup> AMV, Sítě gestapa (Pardubice), sign. 309-6-1, kart. 6, s. 29. Soupis prokázaných trestných činů provedených Lehnem.

### 3.4.3 Walter Kröger

Známa a obávaná postava Waltera Krögera<sup>96</sup> odkázala celou plejádu vězňů v lepším případě k zubaři a v tom horším přímo do krematoria. Kröger nebyl mezi vězni nazýván jinak než „boxer“ nebo „zabiják“. Před válkou se aktivně zabýval nacisty preferovaným sportovním odvětvím – boxem. Tuto svoji schopnost tak dokázal využít i při výsleších. Snažil se, aby tato jeho záliba byla slyšet nejen na nejvyšších místech gestapa, ale i ve vedlejších kancelářích úřadovny. Po Pardubicích se ve své době vyprávělo, že když jeho synek neuposlechl na plovárně, aby se šel převléci, dal mu táta Kröger v kabině takovou ránu, že museli kluka křísit. Před vyslychané však předstupoval povětšinou klidně – zdání klame. Nabádal je, aby se přiznali. Pokud tomu tak nechtěli učinit, a existovala proti nim dvě nebo tři svědectví, bylo zle. Byl zodpovědný za pardubickou podobu Heydrichiády poté, co byl hlavního vyšetřování pro nespolehlivost zbaven Linsel. Tehdy si také od něj vyžádal materiály týkající se Ležáků a dalších podezření. Během těchto příprav mu pomáhal ještě Mieth, Ripper, Kuchler a další. Do jeho rukou se dostala valná část zatčených. To u něj údajně vyvolalo pocit strachu a nejistoty. Trpěl představou, že je pronásledován a že se na něj „něco“ chystá. Nebyl tak daleko od pravdy, neboť na jeho vyšetřovací úspěchy žárlil Lehne a nechával Krögera na jeho cestách sledovat. Když to Kröger zjistil, tak to Lehneho během prudké hádky málem stálo život. Kröger ale několikrát naletěl informacím svých konfidentů. A bohužel k tomu došlo i krátce před Heydrichiádou, kdy velká síť odbojářů splaskla z pěti až šesti set na pouhých pět členů.<sup>97</sup> O případu byl podrobně informován Clages a dal zprávy i do Prahy. Když celá tajná síť propadla ve velké fiasko, ztratil Kröger přízeň nadřízených, a o to větší zuřivec se z něj stal během výslechů dalších zadržených. Jak je výše uvedeno, byl zodpovědný za podobu Heydrichiády v Pardubicích a na svoji obhajobu a zmírnění viny uvádí, že jako *„Sachbearbeiter kein Vorschlagsrecht oder sonstigen Einfluß darauf hatte, ob der Betreffende dem Standrecht zugeführt wurde. Dies entschieden der Dienststellenleiter [Clages] oder sein Stellvertreter [Lehne]“*<sup>98</sup>.

---

<sup>96</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B162/4823, Výpověď Waltera Krögera z 27. června 1968, s. 4607. Kröger měl dle své výpovědi na starosti čsl. odboj v pardubickém okrese.

<sup>97</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulze, kart. 101, Výpověď z 4. července 1945, s. 14. Jednalo se o údajnou odbojovou organizaci v přeloučském cukrovaru. Dva vyslychaní, Bělohradský a Mareš, při pozdějším šetření prohlásili údaje za vymyšlené a žádný organizovaný odpor, kromě jedné zakopané zbraně, se nepotvrdil. Situaci způsobil Krögerův informátor Hanka, který ještě informace patřičně upravil.

<sup>98</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B162/4823, Výpověď Waltera Krögera z 27. června 1968, s. 4608.

### 3.4.4 Ostatní členové služebny

Dalším zajímavým členem gestapa byl Hubert Hanouske. Toho můžeme charakterizovat společně se Schulzem, Ripperem, Eschenlohrem, oběma bratry Aschenbrennerovými, Hübelem a řidiči (kromě od poprav 1942 Mikiska, který se přesunul na periferii skupiny) jako závislé osoby na předchozích dvou skupinách. Vyšetřovatel popisuje jeho charakter jako „*rafinovaný, úlisný a podlý*“<sup>99</sup> Jak již bylo uvedeno, povoláním byl před válkou četníkem. Jeho nadřízení s ním však rozhodně nebyli spokojeni, protože milerád usedal ke kartám a dosti lehkomyšlně si udělal dluhy, do služby chodil jak se mu zachtělo a často ho museli kolegové hledat po hostincích. Na gestapu byl využíván jako tlumočník. V rámci kolektivu nebyl nijak výraznou osobou. Jak se po válce ukázalo, byl mazaným podvodníkem, protože navštěvoval rodiny zatčených a pod slibem pomoci lákal z příbuzných (pozůstalých) finanční odměnu.<sup>100</sup>

Mezi „štrébry“ se řadil i Alfréd Hübl. Rád pomáhal svým nadřízeným Clagesovi a Lehnemu s nedostatečným přidělem potravin. Dostával tak s pravidelností každou sobotu volno a dojížděl do Litomyšle k četnickému štábnímu kapitánovi Petrovickému, který ho zásoboval uzeninou a kachnami. Držet si Hübla jako svého kamaráda bylo přinejmenším výhodné. Vedle Clagese a Prause byl jako třetí v bytech po zatčených a staral se o soupis zabavených věcí. Mezi členy gestapa dostal přezdívku „Bílý žid“, neboť uměl dělat skutečně výhodné obchody. Tak údajně koupil tři osobní automobily za směšně nízké ceny z pozůstalostí židovských rodin. Pro manželku obstarával přepychové svršky, včetně kožichů a protlačil ji do vyšší společnosti.<sup>101</sup>

### 3.4.5 Pomocný personál služebny

Do poslední, periferní, skupiny příslušníků pardubického gestapa můžeme zařadit pomocné síly a kromě Körbera i dozorce věznic. O jiných civilních zaměstnancích máme jen kusé zprávy. Hanouske se zmiňuje o sekretářkách, které na služebně pracovaly. Nevíme nic o jejich vztahu ke gestapu samotnému, ale logicky musíme předpokládat, že byly vůči této instituci přiměřeně loajální. Bez jejich aktivní pomoci by úřad nemohl řádně fungovat. Každý zaměstnanec nesl vlastní smysl své práce a snažil se, když ne o zefektivnění svého výkonu, pak alespoň o udržení vyžadovaného standardu.<sup>102</sup> Sekretářky však patří ryze na periferii

---

<sup>99</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 937/46 Gerhard Schmecktahl, kart. 78, s. 24.

<sup>100</sup> Tamtéž, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď Huberta Hanouske z 18. června 1945, s. 5.

<sup>101</sup> SOA Zámorsk, gestapo, kart. 2, s. 71.

<sup>102</sup> Problematikou pomocného úředního personálu nacistické éry se zabývá Alf LÜDTKE, *Die Praxis von Herrschaft: Zur Analyse von Hinnehmen und Mitmachen im deutschen Faschismus*, in: Brigitte BERTLEKAMP - Werner RÖHR (Hrsg.), *Terror, Herrschaft und Alltag im Nationalsozialismus*. Münster 1995, s. 226 – 246.

skupiny, neboť se ve výsleších (gestapáků i vyslýchaných) zmínka o jejich činnosti vůbec nevyskytuje. Křik bitých při výsleších a jejich trýznitelů byl údajně slyšet v dalších kancelářích. Jak ho tyto ženy vnímaly, hovořily-li o dění na služebně v úzkém kruhu přátel nebo ve vlastní rodině, je nám neznámé. Vyhotovovaly také hlášení, popř. výslechy, a konaly agendu spojenou s byrokratickým vedením kanceláří, ale i vyšetřováním. Jaký vztah zaujaly k událostem a gestapákům zůstává otevřenou otázkou dalšího výzkumu. Jedinou výjimkou naznačující změnu čistě pracovního poměru zaměstnanců gestapa ve vztah milostný je zaznamenán mezi Franzem Ripperem a Hermou Gaudek.<sup>103</sup> V dotazníku, který byl součástí povolení svatby příslušníků SS, je Ripperem uvedeno, že se s Gaudek zná jeden rok a že spolu po tuto dobu pracují na služebně v Pardubicích. Povolání Ripperovy snoubenky bylo uvedeno pod souhrnným názvem „Kanzleiangestellte“<sup>104</sup>. Díky podrobnému formuláři, který by byl v dnešních podmínkách chápán jako naprosto nepřiměřený zásah do práv a soukromí jedince, se dozvídáme o jejím zdravotním stavu, charakterových vlastnostech a nacionálně-socialistickém politickém smýšlení. Také víme o jejím aktivním členství v Německém červeném kříži a v Nacionálně-socialistickém svazu žen.

Gestapo mělo možnost získávat služby i výrobky širokého sortimentu. Escherlohr si získal vynikající dodavatele. Tak například obleky si nechávali úředníci gestapa šít u krejčího Mareše, kde měli samozřejmě přednost ve vyhotovení zakázky. Mléčné výrobky dodávala mlékárna v „Sekuritasu“ s velkou ochotou až do bytů úředníků a vínem s likéry zásobovala služebnu Daškova likérka. Být členem gestapa bylo finančně mimořádně výhodné, ale samozřejmě neslo i svá rizika. Střet s ozbrojeným parašutistou nebo rozrušeným nadřízeným mohl skončit smrtí zaměstnance. Na druhou stranu nebezpečí úmrtí ve výkonu služby hrozilo gestapákům ve velké míře až od roku 1944, kdy se museli potýkat s narůstajícím počtem partyzánů a vysadkářů. Léto roku 1942 bylo, co se nebezpečí ze strany ozbrojeného odporu týče, vcelku bezproblémové.

### **3.5 Vývoj násilí na pardubické služebně**

#### **3.5.1 Obecné znaky agrese úředníků policejní složky**

Tajná státní policie známá pod označením gestapo, je plný název policejní složky Třetí říše. Gestapo sice nese adjektivum –geheim-, ale rozhodně nebylo institucí, jehož existence byla tajná a neznámá. Neznámé byly jeho vyšetřovací praktiky a způsoby nucení k doznání „trestné“ činnosti. Vždyť také každý, kdo služebnu opouštěl, musel podepsat formulář,

---

<sup>103</sup> Bundesarchiv Berlin (BDC), sign. RS, kart. E5474, Franz Ripper.

<sup>104</sup> Tamtéž.

ve kterém se zavázal k „mlčenlivosti“. V obecné rovině začalo gestapo s brutálními až smrtícími metodami už v roce 1933, kde trpěli hlavně političtí odpůrci, posléze Židé, homosexuálové a další marginalizované skupiny společnosti. Zásadní otázkou je „Brutalisierung“ a „Entzivilisierung“<sup>105</sup> příslušníků tajné policie. Záležitostí výzkumu musí být přijetí povolání příslušníka tohoto sboru s vražedným pozadím. Vždyť vyšetřování zadržených vyžadovalo zvláštní druhy násilí a vývoj stále dokonalejších donucovacích prostředků a metod. Rozvoj agresivity zaměstnanců gestapa byl možný díky jejich sociální uzavřenosti, ve které bylo možno násilí legitimně provádět, ale stalo se i vzorem pro ostatní zaměstnance, a brutální činy pak získaly uznání kolegů. Užití násilí nebylo jen profilem úzké skupiny lidí lokálních služeben, ale bylo státem a ideologií nejen tolerováno, nýbrž i podporováno a vyžadováno. Tak můžeme rozumět pojmu „odcivilizování“ či „zbarbarštění“ na úrovni chování gestapa ke svému okolí, ostatním ne-pronásledovaným, kteří mohli okusit mnohdy nevybíravé chování jeho členů. „Zbrutalování“ už můžeme chápat jako přímý důsledek chování těchto příslušníků k zadrženým a vyšetřovaným. Heydrichiáda se stala výjimečným obdobím protektorátních dějin. Během několika týdnů došlo k nahuštění mnoha válečných zločinů, z nichž vypálení dvou obcí se stalo vrcholy. Doposud jsem nezaznamenal odpověď na otázku, jak bylo toto období vnímáno řadovými členy bezpečnostních složek. Inspiroval mne spis Heinricha Aschenbrennera v BDC.<sup>106</sup> Už od začátku května 1942 se snažil zrušit své zasnoubení s Rosou Trencovou. Odůvodnění, které zaslal nadřízenému orgánu, je smutným svědectvím bezbrannosti žen v nacionálně-socialistickém režimu, neboť ji v podstatě označil za alkoholičku a „lehkou ženu“, aniž by Truncová dostala možnost k obhajobě. O co větší překvapení na mne čekalo hned na následující straně, kde najdeme žádost o zasnoubení Aschenbrennera s jistou Annou Peřínovou. Dokument nese datum 18. června 1942 (!). Heydrichiáda dosahovala svého vrcholu, v Pardubicích se již začalo se zatýkáním a Aschenbrenner žádal své dva nadřízené – Mietha a Schatzelmeiera – aby mu dali svá dobrozdání k potenciálnímu sňatku. Jak tedy bylo období bezprecedentního bezpráví vnímáno na úřadovnách gestapa? Byli gestapáci zavaleni prací nebo měli i v takto vypjaté době volnost k vedení soukromého života? Z jednoho dokumentu nemohu vyvozovat žádné závěry a i tato tolik poutavá otázka bude jedním z témat mého dalšího budoucího výzkumu.

---

<sup>105</sup> Hans-Joachim HEUER, *Geheime Staatspolizei. Über das Töten und die Tendenzen der Entzivilisierung*, Berlin 1995, s. 162-176. Brutální a antisociálního chování členů gestapa je ve studii velmi dobře popsáno. Základní princip „kamarádství“, které autor uvádí jako nejdůležitější vlastnost příslušníků uvnitř skupiny, je přinejmenším sporný.

<sup>106</sup> Bundesarchiv Berlin (BDC), kart. A0125, Henrich Aschenbrenner, bez stránkování.



Gestapo bylo skupinou lidí, která měla za úkol prosazovat nacionálně socialistickou myšlenku a dohlížet na jejím zakořenění a rozšíření. Byli to právě jeho členové, kdo museli tuto ideologickou fikci uvést v praktický život. S tím bezprostředně souvisí přetvoření původních společenských norem a zákonů potřebám tohoto cíle. Proto se tlak velení přenášel na další pracovníky v podobě přijetí nových pravidel, která uvnitř skupin existovala. Hlavním předpokladem přijetí a začlenění nováčka do organizace byla jeho postupně utvářená imunita vůči zákonům a normám „vnější“ společnosti. K tomu dopomáhalo několik zásadních faktorů. Prvním faktorem byla příslušnost do skupiny, jejímž úkolem bylo shromažďovat a vyhodnocovat tajné informace. Patřit k takové skupině tedy znamená mít přístup k exkluzivním informacím. To tvoří jádro atraktivity, pocitu vlastnictví něčeho mimořádného a dopomáhá k nadřazování nad ostatní složky společnosti, které takový přístup nemají. Tyto předpoklady platí pro skupiny, jimž se dostanou do rukou ještě mimořádná privilegia v podobě exekutivy. Vědomí takové nadřazenosti ještě posiluje pocity sounáležitosti a propojení s „vlastní“ skupinou. To s sebou nese další důležitý faktor, kterým je udržení tajemství o fungování a přísný zákaz kritiky uvnitř i vně skupiny před vnějšími pozorovateli. Společné zážitky a světonázorové představy posilují vnitřní hodnotu a pocit nadřazenosti každého individua, což následně opět upevňuje sounáležitost se skupinou. Skupina se tak stává svědomím jednotlivce a vytváří jeho uzavřenost vůči jinému myšlení a příslušnosti k jiné skupině. Sounáležitost je existenčně natolik úzká a intenzivní, že u jedince tvoří nové obsahy morálního a etického kodexu; a to v případě porušení zákonů skupiny, nikoliv společnosti. Účast v sociální jednotce tak vede k přeformování vlastní morálky a jejího legitimování. Tak jsou vytvořeny předpoklady pro násilné chování a přijetí brutálních praktik za své. Ty pak mohou vést až k potřebě zabíjet, aniž by tím utrpělo individuální sebepojetí.

### **3.5.2 Byrokraté a vrazi v Pardubicích**

Mezi vrahy pardubického gestapa můžeme rozlišit dvě skupiny. V první skupině jsou byrokraté účastníci se na vraždách plánování, přípravou, vytvořením podmínek organizovaného zabíjení. Sami však výjimečně do průběhu poprav aktivně zasahují.

Druhou skupinou jsou ti, kteří tresty smrti nebo týrání během výslechů sami vykonávali. Tím, že se činnosti spojené s utrpením zatčených účastnily všechny části služebny, odpadlo stigmatizování za zločince a neutrpělo tak ani svědomí jednotlivců. Jak uvádí prof. Heuer: *„Die Geheime Staatspolizei selbst verschleierte ihre Folterungen mit dem Begriff „Verschärfte Vernehmung“. Durch die Veränderung der Wortbedeutung und gleichzeitiger Initiierung eines neuen Sprachgebrauchs konstituierte sich eine*

*Ausgangssituation, die den Angehörigen der Geheimen Staatspolizei einen realitätsfremdere Beurteilung ihrer Handlungen erlaubte: Sie töteten, ohne zu töten.* <sup>107</sup>

Vyšetřovateli uváděný údaj o počtu zatčených v Pardubicích mezi lety 1939-1945 se zastavil na hodnotě 5 648 osob.<sup>108</sup> Mezi zastřelené je počítáno 78 osob, do čehož není zahrnuto 10 obětí, které byly ubity a 6 obětí, které spáchaly sebevraždu. Je zřejmé, že jenom počet zastřelených na popravišti v Zámečku se za měsíc červen a červenec 1942 zastavil na čísle 194 (včetně popravených z Ležáků), přičemž ani tento oficiálně uváděný údaj není konečný. V součtu nejsou uvedeny ani oběti z Ležáků.

Počtu úmrtí způsobených přímo úřednictvem služebny už údaje neodpovídají. Ten musel být několikanásobně vyšší. Pokusíme-li se udělat odhad, dostaneme se na úroveň čisté spekulace. Vždyť v samém závěru války působila v oberlandrátě „Jagdkomanda“ vedená členy služebny, jejichž počet obětí se nepodařilo zjistit. Dnes známe pouze ojedinělé (hromadné) případy vražd, které se podařilo vyšetřovatelům prokázat.

Oficiální údaje o počtu zatčených na území Oberlandrat Pardubitz mezi lety 1939-1945<sup>109</sup>

Rok	Okresní soud	Pracovna	Zatčení za rok
1939	337	X	337
1940	628	112	740
1941	511	390	901
1942	487	588	1075
1943	472	613	1085
1944	633	415	1048
1945	84	378	462
Celkem	3152	2496	<b>5648</b>

Zvýšenou agresivitu můžeme mezi příslušníky gestapa pozorovat přibližně od listopadu 1939. Z tohoto měsíce máme první doložitelnou zmínku<sup>110</sup> o použití násilí vůči vyšetřovaným. Samozřejmě nemůžeme vyloučit jeho provádění již v dřívější době, ale rozhodně nedosahovalo takové intenzity jako v letech pozdějších.

<sup>107</sup> Tamtéž, s. 171.

<sup>108</sup> NA, MV-L, sign. C6178 Lidice a Ležáky – pátrací oběžníky, kart. 26, bez stránkování. Závěrečná zpráva ze dne 4. ?. 1946.

<sup>109</sup> Tamtéž, bez stránkování. Označeno jako „Výkaz“.

<sup>110</sup> AMV, Síť gestapa (Pardubice), sign. 309-6-1, kart. 6, s. 38. Výpověď Josefa Fialy provedený Ottou Schulzem 28. listopadu 1939.

Při vyhlášení prvního stanného práva po nástupu Heydricha a během jeho trvání si zadržení členové gestapa nevzpomínají, že by během této doby byl někdo přímo pardubickou služebnou popraven.<sup>111</sup> Během podzimu roku 1941 na popravišti v Zámečku s největší pravděpodobností nikdo nezahynul, neboť střelnice nebyla vražednému počínání přizpůsobena. Proběhla celá řada vyšetřování zadržených osob, ale nikdo z přítomného osazenstva gestapácké služebny se neúčastnil justiční vraždy. Walter Kröger byl přeživšími vězni označen za jednoho z nejhorších vyšetřovatelů nasazených na demokratický domácí odboj. Zločinnou povahu nacionálněsocialistického režimu se vyšetřovatelé pokoušeli zakrýt rádobou právními postupy. Kröger se pokoušel pod mírnými přísliby i bitím přimět vyšetřovance k přiznání a podpisu nepravdivých výslechů. Můžeme se dozvědět o oblíbeném donucovacím způsobu Krögra, který člena ÚVODU Vodsed'álka bil klackem do hlavy, až se tento pomátl. S vyšetřovanou Exnerovou si pohrával velmi krutým způsobem; nedovolil jí přijímat životně nezbytný inzulín.<sup>112</sup> Ale pokud víme, střelnou zbraní nezemřel nikdo.

Vyšetřovací metody a metody mučení se postupně dosti zdokonalovaly a umožňovaly tak vyšetřovatelům způsobit těžká ublížení na těle i duši nebo dokonce smrt, aniž by se zadržených fyzicky dotkli (viz případ diabetičky Exnerové). Oficiálně však museli vyšetřovatelé o „zostřený výslech“ žádat ústředí v Praze. To samozřejmě bylo ignorováno, protože by to při neustálém přísunu vězňů způsobilo prodlevy výslechů a zahlcení centrální úřadovny. Mezi povolené formy nátlaku byla vztažena i temnice. Úředně nesměla být použita na více jak 48 hodin. V pardubické služebně a věznici nemáme případ delšího použití tohoto donucovacího prostředku.<sup>113</sup>

### **3.6 Pardubická služebna SD**

Pardubická pobočka SD byla od roku 1939 do roku 1941 vedena Dr. Ernestem, poté od roku 1941 až 1944 (s krátkým několikaměsíčním zrušením v první polovině roku 1942) vedena Walterem Kurzem a poté až do konce války Rudolfem Bernickým.

Bezpečnostní služba byla do jisté míry považována udavači za daleko schůdnější možnost podání jejich udání, než přímo gestapu. Z výslechů zaměstnance pardubické SD Otakara Pavlase vyplývá, že v několika případech byla udání učiněná u SD považována udavači za vyřízená, ale když se o potvrzení udání přihlásilo gestapo nebo chtělo-li ještě něco prošetřit, to již daný udavač mnohdy považoval za příliš velké zapletení se s okupanty. Někdy

---

<sup>111</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, s. 5.

<sup>112</sup> AMV, Síť gestapa (Pardubice), sign. 325-4-2 Walter Kröger a spol., s. 3. Výpověď Adolfa Bureše z 8. července 1977.

<sup>113</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulze, kart. 101, s. 58-59.

naopak docházelo k horlivé snaze SD informátorů a ti pak zasílali své informace pardubickému nebo královehradeckému gestapu, v některých případech samotnému Frankovi do Prahy. Tyto „excesy“ budou podrobněji popsány na případu členů APF (kapitola 8.3.2). Šéf pardubického oddělení SD Kurz pak dostával rozhořčené stížnosti nadřízených instancí, že musí řešit hlouposti a nepravdivá udání. Také označuje ve své výpovědi vztahy mezi pardubickou služebnou SD a gestapem za velmi napjaté.<sup>114</sup> Spolupráce byla údajně velice problematická a SD nebyla o plánovaných akcích gestapa nikdy plně informována.

Jelikož se seznamy informátorů SD nezachovaly, zbývá nám pouze svědectví Pavlase, kolik organizovaných SD členů nebo alespoň donašečů v tom kterém místě bylo. Pro chrudimský okres počítá s devíti, pro Chrast, Luži, Skuteč a Žumberk s pěti a pro Hlinsko také s pěti informátory. Donašeči od APF nebyli do těchto čísel zahrnuti.

---

<sup>114</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B162/4823, Výpověď Waltera Kurze z 11. července 1969, s. 4671.

## 4. Konfidenti

### 4.1 Dělení konfidentů na „důvěrníky“ a „udavače“

V následující kapitole se zabírám fenoménem konfidentství, který sehrál nemalou úlohu ve vypálení obce Ležáků. Pro plné pochopení jednání spolupracovníků gestapa musíme vysvětlit obsahový rozdíl mezi pojmy „důvěrník“ a „udavač“, ježto oba názvy vymezují rozličné druhy konfidentů.

Gestapo (potažmo SD) se v plné míře mohlo opírat o povětšinou dobrovolné, finančně podporované spolupracovníky – „důvěrníky“ (z německého Vertrauensleute – V-Leute). Právě oni byli v obecném měřítku zdrojem informací, který pronikal jako státní mocí kontrolovaný element do nejužších mezilidských vztahů, do vědomí a svědomí jedinců. Objevují se v každodenním společenském styku, v politických organizacích, závodech, úřadech, školách. Mnohdy se však vynoří i v nukleárních jednotkách společnosti, tedy mezi přáteli, v úzkém kruhu rodiny nebo dokonce mezi manželi. Najdeme je jako řadové občany, kteří si zdánlivě všimají pouze svého. Měli svá konkrétní identifikační čísla, která byla uložena v kartotéce jednotlivých místních úřadoven gestapa a v centrálních úřadovnách v Praze a Berlíně; tito pomahači byli každý měsíc honorováni nebo požívali jiné hmotné výhody. Jejich nasazení bylo prováděno cíleně a řízeno bylo gestapem. V tom je hlavní rozdíl oproti následující skupině – „udavačům“.

Do druhé skupiny byli zařazeni informátoři – „udavači“, jejichž hlášení byla bezzávadná, avšak jejich autoři neměli takovou společenskou pozici a kontakty, které by umožnily dodávání informací vyšší kvality. Povětšinou se jednalo o náhodná udání, v nichž převážily osobní důvody nad těmi politickými. Zásadní rozdíl oproti důvěrníkům spočívá v dobrovolnosti a snad jisté upřímnosti jednání, neboť udavači nedostávali žádné úkoly od represivních složek, jednali z vlastního popudu a privátních důvodů. Odměnou jim byly úlevy hlavně v podobě různých propustek a výjimek, kterých by bez své pronacistické činnosti nemohli v žádném případě dosáhnout.<sup>115</sup> Mnohdy však na místo „hmotného ohodnocení“ stačilo uznání gestapáka nebo sebenaplňující pocit moci nad svým okolím, touha uškodit jiným a vyniknout nad nimi. Budeme-li využitelnost udavačů hrubě paušalizovat, pak jejich smysl z pohledu gestapa byl v jakémisi společenském indikátoru nálady, neustálé hrozby

---

<sup>115</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulze, kart. 101, s. 58-59.

teroru a fyzické likvidace, k níž vůbec nemuselo dojít, ale jejíž psychologický dopad byl mimořádně účinný.

Jak zjišťujeme z materiálů a výsledků gestapácké služebny, bylo mnohdy těžké se v udáních orientovat a vybrat ta, která byla nějakým způsobem využitelná a znamenala skutečné či potenciální ohrožení nacistické moci. Gestapo se tak často ocitalo ve stavu, kdy se namísto své činnorodé aktivity dostávalo do pasivní role, která se pouze snaží dohánět nepoměr podaných udání a jejich vyřešení. Proto jsme mnohokrátě svědky likvidace těch „nepodstatných“ udání i za cenu, že jsou přehlédnuta denuncovaná skutečná ohniska odporu. Záběr kontroly, kterou muselo gestapo provádět, nabral značně širokého rozměru a vytvářel značný tlak na nepočetný personál úřadoven. Vždyť udržet kontrolu nad posloucháním zahraničního rozhlasu, Říši nenakloněných rozhovorech nebo nedovolenou porážku prasete, vyžaduje dostatečný úřední aparát, s dostatečnou výkonností, ale i širokou základnu donašečů. Bohužel máme pouze útržkovité zmínky o působení udavačů na území Protektorátu. Udání byla nezřídka podávána ústně a pokud byla psána, likvidoval je vyšetřovací orgán brzy po jejich obdržení. Takový osud čekal drtivou většinu oznámení, ovšem naštěstí pro historický výzkum nepodlehla všechna psaní zkáze. Kupř. korespondence některých členů Árijské pracovní fronty se zachovala jen díky jejich archivování na několika institucích naráz, a to včetně gestapa. Nemáme ani příliš konkrétní představy o rozšíření fenoménu konfidentsví. S jistotou můžeme vyloučit představu Čechů nucených pouze brutálními prostředky k uposlechnutí příkazů státní moci. Ztotožnil-li se jedinec vnitřně s nacionálně socialistickou ideologií, interiorizoval-li ji, pak bylo jeho hlavní povinností svými schopnostmi přispět k rozvoji tohoto myšlenkového proudu. Tedy jinými slovy upozorňovat příslušné orgány státní moci na ideologii ohrožující elementy společnosti. Otázkou bylo, když udávat, pak komu?!

Přenesme široké prostředí Protektorátu na oblast kolem obce Ležáků. Na vybranou měl potenciální důvěrník nebo udavač v regionu Hlinska, potažmo Ležáků daleko více možností, než by se na první pohled zdálo. Jako spolehlivé prostředníky mezi „špiclem“ a represivní složkou berme v potaz Vlajku a APF, politické činovníky Národního souručenství, ale i vrchního strážmistra hlinecké služebny Kudrnatsche, do Hlinska občas zavítavšího člena SD Pavlase nebo vlivné členy gestapa, kteří město a region v krátkých časových intervalech navštěvovali. Udání, které bylo směřováno přímo úředníku gestapa, mělo výhodu anonymity a rychlého řešení, kdežto přes jiné instance docházelo k prodlení nebo ke zkreslení, či dokonce zničení udání z osobních pohnůtek toho kterého prostředníka. Na druhou stranu mohlo případné vyšetřování vést k osobní návštěvě úředníka gestapa u daného konfidenta, což

mohlo být obzvláště v místě bydliště pro vyslýchaného krajně nepříjemné. Jak jsem výše poznamenal, neslo podané udání pro udavače nebezpečí osobního styku s úřadem gestapa.

#### 4.2 Typy konfidentů

Jisté je, že žádný konkrétní všeobecně platný typ udavače není možné určit. Většina z nich byla nenápadnými obyvateli. Nebyli ani nijak výrazně zlomyslní nebo cholericí. Spektrum motivů, které je k udávání vedlo, je velice široké; od osobních pohnutek, přes upřímnou spolupráci s režimem, až po organizované, cílené ničení jakékoliv opozice. Příkladem nenápadného spolupracovníka gestapa nám může být hlinecký drogist Holub, u kterého se vcelku často zastavoval tajemník Kröger. Z dokumentů bohužel opět nevyčteme, jestli měl nějaké zvláštní výhody, či nikoliv. Že by však Kröger ztrácel čas jen pro touhu popovídat si s českým živnostníkem, je více než nepravděpodobné. Nehledě na to, že Holub se obával trestu natolik, že spáchal v červenci 1945 sebevraždu. On je příkladem skryté kolaborace – nebyl organizován v žádném politickém pronacistickém hnutí, ačkoliv měl možnost vstoupit do Vlajky nebo APF, které měly v Hlinsku svoji buňku. A vzhledem ke svému osobnímu kontaktu s vysoce postaveným úředníkem gestapa by jistě byl u českých stoupců hnutí členem více než vítaným. Jeho chování mohlo mít vcelku silný dopad na prostředí maloměsta, kde byl svojí aktivitou poměrně dobře znám. Mohl tak budít odpor pro morální selhání nebo naopak závist pro jeho styky s vyššími místy. Holub nebyl v okolí jediným denunciantem, natož pak výjimkou. Od Schulzeho se dozvídáme o učitelce Vlkové, řediteli věznice v Chrudimi Sasínkovi, nebo úředníku Lepičovi<sup>116</sup>, z výpovědí MLS Chrudim pak kupř. o domovníkovi Zámečku Zvířecím a jeho ženě atd. Nehledě na to, že MLS se zabývaly převážně nacistickými zločinci a konfidenty. Rozdíl výše jmenovaných lidí oproti „stranicky“ organizovaným denunciantům je v jejich skryté činnosti a často nejasném postavení vůči okupační moci, protože se k ní v mnoha případech nijak veřejně nehlásili. To mohlo být ze strany obyvatel omylem přehlédnuto a pro denunciováného mohly vyvstat vážné problémy. Zdá se, že rozsah aktivní spolupráce s okupanty byl i pro gestapo překvapující. Na druhou stranu vedla přemíra horlivosti k mnohdy nesmyslným obviněním. Kröger si dokonce jednou postěžoval, že pokud by bral každé udání vážně, byly by celé Pardubice za mřížemi<sup>117</sup>. To je samozřejmě nutné brát s rezervou, protože bylo-li by to tak, pak by se nemohl Silver A několik dlouhých měsíců pohybovat v bezprostřední blízkosti pardubických gestapáckých špiček v hotelu Veselka. Na druhou stranu nemůže být toto vyjádření zlehčováno. Touha po sociální

---

<sup>116</sup>SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulze, kart. 101, s. 1-2.

<sup>117</sup>Národní archiv (dále NA), MV-L, sign. C6178 Lidice a Ležáky – pátrací oběžníky, kart. 26, s. 9.

moci a řešení osobních konfliktů byla u konfidentů silná, neboť bez ní by těžko své činy prováděli.

Ani denunciační snahy prokazatelně vedené z osobních důvodů nezůstávaly bez potrestání. Bez takového opatření by docházelo k naprostému zahlcení úřadů a k rozptýlení využitelných zpráv do příliš velkého moře informací. Uvnitř nacistického aparátu tak docházelo k protikladným snahám. Bez udání nebylo možné proniknout do privátní sféry obyvatel, ale žádoucí bylo oznámení protinacistického smýšlení, nikoliv osobních sporů, které nabývaly vrchu. Od SD přicházela na úřadovnu udání, která již byla nějakým způsobem přezkoušená nebo pocházela od dostatečně důvěryhodných zdrojů. Gestapo nemělo přehled o důvěrnících SD, neboť zprávy byly předávány pouze s číslem udavače, nikoliv s jeho jménem. Jen na základě soudního rozhodnutí musela SD jméno udavače předat gestapu. A opačně, obzvláště pardubické gestapo si své zdroje informací přísně chránilo, takže SD neměla vůbec žádný přehled o činnosti úřadovny tajné policie.

### **4.3 Nejpočetnější aktivistické organizace v obvodu pardubického gestapa**

#### **4.3.1 Vlajka**

Organizací Vlajka se budeme v této krátké studii zabývat pouze okrajově. Musí však být alespoň ve zkrácené formě představena. Bez podchycení její operační oblasti na rozhraní chrudimského a hlineckého okresu, jinými slovy v oblasti Ležáků, bychom dostali obraz kolaborantského milieu ve značně zkreslené podobě. Do dnes známého seznamu byli zahrnuti pouze oficiálně vedení členové organizace. Z jejich prostředí se dalo očekávat velmi nebezpečné jednání v podobě „špiclování“, šikany, udání nebo též fyzického napadení. Přímo v Hlinsku žilo patnáct jmenovitě uvedených členů Vlajky a v blízkém okolí (Blatno, Horní Holetín, Všeradov, Včelákov) pak dalších pět.<sup>118</sup> To je vcelku vysoký počet členů kolaborantské organizace, jelikož toto pronacistické uskupení nebylo v okolí jediné. Vlajka se stavěla s podobným důrazem za nacistickou myšlenku a pro německou spolupráci, mezi jejíž hlavní způsoby prosazení nacistické ideologie patřilo udavačství. V první polovině roku 1942 je Vlajka jako politické hnutí již jen torzem, jenž nemá ani podporu nejvyšších německých míst Protektorátu. Jak uvádí Milan Nakonečný, byla Vlajce zakázána činnost samotným Heydrichem<sup>119</sup>, takže o významné politické úloze v této době již nemůže být ani řeč. Co se však v ideji Vlajky nezměnilo, bylo uloženo kdesi hlouběji než jen v „povolení politické činnosti“. Bylo v členské základně, která se v drtivé většině přikláněla dobrovolně

---

<sup>118</sup> AMV, fond Vlajka, sign. 302-32-5, s. 113-114.

<sup>119</sup> Milan NAKONEČNÝ, Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu, Praha 2001, s. 138.



k programu, který hnutí představovalo. Rozpadem tohoto politického uskupení tak nedošlo k absolutní nečinnosti členů, ale k jejich přechodu k novým formám kolaborantství. První možností stále zůstávala udání, druhou nejčastější pak přímé členství v bezpečnostních složkách typu SD. Soustředíme se na druhou výraznou pronacistickou skupinu hlineckého regionu.

## **4.3.2 Árijská pracovní fronta**

### **4.3.2.1 Organizovaní členové**

Přibližně pěti set členná organizace Árijská pracovní fronta měla do velikosti dvanáctitisícové Vlajky daleko, ale přesto vyrůstala z ne úplně zanedbatelné členské základny, tj. z ještě širšího pole sympatizantů a určitého podhoubí, které bylo schopno se veřejně a aktivně podílet na okupační politice.

Následující řádky jsou představením nejen APF, ale hlavně dvou mužů, kteří se stali dobrovolnou součástí německé okupační mašinérie. Bedřich Opletal a Karel Holfeuer jsou lidmi, kteří se nechali strhnout příležitostí k vytěžení zoufalé situace okupovaného Československa. Jejich snaha byla vedena programem až příliš podobným tomu nacionálně-socialistickému, avšak upraveným na říšsko-protektorátní poměry. Tedy v politickém programu je patrná jistá snaha o zachování českého etnika v rámci Říše. Bez fungování takového kolaborantského podhoubí, jehož byli níže charakterizovaní pánové aktivní součástí, by okupační orgány nemohly proniknout do takové hloubky české společnosti a zevnitř ji ovlivňovat. 30. září 1938 a ještě více 15. březen 1939 vytvořily vynikající podmínky pro všechny, kteří své ambiciózní představy vyššího společenského postavení neměli šanci v demokratickém prvorepublikovém prostředí proměnit ve skutečnost; ať již kvůli nedostatečným intelektuálním schopnostem nebo pro jejich aktivitu v nevhodném politickém klimatu. Datum odstoupení Sudet a vznik Protektorátu jsou pouze uvolněním společenských bariér pro aktivistické elementy společnosti, nikoliv jejich vznikem. U obou jmenovaných osob tak zjišťujeme jejich fašistickou minulost, která se po zániku Československa pouze zradikalizovala do pronacistické podoby. Tyto aktivisty, jejich činy a hlavně hnutí APF nelze sledovat jako právně uznanou součást politického spektra okupované země. Nacisté jich využívali pouze jako formu nátlaku na nepoddajnou společnost, ale uznání jako plnohodnotných názorových proudů nikdy nezískali – ani APF, ani kupř. NSGA (Nacionálně sociální garda státních aktivistů)<sup>120</sup> další regionální skupině působící na českomoravské

---

<sup>120</sup> Převzato z doposud nevydaného hesla APF připravovaného slovníku kolaborantských hnutí. Laskavě zapůjčeno Daliborem Státníkem (AMV).

vrchovině. K právnímu uznání nedošlo ani v případě největší kolaborantské organizace Vlajky-ČNST.

Řada členů pozdějších pronacisticky orientovaných hnutí se hlásila ke krajně pravicovým stranám první republiky, od kterých se však v průběhu let 1938 a 1939 rychle osamostatňovaly jednotlivé další skupiny. Kniha Tomáše Pasáka „Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945“ nám souhrnně představuje kolaborantská hnutí a jejich vedoucí představitele, stejně jako boje uvnitř i vně těchto uskupení o vedoucí pozice. Otázka, kým byli čeští kolaboranti a organizovaní udavači, je otázkou charakteristiky hnutí, ke kterým se hlásili, a vzhledem k vcelku širokému výběru těchto organizací je další otázkou důvod osobního rozhodnutí toho či onoho udavače pro členství v tom či onom hnutí. Je tedy nasnadě se ptát také na přitažlivost názorů, programu a jistých šancí pro jejich uskutečnění. Vždyť nejdůležitějším předpokladem pro vstup jednotlivce do skupiny je jeho ochrana a seberealizace. Stejně tak je důležitá vidina úspěšného prosazení hnutí, ke kterému se jedinec připojil. Neboť skrze úspěch celé skupiny získal její člen šanci ke vzestupu ve společenském žebříčku a podílu na moci.

APF představujeme jako jednu z několika regionálních organizací, jež s sebou nese své osobité rysy a zvláštnosti, ale i všeobecná pravidla ve struktuře protektorátního kolaborantského prostředí. „Schreibtischtäter“ je výraz užívaný německou historiografií pro byrokratické organizátory holocaustu a vyhlazovací politiky Třetí říše. Mnozí z nich nikdy na vlastní oči neviděli průběh a důsledky své činnosti, ačkoliv jim musely být nepopíratelně zřejmé. Je tedy další otázkou, jestli se podobný výraz nehodí i pro prostředí konfidentů, samozřejmě v poněkud upravené konotaci. Málokterý z nich měl možnost vidět důsledky svých oznámení na vlastní oči, ačkoliv je činil s politickým podtextem nebo úmyslem osobní msty, závisti, potažmo majetkového poškození či přímo fyzické likvidace postiženého. Tento specifický druh „Schreibtischtäter“ se ne výjimečně vyvinul v nonverbální násilníky, proti kterým dokonce zasahovaly protektorátní bezpečnostní složky; ať již německé nebo české. Příklad APF zde uvádíme nejen jako čistě regionální konfidentskou organizaci, jejíž členové se v průběhu války vypracovali na výkonné důvěrníky pardubické SD, ale díky zachovaným materiálům Mimořádného lidového soudu v Chrudimi se nám zachoval i obraz jejích členů a společenských oblastí její působnosti. Chrudimský soud se v jednom procesu zabýval udáním učiněným na osadu Ležáky. Sesbírané dokumenty nám tak dávají unikátní možnost představy, nejen o fungování a struktuře APF, ale též důvody, proč byla k odbojové činnosti vybrána právě osada Ležáky a v jak nepřátelském prostředí museli odbojáři pracovat.

Stejně jako u všech zločineckých organizací Třetí říše můžeme i v případě českých pronacistických organizací a i jednotlivců, kteří se svojí konfidentskou činností podíleli na kontrole obyvatelstva, říci, že neexistuje žádný jedolitý typ českého udavače, jež by nesl hromadně shodné znaky denuncianta. Hledání takového univerzálního konfidenta by vedlo do slepé uličky. Dnešní historická věda se daleko více orientuje na vztahy mezi jednotlivci, skupinami organizovaných konfidentů a státním, popř. okupačním aparátem. Abychom pochopili toto prostředí nacisty organizované a státní mocí podporované šikany, musíme se obracet na jednotlivce, jejich důvody k dané činnosti a prostor, který jim byl pro jejich aktivistickou činnost uvolněn, ale měl také své hranice.

Hovořit o udavačích jako o kolektivní jednobarevné skupině zločinců nás vrátí na úroveň německého výzkumu 60. let minulého století, jenž se zabýval převážně zločinci z prostředí vojenských složek. V protektorátním prostředí musíme v drtivé většině případů nahlížet na udavače jako na samostatné, převážně nikým nenucené osoby, kteréž byly plně odpovědné za své jednání. Stejně jako tomu bylo v německých poválečných procesech, od pohlavárů nacistické strany až po nejnižší šarže vojáků, snaží se i zadrženi organizovaní konfidenti svádět vinu na své představené, popř. na samotné okupanty, pod jejichž tlakem měli údajně pracovat. Pohlížet na takové osoby jako na přísně kontrolovanou a prodlouženou ruku vyšších složek je nesmyslné, neboť pak by se vytratil element samostatného jednání v té šíři, která mu náleží. V případě jednotlivých biografí se nám mnohem více odkrývá spektrum „možného“ jednání. Angažmá jednotlivců nelze posuzovat pouze z pohledu jejich přesvědčení o nacionálněsocialistické ideologii, ale stále musíme mít na mysli pozadí kariérismu, touhy po společenském uplatnění a uznání ze strany představených, popř. hmotné výhody, které z takové činnosti plynuly. Tyto prvky lze posuzovat individuálně u každého jedince, co je však typické pro celou nacistickou moc, je vnímání násilí. „*Dabei begreifen wir Gewalt nicht individualpsychologisch als aus psychologischen Dispositionen und Motiven ableitbare Kraft, sondern als eigenständigen situativen Sozialisationsfaktor, als Kraft, die fasziniert, anzieht und die Beteiligten partiell und zeitweise verändert.*“<sup>121</sup> Níže popsané zkrácené biografie dvou členů APF sledujeme z pohledu individuálně psychologického, ale současně i společenského vývoje konfidentského prostředí. Neztrácejme ze zřetele, že osoby jsou vybrány hlavně na základě společného jmenovatele, a tím bylo udání na osadu Ležáky. Nezakrývejme, že se jedná o náhodnou situaci, když udání v písemné i ústní formě prošlo jednotlivými úrovněmi APF od řadového člena Andráka (jeho postava je představena

---

<sup>121</sup> Klaus-Michael MALLMAN-Gerhard PAUL (Hrsg.), *Karrieren der Gewalt. Nationalsozialistische Täterbiographien*, Darmstadt 2004, s. 5.

v samostatné kapitole 16.1), přes okresního vedoucího Holfeuera až po vedoucího APF Opletala. To však nesnižuje hodnotu svědectví, které nám bylo soudem zachováno, ale naopak nám tak poskytuje jedinečnou možnost vhledu od vzniku udání až po jeho šetření SD a gestapem.

#### 4.3.2.2 Vznik a působení Árijské pracovní fronty – Bedřich Opletal

12. června 1939 je v sále Hasičského domu v Praze na Vinohradech založena Národní árijská kulturní jednota (NAKJ). Podle vnitřních stanov nebylo toto uskupení politickou složkou vůbec, ačkoliv náplní své činnosti se snažilo ovlivňovat politickou situaci nově utvořeného Protektorátu. Podstatou jejího působení bylo vzdělávání a kulturní „povznesení“ českého národa v duchu nacistické ideologie. Na předsednické místo byl navrhován v té době sedmadvacetiletý nedostudovaný strojný inženýr Bedřich Opletal ze Sezemic u Pardubic. Z dosud neznámého důvodu nabízenou funkci odmítá, avšak stává se propagačním referentem. Již během této doby si tvoří známosti s úředníky pardubického „oberlandrátu“ a navazuje kontakty na pobočku SD. Opletal se ke krajně pravicovým politickým proudům znal již od roku 1935 a jeho nenaplněná snaha o výraznou politickou činnost vede až k neukončení vysokoškolského studia. To mu ovšem nebrání titulovat se ve styku s úřady nebo v interní korespondenci jako „ing. Opletal“. První zmínky o výrazně pronacistickém smýšlení získáváme z memoranda, které sepsal 20. března 1939 a zaslal jej přímo říšskému protektorovi, jenž ještě ani nebyl uveden do funkce. Jednostránkový dokument navrhuje řešení, jakým mohou okupační orgány získat kontrolu nad Čechami. Mimo jiné je hlavní prioritou zavedení cenzury, likvidace stávajících stran a jejich členů, a vyřazení „židomilců“ a Židů ze společenského života. Snad jako ve všech dalších prohlášeních dává Opletal dvě možná východiska v případě neúspěšné kooperace českého a německého národa:

„a) *Vernichtung des tschechischen Volkes* / b) *Ausranderung des tschechischen Volkes*.“<sup>122</sup>

V květnu 1939 je vytvořena hlavní nosná část organizačního řádu Opletalem připravované strany.<sup>123</sup> K jejímu naplnění dojde až se vznikem APF na přelomu října a listopadu 1939. APF se se svým programem nezařazuje mezi fašistická hnutí, proti jejichž čelním představitelům bojuje<sup>124</sup>, ale přejímá ideologii přímo nacistickou, včetně řady prvků z programu NSDAP.

<sup>122</sup> AMV, APF, sign. 315–231–6, kart. 21, s. 41 - 51. Sepsáno bylo více vyhotovení obsahově se nelišících.

<sup>123</sup> Tamtéž, s. 163.

<sup>124</sup> Tamtéž, s. 50. Opletal ostře napadá J. Stříbrného, R. Gajdu, gen. Ježka a další. Považuje je za krajně nespolehlivé a Říši nepřátelské elementy, které sice hlásaly fašistické myšlenky, nepostavily se ovšem na stranu nacismu.

Důležitým tahem na politické šachovnici je pro mladého referenta NAKJ Opletala, stejně jako pro jeho matku, získání německého občanství v červnu 1939<sup>125</sup>, což jim oběma v průběhu války dodává na společenské váze, alespoň tedy mezi úředníky okupačních orgánů. Velmi rychle si přivlastňují nacistické atributy a jak si stěžuje po válce četnická stanice v Sezemicích „*provokativně němčili, zdravili se zdviženou pravicí a stýkali se pouze s Němci a vedoucími Vlajkaři*“<sup>126</sup>. NAKJ neměla téměř žádnou mediální podporu a radikální Opletal se snaží tento stav změnit; nechává v Sezemicích instalovat veřejnou nástěnku, kde vyvěšuje jména jemu podezřelých osob z protiněmeckého smýšlení.<sup>127</sup> Veřejné „pranířování“ uvedených osob se nesetkalo s prakticky žádným ohlasem, kromě vyostření sousedských vztahů v Sezemicích. NAKJ má pouze krátkého trvání a sice do září 1939, kdy organizace sama ukončuje svoji činnost. Údajně k tomu mělo dojít z důvodů příliš mnoha „štrébrů“, kteří proti sobě bojovali o mocenské pozice. Členské základně bylo doporučeno dále se politicky angažovat buď v Národním souručenství a nebo ještě lépe ve Vlajce. Jisté je, že mezi velmi aktivní opozičníky se zařadil i propagační referent Opletal. Na rozhraní října a listopadu 1939 zakládá v Hradci Králové svoji vlastní stranu s názvem „Árijská pracovní fronta“ (APF, Arische Arbeitsfront). Ani její jednotu se nepodařilo udržet a dochází tak k rozkolu uvnitř i tohoto hnutí. Opletal však své pozice proti opozici v čele s Teplým uhájí a jeho část strany je schopna se dále úspěšně rozvíjet. Jedním z důležitých kritérií pro fungování APF byla vynikající úroveň německého jazyka, kterou její předseda disponoval. Aktivita sezemického rodáka se však vůbec nezamlouvá jeho sousedům a tak se můžeme dočíst o jednom z prvních udání, které Opletal podal. Četníci museli řešit jeho stížnost na bojkot obchodu rodičů stran českého obyvatelstva. Není se co divit, neboť v obci známým podněcovatelem mladého Opletala k aktivistické politické činnosti byl jeho otec.

Árijská pracovní fronta byla politickým hnutím představujícím svojí činností více než pouhou programovou kolaboraci. Antisemitskou, antirezistenční a vůbec antidemokratickou aktivitou se snažila být o krok před ostatními denunciantskými organizacemi a v některých případech i před samotnými okupanty. Vedle pořádání „osvětových“ přednášek a působnosti několika málo násilnických bojůvek se orientace tohoto politického hnutí přenesla na zpravodajsko-denunciantskou službu. Zvláštností tohoto uskupení je jeho teritoriální omezenost, neboť členové pocházeli z několika málo tehdejších okresů tzv. Oberlandrat Pardubitz a Königgratz. Co do počtu registrovaných přívrženců byly nejčetnějšími okresy

---

<sup>125</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 211/46 Bedřich Opletal, kart. 23, s. 4. Důvodem hladkého přijetí něm. občanství byl údajný německý původ Opletalova otce.

<sup>126</sup> Tamtéž, s. 7.

<sup>127</sup> Tamtéž, s. 20.

Hradec Králové, Pardubice, Vysoké Mýto, Náchod, Chrudim, Litomyšl a Kolín. 11. července 1940, v den oficiálního podání žádosti ve změnu politického hnutí v politickou stranu, bylo kupř. v okrese Chrudim a Hlinsko registrováno pouhých 41 a 37 členů<sup>128</sup>, a to jich měla APF v tento rok nejvíce, tedy celkem okolo pěti set<sup>129</sup>. APF nelze v žádném případě označit za masovou organizaci, ačkoliv vedle stálých členů máme útržkovité zmínky o dalších sympatizantech, kteří navštěvovali schůze nebo přišli s hnutím do aktivistického styku. Složení členské základny dle povolání vypadalo ve dvou výše uvedených okresech následovně:

Povolání	Počet členů	%
Živnostník <sup>130</sup>	31	40
Dělník	20	26
Rolník	9	11
Úředník	3	4
Graduovaný	1	1
Údaj nedoplněn	14	18
Celkem	78	100

Pověštinou se jednalo o dělníky, rolníky, zaměstnance či živnostníky s nízkým sociálním statutem. To přinášelo i změněnou důvěryhodnost v očích úřadů a také daleko častěji udávání v sociální hierarchii vertikálně od zdola nahoru. V opačeném směru se jedná o výjimečné případy. Právě v orientaci na nižší sociální skupiny se APF odlišovala od ostatních kolaborantských skupin. Zatímco se téměř všechna hnutí snažila získat do svých řad intelektuály když ne masově pak alespoň na vedoucí místa, v případě APF se do užšího vedení nepodařilo získat ani jednoho člena s akademickou hodností. To samozřejmě udávalo charakter a hodnotovou orientaci celému hnutí.

Pohlédneme-li hlouběji do jejích mechanismů, zjistíme, jak krajně nebezpečnou mohla být a byla APF všem, kdo se ocitli v okruhu její působnosti, neboť hnacím popudem k činnosti jí byli horliví rasisté v čele s Opletalem, Hybským a Teplým.<sup>131</sup> Zbývající dva pánové však

<sup>128</sup> AMV, APF, sign. 315–231–7, kart. 21, s. 3–5.

<sup>129</sup> Tomáš PASÁK, *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha 1999.

<sup>130</sup> V seznamu je vedle jména člena APF uvedeno jeho povolání, které však neumožňuje určit společenský statut daného jedince. V kolonce „živnostník“ jsou tak uvedeni všichni, kteří měli u jména uveden název řemesla, ale nebylo jasné, jestli se jedná o samostatného živnostníka nebo o zaměstnance. Údaj je v tomto ohledu nedokonalý, je ovšem jisté, že se mezi zahrnutými nevyskytuje žádný jedinec z dalších profesí.

<sup>131</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 211/46 Bedřich Opletal, kart. 23, s. 15.

nedosahovali aktivistické činnosti v takovém rozsahu jako Opletal, jehož touha po vůdcovství v hnutí byla nezměrná, a krátce po vzniku organizaci opustili.

V čele APF, od roku 1943 již pouze živořící organizace, se Opletal udržel až do konce války. Jak vyplývá ze zachovaných materiálů, byl Opletal osobností krajně nedůvěryhodnou a v podstatě se sám zdiskreditoval v očích okupační moci již v prvních dnech Protektorátu. Skutečnou raritou je oznámení udavače Boleslava Zahradníčka na udavače Bedřicha Opletala. Již to svědčí o nejednotnosti českých fašistů a kolaborantů. Dopis se nezachoval v originále, ale v daleko hodnotnější podobě. Objevil se v opise na hlavičkovém papíře samotného protektora, který jej posílal Oberlandratům do Pardubic a Hradce Králové jako součást vnitřních směrnic. Neurath informuje pracovníky Oberlandratů o nimbu, který se snaží Opletal okolo své osoby vytvořit. Jasně též nakazuje pracovníkům obou úřadů, aby v žádném případě nedávali Opletalovi pocit nějakého výjimečného postavení nebo dokonce zvláštní důležitosti. Jedním dechem také hrozí přísným postihem Opletala, pokud bude šířit nepravdivé zprávy a své postavení nějak vyvyšovat. Zahradníčkův dopis je sice delší, ale stojí za celé zveřejnění:

*„Geehrte Herren! Am 8. ds. Mts., am Dienstag, (Bemerkung des Übersetzers 8. 10. 40) war ich bei Opletal, wie ich schon bei Herrn Černý erwähnt habe. Er log wie Churchill. Von Euch hatte er überhaupt nichts erwähnt und war unsicher. Seine Frau Mutter „verkündete“ gleich als ich eintrat: Friedrich hat telefonisch vom Oberlandratsamt Pardubitz aus mit Hitler gesprochen, und Hitler hat Friedrich gesagt, dass er ihn zum Repräsentanten des Volkes im Protektorat ernennt und seine bisherige Tätigkeit als glänzend anerkannt. Opletal habe darauf geantwortet, dass in ein paar Tagen England geschlagen sein wird und dass er schon eine Menge Leute einsperren lasse. Schließlich fügte Frau Opletal hinzu, dass Hitler unmittelbar mit Friedrich telefonieren wollte, dass er aber dessen Wohnung nicht kannte. Anwesend war der Junge des Barcal. Später kam irgend eine alte Frau, und Frau Opletal erzählte dieser alten Frau alles, wie Friedrich mit Hitler sprach, und daß er schon jetzt ein großer Herr sei. Darauf wurde Opletal wütend und schrie: ich darf ihnen schon nits mehr sagen, denn ise verheimlichen nichts, und der Kanzler hat mir streng verboten, irgend jemanden zu sagen, dass ich mit ihm gesprochen habe. Ich fragte ihn, wann das war, und Frau Opletal antwortete, ungefähr vor 14 Tagen kamen sie von Pardubitz um ihn.“<sup>132</sup> Ani udavač si nemohl být ve svém vlastním domě před dalšími udavači jist. Aktivistické politické spektrum nám představuje svoji Achillovu patu. Dokonce ani vedoucí udavačské organizace*

---

<sup>132</sup> AMV, APF, sign. 315–231–7, kart. 21, s. 90–91.

se nemohl před udavači skrýt. To by nebylo až tak významné, ovšem za daleko závažnější musíme považovat fakt, že takový fantasta našel sluch pěti set dalších lidí. Jaké tedy museli mít politické, sociální a morální hodnoty? Byla to pouze směs rozličných představ o využití krizového stavu společnosti nebo zde najdeme jednoduší proud se společnými cíly?

#### 4.3.2.3 Ideové představy Árijské pracovní fronty

Na tomto místě je nutno představit některé úryvky z politického programu, který se APF snažila uvést v praktický život. Přiblíží nám nejen ideovou linii, ale hlavně představy a světonázorové ztotožnění jejích přívrženců. Vytvořil se tak spolek „kamarádů“, jak se povinně, dle vnitřních stanov, měli členové oslovovat. Dávali tak najevo příslušnost ke své skupině a světovému názoru, podobně jako nacistický „Volksgenosse“ nebo komunistický „soudruh“. Utváření názorové orientace se nám projeví již na titulní straně první přísahy APF ze 3. prosince 1939.<sup>133</sup> Tady je přísaha skládána do rukou vedení APF, zatímco všechny další přísahy, počínaje tou z 31. března 1940<sup>134</sup>, jsou skládány do rukou samotného Hitlera. Mohlo by se zdát, že jde pouze o slovní úpravu. Avšak dá se předpokládat, že v první přísaze chápalo vedení APF sebe sama jako ideové vůdce, teprve až v průběhu dalších tří měsíců muselo dospět k názoru, že výlučně připojení se a podřízení se Hitlerovu světovému názoru má šanci na úspěch, potažmo urvání politické moci. Otevřeně se poté APF hlásila k „*plnění vytčeného programu a organizaci hnutí orgánům určeným Říšským kancléřem a Vůdcem německého národa Adolfem Hitlerem.*“<sup>135</sup>

Opletal, tvůrce ideologické orientace, se nám jeví jako vcelku inteligentní člověk, značně ambiciózní, neskrývavý antisemita nejhrubšího zrna a v neposlední řadě špatný politický vůdce a organizátor udavačů. Nedisponoval ani potřebnými znalostmi a zkušenostmi, ani potřebným vůdcovským charakterem. Nedokázal plně prosadit základní princip rozkazu a poslušnosti a dle reakcí členské základny byl daleko více vůdcem formálním než-li přirozeným. S jeho pohledem na prvorepublikové státoprávní zřízení, stejně jako na „židovskou otázku“, se setkáváme v interních osnovách APF, které vyšly též z jeho pera: „*§4, Čl. 2 Čekatelem hnutí se může stát každý občan Protektorátu starší 21 let, který jest naprosto mravně zachovalý / jedině politické tresty za protižidovskou, protimasarykovskou nebo protibenešovskou činnost jsou přípustné a naopak jsou doporučeny. (...) Přední funkcionáři všech bývalých politických českých stran, šířitelé /i*

---

<sup>133</sup> Tamtéž, s. 33.

<sup>134</sup> Tamtéž, s. 34.

<sup>135</sup> Tamtéž, s. 15. Organizační řád APF.



v minulosti/ židomilských ideí, benešismu a Masarykismu, osoby s doklady o arijském původu, ale se židovskými tělesnými znaky, Židé, Zednáři a korupčníci jsou naprosto z jakéhokoliv členství předem vyloučeni.“<sup>136</sup> Podobných paragrafů můžeme v rámci interních materiálů APF nalézt značné množství. Každý nový člen musel podepsat prohlášení a následně složit i přísahu, že se všemi body plně souhlasí a ztotožňuje se s nimi. Pak se teprve mohl stát „čekatelem“, posléze členem, ovšem zařadit se mezi Starou gardu a činovníky bylo téměř vyloučeno.

Opletal se snažil své hnutí postavit na stejném základě na jakém vyrostla NSDAP. Jakoby odkoukal hlavní znaky nacistické strany a pokusil se některé její principy použít i ve vlastní straně, což se mu dařilo jen velmi omezeně. Vůdcovský princip, přísaha členů do rukou vůdce, popř. dalších vedoucích, vyvolenost na základě rasových či politických předpokladů, uspořádání na základě autoritativní hierarchie, stejnokroje i hlavní znak APF mimořádně podobný nacistickému, v neposlední řadě pak zákaz účasti členů v jiných politických organizacích či spolicích a radikálnost v boji proti nim. Tyto znaky nepřipouští pochyby o vzoru, který Opletal použil.

Podobně jako v NSDAP měl být vytvořen i kruh vyvolených mezi vyvolenými. Jako Hitlerovi „Altkämpfer“ byli i členové AFP datem 15. března 1940 („slavnostní schůze“ k 1. výročí vzniku Protektorátu) rozděleni na dvě skupiny – „Stará garda hnutí APF“ a ostatní. Jedině Stará garda byla považována za „primus inter pares“, což s sebou mělo jejím členům do budoucna přinést podíl na moci a obecně i vzestup ve společenském žebříčku.

Již v květnu 1939 sepisuje Opletal politický program, který posléze užije v APF. V několika bodech doslova předbíhá drastická opatření nacistů vůči Židům. Ve vydané brožuře „Program Arijské pracovní fronty“ se můžeme dočíst o připravovaných opatřeních proti obyvatelům židovského vyznání či původu. Měli být zbaveni všech koncesí na vykonávání svých povolání, denně se měli hlásit u kontrolních orgánů, jakýkoliv styk „Árijce se židem“ měl být potrestán prohlášením onoho za „žida“ a „žid“ měl být odveden na nucené práce.

„Každý žid bude označen veřejně viditelnou tetovanou neodstranitelnou značkou (žlutá hvězda), jejich levý rukáv bude předepsané barvy (např. žluté)...“<sup>137</sup> Upozorňuji, že tento typ „Ghettoisierung“ bez zdí (V. Klemperer) prosazuje dva roky před jeho faktickým zavedením německými orgány. Pro styk Židů s Árijci měly být zřízeny veřejné hovorny,

---

<sup>136</sup> Tamtéž, s. 20.

<sup>137</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 211/46 Bedřich Opletal, kart. 23, brožura uvedena pod číslem D-3171-13/7-40, s. 2, Vydáno včetně rozsáhlého politického programu.

v nichž by byly hovory protokolovány. Konečným řešením židovské otázky se měla stát sterilizace a vyhubení prací. Dokonce se objevuje i nové označení podvodníků a zločinců, a sice „čestný žid“. Toto označení má být platné hlavně po revizi majetku prvorepublikově veřejně činných osob a má s sebou nést veškeré následky a opatření jako v případě židovského obyvatelstva bez ohledu na víru a původ provinilce. „*Všechna židovská a židomilská literatura a díla budou zničena (až na ukázky v protižidovských muzeích) a jejich autoři a rozšiřovatelé budou doživotně vězněni.*“<sup>138</sup> Jak blízko mělo hnutí k německým událostem května roku 1933 a Heineho „kde hoří knihy, hoří na konec i lidé“!

Útok je veden proti všemu a všem. Můžeme se tak dočíst v bodu 11, že „*všechno úřednictvo a učitelstvo (včetně profesorů) bude podrobena čtvrt až 2 roční pracovní povinnosti v pracovních táborech, kde pod vedením spolehlivých Arijců bude převychováno v duchu arijských zásad.*“<sup>139</sup> Není se tedy čemu divit, že se APF nepodařilo do svých řad nalákat inteligenci nebo alespoň členy s vyšším než výučním vzděláním.

Hnutí se staví mezi čtyři extrémní aktivistické skupiny (Vlajka, Mlčochova Nacionálněsocialistická dělnicko-rolnická strana, Národopisná Morava)<sup>140</sup> i dalším bodem svého programu, a tím byla žádost o zřízení jednotky bojující po boku Německa. Dokonce byli jeho členové ochotni opustit své majetky ve prospěch německých vojáků příšedších z fronty a usadit se v místech, která určí Hitler. S tím souvisí i vnímání Protektorátu jako prozatímního státního zřízení, které má být do budoucna nedílnou součástí Říše, k čemuž má dopomoci unifikace zákonů a splynutí ekonomického a kulturního zřízení obou státních celků.

Opletal je autorem tří brožur, z nichž dvě byly součástí ideového arsenálu hnutí a měly být zdrojem základních ideologických znalostí jeho přívrženců. První práce vydaná již v roce 1939 se nazývá „*Teorie nábojů*“ se dočkala pro svoji odbornost tak malého zájmu, že si její autor vedl jmenný seznam „kamarádů“, kteří si jí zakoupili, aniž by však mohli pochopit její obsah<sup>141</sup>. Ve čtrnáctijmenném seznamu můžeme nalézt i jméno Karla Andráka ze Dřeveše, jednoho z přímých účastníků ležácké tragédie. Zbývající dvě brožury se jmenují „*Pravdivý smysl české historie*“<sup>142</sup>, vydáno v roce 1940, a „*Pravá tvář Anglie*“<sup>143</sup>, vydáno v roce 1942.

---

<sup>138</sup> Tamtéž, s. 3.

<sup>139</sup> Tamtéž, s. 5.

<sup>140</sup> Tomáš PASÁK, *Český fašismus*.

<sup>141</sup> Důležitým faktem zůstává ignorování APF ze strany graduovaných osob. Pro již zmíněné okresy Chrudim a Hlinsko, pro které máme pravděpodobně úplné údaje, se nachází pouze jeden učitel (Blížnovice, okr. Chrudim) a jeden inženýr (Litomyšl, okr. Litomyšl). Další profese zahrnují ve většině případů dělníky a zemědělce, druhou nejrozsáhlejší skupinou jsou živnostníci.

<sup>142</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 211/46 Bedřich Opletal, kart. 23, brožura uvedena pod číslem D-3171-13/7-40.

<sup>143</sup> Tamtéž.

Nemá smysl rozebírat „cesty historikova myšlení“ v případě Opletalových výplodů, ale citaci jeho poznámky v samém závěru druhé publikace nelze opomenout: „*Poznámka: Slovo žid a židovstvo jest v textu brožury na přání úřadů pro lidovou osvětu a podle pravidel českého pravopisu psáno s velkou počáteční písmenou Ž, ačkoliv v rukopise užívám písmen malých, abych tak vyjádřil svůj názor na židy, které na základě sledování jejich tisícileté škodlivé činnosti pokládám za krysy, ohlodávající kořeny arijského života. Urazil bych lidskou důstojnost Arijců, kdybych lidskou důstojnost přiznal židům píše slovo žid s velkým písmenem Ž. Jsou-li Arijci v očích žida podle Talmudu dobyt看em, jsou Arijci povinni pokládati židy za zvěř v lidské podobě, plnice tak jen starozákonné a talmudské židovské přikázání: Oko za oko, zub za zub. Autor.*“<sup>144</sup>

K organizační struktuře hnutí je potřeba učinit několik poznámek. V prvé řadě byl hlavním představitelem APF krajský vedoucí, kterým byl Bedřich Opletal se sídlem v Pardubicích-Sezemích. Teprve v roce 1941 bylo ústředí z agitačních důvodů přeneseno do Hradce Králové, aniž by se změnilo faktické centrum hnutí v Sezemích. Funkce krajského vedoucího s sebou nesla hlavně shromažďování informací, které pocházely z členské základny hnutí a styk s úřady. Tak se stala APF využívanou organizací, již měl pod kontrolou člen pardubické SD Otakar Pavlas (mimořádně byl i jejím formálním sekretářem)<sup>145</sup>. Jak prosazoval Opletal v organizačním řádu, šlo především o vytvoření seznamů bývalých či současných politicky a) nespolehlivých, b) neutrálních a c) pronacistických občanů. Faktické vytvoření těchto seznamů měli na starosti okresní a místní vedoucí. Další důležitou činností pak bylo předávání informací bezpečnostní službě SD o náladě obyvatelstva a protiněmeckých postojích příslušníků Protektorátu. Není třeba zdůrazňovat, že SD předávala všechna využitelná hlášení gestapu. Opletal si ovšem svým příliš horlivým jednáním dokázal SD poštvat proti sobě, neboť vedle jejích příslušníků zahrnoval udavačskými dopisy i říšské orgány v Praze a Hradci Králové. Ty je pak posílaly zpět do Pardubic úřadovně SD, a to ještě s poznámkou, že si úředníci pardubické služebny nedokáží své informátory ohlídat.

K důležitým činnostem krajského vedoucího patřilo pořádání přednášek s převážně rasistickou a protibolševickou tematikou, a sepisování tzv. „korespondence“ – pravidelných ideologických směrnic a vysvětlení zahraničněpolitického vývoje v souladu s nacistickou doktrínou. Tuto „korespondenci“ společně s opakováním programu APF byli povinni pravidelně vyslechnout přívrženci na všech členských úrovních.

---

<sup>144</sup> Tamtéž, s. 34.

<sup>145</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 875/46 Otakar Pavlas, kart. 73, s. 18.

Provedení výše jmenovaných styčných bodů činnosti měli na starosti okresní vedoucí, kterých bylo v roce 1940 devět<sup>146</sup>. Poslední skupinou funkcionářů byli místní vedoucí. Mnohdy však pro nedostatek členů spadaly dvě tři obce pod jednoho funkcionáře, jako tomu bylo kupř. u vedoucího Aloise Psoty z Bítovan, který měl na starosti organizaci v Bojanově, Nasavrkách a Slatiňanech<sup>147</sup>, což bylo vzhledem k vysokému počtu obyvatel a vzdálenostem mezi obcemi dosti velké sousto. To nebyl případ zdaleka ojedinělý, avšak je nutno vzít na vědomí, že APF měla mezi denuncianty mnohem početnějšího a váženějšího rivala v podobě Vlajky<sup>148</sup>, který řadu potenciálních členů odčerpával.

Za mimořádně zajímavé považují pořádání a obsah schůzí. Opletal byl v otázce registrování návštěvnosti i působení obsahu přednášek na obyvatelstvo dosti důsledný. Konec konců mohla taková statistika přinést poznatky o náladě obyvatelstva konkrétní obce, popř. blízkého okolí i bezpečnostní službě SD. Na druhé straně mohl být tlak vyvolaný několika fašizujícími jedinci obzvláště na venkově natolik silný, že nám neprozradí počet přesvědčených přítakavačů. Z torz, která nám z pravidelně vyhotovovaných seznamů zbyla, nemůžeme vyčíst souhrnné statistické údaje. Zajímavé nicméně je, že počet posluchačů přednášek údajně nikdy nepřerostl 330, průměrně přišlo na každou ze dvaadvaceti uskutečněných přednášek okolo 60 posluchačů. Na několika místech se ovšem opakovala nulová návštěvnost. Mezi sedm obcí s takovým nezájmem obyvatel, kde měly být v průběhu dubna až října 1940 proneseny přednášky APF, se řadí i Vrbatův Kostelec. Údaj nasvědčuje o naprostém sabotování ideologické výchovy APF. Kněz požíval v dané oblasti takové autority, že společně s minimálním zájmem obyvatelstva o pronacistickou výchovu, mohlo dojít k sabotování přednášek a podobných akcí až do jara 1942.

Radikálnost svého programu demonstrovala APF výmluvně 10. června 1942. Tento den si paradoxně vybrala pro udání na Dr. Edvarda Beneše pro jeho zločinecké jednání v období první republiky a při válečném stavu. Dopis došel vrchnímu státnímu zastupitelství v Praze 13. června a již 16. června zasílá Opletal opis dopisu pro jistotu i říšskému protektoru. V době vrcholícího stanného práva a lidické tragédie vystupuje opět aktivně na straně agresorů. Svá obvinění vůči Benešovi odvolává Opletal osobním dopisem 2. května 1945.

V únoru 1945 se stupňuje udavačská činnost APF, jež je usměrněna hlavně proti partyzánům, popř. parašutistům. APF se staví do čela boje proti těmto „elementům“ a při své

---

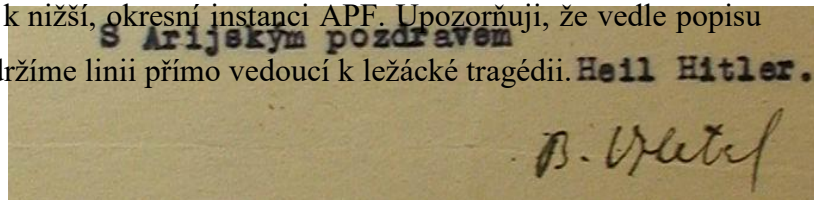
<sup>146</sup>AMV, APF, sign. 315–231–7, kart. 21, s. 5.

<sup>147</sup>Tamtéž, s. 8.

<sup>148</sup>AMV, Vlajka, sign. 302–32–5, kart. 7, s. 113-114. Zachovaný seznam vedoucích a funkcionářů Vlajky počítá jen pro hlínecký okres s 25 jmény z toho 14 v Hlinsku, 6 v Trhové Kamenici, 1 v Hamrech u Hlinska, 1 v Blatně u Hlinska, 1 na Včelákově, 1 v Horním Holetíně a 1 ve Všeradově. Nejedná se o řadové členy, jejichž seznam není dostupný, z čehož vyplývá, že členská základna a sympatizanté byli ještě daleko početnější.

schůzi v Hlinsku sestavují členové žádost směřující k německým úřadům, aby jim byly vydány zbraně. Sestavili i celý elaborát historek o skutečích partyzánů na hlinecku a skutečsku.<sup>149</sup>

Tímto úvodem byla krátce představena ideologie APF a vedoucí osoba tohoto hnutí nacista Bedřich Opletal. Přejdeme k nižší, okresní instanci APF. Upozorňuji, že vedle popisu fungování této organizace si stále držíme linii přímo vedoucí k ležácké tragédii. Heil Hitler.



#### 4.3.2.4 Okresní úroveň Árijské pracovní fronty – Karel Holfeuer

O účast na schůzích APF se měli postarat převážně okresní a místní vedoucí. Mezi okresní vedoucí patří i Karel Holfeuer z Blatna u Hlinska.<sup>150</sup> Byl důležitou součástí APF - mezistupněm v komunikaci hlinecké členské základny s vedoucím Opletalem a také osobou přímo se podílející na udání na Ležáky.

Jak vyplývá z vyšetřovacích spisů, byla i Holfeuerova politická orientace silně ovlivněna jeho otcem, stejně jako u Opletala. Jeden ze svědků poskytl výstřížek z předválečných novin „Právo lidu“<sup>151</sup> s nadpisem „Blatenský kovář bude katem“, ve kterém se psalo o Holfeuerovi starším jako o radikálním fašistovi. Již v roce 1932 hlásí se Karel Holfeuer mladší k fašistickým stranám. I on je příkladem mladého fašisty a potvrzuje nám tak obraz fašistického, popř. nacistického hnutí jako radikálního myšlenkového směru mladé generace věkem třicátníků až čtyřicátníků (N. Frei). Bližší stopy k předválečné politické aktivitě u Holfeuera nenajdeme. První zmínku o jeho kontaktech s APF shledáváme až v roce 1940 v seznamu členů z 11. června (viz výše). Stává se oddaným bojovníkem za program APF a toto své přesvědčení dává veřejně najevo. Organizuje schůze a přednášky v hotelu „Záložna“ v Hlinsku nebo v dodnes oblíbeném hostinci „U Podroužků“ v Blatně. Potenciální posluchači byli vyzýváni k návštěvě schůze korespondenčními lístky. Mnohdy však měla tato „pozvánka“ výhrušný obsah, to pro případ, že by se adresát nechtěl na schůzi dostavit. Přibližný obsah těchto schůzí, nebo v okresním měřítku „konferencí“, jak je honosně nazývali sami členové, jsme přiblížili v textu výše. Avšak každý řečník si svoji představu proslovu

<sup>149</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 875/46 Otakar Pavlas, kart. 73, Výpověď z 8. července 1945, s. 78.

<sup>150</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 827/46 Karel Holfeuer, kart. 101, Výpověď ze 14. května 1945, bez stránkování.

<sup>151</sup> Tamtéž, s. 4., Právo lidu, r. 1930. Nadpis: *Blatenský kovář bude katem. V minulých dnech seděl v hostinci u Podroužků v Blatně u Hlinska bývalý kovářský mistr Josef Holfeier, který při pivě začal dělat fašistickou revoluci. Choval se, že to socialistům ukáží: „Já budu katem a nic se nebudu bát všet tu pakáž socialistickou.“ Dál ani z mravnostních důvodů nelze reprodukovat. Dělníci složili milému kováři, který chce být katem, hned písničku: V té kovárně u kata, chystá se nám odplata, je tam jeden kovář, ten nám chystá provaz (...dále nečitelné).*

vykládal po svém. V sále vyzdobeném nacistickými prapory a obrazem Vůdce se kultivovaný projev nedal očekávat, ale Holfeuer slova „(...) bylo by zapotřebí ty český svině postřílet nebo pověsit“<sup>152</sup>, již skutečně přehnal. V oblasti své působnosti měl téměř volnou ruku; společně s Opletalem a již zmíněným Andrákem byli i registrovanými členy SD, takže zde propojení říšských orgánů s kolaborantskou organizací bylo dokonalé.

Jedním z nejtěžších bodů obžaloby vůči Holfeuerovi bylo napadení a posléze udání Žida Milana Weise z nedalekých Kameniček, kterého se měl dopustit v září 1941. Weis seděl na lavičce na dvoře u svého domu, když okolo procházeli pánové Holfeuer, Odehnal a Bohatý; všichni důležití místní členové APF. Holfeuer přiskočil k Weissovi, začal jej fackovat a nadávat mu: „Žide, kde máš hvězdu?! Ty tady nebudeš dlouho smrdět!“<sup>153</sup> Takového jednání se odvážil před několika dalšími náhodnými svědky. Weis se bránil slovy, že má hvězdu připevněnou na kabátě, který je v chalupě na židli. Několik okamžiků poté vyběhla z domu Weissova družka a rozzuřeného Holfeuera pod pohrůzkou zavolání četníků zahнала. Holfeuer se zalekl a s nadávkami dvůr opustil. Poslední zpráva o Weissovi pochází z transportu do Terezína ještě z konce roku 1941.<sup>154</sup>

Jako okresní vedoucí měl Holfeuer za úkol shromažďovat informace o svých spoluobčanech a denunciovat. Udání mělo u Holfeuera dvojí smysl; vedle snahy o společenský vzestup i zadostiučinění ze splnění povinnosti vůči APF a svému nacistickému přesvědčení. Stejně tak svým chováním utvářel normy ve skupině, která jeho vedení podléhala. Jeho etické zábrany, které by v demokratických podmínkách vůči udavačství pravděpodobně projevil, byly překryty interiorizovanou morálkou nacistické ideologie. Stejně jako Holfeuer reagovaly na nové mocenské podmínky tisíce řádných občanů, kteří svá udání považovali za povinnost vůči státní moci i za čest, která jim byla státní mocí projevna.

Opletal ho instruoval ve vyplňování tzv. „dotazníků“. Tyto dotazníky se týkaly osob, jak nepřátelských Říši, tak neutrálních a hlavně členů APF. Umožňují nám vytvořit sondu do smýšlení občanů města Hlinska a blízkého okolí, ale také do charakterových vlastností a ctností kolaborantů, či potenciálních kolaborantů. Výběr a hodnocení těchto lidí samozřejmě zůstává ryze subjektivní záležitostí okresního vedoucího, popř. dalších „kamarádů“. Vzhledem ke způsobu Holfeuerova jednání, které jsme popsali výše, můžeme tohoto označit za spolehlivého udavače a kolaboranta. Bohužel jeho vlastní charakteristiku mezi jmény nenajdeme. Je ovšem daleko lépe podchycena v poválečných dokumentech. Seznam nám

---

<sup>152</sup> Tamtéž, Výpověď Ludvíka Mauera z 19. června 1945, s. 19.

<sup>153</sup> Tamtéž, s. 14.

<sup>154</sup> Tamtéž, Výpověď Vojtěcha Prokopa z 20. června 1945, s. 12. Prokop hovořil s Weissem při jejich transportu do Terezína.

dává možnost vytvořit si představu o politickém přesvědčení širšího spektra občanů, neboť jejich charakteristika byla utvořena na základě osobní známosti nebo dlouhodobého pozorování.

Začneme „dotazníkem“ protistátně smýšlejících nebo neutrálních občanů. Hlavním kritériem výběru sledovaných osob, bylo jejich vlastnictví motorového dopravního prostředku. Tak bylo možno rychle vytipovat movitější občany a s jistotou uchvátit jejich majetek. U jmen je z velké části určeno i povolání, které se ovšem nestalo bodem výběru obyvatel do seznamu, neboť jediné tak je možné vysvětlit široký rozsah zaměstnání - od továrníka, přes porodní asistentku až po faráře. Explicitně můžeme z přehledu vyčíst i vztah k Vlajkařům, neboť Adámek z Hlinska je sice uveden jako přívrženec jmenovaného hnutí, ale Holfeuer ho nepovažuje za jasně pro-říšského. S bývalým členem APF Odvárkou se vyrovnává také jako s odpadlíkem, tedy nedostatečně pro-říšským aktivistou. V seznamu najdeme i jednu drobnou poznámku, jež nám svědčí o detailech, jichž si udavači všímali a posléze si je i ověřovali. U Kopeckého z Rané stojí: „*Jestli nemá papíry-k povolení jízdy, jel načerno.*“ Pod kontrolou jsou tedy všichni a vše. Takovéto sledování bylo nejjistější cestou, jak dostat oběť pod kontrolu. Následující tabulka nám představuje rozdělení movitějších obyvatel do několika kategorií. Záměrně jsme shrnuli označení „Nepřítel Říše“ a „Benešovec“ do jedné třídy, neboť oboje vyjadřuje jasný postoj k protektorátnímu politickému zřízení. Do druhé kategorie „Opatrný“ spadají všichni, kteří nebyli považováni za dostatečně vyhraněné, aby spadali do předchozí třídy, a které ještě bylo možné ovlivnit. V případě kategorie „Nestará se“ a „Neškodní“ jde o obyvatele bez jakýchkoliv veřejně známých politických projevů, či politické příslušnosti nebo snad i nižších intelektuálních schopností. U třídy „Neurčeno“ údaje chybí. Zvláště potom je určen člen APF Odvárka, jehož zařazení do seznamu je zvláštností svědčící spíše o drobné osobní pomstě za vystoupení z APF.

Kategorie	Počet osob	%
Nepřítel Říše/Benešovec	35	42
Opatrný	24	29
Neškodný	10	12
Nestará se	9	11
Neurčeno	4	5
Člen APF Odvárka	1	1

Celkem	84	100
--------	----	-----

Přejděme k druhému seznamu vlastních členů APF. Ten nám v dostatečné míře vystihuje charakterové vlastnosti členů tak, jak je viděl Holfeuer, a tak jak měly být zaznamenány pro potřeby ústředního vedoucího Opletala. Rejstřík zachycuje členy APF k neurčenému datu.<sup>155</sup> Nicméně principy chování a výběr charakteristik členů zůstává po celou dobu fungování APF nezměněn. Již v úvodu jsem upozorňoval na základní předpoklady členství v této organizaci. Tím byl hlavně souhlas a snaha o šíření nacistické ideologie, popř. árijské myšlenky. Zdaleka to ovšem nebyl motiv u většiny členů. Explicitně můžeme vysledovat i přijetí české podoby nacistického slovníku<sup>156</sup> a militantního vyjadřování. Často se objevují výrazy jako „*povaha bojovná*“, „*povahy rázné-výbojné*“ nebo „*vůči nepříteli tvrdý*“. Zvláště u mladších ročníků se vyskytuje povahový rys „*mladý nadějný nacionalista*“. Vojáctví můžeme odhalit také ve výrazech jako „*vždy přesný*“ nebo „*poslušen rozkazů*“. Důležitá byla zmínka o vztahu toho onoho člena k nacismu. Tak máme u většiny osob poznámky typu „*pevný ve vítězství hákového kříže a Vůdcova programu*“ nebo „*neprodejný stoupenec árijských myšlenek*“ atd. Ctnostmi, kterých si APF vážila, byly dobrosrdečnost, nezištnost a vytrvalost v názorech; to vše však pouze v rámci kolektivu „*kamarádů*“, nikoliv ve vztahu k ostatním spoluobčanům. Zde byla namísto dobrá zpravodajská činnost a u jednoho ze členů i jeho „*mazanost v rozhovorech*“. Vrcholnou pochvalou stran Holfeuera byla poznámka u „*kamaráda*“ Machka: „*Kamarád tento jest jeden z nejlepších vůbec, čímž jest řečeno vše.*“ Kolik měl Machek na svědomí udání nebo kolik „*vyšpicloval*“ informací nám není známo.

Zajímavá je kolonka „*Vady*“, kde se ve většině případů jedná o zdravotní nezpůsobilost uvedených osob. Jedna poznámka této kolonky se výrazně vymyká ostatním a potvrzuje nám žárlivý a nenávistný postoj vůči největšímu aktivistickému politickému hnutí v Protektorátě – Vlajce. Poznámka se vztahuje ke „*kamarádovi*“ Šípkovi: „*Občas chválí výkon „Vlajky“. A přesto se ukázal být našim vzorným kamarádem. (časem má revmatismus)*“. Jak je vidět, v APF nebyly trpěny žádné náznaky chvály jiných konkurenčních hnutí, a obzvláště ne Vlajky. Pro podporu konkurenčního hnutí byl koneckonců vyloučen Odvárka. Jak jsme popsali již v úvodu, je typickým znakem APF, že mezi sebe nedokázala přivábit osoby s vyšším vzděláním. Hnutí, jehož členská základna je

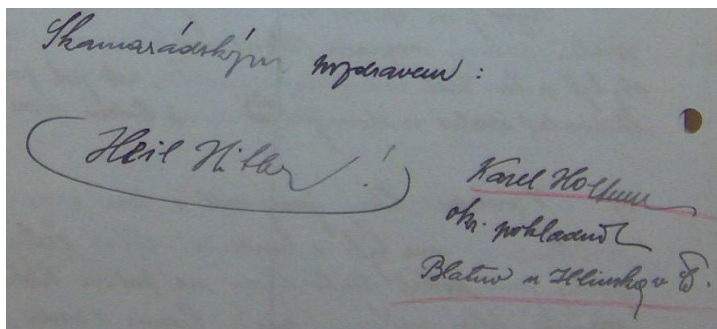
<sup>155</sup> Datum vzniku tohoto dokumentu chybí. Počet členů spadajících do působnosti Holfeuera je oproti seznamu z 11. července 1940 podstatně nižší. V původním seznamu však figuruje jméno řezníka Odvárky jakožto člena, kdežto v seznamu protistátních nebo neutrálních osob je uveden jako bývalý člen. Také Holfeuer není pouze řadovým členem, ale okresním vedoucím. Z těchto indicií by dalo se usuzovat, že dokument vznikl po 11. červenci 1940 a před ukončením přijímání nových členů v květnu 1942.

<sup>156</sup> Viktor KLEMPERER, *Lingua Tercii Imperii*, Berlin 1946.



složena převážně z vyučených osob a prosazuje naprosto nerealistické, ba fantastické politické cíle, si nemohlo vydobýt uznávanou pozici vedle Vlajky nebo dokonce Národního souručenství, které disponovalo řadou výrazných osobností s akademickým vzděláním. Mohlo si ovšem získat sympatie hrubých antisemitů typu Holfeuera.

Posledním, nejnižše postaveným ale důležitým, stavebním kamenem organizace byl řadový člen. Představíme si ho později v podobě Karla Andráka.



## 5. Silver A a atentát

### 5.1 Aktivita Silveru A – jaro 1942

A 54 bylo krycí označení nejcennějšího zdroje informací pro československou kontrarozvědku Paula Thümmela. Tento muž byl hlavním rezidentem protišpionážního referátu III. F pražské služebny Abwehru. Ačkoliv působil na obě strany, měl díky svým zprávám neocenitelnou hodnotu. Kontakt s tímto agentem se snažil udržovat štábní kapitán Václav Morávek, ale ten již neměl možnost po zabavení Sparty I posílat informace dále. Na základě rozluštených depeší zabavené Sparty se gestapo dostalo na stopu A 54 a po průtazích je Thümmel definitivně usvědčen.

Úkolem Silveru A bylo navázat kontakt s Morávkem a odeslat jeho depeše, které získal od Thümmela, do Londýna. Ovšem Thümmel, který byl od 22. února 1942 vězněn, přislíbil gestapu, že na schůzku dovede Morávka. Byl tedy 2. března propuštěn a ustavičně sledován. 14. března odvysílala Libuše zprávu, že kontakt s Morávkem byl navázán. Silver A tak splnil tu nejdůležitější část svých úkolů – spojil informace A 54 s Londýnem. 20. března se Morávek setkává s Bartošem naposledy, přičemž mu Bartoš předává fotografie parašutistů Silver A ke zhotovení nových falešných dokladů.

21. března se má sejít Morávek s Thümmelem. Morávek se dostaví na schůzku se záměrným zpožděním až kolem 19. hodiny. Zjišťuje zradu a snaží se uprchnout. V běhu trhá fotografie, které měl na schůzce předat a ukončuje svůj život ranou do hlavy. Gestapu znovu, jako již tolikrát, unikl, ale neunikly fotografie. Na jedné z nich, a sice Valčíkově, je z druhé strany razítko pardubického fotografa. Na základě tohoto zjištění se vydává inspektor Fleischer s dalšími deseti gestapáky a tlumočnickem Chalupským do Pardubic. U fotografa je zjištěno, že osoba na snímku je číšník zaměstnaný v hotelu Veselka. Fleischer tyto informace sděluje Clagesovi a přenechává mu celý případ. Krátce se o začátku vyšetřování zmiňuje člen gestapa Hanouske: *„Mně osobně nebylo známo nic o tom, že by v Pardubicích se zdržovali nějakí parašutisté a také se o tom na gestapu nemluvilo. Teprve z Prahy přišel příkaz, abychom provedli v Pardubicích kontrolu zejména v hostincích cizích osob, že také na pardubicku se zdržují parašutisté a brzy na to obdržela tajná policie plakát, který byl vylepen, kde byl vyobrazen Valčík, který měl být v Praze zastřelen. Kromě toho byl vyobrazen ještě jeden parašutista, na které oba byla vypsána odměna. Pamatuji se, že Linzel se stýkal s Košťálem, ježto tam chodil a prováděla se tehdy kontrola hostinců. Dozvěděl jsem se mezi řečí u gestapa, že na gestapo dostavil se nějaký civilista, zaměstnanec hotelu Veselka, ale nevím, byl-li to vrátný a nebo nějaký číšník, mohl to být pozdější pověřenec ředitele, bývalý*

*číšník, ale nevím to přesně. Pouze vím, že upozornil gestapo na to, že Valčík respektive osoba jemu podobná byla zaměstnána na Veselce v baru. Na základě této informace říkal Linsel, že skutečně se pamatuje na takového člověka, který na Veselce byl a zmizel.*“<sup>157</sup>

Hanouske teprve při druhém výslechu vysvětluje, kdo první upozornil na Valčíka. Mělo se jednat o vrchního číšníka Kubíka. Ten po zatčení svého nadřízeného byl Hanouskem několikrát viděn na gestapu, jak jde do kanceláře Clagese. Tedy první upozornění na Valčíka dal Kubík, nikoliv Košťál, jak byl později podezírán. Linsel byl upozorněn a teprve až poté si uvědomil, že ho dotyčný obsluhoval. Jak se asi musel Linsel cítit, když zjistil, že nejen Košťál, ale i Kněz z kostelecké četnické stanice, od kterého dostával máslo, brambory a jiné potraviny, ho tahal za nos?<sup>158</sup>

Kdy k prohlídce na Veselce došlo dokresluje následující výpověď: „23. 3. 1942 byl již Valčík místním gestapem [hledán]. Balcar vezl důležitou zprávu z Prahy pro Valčíka, kterou jako obvykle chtěl předat Košťálovi, který vždycky tyto zprávy předával Valčíkovi. Při příchodu na Veselku Košťál na něj mrkl, z čehož usoudil, že pánové, kteří s Košťálem mluví je gestapo. Promluvil proto s Košťálem obchodně. Košťál několik [kroků] od neznámých pánů odstoupil a řekl, aby Valčík nepoužil světlých šatů a okamžitě uprchl.“<sup>159</sup> Následovalo zatčení Košťála: „Na to předvedl Linsel na gestapo Košťála, který skutečně uvedl, že Valčík u něj byl zaměstnán, že však byl doporučen úřadem práce, že měl v pořádku všechny papíry a že to byl nějaký člověk z Moravské Ostravy udánlivě syn hoteliéra, který tam byl na praxi.“<sup>160</sup>

Clages kontaktuje oddělení v Ostravě, které mu oznamuje, že žádný Šolc v Ostravě nebydlí. Gestapo je ve slepé uličce a Valčík uniká. Po útěku se zdržuje čtrnáct dní v Trnové, odkud ho učitelka Malá dopravila do Dašic. Odtud odejel na Moravu, kde se zdržoval opět asi čtrnáct dní. Poté přešel do Prahy na Žižkov k paní Moravcové, u které se scházely další ilegální skupiny. Valčík tak opouští dosavadní působiště Silver A v Pardubicích a zapojuje se do akcí v Praze.

Pro jistotu odchází na gestapo i Hladěna a hlásí, že dotyčného Valčíka zná, že si u něho tento muž koupil kolo. Ovšem ještě upravuje Valčíkův popis, načež gestapo mění tento zavádějící popis i na vyhláškách. Prozatím je stopa zametena.

---

<sup>157</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, s. 6.

<sup>158</sup> AMV, Síť gestapa (Pardubice), sign. 325-4-1, kart. 6, Výpověď Františka Brčáka z 23. ledna 1968, s. 74.

<sup>159</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď Františka Valenty z 22. května 1945, s. 73.

<sup>160</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, s. 6.

28. března 1942 byla u Ořechova vysazena pomocná skupina Out Distance ve složení nadporučík Adolf Opálka, rotmistr Karel Čurda a desátník aspirant Ivan Kolařík. Tito tři se měli připojit k Silver A. Dopravili naváděcí radiomaják Beacon a radiostanici Mark III. Ivan Kolařík však ztratil při seskoku své doklady a hrozilo vážné nebezpečí, že by jeho osoba mohla ohrozit další členy, proto spáchal 1. dubna v bezvýchodné situaci sebevraždu jedem. Opálka a Čurda si vedli lépe. Navázali kontakt s Bartošem a ten Opálku pověřil velením Gabčíkovi a Kubišovi v Praze. Oba, tedy Opálka s Čurdou, se zaměřují na Prahu.

Z téhož letadla byli vysazeni i členové skupiny Zinc ve složení nadporučík Oldřich Pechal, rotmistr Arnošt Mikš a četař Vilém Gerik. Tato skupina měla za úkol vytvořit novou zpravodajskou buňku na Moravě. Navigační chybou byla vysazena až u Gbel na Slovensku. Gerik se již 4. dubna sám přihlásil na pražském policejním ředitelství a následně byl předán gestapu. Jako konfindent pomohl gestapu dopadnout vlastního velitele Pechala. Mikš musel spáchat sebevraždu po přestřelce s četnickou hlídkou 30. dubna, Pechal byl zatčen 2. června. Tak byl Zinc vyřazen ze služby vlasti.

Poručík Krupka popisuje své první setkání se členem výsadku Čurdou: *„Další člen Čurda se po měsíci přihlásil u Vojtiška v Bělohradu. Učinil na nás špatný dojem, neboť příliš mnoho mluvil o Anglii, naší armádě, výcviku, projevoval nespokojenost nad poměry našeho vojska v Anglii a naproti tomu chválil poměry u vládního vojska. Po celou dobu byl prý u tetičky v Kolíně.“*<sup>161</sup>

Velitel skupiny Bartoš musel být dosti znepokojen, když se dozvídal následující:

*„(...)Bartoš dostával zprávy z Prahy, že se někteří parašutisté ihned po seskoku odebrali přímo na gestapo, odevzdali zbraně, dali se gestapu k dispozici jako konfindenti.*

*S Fredem jsem měl osobní rozmluvu, při které jsem mu vytknul jeho neopatrné jednání s poukazem na jeho pravé poslání. Nechával totiž všude spousty písemného materiálu, adresy volně psané v notýskách, granáty nechal volně ležet v našem stole, aniž nám o tom řekl atd. Přislíbil nápravu.“*<sup>162</sup>

Jedním ze základních úkolů, které musela Silver A připravit a splnit, bylo bombardování plzeňské Škodovky. Tato továrna byla třetím největším producentem munice pro Třetí říši. Přípravy k této akci začaly již kolem 14. dubna.

Londýn Libuši 14. dubna 1942:

*„Ještě během měsíce dubna bude bombardována Škodovka. Potřebujeme, abyste provedl určitá opatření, která by usnadnila letounům nalezení a přesný zásah cíle. To by bylo*

<sup>161</sup> AMV, Silver A, sign. 302–43–5, kart. 5, Výpověď Václava Krupky ze 8. srpna 1945, s. 2.

<sup>162</sup> Tamtéž.

*možné nejlépe zapálením ohňů v blízkosti cíle v době přiletu letadel. Dalo by se to provést snad prostřednictvím druhé skupiny ohňů v blízkosti cíle v době přiletu letadel. Dalo by se to provést snad prostřednictvím druhé skupiny nebo civilní organizace. Sdělte nám možnosti provedení obratem. Sdělení o zamýšlené akci považujete vy i ti, kterým ji sdělíte, za tajné. Den a hodina akce vám bude včas sdělena. Hlaste, jakou dobu potřebujete pro přípravu.(...)*<sup>163</sup>

Libuše Londýnu 18. dubna 1942:

*„Akce bude připravena od 20. dubna 20.00h následujícím způsobem: Letadla budou do hlavního směru přivedena speciální stanicí, shodí osvětlovací rakety a zápalné bomby k zamaskování zapálení orientačních ohňů, které na to ihned budou zapáleny. Přesné umístění stanice a ohňů předám v pondělní relaci. (...) Užitečné údaje pro akce: Asi 2 – 3 km záp. Cíle se nachází maska továrny. Bude-li možno, bude zapálena. Vodítkem může být vysoká bílá budova (modelárna), za kterou se nacházejí nejdůležitější objekty. Nejméně osazenstva z neděle na pondělí.“*<sup>164</sup>

Provedení akce se ovšem posunulo o několik dní kvůli ztrátě zaměřovacího zařízení Beacon.

Libuše Londýnu 23. dubna:

*„Mimo první oheň bude zapálen ještě oheň druhý, který se nachází 1 km jižně cíle (200 severně Goldschreidrovky). Viditelnost bude u obou ohňů dobrá, neboť budou zapáleny stodoly. Klamná stavba je dobře hlídána. Všechny práce velmi ztíženy neustálou kontrolou bezpečnostních orgánů, které stíhají francouzského generála Girauda, který uprchl ze zajateckého tábora.“*<sup>165</sup>

Londýn Libuši 27. dubna:

*„Při náletu na Škoda, mraky nižší než 300 m. Jen jeden letoun viděl cíl a vaše ohně. Dělalí jste to dobře. Ostatní let. bombardovali naslepo Sdělte ihned třeba postupně svoje poznatky. Potřebovali bychom meteory z časného rána téhož dne. Nemůže to udělat civ. organizace?“*<sup>166</sup>

Libuše Londýnu 28. dubna:

*„Výsledek akce Škoda: Mimo dva vyhořelé statky, které jsme zapálili my, zatčení několika lidí pro podezření, že založili ohně, rozčarování dělníků, je výsledek náletu roven nule. Škodovka neutrpěla nejmenší škody. Umlčte vysílačku Národní osvobození, která hlásí*

---

<sup>163</sup> Ladislav ŠÍMA, *Ležáky*, s. 39-41.

<sup>164</sup> Tamtéž, s. 39.

<sup>165</sup> Tamtéž, s. 39.

<sup>166</sup> Tamtéž, s. 40.

*úplně falešné zprávy. Je nutno akci opakovat. Rozsahem a výsledkem musí zahladit nepříznivý dojem první akce.*“<sup>167</sup>

Takový byl výsledek namáhavé přípravy, ale nebylo vinou parašutistů, že akce selhala. Přesto však byl Němcům podobný útok krajně nepříjemný. Vždyť tu byla přímo ohrožena jedna z jejich nejcennějších říšských továren.

Anthropoid se již začíná připravovat na čin, který má vstoupit do dějin.

## **5.2 Atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha**

12. května odesílá Bartoš přes Libuši ukrytou v Hluboké důležitou depeši, ve které oznamuje, že se dozvěděl o připravovaném atentátu. Tvrdě oznamuje do Anglie, že s ním nesouhlasí, jelikož by došlo k naprostému rozrušení vcelku dobře fungující nově zbudované organizace. Navzájem propojeny jsou domácí i zahraniční skupiny, které by se tak dostaly do obrovského nebezpečí. JINDRA pomáhá přechovávat Gabčíka a Kubiše a další příchozí parašutisty. Odpovědí ze 14. května má být Bartoš uklidněn. Londýn hlásí, že ohledně teroristických akcí se domácí nemusí ničeho obávat, jelikož exil vidí situaci jasně a akce proti oficiálním německým představitelům nepřicházejí v úvahu. V další depeši z 19. – 20. května prezident Beneš neurčitě nabádá k nějaké násilné akci. Drobnou vzpomínku na dny příprav má dvacetiletý mladík František Hovora:

*„To trvalo, těsně před tím atentátem. Říkal, že se chystá nějaká věc. My jsme se zas neptali, on nám nic neříkal. Potom jsme se dozvěděli ten atentát. Potom u nás ještě párkrát byl, ale posledně co u nás byl, to bylo kolem 20. června.*“<sup>168</sup>

Na dopoledne 27. května 1942 vzpomínal v roce 1965 vysoký nacistický činitel Heinz Panwitz, který se odpoledne téhož dne stává vedoucím týmu vyšetřovatelů atentátu. Z jeho vzpomínky vysvítají pochybnosti, které někteří vedoucí činitelé okupační správy mohli o své bezpečnosti mít: *„(...) Am Tag des Attentats auf Heydrich, d. 27. Mai 1942, befand ich mich in Prag. Ich hatte am Morgen dieses Tage in Ausstellungsgelände in Prag zu tun und fuhr mit einigen Beamten meiner Dienststelle gegen 10.00 Uhr von dor zurück zur Dienststelle in der Bredauer Gasse. Bei einer Eisenbahnüberführung musste unser Wagen halten, zwei Wagen vor uns hielt ebenfalls der Wagen des Staatssekretärs K. H. Frank. Trotzdem dem der Fahrer fachmännisch war, hielt er genau unter der Rampe der Eisenbahnbrücke und ich sagte meinem Beamten noch, so provoziert man Attentate. Wir unterholten uns über dieses Thema noch weiter bis zur Dienststelle und nahmen die Ängstlichkeit, die auf Bezug auf*

---

<sup>167</sup> Tamtéž, s. 41.

<sup>168</sup> František Dosoudil, *Pardubický památník Zámeček*, Praha 2003. Svědek František Hovora, syn Boženy Hovorové, blízké spolupracovnice Silver A, zastřelené na Zámečku 2. 7. 1942.

*Attentate herrschte, nicht besonders ernst, zumals in der letzten Zeit in verschiedenen Stellen in Prag leichte Kanallkörper geworfen wurden, die leichte Schaden ausrichteten.*“<sup>169</sup>

Přibližně ve stejnou dobu, kdy Panwitz vedl rozhovor o možném atentátu, odjíždí zastupující říšský protektor SS-obergruppenführer Reinhard Heydrich ze svého sídla v Panenských Břežanech. To už jsou v ostré zatáčce pod Vychovatelnou v Praze-Libni přichystáni tři muži. Valčík jede vzhůru Kirchmayerovou třídou na kole, zatímco jeho dva kamarádi čekají s připravenými sten-guny a bombami blízko zatáčky. Heydrich jede ve svém otevřeném mercedesu s poznávací značkou SS-3, když Valčík dává znamení zrcátkem. Vůz zpomaluje v zatáčce, Gabčík vyskočí před vůz a snaží se pálit, ale sten vypověděl služby, v tu chvíli pomáhá Kubiš a háže pod vůz pumu. K explozi došlo pod zadním pravým kolem a štěpiny, které prolétly skrze sedačku zasáhly Heydricha. Jedna prošla až do jeho sleziny. Všichni tři parašutisté se dávají na útěk. A ten se jim daří. Panwitz se o atentátu dozvídá ve své kanceláři: *„Als ich mein Dienstzimmer betrat riefte gerade der Verbindungsmann der tschechischen Polizei zur Gestapo, KK Jenaty, an und teilte mit, dass in einem Bodrost eine Bombe geworfen worde sei. Angeblich sei ein Höherer Wehramchtsoffizier verletzt worden. Trotzdem ich die Meldung nicht ernst nahm führen wir doch hinaus und erfuhren im zuständigen tschechischen Polizeirevier, dass angeblich der Reichsprotector von der Bombe verletzt worden sei und im Krankenhaus Bulovka liege. Dort fanden wir den leitenden Prof. Bei der Vorbereitung zur Operation. Heyderich, der zwar nicht bewusstlos war, hat aber keinerlei Anweisungen mehr gegeben. Mir ist auch nicht bekannt, dass er bis zu seinem Tode noch irgend welche Anweisungen gegeben hätte.*“<sup>170</sup>

Zprávu o útoku na Heydricha se dozvídá Hitler od Franka ve 12.15. Hitler mu ostře vytýká, že Heydrich jel v otevřeném voze a bez doprovodu. Ve 14. hodin se schází u Franka krizový štáb. Porady se účastní vedle Franka i velitel bezpečnostní policie Horst Böhme, vedoucí pražské řídicí úřadovny gestapa Dr. Hans Ulrich Geschke, vedoucí III. oddělení – parašutisté/pachatelé Wilhelm Schulze a vedoucí II. oddělení – sabotáže/zbraně Heinz Pannwitz. Frank sděluje dosti rozčileným hlasem, že hovořil s Hitlerem: *„Schöne Schweinerei, Hitler hat angeordnet, dass als 10.000 Tschechen sofort zu erschossen seien.*“<sup>171</sup> Reakce mezi přítomnými byla nečekaně odmítavá. Geschke netušil, kde má těch

---

<sup>169</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4805, Výpověď Heinze Pannwitze z 2. února 1965, s. 529-531.

<sup>170</sup> Tamtéž.

<sup>171</sup> Tamtéž, s. 530.

deset tisíc Čechů vzít, když nejsou ani ve věznicích. Böhme ironicky poznamenal, že snad má zatýkat Čechy přímo na ulici?!<sup>172</sup>

Odpoledne vyhláší Frank výjimečný stav. Dává nepokrytě najevo, že státní moc použije veškeré prostředky k dopadení a likvidaci odporu. Tak začíná teror, tak začínají fungovat popravistiště v celé zemi. Díky atentátu i sami katané dostávají strach. Vrchní tajemník Körber poslouchá zprávy o atentátu na Heydricha a dosti neopatrně v kanceláři „své“ pardubické bastily zařve před gonkaři: „*To čeká nás všechny!*“<sup>173</sup>

Daleko klidněji a radostněji reagoval Bartoš: „*V té době jsem byl doma, když to bylo hlášeno rádiem. Freda se usmál a řekl, ti jsou jistě dobře schováni a hned tak je nenajdou.*“<sup>174</sup>

Popravy jsou vykonávány po celé zemi. 3. června se první exekuce koná i v pardubickém Zámečku. Heydrichův zdravotní stav se zhoršuje a 4. června 1942 zastupující říšský protektor umírá. Teror nabírá na obrátkách. Vzpomínka Jaroslava Kněze, která mu utkvěla v paměti: „*Já sem byl tenkrát v nemocnici v Pardubicích a trhali mně mandle. Táta [stržm. Karel Kněz] byl pro mě. A vim, že byli vyvěšený černý vlajky. Co to je? A on mi na to povídá: „Heydrich, byl atentát na Heydricha.“ To mně řekl, to si pamatuju jako dneska. (...) říkal, že ten potřeboval odejít.*“<sup>175</sup>

Kněz určitě tušil, že nyní nastanou velmi kruté časy a nezbývá než doufat, že nastávající události nebudou pro něho a jeho blízké končit trestem smrti. Aby se vyhnul podezření ze strany gestapa, organizuje k nelibosti obyvatel nečekané noční prohlídky v ležáckých chalupách.

Po čtrnácti dnech marného pátrání po atentátnících se světem rozletěla strašlivá zpráva. 10. června byly Lidice srovnány se zemí, všichni muži postříleni, a ženy s dětmi odeslány do koncentračních a likvidačních táborů. Hrůza, která padla na všechny svobodně smýšlející občany, ale i na samotné atentátníky. Jedním, kdo nevydržel napětí a možná ho zlákala krásná odměna vypsanych dvaceti milionů, byl Karel Čurda. Sám se 16. června hlásí v Petschkově paláci. A začíná udávat jména, adresy a hlavně své kamarády. Ti jsou schováni v kryptě kostela Karla Boromejského v Resslově ulici v Praze. Začíná razie na sedm mladých mužů. A začíná konec. Nacisté se zoufale snaží najít alespoň nějakou stopu k dopadení „pravých“ vrahů. Zrádce Karel Čurda se nechává svést odměnou a 16. června vstupuje do úřadoven pražského gestapa v Pečkově paláci. Oznamuje, že poznává jednu z aktovek,

---

<sup>172</sup> Tamtéž.

<sup>173</sup> SOkA Chrudim, Budujeme. Týdeník československé sociální demokracie pro východní Čechy, Pro schvalování atentátu, roč. I., č. 22, Pardubice 1945, s. 3. Autor Karel Andrlé.

<sup>174</sup> AMV, Silver A, sign. 302–43–5, kart. 5, Výpověď Václava Krupky ze 8. srpna 1945, s. 3.

<sup>175</sup> Oral history, svědek Jaroslav Kněz, nar. 1929, syn vrchní četnického strážmistra Karla Kněze. Audiozáznam z 3. července 2004.



zanechaných na místě činu. Některé části jeho výpovědi se shodovaly s již zjištěnými výsledky kriminalistického šetření, tudíž šlo o mimořádně důležitou osobu. Posléze vyšlo najevo, že Čurda byl sám výsadkovým agentem. Začíná udávat jména, adresy, úkoly. Drama nabírá na obrátkách. Dne 18. 6. 1942 byla o 4. hodině 15. minutě zahájena akce úřadovny státní policie v Praze proti řecko-pravoslavnému kostelu Karla Boromejského v Resslově ulici, v úmyslu prohledat její katakomby. Akce se zúčastnilo asi 350 mužů zbraní SS, jež měli za úkol uzavřít příslušné domovní bloky. Jen několik minut po vniknutí do kostelní lodi, bylo SS komando napadeno střelbou z galerie a kúru kostela, které opevnili Jaroslav Švarc, Jan Kubiš a Adolf Opálka a následně i palbou Jozefa Gabčíka, Josefa Bublíka, Jana Hrubého a Josefa Valčíka ukrývajících se v kryptě. Po několik hodin byly podnikány marné pokusy zmocnit se opevněných protivníků ještě živých. Zoufalý odpor neměl žádnou šanci na úspěch, zvláště poté, co útočníci vháněli do krypty napřed kouř, pak 3000 litrů vody za minutu. Po těžkém boji se hitlerovci konečně dostávají dovnitř, ale to už zazní jen tlumené výstřely anglických zbraní. Všechna těla vytáhnou vojáci ven na chodník k identifikaci, při které nemůže chybět nejdůležitější osoba - Čurda. V roce 1945 o tom vypověděl: „*To bylo dne 18. června 1942 ráno, asi v půl čtvrté mě odvezli (Němci - pozn. aut.) ke kostelu v Resslově ulici. Tam jsem viděl na chodníku před kostelem mrtvolu npor. Opálky. Přiznal jsem, že ho znám a ztotožňoval jsem ho. Od toho kostela nás odvedli do voj. nemocnice, kde nám ukázali dva těžce raněné na nosítkách. Jednoho jsem poznal, v druhém jsem poznal Kubiše. což jsem přiznal. Pak jsem byl opět odveden ke kostelu, kam jsem dojel asi kolem 7. nebo 8. hod. ráno. Zůstali jsme stát v postranní ulici. Viděl jsem, že kostel je obklopen a že hasiči pouštějí vodu do sklepa a bylo slyšet výstřely...po několika hodinách, asi v poledne, odvezli mě opět ke kostelu, kde na chodníku ležely mrtvoly několika mužů. Dva z nich jsem neznal.*“<sup>176</sup> Šéf komise vyšetřující atentát Heinz Pannwitz se prochází mezi mrtvými a vzápětí se objevuje i K. H. Frank s výrazem velkého vítěze.

Čurda popisuje i pozdější setkání se svým kamarádem udavačem Viliamem Gerikem: “*(...)byl jsem opět převezen do Pečkova paláce (sídlo Gestapa - pozn. aut.) a když jsem čekal v jedné kanceláři, viděl jsem, že Gerik se baví s úředníky Gestapa ve vedlejší kanceláři. Když mne spatřil, začervenal se a skočil za dveře. Volali mne do této místnosti. Tam nás konfrontovali a jak Gerik, tak já jsme vzájemně přiznali, že se známe....řekl jsem, co jsem viděl u kostela v Resslově ulici, povídal mi on, že on viděl víc, že se na to klidně*

---

<sup>176</sup> František ŤOPEK, *Údolí výstrahy*, Havlíčkův Brod 1960. Fotografická příloha s. 211.

*koukal z okna.*<sup>177</sup> Díky nim se rozvinula „lavina“ udávání, kterou nešlo zastavit. Jeden její proud vedl i do malé osady Ležáky.

## **6. Ochranná policie a vykonávání exekucí v průběhu Heydrichiády**

### **6.1 Vila Zámeček**

Historie pardubického Zámečku je popisována v téměř každé publikaci týkající se období druhé Heydrichiády a jejího průběhu ve východních Čechách. Pro každého zájemce o protektorátní dějiny je také představován jako místo exekucí a obecně se stal symbolem nacistické zvěle. Zámeček získal díky popravišti zřízeném ve svém parku obraz jakéhosi démonického místa zla a také sám název budovy se stal především synonymem pro místo popraviště.

Připomeňme si několik základních dat k předválečným dějinám vcelku nenápadné budovy pardubického „Zámečku“ a prostranství okolo ní.

Zámeček byl vybudován nákladem hraběte Jiřího Larische-Mönnicha, jenž byl v Pardubicích znám jako velkopodnikatel a příznivec parforsních honů. Budova byla skryta v borovicovém parku a adjektivum „luxusní“ jí právem přísluší. Prodána byla roku 1897 dalšímu šlechtici hraběti Alfonsu Henckelovi. Zámeček byl ve vlastnictví rodiny Henckelových až do roku 1928, kdy ji získává Ludmila Bidlová, provdaná Erhartová, od svého otce, kterýž budovu zakoupil. Od května 1937 prodává Bidlová objekt městu Pardubice a od září 1937 je obcí pronajat vojenské správě, tedy konkrétně je sídlem jezdeckého učiliště. Byly tedy vybudovány ubikace pro přibližně 300 mužů. Hotová kasárna však od března 1939 zabrala německá armáda a Zámeček sloužil k ubikaci roty záložního policejního pluku. Neslavnou se tato nádherná vila stala po hromadných vraždách 194 lidí mezi 3. červnem a 9. červencem 1942.<sup>178</sup>

Pietní úcta k zastřeleným nešťastníkům jakoby vytvořila pevnou krustu mlčení, nedotknutelnosti a snad i mýtu; ne snad vzhledem k obětem, ale daleko více k vrahům, kteří zde byli ubytováni. Pro historika je však toto místo mnohem plastičtější a barevnější než plochý černobílý obraz událostí rozdělený na bestiální pachatele a jejich oběti. Jak vyplývá z poválečného vyšetřování, byly z příkazu gestapa veškeré dokumenty týkající se této jednotky spáleny v březnu a dubnu 1945 v prostorách některých pardubických podniků.<sup>179</sup>

---

<sup>177</sup> Tamtéž.

<sup>178</sup> Karel JIČÍNSKÝ, *Zámeček. Historie národního odboje na Pardubicku za Heydrichiády*, Pardubice 1989, s. 12-14.

<sup>179</sup> AMV, 302-154-3, Silver A, s. 30.

Avšak díky vyšetřovacím spisům, které zpřístupnila „Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen“ v Ludwigsburgu u Stuttgartu již na počátku 90. let, můžeme výzkum zaměřit nejen na zavražděné, ale i na vražednou jednotku. Protokoly nám umožňují vystoupit z tradovaných klišé, která nám brání v novém pohledu na existenci okupačních jednotek, popravčích čet, jejich podporu civilním německým, ale samozřejmě i českým obyvatelstvem. Zámeček představuje jedno z míst, kde se policejní jednotka ochranné policie (Schutzpolizei) přímo podílela na fyzické likvidaci skutečných i domnělých odpůrců nacistického režimu i náhodně vybraných obětí. Své zvláštnosti ovšem nese též jednání osazenstva Zámečku, které se pokusíme rekonstruovat pomocí pramenů týkajících se nejen jednotky ze Zámečku, ale celého 20. policejní pluku – „Čechy“ (Polizeiregiment 20 – Böhmen) a hlavně policejní jednotky v Táboře. Pluk prováděl popravy během druhé Heydrichiády na území Protektorátu a v pozdějších měsících se již v popravách zaběhlé jednotky uplatnily i za hranicí našeho území, na ruské frontě, ale i v okupované Francii.

Vzhledem k německé menšině, která po okupaci nabyla na síle i ve vnitrozemí bývalého Československa, zde nastává pro vojáky poněkud odlišná situace než na okupovaných východních územích. Vojáci operující v Protektorátě, popř. na území bývalého Československa, měli možnost setkávat se s německou kulturou ve větší intenzitě než jejich spolubojovníci na východě Generálního gouvernementu. Nebezpečí, která jim hrozila v roce 1942 ze strany českého ozbrojeného odboje, byla také podstatně nižší než v blízkosti fronty. Další podstatnou výhodou, kterou služba v Protektorátě pro některé policisty přinášela, byla blízkost manželek, popř. celých rodin, které buď přímo v místě služby nebo v jeho blízkém okolí bydlely, a nebo byly díky malé vzdálenosti od Německa rychle dosažitelné. Vyvstává zde tedy otázka, co vedlo muže středního věku, kteří byli vzdáleni stovky kilometrů od fronty, kteří se v případě vyšších šarží vraceli každý den ke svým ženám a dětem, vydávat smrtelné rozkazy a provádět popravy? Jak se sami se svojí situací vyrovnávali a jestli se u nich probouzelo svědomí? Jak poznamenává Christopher Browning ve své slavné knize „Obyčejní muži“<sup>180</sup>, pochopit neznamená odpustit. Tohoto principu je nutné se držet. Umožní nám tak větší morální volnost v rozboru chování a činů popravčího komanda a v odhalení motivů jednání, ačkoliv tím nabouráme dosavadní vidění popravčích. Nebezpečím je zevšeobecnění a bagatelizace jednání a charakterů členů popravčích komand, neboť pak nelze rozlišit touhu po krvi od bezmyšlenkovitého plnění rozkazu až po odpor s individuálními psychosomatickými následky.

---

<sup>180</sup> Christopher BROWNING, *Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku*, Praha 2002.

### 6.1.2 Poválečné vyšetřování a použité prameny

Jak již bylo uvedeno, pro rozbor jednotky ze Zámečku není i přes snahu západoněmeckých orgánů dostatek svědeckých výpovědí, které by nám dovolily proniknout do myslí větší části členů komanda nebo alespoň širšího osazenstva. Nejen železná opona, ale hlavně vnitropolitická situace BRD v 60. a 70. letech 20. století vystavěla nepřekonatelnou hráz pro mezinárodní zákon a jeho uplatnění.<sup>181</sup> Byl to sám Paul Riege, velitel Ordnungspolizei v Protektorátě, kdo během vyšetřování nabádal své podřízené, aby vypovídali před vyšetřovateli o své válečné činnosti. Měl takové kontakty a požíval takové autority, že případné budoucí trestní stíhání jednotlivců byl schopen pomocí svých přátel zahladit, což také veřejně sliboval.

Prameny pro výzkum popravčích komand jsou dvojí kategorie. Do té první spadají a) výpovědi zadržovaných členů gestapa, kteří se poprav až na výjimky neúčastnili, ale diskutovali o nich se zúčastněnými kolegy, měli o nich informace z doslechu nebo s odsouzencem přišli do styku. Sami si všímali reakcí zúčastněných osob a reflektovali jejich prožitky do vlastního vědomí. Přetavili tak ve své mysli cizí zážitky a zaujali k nim vlastní postoj. Ten pak vyjádřili před vyšetřovateli.

b) výpovědi obyvatel, kteří se pohybovali buď přímo v Zámečku, jeho okolí nebo přišli s popravčími do styku. Mezi ně patří hlavně správce budovy s manželkou, zaměstnanec vojenské kantýny, členové pardubické pohřební služby, obyvatelé městské čtvrti atd. Prameny spadající do této kategorie jsou uloženy především v Národním archivu v Praze, Archivu ministerstva vnitra v Praze a ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Jedná se převážně o poválečná svědectví vytěžená československými orgány.

Do druhé kategorie svědectví patří souhrnně přímí pachatelé a přímí svědci exekucí, které v 50. letech, ale hlavně 60. – 80. letech minulého století vytěžila částečně z vlastní iniciativy, částečně na žádost čsl. orgánů západoněmecká policie. Tyto prameny jsou uchovány v Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen - Außenstelle Ludwigsburg (ZStL) a v Bundesarchiv Berlin (bývalé Berlin Dokument Center - BDC). Co se týče stíhaných osob, je výsledek jejich potrestání více než skrovný. Jen výjimečně bylo zahájeno trestní stíhání, a pokud bylo dovedeno až k vynesení rozsudku, pak se zpožděním mnoha desítek let. Poslední trestní řízení, týkající se bezprostředně Ležáků, bylo vedeno orgány NDR proti veliteli kolínské ochranné policie majoru Gottspennigovi. Vyšetřování bylo uzavřeno až po

---

<sup>181</sup> Wolfram WETTE, *Wehrmacht. Obrazy nepřítelů, vyhlazovací válka a legendy*, Praha 2006. Wette zachytil prostředí německé společnosti v době vzniku „Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen“ v Ludwigsburgu a právní překážky, které bránily potrestání mnoha válečných zločinů.

sjednocení Německé spolkové republiky v roce 1996 a spis je dosud nepřístupný.<sup>182</sup> Problémem je i dlouhý odstup mezi válečnými událostmi a výslechy, který ve většině případů přesahuje dvacet let. Každý z vyslýchaných promísl své skutečné zážitky s emocemi a propojil je s vlastními i cizími názory. Každý měl také své důvody, proč některé události vyvyšuje a jiné považuje za nepodstatné nebo je záměrně zalhává. Dostal jsem se do stejného problému jako prof. Browning, neboť by místo stovky výslechů byl zdánlivě lepší jeden, který by byl dostatečně obsáhlý, aby popsal dění na Zámečku. Měl bych pak zdánlivou představu objektivnosti.

Tato neobsáhlá studie je pouze úvodem do problematiky popravčích čt na území Protektorátu a zaměřuje se především na dokreslení ležácké tragédie. Pokud jsou obětem a hrdinům přiznávány lidské vlastnosti, musí být stejně nakládáno i s rozbořením charakterových rysů pachatelů a diváků, neboť jedině tak jsme schopni pochopit zřůdnost nacistické diktatury v celé její šíři.

### 6.1.2 Struktura ochranné policie

Policejní složky Protektorátu se skládaly ze dvou hlavních částí – tzv. „Sicherheitspolizei“ (Bezpečnostní policie - Sipo) a „Ordnungspolizei“ (Pořádková policie - Orpo). Jejich nejvyšším velitelem byl Kurt Daluge, jeho podřízenými říšský protektor Konstantin von Neurath, zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich nebo posléze státní ministr K. H. Frank. Obě složky měly své dva samostatné velitele. V případě Sipo jím byl velitel brigády SS, v případě Orpo generálporučík ochranné policie Paul Riege.

Bezpečnostní policie (Sipo) sdružovala gestapo, kriminální polici a bezpečnostní (výzvědnou) službu. Pořádková policie (Orpo) neplnila v žádném případě úlohu klasického policejního hlídkování. Byla držena pouze v záloze a nasazována povětšinou k represivním akcím jako shromažďování židovského obyvatelstva a jeho doprovod při transportu do Terezína, popř. ostatních koncentračních táborů.<sup>183</sup> Další úlohou bylo zasahovat při událostech, které by z pohledu okupační moci ohrožovaly klid Protektorátu. Pardubické továrny musely být vzhledem ke svému významnému výrobnímu potenciálu dostatečně hlídány. To mělo za úkol četnictvo a relativně malá jednotka Schutzpolizei pak měla četníky kontrolovat. Co se týče osazenstva, vyznačovali se záložní policisté vyšším věkovým průměrem, než aby byli nasazeni ve Wehrmachtu nebo v SS. Dokonce se můžeme domnívat,

---

<sup>182</sup> Informaci poskytl ředitel ZStL Dr. Thomas Kunz.

<sup>183</sup> Heiner LICHTENSTEIN, *Himmlers grüne Helfer. Die Schutz – und Ordnungspolizei im „Dritten Reich“*, Köln a/M. 1990, s. 87.

že k nim byli přiřazováni z velké části i zdravotně handicapovaní muži. Tomu by nasvědčovaly dotazníky ze září až prosince 1942 týkající se nové jednotky umístěné na Zámečku v Pardubicích, které jednoznačně poukazují na výběr jedinců s fyzickou disproporcí.

Orpo se skládala se z deseti policejních praporů, četnictva, požární a technické služby. V době největších represí, na kterých se Orpo podílela, byl jejím hlavním velitelem již zmiňovaný poručík Riege. Ten se také podepisoval pod všechny rozkazy, včetně exekucí. Jak již bylo uvedeno, 20. pluk „Böhmen“ se dělil na deset praporů, přičemž každý měl tři roty o síle přibližně 500-600 mužů. V Čechách byly hlavní posádky umístěny v Praze, Kladně, Klatovech, Plzni, Táboře, Hradci Králové a Kolíně.<sup>184</sup> Na Moravě potom v Brně, Holešově, Jihlavě a Olomouci. V těchto městech obsadily bývalá tzv. městská kasárna, která byla zřízena pro československou armádu ve 20. letech, stejně jako v Pardubicích Zámeček a příslušné budovy v areálu bývalé jezdecké školy. Pluk podléhal dvěma liniím velení, z nichž první směřovala k Daluegovi, druhá přímo k Himmlerovi.

Atentát na Heydricha se stal popudem k podstatně užší spolupráci jednotlivých složek Sipo a Orpo, které se staly hlavními šířiteli teroru a represivních akcí. V den atentátu, tedy 27. května, v šest hodin večer oznámil Daluege své plány před vrchním velením ozbrojených složek Protektorátu. Jak ve svých výpovědních protokolech uvádí ministerský rada Freiherr von Puttkammer<sup>185</sup>, oznámil Daluege povolání 22 praporů ochranné policie do Čech. Přišly z Berlína, Gotenhafenu, Drážďan, Norimberku, Vídně atd. Jejich prvním úkolem se stala nevídaná pátrací akce v Praze v noci z 27. na 28. května 1942, jež byla bezprostředním důsledkem atentátu. Podle Daluegeho zprávy Bormannovi trvalo pátrání po atentátnících od 29. května až do 20. června 1942 a účastnilo se jí na osm tisíc mužů Orpo a přes dva tisíce mužů wehrmachtu. Onoho večera, 27. května, byl Puttkammer Daluegem pověřen uvést rozkazy o zatýkání a popravách ve skutečnost. Jak Puttkammer popisuje, upozornil Daluegeho, že policie disponuje pouze možností uvalit vazbu a uložit peněžní pokutu, ovšem ne konat popravy. Samozřejmě se téměř s jistotou vyrovnalo uvalení vazby alias odkázání do koncentračního tábora trestu smrti. Ale v případě vykonávání poprav nebylo úplně jasné, kdo je bude nařizovat a provádět. Vždyť řádné soudní přelíčení trvalo přinejmenším několik týdnů. Situace výjimčného stavu nedovolovala okupačnímu vedení hledat jakási zdlouhavá řešení a jediné vhodné bylo nalezeno záhy, neboť gestapo převzalo na sebe veškerou zodpovědnost a rozsudky vynášelo dle svých pravidel.

---

<sup>184</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4807, soupis rozdělení jednotlivých praporů, s. 837- 880.

<sup>185</sup> Tamtéž, kart. 162/4806, Výpověď Freiherr von Puttkammer, s. 763-765.

Na základě rozkazu pražského vrchního velitelství pořádkové policie (Befehlshaber der Ordnungspolizei - BdO) byla krátce po atentátu zřízena exekuční místa po celém území Protektorátu. Jedná se o místa, ve kterých měly jednotky svá stanoviště a v řadě případů se popravu odehrávaly přímo v areálu kasáren. Popraviště byla zřízena kupř. v Táboře, Praze-Kobylisích, Libni a Ruzyni, Klatovech, Plzni, Kladně, Pardubicích, Mladé Boleslavi, do výčtu můžeme zahrnout pro vysoký počet zastřelených i samotné Lidice.

### **6.1.3 Popis ubikací a místa poprav**

Protokoly příslušníků Orpo z konce 50. a celých 60. let nám zanechaly unikátní svědectví, díky nimž můžeme nahlédnout do zážitků policistů, jejich retrospektivního hodnocení války, své role v ní i role ostatních kolegů. Někteří byli v průběhu vyšetřování vyslýcháni vícekrát a nápadné je jejich postupné odbourávání nedůvěry a ostychu před vyšetřovateli. Prohlubují svá svědectví, uvádějí další jména, události, podrobnosti. Jen vyšetřovací spisy k případu „Strecker“, týkající se velitele jednotky v Táboře Friethjofa Streckera, obnáší téměř šest tisíc stran a jsou v něm zahrnuta svědectví několika desítek členů různých dalších policejních jednotek a různých šarží. Mnohdy mají se samotným tábořským případem málo co společného kromě otřesných zážitků z likvidace civilistů. Nacházejí se zde protokoly bývalých členů pardubického gestapa Krögera, Kuchlera, Ganskeho, Mikiska, Escherlohra, vedoucích pardubických služeben SD a Kripa Kurzeho a Bockmanna. V materiálech najdeme hlavně popis událostí z většiny výše uvedených popravišť. Pro historika je však velmi složité proniknout do nitra jednotlivých osob a snažit se podchytit jejich smýšlení, vyloučit nedůvěryhodná svědectví a rozpoznat špatnou paměť od nechuti přiznat svoji účast na excesech. Vybrána jsou tudíž pouze ta svědectví, ve kterých údaje odpovídají z jiných pramenů zjištěným okolnostem nebo je možno je vzhledem k svědkům označit za důvěryhodná.

Hlavním aktérem v případě Zámečku a současně nejdůležitějším zdrojem informací o přípravě a provedení poprav je jeden z velitelů exekučního komanda Robert Schünemann. Jeho protokoly působí do značné míry otevřeně, i když se svoji účast na vraždách snaží umenšit.

První otázku, kterou bychom měli ozřejmit, je sociální prostředí, ve kterém „obyčejní muži“ žili. Pardubickým kasárnám pořádkové policie byla velmi podobná kasárna tábořská, proto se při nedostatku pramenů obracím na jednotku tábořskou, která nám pomůže určité informační mezery zacelit. Můžeme totiž předpokládat, že jednotky o stejné síle, sociálním zázemí, velení a rozsahu pravomocí i ve stejném věkovém rozvrstvení policistů měly také podobné problémy, co se pobytu v kasárnách a provedení poprav týče. Vycházejíc

z předpokladu, že psychický stav členů popravčích čet je při výše uvedených shodných znacích jejich životního prostředí velmi podobný, můžeme nedostatečná svědectví k pardubickému Zámečku částečně rekonstruovat na podkladě informací o tábořské jednotce.

Jednotky měly osazenstvo o velikosti přibližně 150 mužů, jež byli věkového průměru čtyřiceti let. Stejně tak odpovídá popis jejich sociálního zázemí, který zkoumal profesor Browning. Většina z nich byla ženatými muži s rodinami, měli vcelku slibnou možnost civilní profesní kariéry a dobře si pamatovali hrůzy první světové války. Co je tedy přimělo k účasti v popravčích komandech?

Fluktuace členů mezi jednotkami byla poměrně značná. Muži byli přerazováni do různých oblastí k rozličným útvarům dle aktuální potřeby válečného nasazení. Mnohdy se o svém přiřazení k nové jednotce dozvěděli, až když ji po návratu z dovolené nemohli nalézt. Příkladem nám může být jeden z katů Otto Karl Maier<sup>186</sup>, který se do Tábora dostal náhodou, neboť v únoru 1942 odjel z Prahy na dovolenou k rodině do Karlsruhe. Po svém návratu do Prahy zjistil, že jeho 56. prapor byl odvolán na východní frontu a jako náhrada přišla jednotka z Tábora. K ní byl Maier s několika kolegy přiřazen a za týden přerazen do Tábora. Někteří z těchto mužů se navzájem znali a i v novém prostředí se kolegiální vazby snažili udržet. Zvláštností je, že díky podrobnému výslechu Maiera v roce 1959 bylo možné velice rychle dohledat jeho kamarády, neboť přátelství a úzké vztahy z doby války, nebo přinejmenším dobrou informovanost o bývalých kamarádech, totiž nezpřetrhal ani překotný poválečný vývoj Německa.

Po příchodu do tábořských kasáren je v chladném únorovém odpoledni uvítal třicetiletý Hauptmann Frithjof Strecker společně s pětáctyřicetiletým šikovatelem Arndtem. Skupinky obsazovaly prázdná místa v ubikacích, přičemž v každé světnici bylo ubytováno jedenáct osob. Pro vyšší šarže byly pokoje menší, pro přibližně čtyři až šest lidí, ale výjimkou nebyly ani jednolůžkové pokoje pro ordonanční důstojníky. Každodenní náplní mužstva byla vojenská cvičení, zacházení se zbraní a výjimečně i nasazení při zvláštních akcích mimo kasárna. Takovými událostmi bylo kupř. tvoření koridoru při návštěvách nacistických pohlavárů, včetně protektorátní vlády, výjimečně též hlídání objektů. Teprve až po atentátu se jejich nasazení podstatně zintenzivnělo. Na tři dny byli povoláni do Prahy, kde se účastnili prohledávání domů a po návratu do Tábora okolo 2. června ve skupinkách po čtyřech až pěti lidech pátrali v okolí po nehlášených osobách či zásobách munice. Velikost takových družstev ovšem záležela na velikosti a členitosti místa nasazení. Vždy však pátrali pouze v noci nebo

---

<sup>186</sup> Tamtéž, kart. B 162/4804, Výpověď Karl Otto Maiera z 26. listopadu 1959, s. 25.



v brzkých ranních hodinách. Pohotovost trvala, dle odhadu Maiera, přibližně čtrnáct dní. Je nutné brát v úvahu, že k tak dlouhodobým pátracím akcím nedošlo u všech jednotek v Protektorátu, takovou výjimkou byla podle velitele Schünemanna<sup>187</sup> ta v Pardubicích-Zámečku.

Podobné informace o struktuře a denní náplni mužstva, jako měla tábořská jednotka, nám udává i velící důstojník z Kolína, major Gottspfennig, pod jehož velení spadala jednotka Hradce Králové, kde byl velitelem poručík Schünemann. Jednotka ze Zámečku účtne spadala pod Schünemannovo velení, avšak vyšším velitelem byl stejně Gottspfennig. Oba velitelé pak alespoň jednou týdně přijeli do Zámečku; Gottspfennig na obecnou kontrolu a Schünemann s výplatou.<sup>188</sup>

#### 6.1.4 Diváci a pomocníci

Početnost archivních pramenů nejen k událostem na Zámečku, ale i k jeho fungování a životu v něm je bohužel velice omezená. Přesto si můžeme udělat alespoň částečnou představu jak o jeho osazenstvu, tak i o personálu, jež se musel o provoz budov a umístěné policisty starat.

Představa klasických kasáren neodpovídá skutečnému vzezření vily, která byla architektonickou perlou přelomu století. V její těsné blízkosti stály ubikace pro mužstvo zbudované před válkou. Vedle areálu a sportoviště zde byl i rozsáhlý udržovaný lesopark a v jedné části zahrada se zeleninovými záhonky. Výhodnou dislokaci budovy nedaleko velkého města, ještě umocňovalo relativní krytí vzrostlým lesem před zraky zvědavců a pro výběr popravčího místa byla nejdůležitějším kritériem možnost snadného transportu obětí a rychlé likvidace jejich ostatků. To zajistilo snadno dosažitelné pardubické krematorium vzdálené pouhé tři kilometry. Tuto „výhodu“ neměla zdaleka všechna popraviska a v případě tábořské jednotky byla likvidace mrtvých podstatně složitější, protože těla musela být dopravována do vzdálených Českých Budějovic. Zámeček rozhodně nebyl odtrženým a tajuplným světem. Auru doupěte krvežíznivých zabijáků získal teprve během Heydrichiády a určitě ne u civilistů, kteří v Zámečku každodenně pracovali.

V době Heydrichiády zde byl jako hlavní správce zaměstnán tehdy čtyřiačtyřicetiletý Josef Zvířecí<sup>189</sup>, který se svojí ženou Leopoldinou bydlel za plotem areálu v jedné z domků okolní zástavby. V roce 1947 byl stíhán mimořádným lidovým soudem v Chrudimi. Byl

---

<sup>187</sup> Tamtéž, kart. B 162/4815, Výpověď Richarda Schünemanna z 10. srpna 1960, s. 2835.

<sup>188</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 26/47 Josef Zvířecí, kart. 86, Výpověď Josefa Zvířecího z 20. ledna 1947, s. 9.

<sup>189</sup> Tamtéž, s. 6.

<sup>189</sup> Tamtéž, sign. LS 999/46 Leopoldina Zvířecí, kart. 83, Výpověď Žofie Preisové z 1. ledna 1945, s. 1.

důvodně podezřelý, že jako občan Československé republiky v době jejího ohrožení změnil své občanství na německé a již od roku 1939 sloužil v nepřátelských vojenských útvech SA. Několikrát se nechal vidět v hnědozelené uniformě této organizace. V únoru 1941, kdy změnil s Leopoldinou své čsl. občanství na říšské, viděl v takové změně několik výrazných výhod. Dostal ke svému platu tři sta korun měsíčně navíc a polepšil si ve svém společenském postavení. Později asi tohoto kroku litoval, neboť od října 1943 byl nasazen při bojích wehrmachtu v Řecku. Na frontě pobyl až do dubna 1945, kdy zběhl. Soud ho ovšem vinil, vedle změny občanství, především ze zastávání nacistické ideologie a aktivitou ve prospěch okupační správy. Neméně důležitým bodem, který ve zjištěné době lidových soudů sehrál svoji úlohu, bylo obvinění ze styku s popravčí četou a pomoci při přípravě popraviště. Obžalovaný tento přečin důrazně odmítal, ale jeho žena vyšetřovatelům toto podezření dosvědčila. Sama byla pro změnu obviněna z nevybíravého označování česky hovořících občanů, jako „*česká svině a česká pakáz*“ (citované výrazy patří mezi ty mírné) a udavačství<sup>190</sup>. Zvířecí ještě před válkou často chodil do parku u Zámečku na houby a ostružiny, stejně jako řada místních obyvatel. To ještě netušil, že zde jednou bude přihlížet hromadným vraždám. S Leopoldinou byli zastánci tvrdé okupační politiky a v době Heydrichiády se správce Zvířecí svojí měrou podílel na přípravě, a s Leopoldinou, i na veřejném vychvalování exekucí.

Paní Zvířecí chodívala za manželem do Zámečku a příslušnost dávali oba najevo mírně řečeno „podřízeným“ chováním a srdečným zdravením německých policistů. Na svrchním oblečení nosila Leopoldina pečlivě upravený odznak s hákovým křížem.<sup>191</sup> Ona sama neměla přímo přístup k popravám, ale zvědavě přihlížela při přívozu nešťastníků do areálu a své zážitky a dojmy předávala svým přítelkyním<sup>192</sup> a známým. Svůj vyhrcovaný světonázor dávala výrazně najevo především v době exekucí, kdy na lítostivý pláč své přítelkyně reagovala utěšujícími slovy, „*že je to těm českým sviním zapotřebí, aby je postříleli, neboť si to zaslouží*“<sup>193</sup>.

Byla též sousedkou a přítelkyní paní Kreutzové, manželky vedoucího kantýny na Zámečku, o nichž bude ještě zmínka. Další sousedku, Žofii Preisovou, udala na kriminální policii pro neoprávněné užívání poukázek na obuv. Tajemník kriminální policie Kühn, který záležitost vyšetřoval a uzavřel jako křivé nařčení, označil Zvířecí za osobu „*hádavé*

---

<sup>191</sup> Tamtéž, Výpověď Anny Novákové z 8. prosince 1945, s. 2.

<sup>192</sup> Tamtéž, Výpověď Žofie Preisové z 1. prosince 1945, s. 1.

<sup>193</sup> Tamtéž.

*a pomstychtivé povahy*<sup>194</sup>. Leopoldina byla spojovacím článkem mezi členy policejní jednotky a etnicky českým prostředím. Na jedné straně chodila k Zvířecím do bytu řada policistů na návštěvu, přičemž si hostitelka neodpustila stížnosti na zaujatost od okolních obyvatel české národnosti vůči své rodině, na druhou stranu udržovala čilé kontakty s ostatními zaměstnanci a sousedy, i když znala jejich protiněmecký postoj.<sup>195</sup> Zjevně jimi pohrdala, ale nezřídka se svěřovala vedle intimních záležitostí i s průběhem poprav. Vznikl tak kanál informací, kterým proudily „zaručené“ zprávy o policistech a jejich činnosti. Jedním z projevů jejího zájmu o sousedy byla udání, i pro nepatrné prohřešky nejen u policejní jednotky, ale též u gestapa. Tam měla svého známého, kriminálního asistenta Jindřicha Aschenbrennera. Jako žena správce měla možnost volného pohybu i v době exekucí a údajně se v krásném červnovém počasí roku 1942 opalovala na lehátku v areálu zahrady, jen několik desítek metrů od popraviště.<sup>196</sup>

Díky zvědavosti manželů Zvířecích, jež vzbuzovalo možná nadšení z dění na Zámečku, se nám představuje zajímavý typ spolupracovníků, kteří se jako civilní osoby na popravách podílely. Aniž by Zvířecí dostal přímé rozkazy, byl nápomocen v technickém zajištění exekucí. Pokud by s prováděním trestů smrti nesouhlasil, jistě by našel východisko, jak se podobné účasti vyhnout. Všichni, kdo se na přípravě podíleli, zajisté hledali i drobná technická zlepšení, jak exekuce usnadnit a urychlit. Zvířecí se jako civilista smrtonosného díla policistů vůbec nemusel účastnit. Dle obsahu protokolů se můžeme domnívat, že v této době již plně přijal nacistickou myšlenku za svou. Možná právě proto bylo i jen nepatrné přispění k likvidaci „hříšníků“ urváním kousku „moci“, kterou okupační orgány disponovaly. Mohlo jít i o snahu demonstrovat svůj politický názor a upevnit tak své postavení mezi ostatními členy skupiny. Zvířecí asi neměl příliš mnoho respektu mezi policisty vyšších šarží. Byl původem Čech, staral se o chod budovy, tedy drobné opravy a dostatek uhlí, a policistům čistil boty. Tedy snaha o uznání a boj o pevné místo v kolektivu přispěla i k tak aktivní spolupráci, jako byla příprava exekučního místa. Pro své podlézavé a zákeřné chování dostal mezi zaměstnankyněmi přezdívku „špicl“ a jak se zdá, nebylo tomu náhodou. Díky jeho snaze „vidět i za roh“, se nám dochovala řada postřehů z pardubického Zámečku. Ani Leopoldina nebyla oproti svému muži pozadu.

---

<sup>194</sup> Tamtéž, Výpověď Villibalda Kühna z 12. března 1946, s. 8.

<sup>195</sup> Tamtéž, Výpověď Zdeňky Stárkové z 8. prosince 1945, s. 3.

<sup>196</sup> Tamtéž, MLS Chrudim, sign. LS 26/47 Josef Zvířecí, kart. 86, Výpověď Zdeňky Stárkové z 21. února 1947, s. 20.

Dalšími civilisty v Zámečku byl kantynský Josef Kreutz<sup>197</sup>, německy hovořící Čech, který během okupace také změnil své státní občanství na říšské. Kreutz se konce války nedožil, ale během Heydrichiády se skrze něho dostávaly „pikantní“ informace mimo Zámeček. Sám se chvástal, že v kantýně může poslouchat rozhovory osazenstva a je podrobně informován o popravách. Na oběd k němu chodil i kriminální asistent gestapa Jindřich Aschenbrenner.<sup>198</sup> Dle Zvířecího byl Kreutz přesvědčeným Hitlerovým přívržencem. Kantýna se stala využívaným společenským prostorem nejen pro policisty z jednotky, ale též pro civilisty z okolí. Točené pivo a kulečnickový stůl se stal příjemnou večerní zábavou i pro Kreutzovi známé<sup>199</sup>, kteří dostali výjimečně možnost do kasáren docházet. Kantýna by nemohla fungovat bez řádného zásobování, které zajišťovali mimo jiné pekař a mlékař.

Neméně zajímavou postavou osazenstva Zámečku byl mechanik a technik v jedné osobě Josef Sokol. Službu u policejní jednotky nastoupil v roce 1940 a díky své dobré znalosti němčiny si rychle získal mezi policisty přátele. Samozřejmě mu též pomohla víra ve vítězství Říše, díky které se brzy seznámil s policisty Schamannem a Wágnerem.

V Zámečku pracovalo vedle domovníka Zvířecího, kantynského Kreutze a garážmistra Sokola<sup>200</sup> devět žen. Většina z nich byla do Zámečku přidělena pracovním úřadem jako uklízečky, pradelny nebo výpomoc v kuchyni. Tři z nich byly sousedkami v jednom domě, č. p. 28, společně s Kreutzovými. Hned vedle v rodinném domku č. p. 27 bydleli v prvním patře Zvířecí a v přízemí s odděleným vchodem rodina pradelny Stárkové. Zbýlých pět žen bydlelo s rodinami v blízkém okolí. Výrazné je pro bezprostřední okolí kasáren promísení rodin českých zaměstnanců Zámečku, rodin, jejichž členové změnili svá československá občanství na německá v průběhu války a nově příchozích rodin říšských občanů.

Zvláštní postavení zastávaly matka s dcerou Novákovy. Obě ženy zajišťovaly důstojníkům nákupy lepších potravin a oblečení. Byly známy i svými dalšími službami. „Nováková byla také známá, že má intimní styky s policisty a její dcera Věra také. Dokonce Zvířecí je chytil v choulostivé situaci.“<sup>201</sup> Podobně útočí Leopoldina Zvířecí na Annu Kreutzovou, přičemž ji nařkne z podvádění svého manžela s „členem čtyř vrchním strážmistrem Strackem“<sup>202</sup>. Stárková pro změnu osočuje Zvířecí i Kreutzovou z udržování milostných poměrů s příslušníky Schupo.<sup>203</sup> Nakolik se jedná o pomluvy a vyřizování si

---

<sup>197</sup> Tamtéž, s. 4.

<sup>198</sup> Tamtéž, Výpověď Aloise Aschenbrennera z 24. června 1946, s. 18.

<sup>199</sup> Tamtéž, Výpověď Josefa Zvířecího z 20. ledna 1947, s. 7.

<sup>200</sup> Tamtéž.

<sup>201</sup> Tamtéž, Výpověď Marie Pospíšilové ze 17. ledna 1947, s. 21.

<sup>202</sup> Tamtéž, sign. LS 999/46 Leopoldina Zvířecí, kart. 83, Výpověď Leopoldiny Zvířecí z 22. srpna 1945, s. 11.

<sup>203</sup> Tamtéž, Výpověď Zdeňky Stárkové z 8. prosince 1945, s. 4.

osobních účtů mezi svědkyněmi je těžko posouditelné. Lidový soud se touto otázkou nijak podrobně nezabýval, natož aby ji považoval za jistý „druh“ kolaborace. Sexuální potřeby mužstva nabyly svého vrcholu u policejní jednotky v Kladně, kde byly zřízeny na žádost pražského ústředí gestapa dva veřejné domy, neboť se ukázalo, že mezi policisty je řada z nich pohlavně nakažených.<sup>204</sup> Otevřením „bordelů“ tak měla být eliminována možnost nákazy a kontrola prostitutek. Je tudíž nepravděpodobné, že by sto padesát mužů pardubických kasáren, kteří navíc nepodléhali výrazně přísnému kasárenskému režimu, nenašlo cestu k ženám. A zvláště, když jich hned v sousedství řada bydlela.

Nováková starší, která ovládala slušně němčinu, přinášela zajímavé informace skupince žen-pradlen. Zprávy dostávala hlavně od manželů Zvířecích, od kantýnského Kreutze, s nímž měla úzký denní kontakt, a od policistů. Díky těmto zdrojům sdělovala následující den podrobnosti poprav z předešlého večera kruhu svých přítelkyň.<sup>205</sup> Podobně i Zdeňka Stárková si získala důvěru jednoho z německých policistů a několikrát spolu hovořili o popravách a životě v kasárnách. Poskytování informací o činnosti jednotky v Zámečku bylo přirozeně trestné. Popisovat průběh poprav, komentovat je a tedy vyjadřovat nějaké své emoce, bylo krajně nebezpečné. Zvířecí své zvědavosti popustila uzdu a při náhodném setkání s velitelem jednotky v kantýně se ho na důvod poprav zeptala. Velitel ji však důrazně odbyl s pohružkou, že pokud se někde o popravách bude zmiňovat, tak ji také zastřelí.<sup>206</sup> Posluhovačky potvrzují, že při každém převzetí výplaty podepisovaly jim nesrozumitelné, ale Zvířecím překládané, potvrzení o mlčenlivosti.<sup>207</sup> Za porušení tohoto rozkazu hrozil též trest smrti. My ale víme, že jak policisté, tak Zvířecí a Kreutzovi, tak i další personál o vraždách obsírně hovořil. Popravy na Zámečku byly sice veřejným tajemstvím, ale i přesto by neopatrné hodnocení německého jednání mohlo stát život. Za komentář průběhu exekucí nebyl nikdo z výše jmenovaných trestán. Je tedy pravděpodobné, že se na gestapu i mezi policisty s určitým únikem informací počítalo a byl v přijatelné podobě okupanty akceptován a podporován. Koneckonců zdrojem hlavních zpráv byli v řadě případů sami policisté. Vždyť provádění poprav mělo mít jasně odstrašující účinek, červené vyhlášky a vysílání jmen v rozhlase též. Pokud nebyli přímí i nepřímí svědci umlčení likvidací, pak je nasnadě domněnka, že hovory o popravách byly do jisté míry tolerovány a vedly k znásobení odstrašujícího účinku Heydrichiády a k rozšíření pravdy i výmyslů na okupovaném území.

---

<sup>204</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4812, Výpověď člena gestapa Fritze Franze Petrata z 25. listopadu 1965, s. 2062.

<sup>205</sup> SOA Zámorsk, gestapo, kart. 2, Výpověď Anny Novákové z 16. ledna 1947, s. 18.

<sup>206</sup> Tamtéž, MLS Chrudim, sign. LS 26/47 Josef Zvířecí, kart. 86, Výpověď Leopoldiny Zvířecí z 22. srpna 1945, s. 10.

<sup>207</sup> Tamtéž, Výpověď Anny Novákové ze 17. února 1947, s. 20.

Nejinak tomu bylo i u dalších jednotek v Protektorátu. O střílení civilistů věděly nejen české rodiny, ale též rodiny policistů doma v Německu. Člen popravčí čety, jehož případ se týká tábořské jednotky, podrobně a s fotodokumentací popsal svoji činnost na popravišti své ženě a otci.

Ostatní ženy přišly do osobního kontaktu s mužstvem jen zřídka a ty, které měly na starosti úklid důstojnických ubikací v Zámečku, se zmiňují o velmi nápadné odtažitosti osazenstva. Nejen kvůli jazykové bariéře neměly možnost navázat s důstojníky kontakt. I kdyby měly, tak ji dle vlastních slov nechtěly využít. Jinak tomu bylo u nižších šarží. Marie Hemrová se pamatuje na dva kuchaře Schulzeho a Scholzeho. Asi se jednalo o nápadné osoby, neboť na ně vzpomínají i další vyslýchané ženy. Scholz kuchařskou zástěru měnil za pušku a byl aktivním členem popravčí čety, ačkoliv dojížděl se svým kolegou z Hradce Králové. Údajně byl často opilý.

Posledním, avšak nejdůležitějším civilistou, který do Zámečku měl proti své vůli přístup během poprav, byl zaměstnanec pardubické pohřební služby Jaroslav Charypar. Neseťkal se s žádným civilistou, pouze hovořil s členy gestapa a během poprav vídal exekuční komando. Jeho deník a poválečné výpovědi budou ještě důležitým tématem při popisu exekucí. Na rozdíl od řadových zaměstnanců Zámečku, byl Charypar vázán mlčenlivostí o dění během vražd i převozu ostatků. Stejně jako jeho kolegové z krematoria byli v přímém ohrožení života, neboť gestapo jim několikrát vyhrožovalo sankcemi, pokud by cokoliv prozradili. Charypar je tedy jediným civilistou a navíc Čechem, vyjma sudetských Němců, který byl k aktivní účasti na exekuci donucen. Nebyl „jen“ divákem.

### **6.1.5 Sociální prostředí členů policejní jednotky**

Dalším důležitým bodem, který ulehčil službu policistům, byla přítomnost jejich rodin. Tedy jinými slovy, někteří účastníci poprav nebyli uvedeni do traumatického postavení služby v cizí zemi a odloučení od svých blízkých. Zvířecí upozorňuje, že žena poručíka Kocha bydlela ve Familii, městské čtvrti u Zámečku. Žena poručíka Baiera zase bydlela v Pardubicích, stejně jako žena Wágnera. Ženy Böhninga a Szika<sup>208</sup> bydlely téměř u Zámečku, zatímco Schamannova manželka přímo v Zámečku. Vyjmenovaní muži se dle dalších svědectví poprav aktivně účastnili. Co se v Zámečku během Heydrichiády děje, bylo v obecné rovině známo širokému okolí. Jak reagovaly manželky na „povolání“ svých mužů nám bohužel zůstane velkou neznámou. Pouze z nepřímých důkazů se můžeme domnívat, že pro ně činnost manželů nebyla nějakou výraznou překážkou v jejich citovém vztahu.

---

<sup>208</sup> Tamtéž, Výpověď Josefa Zvířecího z 20. ledna 1947, s. 9.

Nováková vypovídala o tom, že za Wágnerem chodila do Zámečku jeho žena i s dětmi. Údajně zde měl tento policista i malou zahrádku, o kterou se staral. A viděla ho stát při prohlídce popraviště se skupinou dalších Němců na vyvýšenině nad exekučním místem.<sup>209</sup> Až neuvěřitelný paradox – přes den hodný mírumilovný tatínek, v noci kat. Bohužel prokázal Browningův výzkum, že stát se vrahem v uniformě není nikterak složitý ani dlouhodobý proces. Kombinace ideologie, hmotného uspokojení, obecně rozšířené a státem podporované násilí i vnější tlak na jedince dávají dostatečné podhoubí pro změnu priorit a charakteru každého individua.

S policisty se během okupace setkávala řada civilistů v nejrozličnějších situacích. Ať již tomu bylo při konaných prohlídkách nebo při nákupech různého spotřebního zboží. Policisté využívali obchodu a pohostinství Capouškových v Pardubičkách.<sup>210</sup> Na vycházky do hostince chodívali ve skupinkách. Při jedné takové návštěvě se policista Baier pustil do přátelského rozhovoru s prodavačkou Beránkovou a pochlubil se, že je Čech z Ostravy. Další prodejnu byl obchod s látkami Františka Dusbaby.

Jediným řadovým policistou ze Zámečku, kterého se podařilo ještě v červnu 1945 zadržet, byl Jan Woller. V době Heydrichiády dvačtyřicetiletý horník, pomocný dělník a pasák krav, který již během první republiky byl šestkrát soudně trestán. Mezi sousedy rozhodně neměl dobrou pověst a byl považován za slaboduchého. 7. listopadu 1939 poprvé udával a sice strážmistra, který před ním pronesl protiněmecké výroky, a rolníka, který mu při rvačce strhl z klopky odznak NSDAP.<sup>211</sup> Incident skončil krátkým uvězněním udaných. To nebyl jediný přečin proti obyvatelům Přeštic. Woller též rád zapisoval čísla domů, ve kterých majitelé nevyvěsili při oficiálních oslavách vlajky. Do Pardubic se dostal v inkriminovanou dobu vcelku náhodou, neboť sloužil u jednotek v Klatovech, Táboře, Kolíně a mezi 22. 4. – 29. 7. 1942 měl službu v Pardubicích. Svoji národnost změnil dobrovolně na německou v roce 1940 a rozhodně si ve svém společenském i ekonomickém postavení polepšil. Uniforma mu dodávala pocit podílu na moci a oprávněnosti jeho jednání, které bylo i v tehdejších poměrech protiprávní a muselo zasáhnout české četnictvo a gestapo. Jeho znalost češtiny se mu stala velkou výhodou, neboť byl schopen sehnat lepší zboží nejen pro sebe, ale i pro velitele jednotky, který mu pak dával dovolenky. Woller se účastnil vyhlazení obce Ležáky. Během války svoji úlohu při této tragédii před známými přeceňuje, po válce před vyšetřovateli

---

<sup>209</sup> Tamtéž, Výpověď Anny Novákové z 31. července 1945, s. 38.

<sup>210</sup> Tamtéž, sign. LS 920/46 Jan Woller, kart. 76, Výpověď Josefa Capouška z 21. srpna 1946, s.14.

<sup>211</sup> Tamtéž, záznam veřejného žalobce, s. 16.

naopak podceňuje. Jeho obraz jednotky ochranné policie „zevnitř“ skvěle dokresluje strukturu této skupiny a průběh likvidace obce.

Puttkammer vydal nařízení k přípravě popravčích míst, k jejichž vytvoření byla nutná spolupráce velitelů úřadoven gestapa a jednotlivých velitelů záložních policejních praporů. Vystává jeden podstatný rozdíl oproti jednání vojenských jednotek při likvidaci civilních osob na východě. Jak již bylo řečeno, byla kvůli logistickým důvodům vybrána místa, která nezatěžovala finančně a časově provedení exekucí. Současně nebyla potřeba vojáky převážet do značných vzdáleností. Tím jim byla psychicky náročná práce ulehčena, protože k popravě byli voláni těsně před úkonem. Samozřejmě existovaly výjimky. Tou bylo i dojíždění některých vojáků z Kolína a Hradce Králové do Pardubic, ti se však excesů účastnili dobrovolně.

## 6.2 Exekuce

### 6.2.1 Výběr popravčích

3. června 1942 si šikovatel Arndt nechal v dopoledních hodinách svolat na kasárenský dvůr tábořských ubikací všechny muže. Oznámil osazenstvu, že jsou hledáni dobrovolníci k provedení exekucí. V davu to zašumělo, ale bylo zřejmé, že řada vojáků nerozumí přesně významu slova „exekuce“. Arndt tedy podal náležité vysvětlení. Důsledkem atentátu na Heydricha měli být popravováni čeští civilisté. Již neudal, zda-li se jedná pouze o muže, ženy nebo dokonce i děti. Do podrobností se nepouštěl. Znovu však zdůraznil, že jsou hledáni dobrovolníci. Každý se má rozmyslet, jestli by se chtěl dobrovolně hlásit ke službě v popravčí četě. Ti, kteří by o danou „práci“ měli zájem, se mají následně hlásit v písárně. O výhodách a nevýhodách nepadlo ani slovo. Po návratu na ubikace se v osazenstvu rozproudila velmi živá diskuse a policisté se ptali jeden druhého, jestli se ten či onen bude poprav dobrovolně účastnit. Maier vzpomíná, že z jeho světnice se hlásil jeho starý známý ze služby z Prahy August Ruf a minimálně jednou se poprav účastnil i další spolubydlící Fritz Pfluger.

K takovému rozhodování muselo s jistotou dojít i v ubikacích na Zámečku. Reakce jedinců však zasáhly celé spektrum představitelného chování. Od razantního odmítání většiny až po nadšené přijetí některými individui: „*Nejhorší ze všech byl Oberwachtmeister Schamman (...), který se často vyjadřoval, že se bude hlásit do popravčí čety, že si musí vystřelit.*“<sup>212</sup> Je těžké zjistit důvody, které muže k účasti přiměly. Určitě hrála svoji úlohu

---

<sup>212</sup> SOA Zámorsk, gestapo, kart. 2, Výpověď Josefa Zvířecího z 4. října 1947, s. 2.



zvědavost, pocit absolutní moci nad lidským životem, snad i tušení výhod, které by mohly následovat. Do jisté míry i kolektivní vědomí, že daný rozkaz musí být splněn.

Zde je nutno upozornit na zásadní rozdíl motivů chování členů 101. záložního praporu, který popisuje Browning, oproti jednotkám v Protektorátě. Při obrovském množství převážně židovských obyvatel, kteří měli být ve východním Polsku zlikvidováni, byly psychické síly většiny vojáků vyčerpány do dna. V Protektorátu se s tak obrovským rozsahem represí nepočítalo a v případě Tábora a Pardubic se jednalo o zhruba dvě stě provedených poprav u každé jednotky. Zatímco jednotlivec 101. záložního praporu vraždil pod tlakem obrovského množství obětí téměř mechanicky, nepřerušovaně po dobu několika dnů až týdnů, s tím, že jeho činy měly teprve dodatečně psychosomatické následky, měli jednotliví popravčí v Táboře nebo Pardubicích daleko více času o svém jednání přemýšlet. Mezi exekucemi byly totiž pauzy v řádu dní. Jejich jednání se tak projevilo rychleji. To vedlo k vyčerpání omezeného počtu dobrovolníků a nedostatku nových střelců. Browning podpírá své výzkumy na hlavním argumentu, který spočívá v kolektivním cítění. Udává hlavní motiv, který vedl ke stupňování zběsilosti jednotek, jako snahu jednotlivých členů komand nevyhýbat se uděleným rozkazům a v rutinním zabíjení. Jinými slovy, nenechat ostatní dělat za sebe špinavou práci a nepřemýšlet. Což by dle Browninga v případě vyhýbání se rozkazu účasti v popravčích komandech vedlo, ne sice k sankcionování ze strany nadřízeného, ale k vyčlenění se z kolektivu. Ten je dle profesora považován za stěžejní sociální základnu v silně nepřátelském polsko-ruském prostředí. Nicméně tento princip v protektorátních podmínkách nefungoval! Naopak se dochovalo více svědectví ohledně dobrovolníka Augusta Rufa, který se svojí dychtivostí a charakterovými projevy, týkajícími se poprav, sám z kolektivu vyčlenil. Ostatní ho považovali za neupřímného až nepříjemného člověka a jeho postoj k popravám jim byl odporný.<sup>213</sup> Důležitým je fakt, že vojáci s rozkazy Streckera nebo Arndta vnitřně souhlasili a považovali je za správné. Nenapadlo je o nich nějak pochybovat. Jednalo se přece o rozsudky stanného soudu, který měl plášť zákonnosti. Tak byla tvořena polarizace „já“ ochránce zákona, a „ty“ jeho narušitel. Politicko-rasová otázka zde ustupuje do pozadí. Policisté plnili svůj úkol, který byl v jejich očích naplněním spravedlnosti. Tuto domněnku podporuje též poprava dezertéra, ke které u jednotky v Táboře došlo, a s nímž bylo zacházeno daleko brutálněji než s ostatními oběťmi. Svázaný do kozelce ostatním drátem byl na místo exekuce doslova dotažen. Pravdou zůstává, že při jeho popravě byl přítomen alespoň polní kaplan. Daleko těžší bylo pro většinu policistů praktické provedení poprav. Tento vnitřní rozpor vedl

---

<sup>213</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4804, Výpověď Friedricha Pflugera z 20. ledna 1960, s. 71.

k rychlému vyčerpání popravčích - dobrovolníků. Takový případ nastal během několika prvních dní v Táboře, načež Arndt rozhodl podle jednoduchého kritéria: „*Er sprach auch davon, dass wenn sich keiner freiwillig zum Erschiessungskommando melde, so müsse diese Männer heranziehen, die nach der Schiessgladde gute Schütze seien.*“<sup>214</sup> Nakonec byli střelci přímo určeni bez hlubšího výběru a bez náležitých kritérií, mezi které se počítá psychická připravenost, vůle k účasti a přesná střelba. Avšak i při sestavování první čtyry došlo k tomu, že předepsané desetičlenné komando, tedy devět střelců a velitel, mělo pouze devět mužů včetně velitele. Tudíž byl potřeba ještě jeden střelec. Karl Ströhle vzpomíná, jak se Arndt rozhlédl po shromážděných a docela klidným hlasem řekl: „*Ströhle, komm Du mit.*“<sup>215</sup> Sám doznává, že se nejednalo o rozkaz, ale spíše o vybídnutí. A Ströhle šel. Dobrovolně, bez výmluv se přidal ke skupině. Nehovoří o nějaké zvláštní náklonnosti k nadřízenému, která by mohla být důvodem jeho rozhodnutí. Ani nepopisuje výsměch ze strany kamarádů-dobrovolníků vůči ostatním „slabochům“, ani jakýkoliv jiný tlak. Co bylo jeho skutečným důvodem z protokolu nevyplývá.

Po několika popravách však bylo jasné, že psychická zátěž je pro stabilní četu nesnesitelná a pouze někteří vojáci jsou schopni v popravách pokračovat. Po vyčerpání všech dobrovolníků Strecker rázně rozhodl, že se na exekucích budou postupně podílet všichni členové komanie. Tak byla na chodbě ubikací vyvěšena nástěnka se jmény určených popravčích, na níž měl Ruf své pevné místo.<sup>216</sup>

Vyskytly se i případy výraznějšího odporu, které byly údajně akceptovány pouze na začátku období poprav. Maier vzpomíná na konflikt s Arndtem, který se ho pokoušel přimět k účasti na exekuci. Maier rázně odpověděl, „*dass man zum Erschiessungskommando niemand zwingen könne.*“ Načež se Arndt rozčílil a ostře odpověděl „*Was, auch das wissen Sie! (...) Marsch, raus, aber Absperrposten stehen Sie!*“<sup>217</sup> Dle dalších svědectví nebyl Maier jediným, kdo se proti účasti ohradil, neboť z místa exekuce odešlo na vlastní žádost vícero mužů. Velitel Strecker se o incidentu mezi Arndtem a Maierem dozvěděl a ještě též večer, v den první poprav, Maiera s mrknutím a úsměvem vykázal na hlídku vně areálu. Neměl vůči němu žádné další výhrady a jednal s dávkou pochopení.

Na těchto několika případech můžeme vidět hranice jednání, ve kterých se členové popravčích čet pohybovali. Paradoxně totiž vzbudila možnost dobrovolnosti daleko silnější

---

<sup>214</sup> Tamtéž, Výpověď Karl Otto Maiera z 26. listopadu 1959, s. 25.

<sup>215</sup> Tamtéž, Výpověď Karla Ströhle z 27. listopadu 1959, s. 36.

<sup>216</sup> Tamtéž, Výpověď Friedricha Pflugera z 20. ledna 1960, s. 61. Vyskytla se i svědectví o veřejném vylašování jmen před nastoupenou jednotkou. Podstatou zůstává forma rozkazu, které se budoucí střelci museli podřídit.

<sup>217</sup> Tamtéž, Výpověď Karl Otto Maiera z 26. listopadu 1959, s. 27.

svědomí a pocit zodpovědnosti za své chování, než při provedení nařízeného rozkazu. Faktem zůstává, že o nesplnění rozkazu nemáme jedinou zmínku, a tudíž ani o jakýchkoliv sankcích vůči účast odmítajícím vojákům.

### 6.2.2 Příprava popraviště

Přístupme k dalšímu bodu, kterým je příprava popraviště. Tou bylo samozřejmě pověřeno osazenstvo jednotky. Zvláštností u obou jednotek, tedy tábořské a pardubické, je bezprostřední blízkost popraviště u ubikací. Z oken je téměř až k popravčímu místu vidět, nebo pokud výhledu něco brání, je alespoň na několik okamžiků vidět odsouzené a dění před vykonáním trestu. V obou případech je v ubikacích zcela zřetelně slyšet střelba, někdy i poslední výkřiky obětí.

V tábořských kasárnách slouží jako popraviště malá střelnice umístěná hned za garážemi. Na Zámečku je to písková mulda upravená též jako střelnice. Příprava nedala téměř žádnou práci, neboť na výrobu kúlů bylo v parku Zámečku dřeva dost. O něco obtížnější bylo pravidelné zakrývání popraviště čerstvým chvojnám. Byla tak vytvořena zástěna mezi popravčí četou, která se za ní do rozkazu k nástupu skrývala, a mezi oběťmi. Všimněme si neobvyklosti tohoto popraviště. Na leteckém snímku, který areál Zámečku zachycuje, je zřetelné, že se popraviště nachází v zástavbě rodinných domů. S tím souvisí i úzká vazba na civilní obyvatelstvo, které samozřejmě průběh poprav citlivě vnímalo.

### 6.2.3 Vydání rozkazů

Schünemann se ve svém protokolu z roku 1960<sup>218</sup> vcelku obšírně zaobírá přijímáním, vyhotováním a předáváním rozkazů k provedení poprav. Posloupnost písemných rozkazů vycházela od Riegeho z BdO přes velitele pluku ke kolínskému veliteli praporu Gottspennigovi a následně k veliteli, buď kolínské roty poručíku Kochovi, nebo roty hradecké poručíku Schünemannovi, kteří jej po schválení a rozšíření předali policejnímu oddělení do Pardubic-Zámečku, kde je převzal poručík Braun.<sup>219</sup> Obsah rozkazu není přesně znám a zajisté se jeho formální podoba měnila, ale dle svědka měl přibližnou podobu: „(...) *auf Grund des Urteils des Standgerichts Prag die zum Tode verurteilten Personen (...) im Standort Pardubice durch das Exkutionskommando zu erschiessen seien.*“<sup>220</sup> Jindy se vyskytovala formulace: „*Die Vorbereitung und Durchführung der Exekution sind vom*

<sup>218</sup> Tamtéž, kart. B 162/4815, Výpověď Richarda Schünemanna z 10. srpna 1960, s. 2835.

<sup>219</sup> Tamtéž, kart. B 162/4817, Výpověď Richarda Schünemanna z 21. září 1966, s. 3522.

<sup>220</sup> Tamtéž, kart. B 162/4804, Výpověď Emilie Ruf z 22. října 1959, s. 7.

*Standort Pardubice zu treffen.*“<sup>221</sup> Tento obecný rozkaz byl podepsán Riegem a referentem vrchního velitelství plukovníkem Montuou<sup>222</sup>. BdO určilo na základě informací gestapa pouze počet zastřelených osob, jejich jména a osobní údaje doplnilo až gestapo příslušné venkovní služebny. Pokud se jednalo o význačné osobnosti politického nebo kulturního života, bylo jméno oběti uvedeno přímo. Pak byl rozkaz velitelstvím pluku doplněn o přesné datum. Velitelství roty určilo přesný denní čas a Schünemann vypracoval přesnou dokumentaci provedení poprav. Schünemann ve svém rozkazu podřízeným nejen upozornil na hlavní rozkaz BdO a doplňující nařízení vyšších instancí, ale sám rozkaz rozšířil o další technická opatření. Mezi ta patří zabezpečení místa popravы hlídkami, určení velitele čety, počet střelců a jejich bezpečnou vzdálenost od obětí. Obvykle měla četa devět mužů a jednoho velitele, ovšem záleželo na počtu obětí a střelců-dobrovolníků. Ze zachovaných protokolů vyplývá promyšlené sestavování čet, s ohledem na počet popravovaných. Teprve nyní mohl poručík Braun na Zámečku vykonání popravы připravit a dle rozkazu uskutečnit. To však jen za přítomnosti členů gestapa a nadřízených Gottspfenniga a Schünemanna nebo Kocha.

Při čtení protokolů byla zářející jedna poznámka Augusta Rufa, kterou podnítil dopis jeho bývalé ženy. Jejím dopisem se celý trestní spis „Strecker“ začíná. Jeden z detailů byl překvapivý, ale v dalším pročitání jsem mu dále nevěnoval pozornost. Až do doby, než se o stejné záležitosti zmiňuje i velitel Schünemann. Rufova bývalá žena líčí rozhovor se svým tehdejším manželem, který za ní přijel do Singenu v létě 1942 na krátkou dovolenou. Do značných detailů jí líčil dění na tábořském popravišti a údaje ještě několikrát v její přítomnosti potvrdil i svému otcí. Následující věta otevírá otázku psychického rozpoložení mužstva a snahu vedoucích daných jednotek zmírnit dopad poprav na psychickou rovnováhu svěřenců: „*Mein Mann schilderte mir die Sache so, dass ja nicht jeder Schütze scharfe Munition geladen gehabt habe und da er nicht gewusst habe, ob sein Gewehr mit scharfer Munition geladen gewesen sei, habe er sich auch kein Gewissen darüber machen müssen, ob durch ihn Personen tödlich getroffen worden seien.*“<sup>223</sup> Ruf na otázku vyšetřovatele podává konkrétní vysvětlení k slepým nábojům: „*So weit mir noch erinnerlich ist, hat uns der Wachhabende, der uns in den Schießstand führte, die Munition ausgehändigt, mit der*

---

<sup>221</sup> Tamtéž, Výpověď Augusta Rufa z 22. ledna 1960, s. 80.

<sup>222</sup> Christopher BROWNING, *Obyčejní muži*. O Montuovi se Browning zmiňuje na straně 26 a uvádí i citaci rozkazu pro policejní prapory v samém počátku vražedných akcí v červenci 1941. Podstatné jsou hlavní body rozkazu, ve kterých se zmiňuje o duchovní péči a přátelských večírcích, které mají mužstvu dopomoci k psychickému vyrovnání se s vraždami. Nutností zůstává i vysvětlení politické nutnosti drastických opatření. Domnívám se, že tak na základě vlastních zkušeností rozdal podobné obecné rozkazy i pro velitele jednotek v Protektorátu, kteří je měli předat svým svěřencům.

<sup>223</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4804, Výpověď Emilie Ruf z 22. října 1959, s. 7.

*Bemerkung, daß nur Teil der Munition scharf sei. Dies sei deshalb gemacht worden, daß keiner von uns wisse, wer nun die tödlichen Schüsse gegen die Häftlinge abgefeuert hat.*“<sup>224</sup>

Někteří další vyslyšení účastníci poprav z Tábora si na podobné opatření také vzpomínají, jiní si nejsou příliš jisti. Mohli bychom předpokládat, že se jednalo o pouhý výmysl, kterým se chtěl Ruf ospravedlnit a zbavit se tíhy svědomí. To by ale nemohla existovat výpověď hradeckého velitele Schünemanna, který rozkaz k popravě vyhotovoval a rozšiřoval o technické detaily. Sám pak se i výkonu trestu několikrát účastnil. Přiznává, že zcela nepochybně při každé popravě nařizoval, „*daß aus menschlichen Gründen ein oder zwei Karabiner fünf Schuß Platzpatronen im Magazin haben mußte. Die Karabiner wurden den Schützen mit gefüllten Magazin übergeben, so daß keiner der Schützen wußte, wer die Platzpatronen in dem Ladestreifen hatte. Der Sinn dieser Maßnahme war, jedem der Schützen den moralischen Trost zu lassen, daß er die Platzpatronen im Karabiner gehabt haben könnte.*“<sup>225</sup> Velitel nepokrytě udává záměr svého jednání, jímž byla starost nikoliv o psychický stav obětí, nýbrž pachatelů. O co větší překvapení mě čekalo, když jsem procházel své audiozáznamy rozhovorů s obyvateli, kteří v bezprostředním sousedství Zámečku bydlí.

Jedním z nich byl i Jaroslav Kašpar, který se o slepých nábojích popravčí čety zmiňuje, jakožto známém preventivním prostředku proti negativním psychickým následkům.<sup>226</sup> Nemáme dostatek důkazů k nějakému zobecnění takových instrukcí ve všech jednotkách. Táborská i pardubická takovými rozkazy disponovala. Zřejmě se tedy jednalo o individuální přístup každého velitele ke skupině svých svěřenců, neboť Schünemann se nezmiňuje o tomto nařízení, které by vzešlo z popudu jeho nadřízených. Jednal tak naprosto samostatně a zapojil se tak do byrokratického aparátu, který popravu nakázal a zodpovědnost za ně rozmělnil mezi jednotlivé složky. Avšak byl to právě velitel roty, kdo musel zajistit plnou funkčnost popravčí čety. Tedy vyhnout se nedostatku mužů, což ve své podstatě znamená i co nejefektivnější opatření, která vedla k posílení psychické odolnosti popravčích. Zatímco četa popravovala, byla přítomna ještě další skupina mužů o velikosti deseti až dvaceti vojáků, kteří popravě přihlíželi. Měli tak pozorně sledovat, jak poprava probíhá a seznámit se s celým procesem. Tak byli vychováváni další potenciační členové popravčí čety. Podobná nařízení vydával i Gottspennig vůči jemu podřízeným velitelům. V některých protokolech se vyslyšení zmiňují o nařízení, ve kterém se exekuce měla účastnit

---

<sup>224</sup> Tamtéž, Výpověď Augusta Rufa z 22. ledna 1960, s. 80.

<sup>225</sup> Tamtéž, kart. B 162/4817, Výpověď Richarda Schünemanna z 21. září 1966, s. 3523.

<sup>226</sup> Oral history, svědek Jaroslav Kašpar, nar. 1931, audiozáznam z 2. července 2004.

(přínejmenším jako diváci) celá jednotka. O této informaci ovšem existují značně rozporuplné výpovědi.

Bez rozkazů nezůstaly ani civilní osoby, které byly buď zaměstnanci na Zámečku, nebo se musely postarat o likvidaci ostatků zastřelených. Posluhovačky dostaly od velitele jednotky přísný zákaz o dění v Zámečku, potažmo popravách, kdekoliv hovořit. Takový příkaz se vztahoval i na soukromé hovory mezi zaměstnanci. Gestapo si hrubým nátlakem pro změnu vyžádalo mlčenlivost zaměstnanců pardubického krematoria. 3. června krátce po obědě se v kanceláři vedoucího krematoria Františka Daleckého objevili dva gestapáci, Lehne<sup>227</sup> a kriminální asistent Mieth<sup>228</sup>. Dalecký nerozuměl německy a Mieth tedy překládal do češtiny. Po krátkém rozhovoru předložil Lehne německou listinu, která obsahovala úpis k mlčenlivosti pod trestem smrti a vykonání všech opatření k řádnému zpopelnění dovezených mrtvol. Hned poté se chtělo gestapo seznámit i s řidičem pohřebního vozu, který měl dle jejich přání jako jediný přístup do Zámečku. Do kanceláře přišel Jaroslav Charypar, tehdy dvačtyřicetiletý muž, jež se se smrtí setkával každý den. Léty práce otrlý Charypar netušil, jak otřesné zážitky mu toto setkání s gestapem přinese. Jeden měsíc, který nadobro změnil jeho vnímání hrůzy, lidského utrpení a smrti. První šokující zážitek ho měl čekat ještě týž večer. Dle pokynu gestapa měl být připraven i s vozem u krematoria, kde se pro něho zastaví gestapo po 17. hodině. K mlčenlivosti byli v kanceláři zavázáni vedle Daleckého a Charypara, ještě další zaměstnanci Antonín Šafařík, Bedřich Moravec a Petr Plíhal.<sup>229</sup> Gestapo si znovu vynutilo přísahy všech pěti zaměstnanců v noci z 3. na 4. června, kdy bylo do žároviště kremační pece zasunuto poslední tělo z pěti obětí.<sup>230</sup> Šafařík si vzpomněl na přísné nařízení gestapa zachovat mlčenlivost, neboť při prozrazení i sebemenšího detailu by na tom byli, pravděpodobně dle pohrůžky Mietha, hůře, než ti, kteří tam leželi zastřeleni a připraveni ke kremaci.

#### 6.2.4 Provedení poprav

Schünemann se dle vlastních slov účastnil jako velitel hradecké rotý poprav jedenácti lidí, které se uskutečnily ve třech dnech po třech a dvakrát čtyřech lidech. Tento údaj poskytl ve vyšetřovacím protokolu z roku 1960, o šest let později, ve druhém protokolu, upravuje

---

<sup>227</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*. Kniha obsahuje řadu dobových pramenů. Autor byl zaměstnancem Ministerstva vnitra a měl i přístup do vyšetřovacích spisů. To dokládá i řada žádanek, které se týkají Ležáků a které se nachází ve spisech z let 1945-1947.

<sup>228</sup> SOA Zámorsk, Krajská prokuratura Hradec Králové, sign. SPR 032/63, s. 12. Výpověď Jaroslava Charypara z 14. května 1963. V době získání dokumentu, ještě nebyl tento zaevidován.

<sup>229</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 76.

<sup>230</sup> Tamtéž, s. 78.

počet popravovaných na čtyři až pět během každé exekuce, které byl přítomen. Dle dostupných údajů nebyly na Zámečku během jediné exkuce popraveny tři osoby ani jednou. Čtyři až pět osob pak odpovídá popravám ze dne 3., 18., 19. a 28. června 1942. Toto rozdělení je určeno dle oficiálních údajů vydaných Okresním výborem Českého svazu protifašistických bojovníků z roku 1989. Domnívám se však, že údaje Schünemanna jsou nepřesné, neboť dle informace, která je uvedena v knize Hamšíka a Prázka „Bomba pro Heydricha“, je citován protokol podepsaný Schünemannem, který je ovšem datován 11. června. To se ovšem žádná poprava, dle seznamu, nekonala. Otázkou je tedy úplnost seznamu. Nebo snad mohlo dojít k omylu v uvedení datumu, neboť řidič pohřebního vozu Charypar uvádí u popravy z 10. 6., že kati byli toho dne z Hradce Králové?<sup>231</sup>

Do Pardubic dopravil hradeckého velitele vlastním vozidlem velitel kolínského praporu Gottspfennig. Ihned po svém příjezdu do Zámečku ho Gottspfennig doprovodil do jedné z kanceláří. Zde už čekal poručík Braun a několik civilistů – zaměstnanců gestapa:

*„Einer der anwesenden Zivilisten händigte mir jeweils das Todesurteil aus, das aus einem einfachen beschriebenen Blatt entstande. Darin hiess es, das Standgericht in Prag habe die nachfolgende namentlich aufgeführten Personen wegen Beteiligung oder Mittäterschaft an dem Attentat auf Heydrich zum Tode durch Erschiessen verurteilt. Der präzise Wortlaut ist mir nicht mehr in Erinnerung. Ich habe jeweils meinen Schreiber, sein Name fällt mir auch heute nicht mehr ein, mit nach Pardubitz genommen. Dieser übernahm das mir vorgelegte Urteil und überprüfte jeweils unmittelbar vor der Exekution die Identität der Deliquenten.“*<sup>232</sup>

To se již okolo areálu rozmístila skupina policistů tvořících kordon, který měl znemožnit jak přístup k popravě, tak případný únik obětí. V průběhu prvních provedených exekucí se však u hlavní brány do Zámečku shromažďovali civilisté a přihlíželi přivozu obětí. To bylo německou správou chápáno jako provokace a dle následujícího rozkazu nesmělo veškeré civilní obyvatelstvo, kromě manželů Zvířecích, po dobu uzavírky vycházet z domů.<sup>233</sup> Anna Jiroutová, jež dodnes bydlí u již nepoužívané hlavní brány do Zámečku vzpomíná: *„Z večera takhle stávali. Ty sousedí u sebe a bavili se a pozorovali, ale taky večír procházel voják, než začali střílet a posílal lidi dovnitř, že co tam taky dělají a aby se nikomu nic nestalo, tak*

---

<sup>231</sup> Tamtéž, s. 79. Žádné indicie, podle čeho poznal členy hradecké jednotky, Charypar neuvádí.

<sup>232</sup>ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4817, Výpověď Richarda Schünemanna z 21. září 1966, s. 3523.

<sup>233</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 26/47 Josef Zvířecí, kart. 86, Výpověď Anny Novákové z 18. února 1947, s. 26.

*zaháněl lidi dovnitř.*<sup>234</sup> Další svědci hodnotí dobu poprav nikoliv jako prožívání strachu. Každý se spíše snažil uniknout zvukům střelby. O strachu o vlastní život pamětníci nehovoří.

Během těchto opatření odešli všichni velitelé na popraviště, kde již stála připravena četa a přibližně deset civilních osob; s největší pravděpodobností se jednalo o členy gestapa. Gestapáci také oběti na popraviště přiváděli. Řadoví policisté ze Zámečku s oběťmi vůbec nepřišli do osobního kontaktu. O přítomných Čechách se Schünemann také zmiňuje a sice v souvislosti s pomocníky, kteří oběti vázali ke kůlu. Dnes víme, že katovými pacholky byli šofér gestapa Mikisek a Oberwachtmeister Schamann; ale samozřejmě nebyli jedinými. Teprve s rostoucím počtem poprav byly přidělovány další kůly. Jeden kůl byl používán mezi 3., 4. a 5. červnem. V těchto dnech bylo popraveno pět, šest a opět šest mužů a žen. Další dva kůly byly přidělovány při popravě 9. 6. Neznamená to však, že byly vražděny vždy tři osoby, neboť Charypar v tento den přijel o něco dříve a poslední ze sedmi popravovaných vedli na smrt ve dvojici. Tři kůly umožnily časové urychlení poprav a tím snížení psychického tlaku na členy čety. Vedlo to ovšem ke snížení počtu střelců na jednu oběť a tím i k větší pravděpodobnosti neusmrcení oběti. Mezi další opatření vedoucí k psychické odolnosti čety byla „příprava“ obětí – za prvé uvázáním za ruce ke kůlu, za druhé přiděláním pásek přes oči. To bylo učiněno ještě před nastoupením popravčích. Ti stáli v případě popraviště na Zámečku vlevo z pohledu obětí, skryti za keři a clonou z chvojí, po pravé straně stál násep, ze kterého byly oběti přivedeny a odkud bylo možno provedení rozsudku sledovat bez nebezpečí úrazu. Až po této přípravě byla pětičlenná četa povolána před oběť na vzdálenost přibližně patnácti kroků.<sup>235</sup> Svoji instrukcí zasáhl do formálního průběhu zástupce pardubického gestapa Lehne, jež se pravidelně exekucí účastnil. Podle Schünemannova nařízení byly oběti stříleny po jedné, podle rozšiřujícího příkazu Lehneho měly být oběti popravovány po dvou<sup>236</sup>, což nebylo vzhledem k časové tísní vždy dodrženo. Nakonec se počet popravovaných „ustálil“ na třech během jednoho výkonu. K jeho dalšímu doplnění patří zavázané oči a v případě křiku a nepřístojného chování měla být obětem zacpána ústa. Ačkoliv měla všechna tato opatření eliminovat projevy lidského chování, které by mohly popravčí negativně ovlivnit, v žádném případě nebyly roubíky využity. Charypar slyšel těsně před zazněním výstřelů u svého vozu výkřiky obětí: „*Jste zbabělí vrazi!*“ nebo „*Maminko*

<sup>234</sup> Oral history, svědkyně Anna Jiroutová, nar. 1930, audiozáznam z 2. července 2004.

<sup>235</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 26/47 Josef Zvířecí, kart. 86, Výpověď Josefa Zvířecího z 20. ledna 1947, s. 6. Protokol se zdá být velmi důvěryhodný, neboť je sepsán s přímým svědkem, který se v prostředí policistů pohyboval suverénně a měl s nimi dobré vztahy. Zajímavá je i poznámka u Kreutze, který o první popravě věděl již během dopoledne, z čehož vyplývá, že s provedením poprav byli policisté seznámeni s delším časovým předstihem.

<sup>236</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4815, Výpověď Richarda Schünemanna z 10. srpna 1960, s. 2838.



*zlatá, ani tebe neušetří? Za co nás vraždíte?*<sup>237</sup> Pro popravčí nesrozumitelná čeština pomáhala ke „zvěcnění“ oběti, proto ani nikdo těmto výrazům zoufalství nebránil. Zásadou velitelů byla humanita; avšak humanita vůči popravčí četě a dalším zúčastněným, nikoliv vůči obětem! O zavražděné zde v podstatě nešlo, neboť v opačném případě by byl za všech okolností přítomen alespoň lékař, který by obětem ulehčil trápení v případě vážného, nikoliv smrtelného zranění. Svědectví rozhodně nepotvrzují účast lékařů při všech popravách. Vůbec zvláštní popravou byla zmíněná exekuce německého dezertéra v Táboře.

Poprava pokračovala po nastoupení čtyř, jejím seřazení a čtením rozsudku. Ten měl následnou obsahovou podobu: „*Für Gutheißung des Attentats und Aufforderung zur Unterstützung der Attentäter.*“<sup>238</sup> Rozsudek byl čten buď v němčině, tak tomu bylo nejčastěji, nebo v němčině a češtině, tato situace nastala zřídka, naprosto výjimečně pouze v češtině. A zde se dostáváme k dalšímu bodu, který četě dodával odvahy, neboť oběti začasté neuměly německy ani slovo, natož aby porozuměly celému, i když krátkému textu. Daleko větší účinek mělo toto čtení vůči policistům, jelikož je znovu utvrdilo v právním a hlavně spravedlivém trestu za protiněmeckou činnost. Pomohlo jim znovu interiorizovat rozhodnutí nadřizovaných a provedení trestu smrti ospravedlnit. Jejich svědomí tak bylo co možná nejvíce uchráněno záporným vlivům vypjatosti situace. Rozsudek dobře poslouchali a vnímali, neboť téměř všichni, u kterých zjišťujeme účast v popravčí četě, si na rozsudky a jejich znění pamatují; samozřejmě za předpokladu, že byl text odsouzeným přečten.

Zabránit projevům strachu, zoufalství nebo naopak odvahy až hrdinství se během exekuce rozhodně nepodařilo. Očekávání mnohdy bolestivé smrti se projevilo od hlasitého naříkání, přes snahu uprosit velitele, až po výrazy opovržení. Většina obětí si stěžovala, že vůbec nebyla vyslechnuta. Chování obětí zůstávalo zaryto hluboko v mysli a vzpomínkách účastníků poprav. V Lidicích tak měla jedna z obětí těsně před popravou zvednout pravici a opovržlivě zvolat „*Heil Hitler*“.<sup>239</sup> Generál Eliáš po přečtení rozsudku německy se smíchem poděkoval a zeptal se, kam si může odložit svůj klobouk.<sup>240</sup> Tato svědectví se nám zachovala díky silnému zážitku, který cynicky odvážné chování odsouzených vyvolalo. Chybný by byl dojem, že poprava probíhala bez excesů ze strany policistů a dalších přihlížejících. V Táboře se těsně před popravou přihlížející ženy velitelů obětem vysmívaly.

---

<sup>237</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 79.

<sup>238</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4815, Výpověď Richarda Schünemanna z 10. srpna 1960, s. 2838.

<sup>239</sup> Tamtéž, Výpověď Franze Branda, z 14. dubna 1966, s. 3200; Tamtéž, Výpověď Hanse Johanna Bauera, ze 4. května 1966, s. 3212.

<sup>240</sup> Tamtéž, Výpověď Dr. Emila Franzela, opis protokolu učiněného v Praze 20. listopadu 1945, s. 912.

Po vynesení rozsudku, pokud byl vyřčen, vydal velitel čtyři rozkazy: „*Achtung, durchladen, anlegen, gebt Feuer.*“<sup>241</sup> Salva povětšinou ukončila život oběti.<sup>242</sup> Za zády přivázané ruce ke kůlu způsobily, že oběť neklesla k zemi, ale trup zůstal viset se svěřenou hlavou, pokud ji ještě měl. V tom okamžiku přistoupil lékař v uniformě Wehrmachtu<sup>243</sup> (pokud byl přítomen) a konstatoval smrt. V případě, že oběť byla ještě naživu, rozkázal veliteli čety, aby udělil „ránu z milosti“. Charypar vzpomínal, jak při popravě 25. června přišel se svým německým průvodcem na místo exekuce bezprostředně po zaznění salvy. „(...) *s obavami rychle přehlížím a odhaduji počet obětí a tu hle, v písku se dosud zmítá ztichlé tělo člověka. Jeden z vrahů přistupuje a ranou z pistole – říkáme ranou z milosti – chladnokrevně dobíjí člověka. A ti ostatní katané, jako by se jich to netýkalo, klidně se bavili a labužnický zapalovali cigarety. Může takhle klesnout člověk? Ne, to nejsou lidé, to jsou ďáblové v podobě lidských vyvrhelů.*“<sup>244</sup>

Při minimálně jedné exekuci to byl i Schünemann, který oběti dobíjel. On se také mnohokrát chlubil, že se tak dobře „zastřílel“, že je pro popravy jediný vhodný velitel. Avšak toto tvrzení, které měl přednést před poručíkem Wernerem později popírá a nedokáže si zaujatost Wernera vůči své osobě vysvětlit. Třeskot výstřelů byl slyšet v dalekém okolí. S napětím ho poslouchali muži v ubikacích, řidič Charypar, vzpomínají na něj posluhovačky i obyvatelé okolních stavení.

Po zjištění smrti obětí přiskočili Schamann s Mikiskem, aby mrtvolu odvázáli od kůlu a odtáhli za pověšenou plentu, která byla vzdálena dva až tři metry od popraviště. Tam už se o ně postaral Mikisek, tedy lépe řečeno o jejich zlatý chrup. Jak se zmiňuje zatčený gestapák Schulze „*nosil u sebe stále kleště a vytrhával mrtvolám z úst zlaté zuby s čímž se i chlubil*“<sup>245</sup> V dalších protokolech potvrzuje výpověď i gestapák Hanouske. V okamžiku, kdy se Mikisek poprvé přiblížil se šroubovákem a kombinačními kleštěmi k mrtvolám, vznikla charakteristika

---

<sup>241</sup> Tamtéž, Výpověď Karl Otto Maiera z 26. listopadu 1959, s. 26, srovnej: Tamtéž, Výpověď Karla Ströhla z 27. listopadu 1959, s. 37.

<sup>242</sup> Tamtéž, kart. B 162/4815, Výpověď Richarda Schünemanna z 10. srpna 1960, s. 2837. Srovnej opisy poprav z Lubů u Klatov, tamtéž, s. 4283-4296. 11. června 1942 po popravě dvou žen zjistil lékař, že první oběť žila deset vteřin, v případě druhé, dvacetileté Jarmily Burešové, rozkázal dobytí třemi (!) ranami do hlavy. Smrt nastala až dvacet vteřin od začátku exekuce.

<sup>243</sup> Tamtéž, kart. B 162/4815, Výpověď Richarda Schünemanna z 10. srpna 1960, s. 2837. Srovnej opisy poprav z Lubů u Klatov, tamtéž, s. 4283-4296. 11. června 1942 po popravě dvou žen zjistil lékař, že první oběť žila deset vteřin, v případě druhé, dvacetileté Jarmily Burešové, rozkázal dobytí třemi (!) ranami do hlavy. Smrt nastala až dvacet vteřin od začátku exekuce.

<sup>244</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 79.

<sup>245</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulz, kart. 101, Výpověď Ludvíka Schulze bez datace, s. 102.

Mikiska jako vyvrhele a zrůdy. Dostal též přiléhavou přezdívku „*Řezník*“<sup>246</sup>. Jeho jednání bylo sice z pohledu účasti na vraždách antisociální, ale rozhodně nebylo výjimkou. Údajně dostal zuby obětí darem za své zásluhy při exekucích od velitele gestapa Clagese. Ten byl skutečným pánem situace a též veškeré pozůstalosti po obětech, včetně zubních můstků. V Táboře byli k odklizení mrtvých přivezeni dva muži-Židé, kteří mrtvolky naházeli na korbu stejného vozu, v jakém byli ještě živí na místo dopraveni. Nákladní automobil pak odjel do krematoria v Českých Budějovicích.

### 6.2.5 Psychický tlak jako následek poprav

Psychický stav mužstva byl výkonem exekucí značně zatížen a vedl až k hospitalizaci některých jedinců. Nápor, který jen přítomnost u poprav může vyvolat, si velice dobře velitelé uvědomovali. Těsně před fyzickou likvidací lidických mužů podával hlášení člen SD Max Rostock Horstu Böhmemu, který mu rozčilen odpověděl: „*Und jetzt verschwinden Sie. Es ist für das Leben nicht gut Exekutionen zu sehen.*“<sup>247</sup> Pro menšinu zvláště otrlých byla poprava příjemným zpestřením dne a hlásili se pro výkon opakovaně. Řada mužů pouze oddálila svoji účasti tím, že se nepřihlásila dobrovolně, ale později byla k popravě povolána rozkazem. Po vykonání prvních poprav se již řada mužů nechtěla účastnit ani aktivně ani pasivně. Při první popravě 3. června si Charypar všiml, že celé popravě přihlíželo až sto padesát lidí, včetně vedoucích činitelů gestapa, oberlandrátu a příslušníků jejich rodin.<sup>248</sup> Toho dne měla popravčí četa snad až dvacet členů.<sup>249</sup> Uvážíme-li, že při následných popravách bylo přítomno dle záznamů Charypara a některých členů policejní jednotky okolo dvaceti až třiceti přihlízejících, většinou členů gestapa, pak se můžeme domnívat, že k první popravě se přišli podívat i policisté, kteří s ní neměli přímo co dočinění. Už při čtvrté popravě 9. června neviděl řidič žádné přihlízející, ačkoliv dorazil na místo těsně po výstřelech. Tedy buď nebyli „diváci“ v hojném počtu přítomni, nebo odešli velmi spěšně. Jak tomu bylo údajně již při první popravě.

---

<sup>246</sup> Tamtéž.

<sup>247</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4815, Výpověď Maxe Rostocka z 9. dubna 1965, s. 1027. U poprav první skupiny mužů se zdržel a vzpomíná na hlasité modlitby, které se nesly vzduchem, a rychlost s jakou poprava proběhla. Vzápětí byla totiž přiváděna druhá skupina. Déle již přihlížet nemohl, neboť se mu udělalo nevoľno.

<sup>248</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 79. Srovnej SOA Zámrsk, Krajská prokuratura Hradec Králové, SPR 032/63, Výpověď Jaroslava Charypara z 14. května 1963, s. 12. Doslovný text v protokolu zní: „(...)celé popravě bylo přítomno asi 150 osob, z toho byli příslušníci gestapa, členové jejich rodin, včetně dětí, pracovníci Oberlandrátu v Pardubicích a další.“ Účast dětí není podložena v žádném dalším protokolu, ani v deníku Charypara. Považuji proto tuto informaci za nepravděpodobnou.

<sup>249</sup> NA, MV-L, sign. C 6178 Zvěrstva nacistů – odboj na Pardubicku, bez stránkování, Výpověď Jaroslava Charypara z 19. května 1945.

U policistů se po prvních exekucích začaly projevovat psychické poruchy. Člen popravní čety na Zámečku wachtmeister Grimmer si postěžoval, „že už nebude střílet do lidí, že už je toho mnoho a sám, že to těžko nervově snáší.“<sup>250</sup> U zmiňovaného Rufa se projevil jeho zážitky z tábořských poprav v podobě nočních můr. Spal tak neklidně, že svým křikem budil ostatní muže ve světnici. Napjatá situace se zvrhla v hádku mezi ním a Maierem, který na něj řval: „Wenn du nochmals schiessen gehst, schlage ich dich mit dem Gewehrkolben tot, du Hergottsakrament!“<sup>251</sup> Začal se u něho postupně projevovat úbytek psychické odolnosti, neboť při prvních popravách se chlubil svojí prací, kdežto později ještě před ukončením stanného práva ztichl a o zážitcích již nehovořil. Při vypálení Lidic pak došlo k této vyhrocené události, kdy se policista neovládl již během poprav: „Der von mir benannte Hauptwachtmeister wurde zur Exekution an Männern eines Hauses von Lidice befohlen. Er erzählte mir, daß ein ca. 60jähriger Mann ihn angefleht habe, ihn zu verschonen. Der Polizeibeamte erklärte mir, daß dies jedoch nicht möglich war, da die SS-Posten auf der Straße nicht nur die an den Häusern zur Exekution aufgestellten Männer, sondern auch die eingesetzten Polizeibeamten mit Maschinenpistolen im Anschlag überwachten. Bei der Exekution des obenerwähnten 60jährigen Mannes habe er dan ein Erlebnis gehabt, das den Nervenschock herbeigeführt habe. Der Befehl lautete für die Polizeibeamten sinngemäß, die Deliquenten mit der Dienstpistole durch Genickschuß zu liquidieren. Der alte Mann habe sich unter dem Druck der Situation an die Hauswand gekniet und von dem Polizeibeamten den Genickschuß erhalten. Nach dem Schuß sei der Deliquent durch eine drehende Bewegung noch einmal halb hochgekommen und habe den Schützen mit weit aufgerissenen Augen angesehen. Da habe der Polizeibeamte die Nerven verloren, die Pistole weggeworfen und sei Schreiend die Straße in Richtung Wachlokal gelaufen. Er sei dann von SS-Männern abgefangen und in das Wachlokal gebracht worden. Dort habe man ihm Schnaps eingeflöst, in ein Auto gebracht und ins Lazarett nach Prag abtransportiert.“<sup>252</sup>

Otřesného zážitku nebyl ušetřen ani řidič Charypar. Bojoval ve vlastním nitru se snahou dopřát zavražděným alespoň trochu důstojnou poslední službu a depresí, která se ho od první popravky zmocnila. Svému deníku se svými stavy svěřuje po druhé popravě, tj. 4. června: „Obíral jsem se jednou myšlenkou po obě dvě noci, jakým způsobem si odpomoci od

---

<sup>250</sup> SOA Zámorsk, Gestapo, kart. 2, Výpověď Leopoldiny Zvířecí z 27. ledna 1947, s. 24. Srovnej: SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 26/47 Josef Zvířecí, kart. 86, Výpověď Leopoldiny Zvířecí z 22. srpna 1947, s. 15. „(...) přišel jednoho večera k nám do bytu a řekl, že je celý zničený, že střílel Čechoslováky a že to nechce více dělati.“

<sup>251</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4804, Výpověď Otto Karl Maiera z 26. listopadu 1959, s. 27.

<sup>252</sup> Tamtéž, kart. B 162/4817, Výpověď Johannes Fiebig, z 1. února 1965, s. 3586.

*této strašné pro mě služby a přicházel jsem jenom k jedinému, vzít si život, ale nechtěl jsem odejít, aniž bych několik těch vrahů nevezal sebou, ovšem nemohl jsem nijakým způsobem dopomoci si k vhodné zbrani a jenom to snad bylo příčinou, že tyto řádky mou těžkou rukou mohl jsem napsat. V příštích dnech které následovaly ze styků mých s dobrými známými a že vzpomínkou na svoji starou matku a snad každý má na světě někoho rád, kterého může potřebovat, upustil jsem od zamýšlené vraždy na katech a svoji sebevraždy a snad kdovíjaké katastrofy další, zatnul zuby, třeba že srdce krvácelo a řekl jsem si, spravedlnost musí zvítězit.*“<sup>253</sup> Podobný stav začíná převládat i u zbylých čtyř zaměstnanců krematoria. Ani oni se s podobnou hrůzou nikdy nesetkali. Plíhal se krátce po ukončení stanného práva psychicky zhroutil a zaměstnání v krematoriu musel zanechat.<sup>254</sup>

### **6.2.6 Odvoz a likvidace obětí**

V době, kdy se již poprava chýlila ke konci, tedy zpravidla krátce po 19. hodině, čekal Charypar s Miethem v „černém antonu“ na pokyn gestapa, aby mohl zajet až do písničku. Když dostal povolení, mohl zacouvat nákladním prostorem téměř až k plentě. Po vystoupení z vozu jej šokoval pohled na popraviště, jehož obraz se mu navždy vryl do paměti. Obličej k zemi, s roztráštěnými lebkami a posypaná pískem ležela těla naházena jedno přes druhé.<sup>255</sup> Charypara zaujalo, jak rychle se všichni zvědavci z místa exekuce vytratili: „*Vtipkovali, smáli se, ale jejich smích strnul v pošklebu, snad z obavy, aby ti mrtví nezdvihli své roztráštěné hlavy s mozky vyhrězlými a neotočili k nim ztýrané zakrvácené tváře. Ta jejich podívaná skončila nějak neslavně, nějak rychle se snažili dostat z místa, aby jen už měli nešťastníky z očí.*“<sup>256</sup>

„Nakládka“ trvala krátce, opět záleželo na počtu obětí. Než byly 6. června zřízeny vypechované rakve, naházeli pomocníci těla přes sebe do nákladního prostoru vozu. Později byla umísťována dvě těla do každé truhly a najednou tak bylo převáženo šest těl. „Anton“ se na poslední cestu nevypravil sám, ale měl ozbrojený doprovod v podobě ozbrojeného spolujezdce a několika vozů gestapa. Kolona projela parkem Zámečku, vyjela na hlavní silnici směrem k Pardubicím a po několika minutách jízdy projížděla městem ke krematoriu. Zde již čekají čtyři zbývající zaměstnanci. První popravou psychicky vyčerpaný Charypar

---

<sup>253</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď Jaroslava Charypara z 18. června 1945, s. 87.

<sup>254</sup> AMV, Walter Kröger a spol. – gestapo Pardubice, II. stanné právo, sign. 325-4-2, Výpověď Petra Plíhala z 5. července 1977, s. 9.

<sup>255</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 78.

<sup>256</sup> Tamtéž, s. 78.

vystupuje z vozu a otvírá nákladní prostor. Ostatní muži ustupují od vozu hrůzou<sup>257</sup> a s odporem odvrací tváře. Jen s největším přemáháním, pod pohrůžkami rozplétají a překládají zohavená těla do rakví a vezou k žárovišti. Členové gestapa si chtěli pravděpodobně zkrátit službu u kremační pece a nutili Šafaříka, aby naházel všech pět těl do pece najednou. Tento se tomu však vzepřel, nejen z morálních důvodů, ale i proto, že technicky by spálení více těl bylo problematické.

### 6.2.7 Úklid popraviště a suvenýry

Po odklizení obětí nebylo popraviště nijak vyčištěno pro další popravu. V Pardubicích byla nanejvýš rozhrnuta písčítá půda, aby byly zakryty krvavé stopy na zemi, a nachystáno nové chvojí pro clonu, ale tak tomu bylo před téměř každou exekucí. Že nebyly nijak zvlášť zahlazovány stopy, svědčí i množství po válce nalezených střel a úlomků lebečních kostí. Ve své podstatě i kůly, které byly obyvateli okolních domů uchráněny před zničením, jsou důkazem, že o likvidaci důkazů vůbec nešlo.<sup>258</sup> Mezi krátkými, několik desítek minut trvajícíchmi uzavírkami místa exekuce, byla tato prostranství normálně přístupna mužstvu i zaměstnancům Zámečku. Zvířecí se Sokolem se šli na místo podívat 4. června dopoledne: „*Druhý den po odstřelení lidí jsem se byl podívat na místě, kde byli střeleni a spatřil jsem jeden sloup, kde bylo mnoho páchnoucí krve cítiti a sedali na to mouchy.*“<sup>259</sup> Na místo exekuce se dostala i Nováková s Dusbabovou, když jako výpomoc šly s kuchařem na záhony pro zeleninu: „*Viděla jsem tam dva nebo tři kůly od střelby rozbité. (...) a jak jsme řezaly zeleninu dívaly jsme se stranou, jak to tam vypadá. Za kůly byla do písku zaražena lopata a stranou u houští od jednoho stromu ke druhému příkrývka a jak jsem se domnívala, byla tam proto, aby nebylo vidět do místa popravu. Celé místo jsme pozorovaly na vzdálenost 20 až 30 (!) metrů (...). Když nás kuchař z pole odváděl, přiběhl k němu policista a o něčem se hádali, patrně proto, že nás tam neměl vodit.*“<sup>260</sup> Pohled na popravčí kůly rozhodně nemohl být příjemný, zvláště pak, když jim bylo vyhrožováno zastřelením, pokud jakékoliv informace prozradí ve svém okolí.<sup>261</sup> Absurdně vyhlíží minimální vzdálenost zeleninových záhonů od popraviště. Volně bylo přístupné i popraviště v Táboře, tzn. kdokoliv z osazenstva mohl vstoupit do střelnice a místa posledního vydechnutí obětí si prohlédnout. Viděli tak dřevěnou

<sup>257</sup> Tamtéž, s. 78.

<sup>258</sup> NA, MV-L, sign. C 6178 Zvěrstva nacistů – odboj na Pardubicku, Protokol o předání kůlů ze dne 14. května 1945. Dva kůly předala Marie Jezdínská, která je za pomoci Josefa Žemličky uřezala na začátku května, ale ze strachu tři další kusy spálila. Ke kůlům ještě bylo předáno pět kulek.

<sup>259</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 26/47 Josef Zvířecí, kart. 86, Výpověď Josefa Zvířecího z 20. ledna 1947, s. 6.

<sup>260</sup> Tamtéž, Výpověď Anny Novákové z 18. února 1947, s. 26.

<sup>261</sup> SOA Zámorsk, Gestapo, kart. 2, Výpověď Marie Dusbabové z 16. ledna 1947, s. 23.

zástěnu a zadní stěnu garáže potřísněnou krví a mozkovou hmotou, která byla rozmetána až na kasárenský dvůr.<sup>262</sup>

Místo exekuce nabízelo i získání „suvénýrů“. Jedna ze služebných popisuje krátkou příhodu: „*V určitý den v dopoledních hodinách šla jsem s Annou Novákovou pro policejní kuchyň pro dříví. Když jsme šly kolem stájí, byla tam hromada smetí a v něm zakrvácené kapesníky apod. Začaly jsme ve smetí hrabati a Nováková si vzala 2 zakrvácené provazy prý „pro štěstí“. Třeba jsem se před Novákovou udivovala, že to může udělati a bráti si provazy po popravených, odnesla si tyto domů.*“<sup>263</sup> Nejde o to, jestli byly provazy skutečně použity při popravě. Hlavním principem je touha získání takového předmětu a ještě i přisuzování magické moci. Utrpení a násilná smrt byly lákavé imaginativností, kterou vzbuzovaly, a zvláště pak, pokud byly podpořeny hmotnými předměty. Na stejném principu fungovalo získávání „trofejí“ v podobě fotografií. Řada nacistických zločinů byla odhalena díky neukojitelné touze získat nějaký předmět nebo zachovat fotografii pro paměť. I Ruf se své ženě chlubil fotografiemi z táborského popraviště.<sup>264</sup> A celá známá série fotografií z Lubů situaci jen podtrhuje.

### 6.2.8 „Černý anton“ jako personifikace vražd

Dopravní prostředky spojené s vykonáním poprav hrály vůbec zajímavou úlohu. V Pardubicích se do této skupiny řadily hlavně vozy gestapa a zmiňovaný pohřební vůz krematoria. Ten byl svojí černou barvou a záclonkami obzvláště nápadný. V období stanného práva byla jeho okna stále zatažena roletami a boční skla opatřena prkenným bedněním. Stal se znamením nebezpečí, teroru a smrti. Byl zhmotnělým symbolem institucí, které měly co do činění se smrtí a nijak se tím netajily. Naopak byla efektivně využita fantazie každého individua vedoucí k zastrašení celého davu. Tak byl tvořen další faktor, kterým byla síla a moc prezentována a současně zpřítomněna mezi obyvatelstvem. Faktické provedení vražd mělo zůstat tajné, ale existence měla být známá. Té pomohl vedle veřejných vyhlášek i symbol vozu krematoria. Dojem z pohřebního auta byl na začátku poprav ještě umocněn nepromyšleností vražedné mašinérie, neboť zohavená těla krvácela. Cestou pak z vozu kapala krev a na silnici tak zůstala stopa od Zámečku až do krematoria, na což si stěžoval řidič Charypar.<sup>265</sup> Tehdy patnáctiletý očitý svědek Jaroslav Kašpar si na krvavou stopu vzpomněl

<sup>262</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4804, Výpověď Otto Karl Maiera z 26. listopadu 1959, s. 26.

<sup>263</sup> SOA Zámorsk, Gestapo, kart. 2, Výpověď Marie Pospíšilové z 17. ledna 1947, s. 21-22.

<sup>264</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4804, Výpověď Emilie Ruf z 22. října 1959, s. 7.

<sup>265</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 78. Popis poprav z 5. června 1942.

těž. Do čtyř dnů byly zhotoveny tři hrubě opracované rakve s vnitřním vyplechováním, to se ovšem již krvavá stopa vryla do vědomí civilního obyvatelstva, které v této době bylo vůči podobným „excesům“ zvláště citlivé. Pardubická „krvavá stopa“ nebyl jediný případ. Stejný se udál i během transportu těl z Tábora do Českých Budějovic.

## 7. Zatýkání v Ležákách a likvidace obce

### 7.1 Odvezení vysílačky Libuše z ležáckého mlýna

Po výrazném neúspěchu Linsela ve vyšetřování, kterého Košťál doslova tahal za nos, byl případ předán Krögerovi. Neznamená to, že by Linsel na případu nepokračoval, ale již neměl rozhodující slovo. S Krögerem porovnávali výpovědi, které se jim z vyšetřovaných podařilo získat.<sup>266</sup> Clagesův tah byl velmi zdařilý.

17. června odpoledne přijel do Ležáků Luděk Matura a informoval mlynáře Švandu o nebezpečí, které hrozí všem zúčastněným, neboť se v Pardubicích až příliš často ozývalo jméno Ležáků ve spojitosti s vysílačkou. Zdá se, že manželka továrníka Palouše Maturu do Ležáků poslala, neboť její manžel byl častým hostem u Arno Košťála na Veselce a zde se pravděpodobně až příliš rozpovídal tajemník gestapa Linsel.<sup>267</sup> V průběhu dne dorazil do Ležáků Potůček s Jindřichem Vaško a v osobním automobilu za asistence strážmistra Brčáka<sup>268</sup> vysílačku odvezli. Večer se pak vrátil Potůček do mlýna naposledy a přespal zde do rána, kdy neznámo kam odešel.<sup>269</sup>

### 7.2 19. červen a 20. červen 1942

19. června 1942 přijel z Pardubic Čeněk Bureš a strážmistr Brčák byl náhodou služebně v Mířeticích. Bureš vzkázal Knězovi, aby ještě odpoledne za ním přišel do Ležáků.<sup>270</sup>

Kolem čtvrté hodiny odpolední přijíždí do Dachova ke starostovi Františku Košinovi tři členové gestapa.<sup>271</sup> Hlavním jejich zájmem je počet dělníků místních lomů a jejich vedoucí. Košina ani počet dělníků, ani vedoucí neznal. Gestapo jej požádalo, aby jim předložil kartotéční lístky. Ty byly ovšem uloženy ve škole u učitele Štorka. Odjeli i s Košinou do školy a provedli prohlídku kartotéky. Na starostu působilo listování v kartotéčních lístcích jako konkrétní pátrání po určité osobě, nebo skupině osob. Všimněme

---

<sup>266</sup> NA, MV-L, sign. C 6178, kart. 30, Výpověď Huberta Hanouske z 20. srpna 1945, bez stránkování.

<sup>267</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše – opis a doplnění, s. 127.

<sup>268</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 325-4-1, kart. 6, Výpověď Františka Brčáka z 23. ledna 1968, s. 74.

<sup>269</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše z 25. dubna 1947, s. 654.

<sup>270</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, Výpověď Františka Brčáka bez datace, s. 41.

<sup>271</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, Výpověď Františka Košiny z 25. března 1947, s. 633.



si, že hledáno bylo u starosty obce Dachova. To nám nepřímo ukazuje na možnost, že hledanými byli obyvatelé mlýna, který pod Dachov spadal. Ne však samotné osady Ležáků. Ta, zdá se, gestapo v danou chvíli nezajímala. Až teprve 22. června kolem poledne si přihlášky obce Louka a tím také Ležáků přijelo gestapo zkontrolovat.<sup>272</sup>

Na začátku směny v lomu Hluboká 20. června přišel za doprovodu dvou mužů civilistů do lomu starosta Košina. Muži ho před tím požádali, aby je doprovodil do lomu, že mají zájem o koupi dlažby. Starosta tak učinil a při příchodu do lomu šli oba „zákazníci“ rovnou ke kancelářím. Vstříc jim vyšel Jindřich Vaško. Podali si ruce a Vaško je pozval do kanceláře. Za třicet minut již zatčeného Vaška odvážel příšedší vůz do Pardubic a oba gestapáci odešli do Měretic učinit prohlídku Vaškova bytu.

Ráno se Knězovi a Brčákovi na četnické stanici hlásí strážmistr Pavlík, který den před tím ukončil školení v Praze. Na Knězi bylo vidět rozrušení, když společně s Brčákem oznamoval Pavlíkovi, že den před tím byl zatčen František Vaško v Pardubicích. Kněz se ho ptá, jestli mu nejsou známy nějaké podrobnosti o situaci v Praze a průběh vypálení Lidic. Pavlík se rozvyprávěl a vyličil vrchnímu strážmistřovi řádění gestapa v hlavním městě i během zásahu v Lidicích. Kněz ho rozrušen zastavil se slovy, že už to nemůže poslouchat a krátce nato ze služebny odešel.<sup>273</sup>

Při obchůzce v jedenáct hodin zašel do Dachova strážmistr Kněz a zastavil se u Košiny. Ten mu oznámil, že ráno u něho bylo gestapo a zatklo Vaška, nebylo mu však jasné proč. Kněz očividně znejistěl a byl skleslý. Košina si zatčení vysvětloval v souvislosti s obchodními aktivitami Vaška, ale Kněz mu žádnou odpověď nedal a kvapně odešel.<sup>274</sup> V poledne se u Soudka zastavil mlynář Švanda a teprve nyní se o zatčení svého kolegy a přítele dozvídá. Spěšně odchází říkáje: „*To já se tady nemohu déle zdržovat a musím honem domů.*“<sup>275</sup>

Do večera jsou zatčeni manželé František a Marie Vaškovi, manželé Žváčkovi, Hladěnovi, Bartošovi i Jindřich Vaško. Byli dohromady soustředěni ve „učebně“ pardubického gestapa, odkud si převážně muže odváděli úředníci k výslechům. Marie Vašková viděla, jak Hladěna musel svojí košilí umýt krev, která se mu po výslechu řinula z úst. Obdobně na tom byl i Bartoš, kterému vyrazili dva zuby.<sup>276</sup>

---

<sup>272</sup> Tamtéž, Výpověď Václava Hřebíka z 2. září 1945, s. 558.

<sup>273</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, Výpověď Jana Pavlíka z 15. dubna 1947, bez stránkování.

<sup>274</sup> Tamtéž, Výpověď Františka Košiny z 3. září 1945, s. 564.

<sup>275</sup> Tamtéž, Výpověď Františka Soudka z 3. září 1945, s. 560. Srovnej: Oral history, svědek Josef Bureš, nar. 1922, audiozáznam z roku 2002. O šedesát let později vzpomínal na zatčení Vaška. Mezi dělníky způsobilo zatčení jmenovaného značný rozruch a nervozitu.

<sup>276</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 325-4-1, s. 129.

Nečekaná návštěva se téhož večera objevila u Košťálových v hotelu „Veselka“. Clages, Lehne, Praus a Kröger přišli zabrat majitelův byt. Jarmila Košťálová dostala patnáct minut na sbalení zavazadel a opuštění domácnosti. Gestapo si z hotelové kuchyně objednalo jídlo a úředníci se v nově zabraném bytě navečeřeli.<sup>277</sup>

### 7.3 21. červen, zatčení mlynáře Švandy

21. června přijelo gestapo kolem půl páté odpoledne pro Švandu a Svobodu do mlýna. Svoboda se nedržel rady strážmistra Brčáka a do Ležáků se ještě odpoledne vypravil. Zatčení proběhlo hladce. Cestou do Pardubic míjí dvě gestapácká vozidla Švandovu manželku a o kousek dál u Vrbetic Svobodovu dceru Věru. Její kamarádka Jaroslava na událost vzpomíná: *„Pan Svoboda nás viděl z dálky, šli jsme proti nim. Jak jsme šli po té straně silnice, tak on pohnul rukou a jako nám zamával. A Věra se otočila a říká: „Vidělas, to byl náš tatínek. Vezli našeho tatínka.“ A začala brečet a utíkat domů.“*<sup>278</sup> Z mlýna posílají mladého Pavliše do Mířetic do hospody, kde měl tou dobou být další pomocník z mlýna Vincenc Hrdý. Pavliš mu sděluje, že oba muži byli zatčeni. Hrdému dochází, že to asi bude kvůli parašutistovi, se kterým několikrát obědval. Domlouvají se, že v případě potřeby popřou jakékoliv povědomí o hledaném muži. Hrdý pak požádal Pavliše, aby spálil záznamy o mletí „na černo“, které byly v jedné z místností mlýna za trámem. Poradil učedníkovi, aby sedl na kolo a jel informovat Kněze.<sup>279</sup> Po návratu Pavliše do mlýna zvažují s Hrdým další postup a krátce po setmění mezi devátou a desátou hodinou večerní „uklízí“ Josef Štulík společně s učedníkem Pavlišem nepřihlášené rádio, bubínkový revolver a dvě pistole do hráze rybníka, stejně jako zásoby cukru a dalších potravin.<sup>280</sup> Rádio bylo nalezeno o dva týdny později, nikoliv však zbraně. Není to jediné místo, kde se toho večera „uklízelo“. Čeněk Bureš odstraňuje zbraně ze svého domu a odváží je za přítomnosti souseda Ševčíka z Vyhnánova do Nasavrku. Zde si je údajně převzal neznámý muž.<sup>281</sup> Rozhodně se nejednalo o všechny zbraně, které měl k dispozici, neboť při odklízecích pracích v zimě roku 1943 byly na jeho pozemku nalezeny.

Hned poté se Pavliš vydal informovat strážmistra Kněze o zatýkání. O půlnoci přijíždí gestapo znovu a má zájem o Švandovou. Bratr mlynáře Bohuslav Švanda gestapu řekl, že mlynářka není doma a bude asi u Sýkorů v osadě. Ve mlýně propuká velmi stísněná nálada a učedník Pavliš se raději ukryl mimo dům v žitě. Gestapo pro Švandovou zajelo a během

---

<sup>277</sup> Tamtéž.

<sup>278</sup> Oral history, svědek Jaroslava Poláková, nar. 1928, audiozáznam z 8. července 2004.

<sup>279</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Vincence Hrdého bez datace, s. 36.

<sup>280</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše z 25. dubna 1947, s. 655.

<sup>281</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše – opis a doplnění, s. 127.

několika minut ji již přivádí do mlýna. Marie Kouřilková sleduje chování gestapáků. Mlynářku dotáhli úředníci gestapa, spoutanou na rukou, doprostřed kuchyně. Snažili se na ni vytvořit tlak skrze její strach o rodinu. Slibovali jí, že pokud se ke všemu přizná, bude možná rodina zachráněna. Mlynářka jim odpovídá, že není k čemu se přiznávat. Nato ji odvádí zpět do vozu a odváží pryč.

Při nočním výslechu doznal mlynář, že měl u sebe v bytě několik týdnů parašutistu i s vysílací stanicí a sledoval jej při práci. Když se Potůčka zeptal, co to vysílá, vytáhl na něj zbraň a pohrozil mu, že nesmí nikde nic vyzradit.<sup>282</sup> Zní až neuvěřitelně, že by Potůček v této fázi své činnosti takto tvrdě vyhrožoval mlynáři, který mu tolik pomáhal. Jakoby se Švanda snažil tíhu obvinění, která se gestapo snažilo usvědčit, přenést na Potůčka, který v tu dobu ještě nebyl dopaden. Ve čtyři hodiny ráno v pondělí 22. června přijelo jedno osobní auto s gestapem a Švandou. Mlynář má podlitiny v obličejí, působí sklesle až apaticky. V Pardubicích při výslechu neopatrně doznal, že o vysílače a parašutistovi věděla celá osada.<sup>283</sup> Na tomto místě je nutno zamyslet se nad jeho prohlášením. Doufal snad, že přenesením odpovědnosti na větší počet obyvatel zabrání větší represivní akci? Prořekl se? Marii Vaškovou zavřeli gestapáci na stejnou celu jako Františku Švandovou. Ačkoliv se obě ženy velice dobře znaly, nemohla Vašková zmlácenou a opuchlou Švandovou vůbec poznat. Švandová po návratu z dalšího výslechu „*strašně plakala, protože byla konfrontována se svým manželem, který vypadal jako nepřičetný a byl velmi ztýraný. Prohlásila, že v takovém stavu se dozná ke všemu, co budou gestapáci chtít.*“<sup>284</sup> V dosavadní literatuře je tento mlynářův skutek nekomentován, přesto nese určitý příděch lítosti nad nešťastným mlynářovým krokem. Daleko pravděpodobnější bylo vzhledem k praktikám vyšetřovatelů gestapa donucení mlynáře k citovanému vyjádření, nikoliv jeho vlastní zájem! Špatný psychický a fyzický stav mlynáře potvrdili v roce 1969 i svědci Marie Kouřilková, Václav Pelikán společně se strážmistry Brčákem, Pavlíkem i Lorencem.<sup>285</sup>

Vraťme se zpět do mlýna. Už v chodbě se po příjezdu mlynáře táží, kde byl ten kufr. Švanda, již řádně „zpracován“, byl ochotný ke spolupráci a odvádí své trýznitele do prvního poschodí, kde jen ukázal na prázdnou skříň.<sup>286</sup> Krátce se tam všichni zdrželi a během pěti minut bez jediného slova odjeli na Včelákov, kde chtěli zatknout Josefa Štulíka. Ten nebyl

---

<sup>282</sup> Tamtéž, Výpověď Ludvíka Schulzeho z 28. května 1946, s. 594.

<sup>283</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď Huberta Hanouske bez datace, s. 8.

<sup>284</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 325-4-1, s. 129.

<sup>285</sup> Tamtéž.

<sup>286</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Vincence Hrdého bez datace, s. 36.

k nalezení a proto dalo gestapo ultimátum. Pokud se nepřihlásí do poledne, bude Včelákov zlikvidován.

#### 7.4 Události z 21. na 22. června v souvislosti se sebevraždou strážmistra Kněze

V neděli 21. června dorazil strážmistr Kněz na četnickou stanici kolem deváté hodiny dopoledne. Krátce promluvil s kolegou Brčákem, se kterým měl toho dne službu. Brčák viděl nervozitu svého nadřízeného a snažil se jej utěšit. Kněz mu odpověděl: „*Brčáku, já tady nevydržím, já musím jít na vzduch.*“<sup>287</sup> Krátce poté stanici opustil. Je pravděpodobné, že udělal krátkou obchůzku po okolí a snažil se uklidnit. Vrátil se kolem jedenácté hodiny a vystřídal Brčáka, který odešel domů na oběd. Ve tři čtvrtě na dvanáct se oba muži opět vystřídali a na oběd odešel Kněz.

Ve dvanáct hodin přijel na kole uštvaný Svoboda a prosil Brčáka, aby nevyzradil Tolara a jeho činnost. Brčák důrazně upozorňoval Svobodu, aby už na Ležáky nejezdil a zůstal doma. Zatím nikdo z okruhu dosud nezatčených netušil, kolik už toho gestapo ví a kolik je schopno ze zatčených ještě „vymlátit“. Svoboda pak sedl na kolo a zajel ke Knězovým. Brčákovu radu nevyslyšel a odpoledne, krátce poté, co přijel do mlýna, jej i s mlynářem gestapo zatklo. Bylo kolem půl páté. Učedník Pavliš okamžitě zametá stopy; pálí oblečení a odnáší dvě pistole a nepřihlášené rádio do hráze rybníka.<sup>288</sup> Kněz strávil celé odpoledne ve službě a večer, i když věděl, že oba jeho kolegové byli zatčeni, zůstal doma. Nezbyvalo mu, než čekat.

Pro další průběh událostí nám z dokumentů vyvstávají tři možné verze. Podle Brčáka přišla ke Knězovým kolem desáté hodiny večer manželka Švandy Františka. Žádala jej o intervenci ve prospěch svého muže, na to se Kněz oblékl a odešel.<sup>289</sup>

Druhou verzí je výpověď učedníka Pavliše, který poznamenává, že ke Knězovým zajel kolem desáté večer a strážmistra informoval o zatýkání.<sup>290</sup> Vybídl ho k uschování zbraní, které před okupačními úřady zatajil, načež se strážmistr oblékl a odešel.<sup>291</sup>

Třetí verzí pak je, že u Knězových byl dospělý muž. Tomu by nasvědčovala vzpomínka Knězova syna Jaroslava, kterého probudil tlukot na okno a volání: „*Karle vstávej, gestapo zatýká.(...) my jsme spali v kuchyni, oni byli v ložnici a tak vim, že brácha povídá:*

---

<sup>287</sup> NA, MV-L,sign. C 6178 Ležáky, kart. 26, záznam zapsaný Františkem Brčákem bez stránkování, bez datace.

<sup>288</sup> Tamtéž, Výpověď Jana Pavliše bez datace, s. 126.

<sup>289</sup> Tamtéž, záznam zapsaný Františkem Brčákem, bez stránkování a datace.

<sup>290</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše z 26. dubna 1947, s. 14.

<sup>291</sup> NA, MV-L,sign. C 6178 Ležáky, kart. 26, Výpověď Jana Pavliše, bez datace, s. 126.

„Ty něco se děje“. Byl ustrojenej, vzal si uniformu, pistoli aby měl, kouk na nás jen, kouk na bráchu, kouk na mě, tak se s náma loučil čistě jen pohledem a odešel.“<sup>292</sup> Byl u Knězů Bureš?

Anna Knězová před vyšetřovateli uvedla, že toho večera k nim přišel „nějaký mladík“ a informoval manžela, že má jít na Ležáky.<sup>293</sup> Tato výpověď by spíše nasvědčovala verzi Pavliše.

Kněz se vypravil zjistit, co se přesně děje. Cesta z Vrbatova Kostelce přes Louku do Ležáků mu musela trvat něco přes hodinu. Odhadneme-li čas s ohledem k následující události, pak do Ležáků dorazil mezi půl dvanáctou až dvanáctou hodinou. První kroky pravděpodobně vedly k Čenku Burešovi, jehož dům byl hned na kraji vesnice.<sup>294</sup> O půlnoci přijelo gestapo do mlýna, kde chtělo zatknout mlynářku Švandovou, ta ale byla u Sýkorů v chalupě, tedy v těsném sousedství Burešových. Jestli tuto událost Kněz viděl, není známo. Je však jisté, že Burešův autobus byl ještě téhož večera viděn pod Horákovým statkem u vrbětického lomu vzdáleného přibližně pět set metrů od Burešova stavení.<sup>295</sup> Je možné, že se oba muži potkali na cestě a Kněz tudíž přímo do Ležáků vůbec nedošel. Cesta strážmistra do Ležáků byla naprosto logická. Bureš byl velmi blízkým spolupracovníkem, zasvěceným do fungování vysílačky jako nikdo jiný. Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že spolu ještě rozebrali situaci a snažili se najít nějaká řešení. Jejich hovor nemohl trvat déle než dvě hodiny, protože mezi druhou a třetí hodinou prokřehly a rozrušený Kněz tluče na vrata u Doležalových v Habrovči. Dorazit sem mohl za hodinu ostré chůze, nebo jej na křižovatku k obci dovezl Bureš. Doležalovi o ležácké odbojové buňce měli některé informace, o podrobnostech akce však neměli žádné zprávy. Pouze dvacetiletý syn Josef nosil vzkazy mezi Vrbatovým Kostelcem a Ležáky a nevěda přesně proč, pomáhal hlídat příjezdovou cestu do „Hluboké“. Josef byl svědkem příchodu Kněze a rozhovoru mezi strážmistrem a jeho matkou. Kněz se usadil ke stolu a nervózně opakoval, že je vše prozrazeno. Několikrát se zmínil, že se musí zastřelit. Nebylo to poprvé, co o sebevraždě mluvil. Učinil tak již na jaře po výsledku na gestapu před

---

<sup>292</sup> Oral history, svědek Jaroslav Kněz, audiozáznam z 3. července 2004.

<sup>293</sup> NA, MV-L, C 6178, Ležáky, soupis výsledků vyšetřování z 25. – 27. července 1945, s. 3., celkově bez stránkování.

<sup>294</sup> Tamtéž, svodka vyšetřování, bez datace, s. 48. Srovnej: AMV, Sítě gestapa, sign. 325-4-1, kart. 6, Výpověď Františka Brčáka z 23. ledna 1968, s. 74. Brčák tvrdí, že Kněz byl u Boháčů/Burešů ve stavení. Vzhledem k tomu, že jako následnou návštěvu Kněze udává rodinu Doležalových v Habrovči, je možné tuto verzi přijmout za hodnověrnou.

<sup>295</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Poláka z 4. září 1945, s. 47. Polák neudává, kdo údajně viděl oba muže u vrbětického lomu. Domníval se, že do jámy ukryli jmenovaní nějaký diverzní materiál. Nechal proto 24. a 25. května 1945 za přítomnosti Choutky, vrbatokosteleckých četníků, partyzánů a dalších svědků lom vypumpovat. Pátrání vyšlo naprázdno.

J. J. Polákem při náhodném udání na Potůčka, které musel řešit.<sup>296</sup> Doležalová se snažila Kněze uklidnit a zdůrazňovala mu, že situace snad ještě není tak zoufalá, aby si musel vzít život. Připravila zrnkovou kávu, kterou měla uschovánu ještě z předválečných let a též trochu kořalky. Po dobu téměř dvouhodinové návštěvy se za přítomnosti obou synů snažila Doležalová Kněze uklidnit a přimět k nespáchání sebevražedného činu. Nedařilo se jí to a Kněz stále opakoval svůj úmysl. Nakonec se zvedl a odešel. Bylo přibližně kolem čtvrté hodiny ranní. Co se dělo dále nám ozřejmí očitý svědek Josef Doležal: „*Tak pan vrchní se rozloučil a my jsme zůstali vzhůru ještě a máti povídá: „Vem kolo Pepo a jed' za panem vrchním a ještě mu to rozmluv. Prosim tě, jed' za ním a rozmlouvej mu to, rozmluv mu to, ať ten život si nebere.“ No tak já jsem za tím panem vrchním jel, no a dojel jsem ho teda, tam v tý zatáčce a povídám mu: „ pane vrchní, máti mě posílá za vámi, abyste si prostě ten život nebral.“ A on povídá: „nezlob se na mě, ale já si ten život vzít musím. Já musím zachránit rodinu, já musím zachránit děti. No a já sem říkal: „a pane vrchní, skutečně musíte?“ „Musím, musím, musím, musím.“ To bylo jeho. A tak já sem vod něj odešel možná tak na deset kroků. No von si sednul, dal si helmu mezi nohy, vypil jed nebo něco vypil, tu lahvičku zahodil takhle do toho jetela, a padl výstřel. Já sem teda byl tak deset kroků vod něj. To jako neříkám, že bych stál u něj. Vzal pistoli a vyšla rána. No já jsem k němu doběh a on už chrčel. Tak krev se mu řinula z pusy. No a tak co já dvacetiletý kluk, sem byl vyděšený, tak jsem popad kolo a jel sem domů a říkám máti: „Tak máti, pan vrchní se skutečně zastřelil.“ A ona povídá: „ A kde?“ „No tam v zatáčce, jak se jde po pěšině.“ A ona říká: ...ještě byl bráška doma...“*Vemte kosy, jestli vás nikdo neviděl, běžte sekat, ať v tom nejsme namočení.“ No tak jsme vodešli sekat.“*<sup>297</sup>*

Mrtvolu nachází v půl šesté Bohumil Novotný a okamžitě jde informovat starostu Louky Václava Hřebíka. Ten se za doprovodu dělníka Báčka jde na místo sebevraždy podívat. Chvatně pak odjíždí do Vrbatova Kostelce na četnickou stanici.<sup>298</sup>

Ráno v šest hodin jde četník Brčák ke Knězovým optat, jestli je strážmistr doma. Otevře mu manželka a se slzami v očích mu oznámí, že její muž včera odešel a dosud se nevrátil. Má strach, aby se mu něco nestalo. Brčák zachová klid a utěšuje uplakanou ženu. Dává jí naději, že se Kněz zdržel u některého souseda nebo v hospodě. V půl sedmé se vrací ze služebny domů, když ho na kole dojíždí starosta Louky Hřebík, kterého na mrtvolu

---

<sup>296</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, LS 826/46 Karel Andrák, kart. 67, Výpověď J. J. Poláka z 23. července 1945, s. 38.

<sup>297</sup> Oral history, svědek Josef Doležal, audiozáznam ze 7. července 2004.

<sup>298</sup> AMV, Síť gestapa, sing. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Václava Hřebíka z 2. září 1945 bez stránkování

upozornili dva<sup>299</sup> jeho sousedé: „*Pane štábní, pojdte si pro pana vrchního. Leží mrtev na polní cestě vedoucí k Ležákům (...), pravděpodobně spáchal sebevraždu zastřelením.*“<sup>300</sup>

Brčák okamžitě hlásí případ do Chrudimi a odtud jde hlášení na gestapo. Na místo přijíždí za několik desítek minut major Cásek s okresním velitelem Mrázkem a obvodním lékařem MUDr. Linkem z Nasavrku. Sepsali protokoly a odjeli. Vzápětí přijíždí kriminální policie z Pardubic společně s pořádkovými policisty jimž velel Hauptwachtmeister Knuth<sup>301</sup>. Německý člen kriminální policie z Pardubic, Josef Bockmann, dostal od Clagese příkaz případ vyšetřit a podat o něm zprávu. Už tehdy bylo Bockmannovi jasné, že se Kněz dozvěděl o zatčení mlynáře a dalších obyvatel Ležáků. Do svého hlášení tudíž uvedl i podezření, že Kněz byl do případu zapleten.<sup>302</sup>

Pavlík popisuje dusnou atmosféru na stanici, kdy gestapo odebralo strážníkům zbraně a začalo odděleně četníky vyslýchat. Křičeli na ně a hrozili trestem smrti jim i jejich rodinám, jestli neřeknou, s kým z Ležáků i ze zatčených ležáckých obyvatel udržoval Kněz užší kontakty.<sup>303</sup> Gestapo má již určitou představu o velikosti odbojové buňky. Také má vcelku dobře podchycenou strukturu účastníků, ale ještě neví nic o Štulíkových, Stantejském, Pavlišovi, Burešových atd. Obyvatel, kteří aktivně pomáhali, byla v okolí řada. Těm všem nyní šlo o život. Jaroslav Kněz se ve vzpomínkách vrací k převozu svého otce do chalupy: „*Pan Dejdar měl auto na dřevoplyn a přivez ho. A vím, že když ho nesli do kuchyně, ještě jela stará paní Dejdarová, tak vím, že paní Dejdarová říká mamce: „Paní Knězová nechodte tam. On je celej zakrvácenej. Abyste měla vzpomínku na něho jak vypadal pěkně a ne jak teď vypadá.“ My jsme matku drželi a já povídám: „Nechod tam k němu.“ A my taky, já sem tam nešel, ani brácha, poněvadž to by musel bejt hroznej pohled. Všichni odbojáři měli cyankáli. Doležal říkal, že si sedl, vypil to a pak vzal pistoli, strčil si ji do pusy a střílil a prorazil si hlavu.*“<sup>304</sup>

Po desáté hodině přišel ke Knězovým Pavliš. Uvádí, že pak společně se strážmistrem Lorencem mrtvého Kněze umyli a připravili k pohřbu.<sup>305</sup> Ten se měl konat za dva dny, tj. 24.

<sup>299</sup> Tamtéž, jednalo se o Bohumila Novotného z Habrovce a dělníka Bála z Dubové.

<sup>300</sup> NA, MV-L, sign. C 6178 Ležáky, bez stránkování, Záznam zapsaný Františkem Brčákem, bez datace.

<sup>301</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-2, kart. 6, s. 365.

<sup>302</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4819, Výpověď Josefa Bockmanna z 13. června 1967, s. 3968. Bockmann byl MLS Chrudim odsouzen 15. ledna 1947 na doživotí. 13. července 1955 byl vypovězen do SRN.

<sup>303</sup> NA, MV-L, sign. C 6178 Ležáky, Výpověď Jana Pavlíka z 15. dubna 1947, bez stránkování

<sup>304</sup> Oral history, svěděk Jaroslav Kněz, nar. 1926, audiozáznam z 3. července 2004.

<sup>305</sup> AMV, Síť gestapa, sing. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše bez datace, s. 126.

června 1942. Na stanici již gestapo vyslýchá za dozoru německých četníků osazenstvo. Následně je prohledána stanice a nakonec i Kněžův byt.<sup>306</sup>

Karel Kněz, přední postava ležáckého odboje, nesl na svých bedrech tíhu spojovacího článku. Přes něho procházely kontakty mezi pardubickou částí odboje, kde byl hlavním pomocníkem Bureš, dále Choutkovou organizací ze Skaly, chrudimskou četnickou stanicí v čele s Kotábem a pardubickým gestapem, které sváděl na falešnou stopu. Nepochybně byl osobou, která měla dostatek autority, natolik silné charisma a zkušenosti, že mohl převzít vedoucí odbojovou pozici okolo vysílačky Libuše. Evidentně jednal dostatečně profesionálně, neboť vysílací stanice za jeho výrazného přispění fungovala nejen několik jarních měsíců, ale i po atentátu a hlavně i po vypálení Lidic. Strach o rodinu a známé byl naprosto odůvodněný. Jeho poslední kalkul mu vyšel. Žena, původem německé národnosti, ani děti nebyly po smrti vrchního strážmistra Kněze gestapem zlikvidovány. V den a hodinu jeho pohřbu se schylovalo k jedné z nejkřiklavějších odvetných akcí, které byly vůči československému odboji během druhé světové války uplatněny.

### **7.5 22. červen a zatčení rodinných příslušníků odbojářů**

Čeněk Hrdý dorazil do mlýna ráno a ve dveřích se ještě srazil s Bohumilem Švandou, který zrovna odjížděl domů do Pusté Rybné a měl v úmyslu se druhý den večer vrátit. V kuchyni zastihl Hrdý staré Štulíkovy. Oba byli svátečně oblečeni a už čekali zatčení. Stále jen hořkovali, k čemu je to ten mlynář přivedl. Hrdému pak prozradili, že u nich byl parašutista s vysílačkou, která mu už čtrnáct dní nefungovala, tak ji musel odvést.<sup>307</sup> Hrdý ještě nějakou dobu čekal na Pavliše, který se jel podívat ke Knězovi, ale pak se rozhodl, že vyrazí domů. Cestou se zastavil u starosty Košiny a ten jej pověřil vedením mlýna. Staří Štulíkovi se policie přece dočkali, neboť je v pravé poledne měl do Pardubic přepravit strážmistr Novotný z chrudimské pátračky.<sup>308</sup> Když Novotnému dávali gestapáci příkazy k zatčení obou rodičů, upozorňovali jej, aby neváhal použít střelné zbraně, neboť je možné, že v mlýně bude nepřátelský agent. Stejně tak si má počínat i v případě zatčení rodičů Pelikánových na Včelákově. Ve mlýně byli pouze Pilař a Kouřilková, neboť učedník Pavliš byl ve Vrbatově Kostelci u mrtvoly strážmistra Kněze. Kouřilková oznámila četníkům, že staří Štulíkovi jsou na poli. Odejeli proto za nimi a starý pan Štulík šel četníkům vstříc, se slovy, že už je

---

<sup>306</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 325-4-1, kart. 6, Protokol četnické stanice ve Vrbatově Kostelci bez datace, s. 265.

<sup>307</sup> Tamtéž.

<sup>308</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše – opis a doplnění, s. 127.



očekával. Odjeli pak do mlýna, kde staří dostali možnost se naobědvat.<sup>309</sup> V Pardubicích se pak dostali do rukou gestapáka Hanouskeho, ale jakoukoliv účast na fungování vysílačky popřeli.<sup>310</sup>

Ihned po smrti Kněze informovali strážmistři Lorenc a Brčák svého kolegu Pavlíka o vysílací stanici. Neřekli mu žádné podrobnosti. To až po propuštění z gestapa v noci z 24. na 25. června.<sup>311</sup>

Jediný ze zatčených a stanným soudem odsouzený, který vypálení obce přežil, byl František Pelikán, otec Marie Štulíkové. Jako jediný mohl popsat, co čekalo zatčené po převozu na pardubické gestapo. 22. června si pro něho v poledne přijela stejná hlídka četníků z Chrudimi, jako o několik hodin dříve pro staré Štulíkovy. Strážmistr Novotný nechal Pelikána, jeho ženu i dceru Marii naobědvat a snažili se manžele uklidnit. Děti předali sousedce Louvarové.<sup>312</sup> To už se přihlásil ve Vrbatově Kostelci Josef Štulík, a proto byla celá rodina, včetně patnáctiletého Václava Pelikána odvezena do Pardubic. U Clagese pak zasahoval strážmistr Jenší a žádal, aby ještě ne šestnáctiletého Vaška z věznice propustili. Clages této žádosti po dlouhém čekání vyhověl.<sup>313</sup> Nakonec odvezli Václava zpět na Včelákov. Po příjezdu na gestapo postavili staré rodiče s dcerou obličejem ke zdi, kde museli hodnou chvíli čekat. Pak je každého zvlášť vedli do kanceláře k výslechu. Pelikán dostal otázky na Švandův mlýn; jak často k němu do mlýna chodí a hlavně, jestli nezná nějakého „Franze“, anglického agenta. Pelikán jeho otázku negoval a proto vyšetřující gestapák vyňal z kapsy podobenku. Ani tato snaha se nesečkala s úspěchem, proto byl s Pelikánem pouze sepsán protokol. Otázky kladené jeho manželce a dceři neznal, neboť mu byl s nimi zakázán jakýkoliv další kontakt. O žádném dalším protokole, který by s ním gestapo sepsalo, se Pelikán nezmiňuje. Přesto byl za dva měsíce poslán přes Terezín do koncentračního tábora Buchenwald.<sup>314</sup>

Večer je gestapo opět ve mlýně. Učedník Pavliš zrovna přicházel z Měřetic z hospody, kde byl sekáčům trávy pro pivo. Cestou jej mívají dva automobily gestapa. Na dvoře mlýna pak stálo šest gestapáků a okamžitě učedníka zatýkají. Ihned s ním začali výslech. Jak učedník později poznamenal, byl zde přítomen Lehne, Madl a Mikisek, které poznal z fotografií. Ptali se ho, kde spával, jak často k nim chodil strážmistr Kněz, kde byla ukryta vysílačka a kde jsou

---

<sup>309</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď strážmistru Josefa Jenšího, Karla Novotného, Karla Kotába a Karla Kadlece, s. 99.

<sup>310</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, s. 8.

<sup>311</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavlíka z 15. dubna 1947, bez stránkování.

<sup>312</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď strážmistru Josefa Jenšího, Karla Novotného, Karla Kotába a Karla Kadlece, s. 99.

<sup>313</sup> Tamtéž.

<sup>314</sup> Tamtéž, Výpověď Josefa Pelikána z 28. března 1947, s. 646.

zbraně. Výslech rozhodně neprobíhal klidně. Když popíral jakoukoliv znalost o parašutistovi a vysílače, dostával rány pěstí a několik kopanců. Rozzuření gestapáci šli za přiznáním za každou cenu. Na Pavliše opakovaně mířili zbraněmi a hrozili mu zastřelením. Snažili se jej získat i jako spolupracovníka gestapa za odměnu tří tisíc korun. Trýznění trvalo téměř dvě hodiny. Součástí výslechu byla samozřejmě i domovní prohlídka. Uvažme, jak prozíraví byli Štůlík a Pavliš, když pouhý den před tím z mlýna odstranili usvědčující materiály a zbraně. K záchraně Pavliše přispělo i jeho přesvědčivé lhaní, že v boudě na dvoře spí již dva měsíce<sup>315</sup>. Výslechu neunikl ani krmič dobytka Antonín Pilař. Z některých protokolů vyplývá, že Pilař byl sníženého intelektu a mírně nahluchlý. Jeden z úředníků gestapa prohodil poznámku, že pro něho je kulky škoda. Až ve 23 hodin přijel z Přelouče Miloš Stantejský. Během pěti minut ho vyslechli. Oba mladé muže nechali ve mlýně s odůvodněním, že nemají v autě dost místa, ale že si pro ně přijedou. Odjel s nimi bratr Jindřicha Švandy, Bohumil. Děti Švandových nebyly od zatčení rodičů ve mlýně, nýbrž u rodiny Hrdých v osadě. Až v úterý 23. června si je Marie Kouřilová s Pavlišem vyzvedli a vzali je do mlýna.

Hanuske do protokolu uvedl, že Clages byl těsně před vypálením obce v Praze, kde se setkal s Geschkem a K. H. Frankem. Po svém návratu před skupinou ostatních úředníků oznámil, že obec bude vypálena.<sup>316</sup> Neřekl však, jakým způsobem bude naloženo s obyvateli. Hanouske se zmiňuje, že v průběhu výslechů ani oni, jako úředníci neměli tušení, co se s vyšetřovanými bude dít.<sup>317</sup> S Lehnem naložení s obyvateli teprve promýšleli. Zástupce měl navrhnout, aby byli obyvatele uzavřeni v domech a upálení zaživa.<sup>318</sup>

## 7.6 Informace pro Berlín

### 7.6.1 Večeře u Vůdce

Přesuňme se o několik set kilometrů severně od Pardubic – do Berlína. Vůdce ukončil svůj pobyt v Berghofu a 22. června dopoledne přijíždí do Říšského kancléřství.<sup>319</sup> U oběda přijímá dr. Goebbelse. Téma hovoru se točí kolem postavy generála Rommela a produkce Volkswagenu. Večer si Hitler zve k večeři věrného Heinricha Himmlera. Ten přijel

---

<sup>315</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše – opis a doplnění, s. 127.

<sup>316</sup> NA, MV-L, sign. C 6178, kart. 30, Výpověď Huberta Hanouske z 20. srpna 1945, bez stránkování.

<sup>317</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, s. 8.

<sup>318</sup> Tamtéž.

<sup>319</sup> Henry PICKER, *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941-42*, Bonn 1951, s. 164 -165.

předešlého dne z Mnichova<sup>320</sup>. V Kancléřství se oba muži schází v půl deváté večer, přítomen je toho večera i Goebbels.<sup>321</sup> Téma hovoru se opět stočí ke generálu Rommelovi, který je přítomnými považován za velmi pokrokového a moderního představitele Říše, jehož oblibu je možno využít propagandou. Někdo z přítomných pak začne hovořit o srbském hnutí odporu. V souvislosti s tím poukazuje Hitler na přísné dodržování pořádku, který panuje na Němci získaných územích, na rozdíl od oblastí okupovaných Italy. Jak vyplývá z Goebbelsova deníku, hovořil toho dne s Himmlerem o situaci v Protektorátu a o komuniké, které mělo být k odporu atentátníků vydáno. Na dané téma začali hovořit i před Hitlerem. Není úplně jasné, jestli v tuto dobu již měl Himmler zprávy z Prahy nebo Pardubic o úspěšném pátrání v oblasti Ležáků, ale dobře věděl o zastřelení Bartoše a nalezení jeho poznamének. Hitler se odbojem v Protektorátě zabýval a pronesl následující sdělení: „*Wo Zugentgleisungen oder Attentate passierten, wo feindliche Fallschirmagenten (Heydrich-Attentäter z. B.) beherbergt würden und sofort, müsse man den Bürgermeister erschießen, die Männer wegführen beziehungsweise in schweren Fällen ebenfalls erschießen und ihre Frauen in Konzentrationslager überstellen.*“<sup>322</sup> O Hitlerovi víme, že nevydával písemné rozkazy. Můžeme tudíž výše citované sdělení považovat za formu rozkazu nebo přání. Himmler byl známý tím, že takovým přáním uměl naslouchat a posléze je plnit.<sup>323</sup> Jmenovaný dodává směrem k Hitlerovi, „*(...) daß man mit derartigen Methoden auch die Mörder Heydrichs in Erfahrung gebracht habe. Die Androhung der Erschiessung sämtlicher Angehöriger der Mittäter, also nicht nur ihrer Frauen und Kinder, sondern auch ihrer Eltern, habe zur Auffindung der Schuldigen geführt.*“<sup>324</sup> Hitler reaguje se slovy, že je bezpodmínečnou povinností státní moci zasáhnout, neboť pokud se dostatečně angažuje, je silnější než jakýkoliv rušivý element. Má totiž pevně organizované jádro. Jako přirovnání použil Röhmvův puč, který se počal rozrůstat z malého plaménku.<sup>325</sup> Pokud Himmler měl v tuto dobu informace o připravovaném vypálení další obce, pak mohl rozhovor s Hitlerem chápat jako rozkaz a měl tedy volné ruce pro další konání. Pokud ještě Praha Himmlera neinformovala, byl rozhovor Hitlerovým jasným signálem k uskutečnění odvetných akcí v budoucnosti. Mějme na paměti, že gestapo stále ještě nemělo ani vysílačku, ani parašutistu, ale kruh okolo Ležáků se v těchto hodinách uzavíral. Je velmi pravděpodobné, že Himmler o konkrétní akci

<sup>320</sup> Peter WITTE, *Der Dienstkalender Heinrich Himmler 1941-42*, Hamburg 1999, s. 464.

<sup>321</sup> Max DOMARUS, *Hitler. Reden und Proklamationen 1932 -1945*, Aachen 1963, s. 192.

<sup>322</sup> H. PICKER, *Hitlers Tischgespräche*, Bonn 1951, s. 166.

<sup>323</sup> Jeho vztah k Hitlerovi, potažmo jeho přáním a rozkazům obsírně popisuje Dušan HAMŠÍK, *Druhý muž Třetí říše*, Praha 1986; Nejnověji pak v českém překladu Richard BREITMAN, *Architekt „konečného řešení“*, Praha 2004.

<sup>324</sup> H. PICKER, *Hitlers Tischgespräche*, Bonn 1951, s. 166.

<sup>325</sup> Tamtéž.

před Goebbelsem nehovořil, neboť by narazil na jeho nesouhlas. My se o postoji Goebbelse k likvidaci obce ještě blíže zmíníme v souvislosti důsledků pro propagandu. Už nyní můžeme konstatovat, že se provedená akce setkala s jeho odmítavým postojem, nikoliv pro jeho nehumánnost a protizákonost, ale z důvodu nepřátelské propagandy, která by čin využila. Z toho důvodu nařídil neodvysílat zprávu o vypálení druhé obce rozhlasem, neboť by je zachytil nepřátelský odposlech.

Nebylo jasné, kdy přibližně přišla do Prahy, potažmo do Berlína, zpráva o doznání Švandy k účasti obyvatel obce na ukrývání a obsluze vysílačky. Ale k přiznání muselo dojít přibližně mezi 20. hodinou večerní 21. června, kdy nejdříve mohl začít výslech v Pardubicích, a 4. hodinou ranní 22. června, kdy byl povolný mlynář do mlýna opět přivezen a své trýznitele seznámil s úkrytem vysílačky přímo ve mlýně. Takové „přiznání“ muselo mít mimořádnou hodnotu, zvláště když se postupně přiznávali další odbojáři nejen z Ležáků a Miřetic, ale i Pardubic. K tomu ještě přibyl zastřelený strážmistr Kněz. Podívejme se nyní na rychlost s jakou Pardubice informovaly Prahu o nalezení radiopřijímače v Ležákách 9. července 1942. Tato událost nám potvrzuje domněnku, že u Vůdcova stolu se 22. června večer Himmler ptal na Hitlerův názor ohledně vypalování obcí jako odvetných akcí s jasným vědomím o ležáckém odboji.

### **7.6.2 Podání informací berlínské centrále o nalezení radiopřijímače**

Učedník Pavliš přisvědčil, že po zatčení Švandových uklízel stopy, které by mohly být proti mlynáři použity. Mezi ty patřilo i nenahlášené rádio, které odnesl do úkrytu v haldě kamení u hráze rybníka. Při svém toulání u vypáleného mlýna jej zde dopoledne 8. července 1942 našel Josef Vaško, který v mlýně občas vypomáhal. Svůj nález oznámil až druhý den kolem deváté hodiny večerní strážmistru Němcovi z Náchoda.<sup>326</sup> Z Vrbatova Kostelce pak četníci telefonovali na gestapo a oznámili nález radiostanice bez udání, zda se jedná o radiovysílač nebo radiopřijímač. Kolem čtvrté hodiny ranní dostala chrudimská stanice příkaz od gestapa, aby pro „vysílačku“ zajela a dopravila ji do Pardubic. Vrchní inspektor Vondráček tak učinil a se třemi četníky dovezli přístroj na pardubické gestapo. Šel k Lehnemu do kanceláře podat hlášení o nalezení radiopřijímače. Lehne jakmile se dozvěděl, že se nejedná o vysílač, ale přijímač, se rozčílil, jak udává svědek, „roztekal“. Začal nadávat a vykřikovat, že nechá všechny zavřít. Chtěl ukázat záznam, který v noci dostal do bytu a ve kterém stálo, že byla nalezena vysílačka. Tragikomická situace vrcholila, když záznam nemohl nalézt a

---

<sup>326</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Hlášení četnické stanice z Vrbatova Kostelce o nalezení rádia z 10. července 1942, s. 2.

neustálým křikem přivolával gestapáky. Ti se raději někam „uklidili“ a tudíž nikdo nepřicházel. Na radě je nejdůležitější část svědectví; svůj hněv vysvětloval Vondráčkovi odesláním fonogramu o nalezení vysílačky do Prahy, odkud byla poslána zpráva do Berlína. Rychlost, s jakou Lehne oznamoval nalezení hledaného přístroje, je zarážející. Ani ho neviděl a koneckonců byla jedna vysílačka už nalezena v Bohdašíně. Malá aféra našla brzy své vysvětlení, neboť do kanceláře k Lehnovi byl volán Schulze, který měl té noci službu a oznámení z Vrbatova Kostelce přijímal. Lehne se ho za přítomnosti Vondráčka optal, co za informace z Ležáků to dostal. Schulze opakoval přesně to, co již řekl Vondráček o nalezeném rádiu. Lehne se ho opět rozzlobeně zeptal, proč mu do bytu poslal zprávu o nalezené vysílačce. Schulze odvětil: *„Myslel jsem si, že když jsme hledali v Ležákách stále vysílačku, že v bedně bude určitě vysílačka a možnost, o které se zmínili četníci, že to může být také přijímačka, jsem vynechal.“*<sup>327</sup> Lehne se „roztekal“, Schulzemu vynadal a vyhodil ho z kanceláře. Vondráčka a zbylé tři četníky propustil.

Tato událost svádí k porovnání s případem z 22. června. Jestliže se Švanda toho dne v brzkých ranních hodinách „přiznal“ ke skrývání vysílačky a parašutisty, čekali by snad Clages s Lehnem na nějaké další doznání? Mlynář i přesně popsal čas, místo a způsob vysílání. Co by tedy bránilo k odeslání zprávy do Prahy o neodkladnosti odvetné akce? Praha pak mohla během dne seznámit s průběhem a výsledky vyšetřování Himmlera. Nemůžeme tudíž vyloučit, že v době večere Himmler o opatřeních vůči atentátníkům hovořil schválně, aby si ujasnil názor Vůdce. Z pohledu válečného dění bylo vypálení jedné osady pro nacistickou vojenskou moc směšnou záležitostí. V rovině národních symbolů, propagandy a mezinárodního válečného práva však další událost podobná Lidicím mohla skrze zahraniční anglické nebo sovětské vysílání uvést protektorátní obyvatelstvo nikoliv v šok, ale v hospodářsky neefektivní apatickou náladu. Bylo tudíž nutné další krok náležitě zvážit.

## **7.7 Likvidace obce Ležáky - 24. červen 1942**

### **7.7.1 Vypálení obce**

V pět hodin ráno odjíždí učedník Pavliš vlakem z Vrbatova Kostelce do Pardubic, kde měl toho dne výuku.<sup>328</sup>

---

<sup>327</sup> Tamtéž, Výpověď Josefa Vondráčka z 17. dubna 1947, s. 7-8.

<sup>328</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše z 26. dubna 1947, s. 655.

Ráno 24. června se setkala Leopoldina Zvířecí s policistou Tunákem na zahradě Zámečku. Oznamil jí, že během dne nesmí opustit kasárna, neboť se celá jednotka chystá do nějaké obce, která bude vypálena, obyvatelé postříleni a děti předány do nalezince.<sup>329</sup> Je pravděpodobné, že rozkazy pro mužstvo již vydalo gestapo v ranních hodinách.

V sedm hodin byli členové četnické stanice z Vrbatova Kostelce převezeni kapitánem Mrázkem do Pardubic k výslechu.<sup>330</sup> Brčáka vyslýchal celý den Otto Schulze a Ludvík Schulz.<sup>331</sup> Dotazovali se na spojení mezi Knězem a Potůčkem.

Soused náhodou zaslechl, jak v den vypálení Ležáků volá Zvířecí na manželku ze zahrady Zámečku, že nepřijde dlouho domů, neboť má hodně práce na večer. A k tomu si neodpustil poznámku, že „*dnes přijde zase pár Čecháčků na parket. Bude jich zase míň*“<sup>332</sup>.

Ve zlé předtuše zašel vedoucí lomu Černík, který bezprostředně sousedil s mlýnem, za účetním Milošem Stantejským. Žádal jej, aby z lomu odklidil všechny nebezpečné věci, které by mohly gestapo zajímat. Stantejský mistra Sýkoru uklidnil poznámkou, že vše je již odklizeno. Na Stantejském byl vidět strach, ale stále si udržel jasné uvažování. Sýkorovi odevzdal finanční hotovost, majetek firmy, a důrazně žádal, aby Sýkora v případě výslechu nevyzradil žádné přátele, se kterými mladý muž udržoval kontakty.<sup>333</sup>

Před polednem se Čeněk Bureš zastavil u Josefa Poláka, který pro Kněze sháněl potraviny a peníze. Bureš byl očividně rozrušený a na Polákovu otázku, proč byli zatčeni Švanda a ostatní, odpověděl: „*Josef, je zle. Přišli nám na vysílačku. Je zle a co bude dál, nevím.*“<sup>334</sup> Čeněk pak řekl Polákovi, že mu podrobnosti sdělí odpoledne na pohřbu strážmistra Kněze.

V 10.30 volal Lehne na velitelství četnické stanice v Chrudimi a žádal vyslání třiceti četníků k asistenci úředního výkonu v Dachově. Oddíl měl být připraven ve 13.30 u Dachova. Službukonající kapitán Cášek volal četnický oddíl v Náchodě, aby tamní oddíl o síle dvaceti mužů okamžitě přijel autokarem do Chrudimi. Zde musel být před třináctou hodinou. Zápis pátrací stanice uvádí, že náhodský autokar odjel v poledne a v Pardubicích byl skutečně před třináctou hodinou. V Chrudimi přisedli další četníci a cestou k Dachovu byli přibráni ještě četníci ve Slatiňanech a Chrasti. Nasedli nejen do autokaru, ale i do osobního vozu kapitána Cáška. Jako třetí vozidlo jelo to z chrudimské pátračky. K Ležákům tedy jel Cášek, který byl

---

<sup>329</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď Leopoldiny Zvířecí z 27. ledna 1947, s. 30.

<sup>330</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavlíka z 15. dubna 1947, bez stránkování.

<sup>331</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 325-4-1, kart. 6, Výpověď Františka Brčáka z 23. ledna 1968, s. 74.

<sup>332</sup> Tamtéž, s. 30.

<sup>333</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Jana Sýkory z 3. září 1945, s. 561.

<sup>334</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Poláka z 4. září 1945, s. 47.

dva dny před tím přítomen u sebevraždy vrchního strážmistra Kněze a hlavně Kotáb, který už nyní musel tušit, že akce, které se má zúčastnit, nebude náhodné četnické cvičení.<sup>335</sup> Po příjezdu do Dachova přišel k četníkům rozrušený Čeněk Bureš a strážmistru Vošmikovi, se kterým se dle výpovědi jmenovaného dobře znal, vyslovil své obavy z nastávající situace. Věděl, že v Ležákách se něco děje a otevřeně vyznal strach, aby akce německé policie neměla pro něho nějaké následky.<sup>336</sup>

V poledne, kdy odjížděli četníci z Náchoda, byli tři členové gestapa u starosty obce Louka Hřebíka a chtěli po něm nejen kartotéční lístky, ale především parcelní protokoly a soupis dobytka. Za úkol pak dostal sehnat dostatečně velkou ohradu pro skot.<sup>337</sup>

K rekonstrukci toku událostí v ležáckém údolíčku nám poslouží soubor výslechů četníků pátrací stanice v Chrudimi, pohotovostního oddílu z Náchoda a několika civilistů, včetně starosty Košiny. Z německé strany se akce zúčastnili řidič gestapa Schmecktahl a člen ochranné policie Woller.

Přibližně o půl jedné byli tři gestapáci též u starosty Dachova Košiny a žádali jej o policejní přihlášky obyvatel mlýna, pro které musel dojít do miřetické školy. Až o hodinu později je dostali do rukou gestapáci.<sup>338</sup>

O půl jedné přiběhl k Černíkovu lomu Stantejský a volal na mistra do jámy, aby okamžitě vyšel nahoru. Oba ustrnuli, neboť se dívali přímo do hlavně těžkého kulometu s nábojovým pásem, který mířil přímo na ně. Další zbraně byly umístěny na kopci nad Ležáky, za rybníkem a na silnici směrem k Dachovu. Během okamžiku byl lom obstoupen německými policisty a dělníci byli surově vyhnáni na silnici. Mistrův strýc Alois Sýkora zpanikařil a snažil se uniknout podle potoka ke mlýnu. Stráž však byla důrazná a po hrozbě zastřelením se uprechlík musel vrátit ke skupině. Všem pak bylo pohroženo zastřelením, když se ještě někdo pokusí o útěk. Mezi dělníky se rychle rozšířila vidina brzké smrti a nervozita začínala rychle narůstat. Osazenstvo Černíkova lomu bylo jako první zavedeno do jámy vedle silnice.<sup>339</sup>

Přibližně půl hodiny po příjezdu do Dachova dostali četníci rozkaz sjet autokarem do obce a zastavit naproti mlýna u kamenného mostku. Vošmik zde zaznamenal sedm autokarů, ve kterých německá policie přijela. Četníci se museli vrátit zpět do kopce

---

<sup>335</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Protokol sepsaný Josefem Vošmikem ze 7. dubna 1947, s. 634. Vošmik byl jako chrudimský četník účastníkem akce.

<sup>336</sup> Tamtéž, s. 635.

<sup>337</sup> Tamtéž, Výpověď Václava Hřebíka z 2. září 1945, s. 558.

<sup>338</sup> Tamtéž, Výpověď Františka Košiny z 3. září 1945, s. 564.

<sup>339</sup> Tamtéž, Výpověď Jana Sýkory z 3. září 1945, s. 561.

k menšímu lomu, po jehož obvodu již stáli policisté. Všimli si, že kolem osady stáli po kopcích jednotliví policisté v uzavíracím kruhu. Rozdělování a pochod rojnice po ležáckém kopci viděli i dělníci na „Hluboké“.<sup>340</sup> Zbraně měli namířeny do osady. Někde mezi policisty vnějšího kruhu stojí i Jan Woller.<sup>341</sup> Úlohou českých četníků bylo vytvořit ještě další vnější kordon. Doba, po kterou třicet mužů čekalo u lomu, musela být dlouhá alespoň hodinu, neboť Vošmik zaznamenal shánění dospělých obyvatel do lomu, přívoz Marie Hrdé ze Skutče i čtyř chlapců ze Včelákova. Sehnaní obyvatelé, kteří opustili své chalupy, přicházeli do lomu i s cennými věcmi. Vošmik je popisuje s kabelkami, spořitelními knížkami, potravinovými lístky<sup>342</sup> a doklady, jež s sebou přinašeli. Policisté pak doprovází některé obyvatele z osady do lomu „Hluboká“, aby zde vyhledali své rodinné příslušníky. Bosý Josef Boháč přišel pro svého syna Břetislava, žena Františka Sýkory Milada za doprovodu dvou policistů svého manžela vyvolala z lomu a též manželé Tomkovi odcházeli s ozbrojeným doprovodem. Mezi zadrženými obyvateli bylo nutné zachovat po co nejdelší dobu klid, proto když si chtěl Tomek vzít kabát, policista mu rozkázal, ať ho nechá ležet, neboť se opět do lomu vrátí.<sup>343</sup>

Po přibližně hodinovém honu, kdy byl vyslán motocykl pro obyvatele mimo obec, procházel jeden úředník gestapa společně s Lehmem<sup>344</sup> přihlášky a podle nich ještě kontroloval počet lidí. Na četníky působilo rozestavění policistů, pušky s bodáky, hotovost ke střelbě a těžké kulometry přinesené ke kraji lomu jako příprava pro exekuci, která by mohla být přímo na místě v lomu provedena.<sup>345</sup> Podle Kotába se z lomu ozýval dětský pláč i pláč dospělých osob.<sup>346</sup> V četnicích a asi i v samotných obyvatelích zažehla jiskřička naděje, když byl na okraj lomu přinesen psací stroj.<sup>347</sup> Mohli se domnívat, že nebudou zastřeleni. Prozatím. Po roztřídění zadržených na ležácké a ostatní, byli dělníci, kteří do osady nepatřili, vyhnáni na silnici a poklusem vyvedeni k Dachovu. Cestou míjí četníky, kteří je mlčky v domnění, že budou odvezeni na smrt, zdravili pozorem a salutováním.<sup>348</sup>

Lehne si po nějaké době zavolal řidiče náhodského autobusu, kterým byl četník Jan Anders, a rozkázal mu okamžitě odjet do Pardubic do Zámečku, kde má vyčkat dalších instrukcí. Anders pak tajně vybral pohodlnější autokar hradeckých četníků.<sup>349</sup>

---

<sup>340</sup> Tamtéž, Výpověď Františka Soudka z 3. září 1945, s. 560.

<sup>341</sup> Tamtéž, s. 615.

<sup>342</sup> Tamtéž, Výpověď Jana Sýkory z 3. září 1945, s. 561.

<sup>343</sup> Tamtéž, Výpověď Františka Soudka z 3. září 1945, s. 560.

<sup>344</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď strážmistrů Josefa Jenšího, Karla Novotného, Karla Kotába a Karla Kadlece, s. 100.

<sup>345</sup> Tamtéž, s. 635. Srovnej: Tamtéž, Výpověď Václava Bauera z 15. dubna 1947, s. 649.

<sup>346</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 325-4-1, kart. 6, Výpověď Jaroslava Kotába z 24. ledna 1968, s. 71.

<sup>347</sup> Tamtéž, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Václava Bauera z 15. dubna 1947, s. 649.

<sup>348</sup> Tamtéž, Výpověď Jana Sýkory z 3. září 1945, s. 561.

<sup>349</sup> Tamtéž, Výpověď Jana Anderse z 11. dubna 1947, s. 647.



K exekuci zatím nedošlo a děti dostaly příkaz nastoupit do prvního autokaru. Hned nato měly jednotlivě, po přezkoušení identity a obdržení policejních přihlášek<sup>350</sup> nastoupit do vozu ženy a do druhého autokaru muži<sup>351</sup>. Podle Vošmika se autokar po nějaké době vrátil. Během nastupování byli gestapáci vůči obyvatelům a projevům jejich strachu obzvláště cyničtí.<sup>352</sup>

Drancování začalo mlýnem a k tomu účelu se přibližně patnáct policistů převléklo do bílých pracovních obleků.<sup>353</sup> Na místo dorazil soukromě i četnický kapitán Mrázek. Byl do osady vpuštěn, hovořil s některými kolegy a pak procházel s radou Erdnüßem mezi domy. Při rabování domku Bureše vyhodil jeden z policistů z okna spořitelní knížku a uzlík. Mrázek tajně uzlík uschoval, ale spořitelní knížku u něho zahlédl Erdnüß a vyžádal si ji. Uzlík mu zůstal v kapse, přičemž posléze zjistil, že v něm jsou ukryty dva svatební prsteny nesoucí iniciály F.B. a Č.B. s datem 6. 9. 1935, dále pak byl v uzlíku medailon s portrétem asi pětiletého dítěte, dva prsteny zlaté a jeden stříbrný.<sup>354</sup>

Německá policie dala četníkům rozkaz, aby vyvedený dobytek odvedli dva kilometry do Dachova ke Košinovi. Několik policistů se k přepravě zvířat připojilo také.<sup>355</sup> Pak měli zaujmout postavení ve vnějším kordonu okolo celé vesnice. Dostali se tak na místa, kde před tím stála policie. Vošmik zaujal místo na kopci po levé straně silnice. Osadu měl jako na dlani. A hned vedle něho stál Clages<sup>356</sup> a Lehne s vládním radou Bergerem, který činnost ochranné policie kontroloval.<sup>357</sup> Clages v civilním obleku a Berger v mysliveckém se klidně, až lhostejně procházeli mezi policisty a četníky. Byl to Lehne, kdo akci řídil a výrazně hlasitě vydával rozkazy.<sup>358</sup> Často se bavil s velitelem policistů. Jméno tohoto velitele zůstává z pramenů neznámé. Četník Karlík udává jeho vnější popis jako muže vysoké postavy, štíhlý, snědý v obličeji, věkem kolem pětáctřiceti let, údajně z Berlína.<sup>359</sup> Až na věk, který domovník ze Zámečku Zvířecí neudává, se popis shoduje se „špísem“ Zugwachtmeisterem Baierem. Kotábem byli bezpečně poznáni ještě Linsel a Prauss.<sup>360</sup>

---

<sup>350</sup> Tamtéž, Výpověď Františka Košiny z 3. září 1945, s. 564. Oba starostové, Košina a Hřebík nesměli opustit Ležáky. Obávali se dalších událostí, proto sledovali nastupování obyvatel ukryti za hromadou kamení.

<sup>351</sup> Tamtéž, Výpověď Václava Hřebíka z 2. září 1945, s. 558.

<sup>352</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď strážmistrů Josefa Jenšího, Karla Novotného, Karla Kotába a Karla Kadlece, s. 100.

<sup>353</sup> Tamtéž, Výpověď Karla Karlíka z 14. března 1947, s. 652.

<sup>354</sup> Tamtéž, s. 693.

<sup>355</sup> Tamtéž, Výpověď Jana Wollera z 23. srpna 1945, s. 555.

<sup>356</sup> Tamtéž, s. 648.

<sup>357</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 937/46 Gerhard Schmecktal, Výpověď Gerharda Schmecktahla z 28. července 1946, s. 20.

<sup>358</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 325-4-1, kart. 6, Výpověď Jana Anderse, s. 647.

<sup>359</sup> Tamtéž, Výpověď Karla Karlíka z 14. března 1947, s. 652.

<sup>360</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 325-4-1, kart. 6 Výpověď Jaroslava Kotába z 24. ledna 1968, s. 72.

Na místě v Ležákách tak byli přítomni někteří členové stanného soudu, jež se na organizaci akce podíleli už od ranních hodin. Četníkům doposud nikdo nevysvětlil, co se v Ležákách vlastně děje. Proč je právě tato osada ničena. Němečtí policisté jim vysvětlují, že obyvatelé napomáhali ukrývat vysílačku a parašutistu, který zde měl operovat.<sup>361</sup> Z toho vyplývá, že policisté byli před zahájením akce o jejích příčinách vcelku dobře informováni, což v podstatě znamená, že na Zámečku proběhla instruktáž, která měla muže ideologicky „připravit“.

V 17 hodin začínají hořet první chalupy a na nákladním autě firmy Salus z Chrudimi je odváženo vybavení mlýna.<sup>362</sup> Policisté před zapálením rozbíjejí okna a shazují tašky ze střech, aby měly plameny tah. První zapálený dům patřil rodině Tomkově. Během krátké chvíle hoří většina domů a jako poslední je v plamenech mlýn.<sup>363</sup> Někteří členové schupa měli plné kapsy potravin a cenných věcí, další pak postávali v uzavíracím kruhu, pili alkohol a dění v osadě fotografovali.<sup>364</sup> Z osady se také ozývala střelba, protože vojáci si usnadňovali lov drůbeže puškami.

Josef Bureš, zaměstnanec lomu „Hluboká“, sleduje se svým kolegou valící se kouř, který se objevil nad průsekem lesa směrem k Ležákům: *„Najednou se ozvaly takový dutý rány a tím průsekem lesa bylo na prostor nad Ležáky vidět. Někdo řekl: „A už to hoří!“ Teď samozřejmě začali všichni koukat a každé si uvědomil, že dochází ke stejnému činu jako v Lidicích. To byl konec práce. Nikdo se nikoho neptal a každý šel domů. Já s pomocníkem Duškem několika dalšími jsme tam zůstali. Zastavili jsme kompresory a dělali jsme úklid a chystali jsme se domů. Nevěděli jsme, jestli se vůbec domů dostaneme. Začaly úvahy: „Nepřijdou ještě?“ Náhle Jarda Doležalu říká: „No jo, ale já tady mám flintu!“ Byl naprosto bezradnej. V tu chvíli nevěděl, co má udělat Jak se zachovat. Měl strach z následků. Flintu měl odloženou v garáži. Kdyby někdo přišel a hledal, tak ji klidně našel. Garáž byla otevřená. On ji tam přivezl z jakýsi recese už asi týden předtím. Našel ji v Chrasti na nádraží v jednom z vagonů. Vysvětlil to tím, že když přijel a potřeboval nakládat dlažební kostky, tak aby to nemusel dělat, aby mistr mu dal pomocníky, poněvadž se kostky nakládaly ručně. Mistr, když zrovna neměl náladu, mu řekl nalož si to sám, já nemám lidi. Ta flinta, to byla stará historická bambitka, ale asi by byla funkční.“* Ovšem i ta ohrožovala zaměstnance a dvě rodiny, které byly přímo v lomu ubytovány. *„Zeptal se, co s tím má udělat. No to se zeptal*

<sup>361</sup> Tamtéž, Protokol sepsaný Josefem Vošmikem ze 7. dubna 1947, s. 635.

<sup>362</sup> Tamtéž, Výpověď Karla Karlíka 14. března 1947, s. 652.

<sup>363</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď strážmistrů Josefa Jenšího, Karla Novotného, Karla Kotába a Karla Kadlece, s. 100.

<sup>364</sup> AMV, Protokol sepsaný Josefem Vošmikem ze 7. dubna 1947, s. 634. Srovnej: Tamtéž, Výpověď Františka Soudka z 3. září 1945, s. 560.

*toho pravýho! Když mi to řekl, já jsme tomu zprvu nechtěl věřit, poněvadž u něj člověk nikdy nevěděl, kdy mluví pravdu a kdy si dělá srandu. Povídám: „Nekecej, neblbni!“ „No jo!“ zněla odpověď. „Co s tím, tak to mám někde vyhodit nebo zakopat?!“ Říkám: „Ježíš marjá, kolem dokola les, teď půjdeš něco kopat. Nevíš, kdo tě v lese může sledovat!“ Nechat to tam, to se nám taky nezdálo dobrý.“*

*Tak jsme přišli na nápad, nevím, jestli já nebo on, rozdělat oheň na výhni a prostě to spálit. Tak se sebral a šel do té garáže a přinesl ji pod kabátem. Rozebrali jsme, co se rozebrat dalo a tu hlaveň jsme hodili na oheň a kladivama a bucharem jsme to zničili tak, aby se to nedalo poznat. Tenkrát jsem si asi nejvíc uvědomil, co vlastně to ten strach je. Ohromně se nám v tu chvíli ulevilo. Já to vidím jako dneska, jak jsme skončili a zůstali jsme uprostřed dílny a koukali jsme na ty Ležáky, jak už kouří. Povídám: „Tak půjdeme domů.“ Nebyli jsme schopni udělat jediný krok. Po nějaké době jsme konečně vyrazili k domovu.“<sup>365</sup>*

Až v 18 hodin, dlouho po odjezdu autokarů do Pardubic, přijíždí na „Hlubokou“ nákladní auto, které řídí Antonín Skalický. Rodiče byli mezi zadrženými a on se rozhodl dobrovolně se přihlásit. Odešel do Dachova a další stopa je jen v hromadě zastřelených obětí.<sup>366</sup> Ve vypálené obci zůstává hlídka z Vrbatova Kostelce a členové pátrací stanice v Chrudimi.

Po 19. hodině odjíždí část členů gestapa a téměř celá policie do Pardubic.<sup>367</sup> Uvážme-li, že jim cesta trvala něco přes hodinu, dorazili na Zámeček až okolo půl deváté. Krátce nato začínají popravu. Jejich zpoždění by vysvětlovalo, proč se s popravami začalo zcela mimořádně až kolem čtvrt na deset večer.

V Ležákách zůstali jen četníci, jeden německý policista a rada Erdnüß. Při procházení stavení si Kotáb všiml, že Burešův a Čechův dům úplně neshořely. Měl proto v úmyslu vyndat některé cennější věci a předat je Burešově otci. Německý policista kupodivu souhlasí, ale jakmile to zjistí Erdnüß, nařizuje vše spálit.

Podle některých indicií můžeme usuzovat, že akce v Ležákách byla perfektně propracovanou vraždou, která seděla i v nejmenších detailech. Byla vykonána podle výborně stanoveného časového harmonogramu, který byl v průběhu likvidace téměř stoprocentně dodržen. Srovnajme si známé údaje. Gestapo má ráno zajištěný ochranný oddíl Schutzpolizei, který je již instruován a na nadcházející úkol připraven. Lehne stanovuje odjezdy četníků z Náchoda i Chrudimi s přesností několika minut. Hospodářský rada Erdnüß, který řídil odvoz

---

<sup>365</sup> Oral history, svědek Josef Bureš, nar. 1922, audiozáznam z listopadu 2001.

<sup>366</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Františka Soudka z 3. září 1945, s. 560.

<sup>367</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď strážmistrů Josefa Jenšího, Karla Novotného, Karla Kotába a Karla Kadlece, s. 100.

a soupis svezeneho inventáře, se k závěru akce rozhovořil před starostou Košinou. Ptal se ho na důvody, proč byla obec vypálena. Košina netušil a Němec mu vylíčil své poznatky, tedy ukryvání parašutisty a odesílání zpráv mezi Londýnem, potažmo prezidentem Benešem a obcí. Jako nejdůležitější informaci ovšem považují jeho dodatek, při kterém překvapenému starostovi oznámil, že muži a ženy budou téhož večera v deset hodin zastřeleni.<sup>368</sup> Harmonogram byl dodržen přesně, neboť mezi půl desátou a půl jedenáctou hodinou večerní poprava skutečně proběhla. Vše nasvědčuje tomu, že akce byla naplánována dopodrobna. Jedna věc však přece nesedí. Je to začátek akce. Proč čekalo gestapo celé dopoledne na zahájení zásahu v Ležákách, když již ráno byli policisté na Zámečku v pohotovosti? Dali si tu práci, že sháněli obyvatele i po okolních obcích a některé nechali docela bez povšimnutí, viz Tomek a Pavliš. Je nábledni svést toto otálení na opožděné doručení rozkazu z pražského gestapa. Pokud by tomu tak bylo, pak by údaj gestapáka Schulze o časovém intervalu dvanácti hodin mezi podáním konečné podoby žádosti a povolením akce odpovídal tomu, že žádost byla podána večer předešlého dne, tedy někdy kolem desáté hodiny večerní 23. června 1942, protože policisté z Chrudimi byli voláni až v půl jedenácté dopoledne 24. června.

V devět hodin večer přijíždí do Vrbatova Kostelce vlakem učedník Pavliš. Před odjezdem z Pardubic se zastavil u Kouřilkových v Rosicích, kde se setkal s bratrancem Zdeňkem a oba se vypravili do Ležáků. Zdeněk chtěl navštívit svoji matku ve mlýně. Netušil, že byla touto dobou na cestě do Prahy, kam doprovázela všechny ležácké děti. Když vystupovali z vlaku, zastavil Pavliše jemu neznámý muž a podívoval se, že ještě vidí učedníka živého. Pavliše to překvapilo a teprve následně se dozvěděl, že Ležáky byly vypáleny. Zdeněk ze strachu přespal někde v kupě sena a učedník ještě v noci odjel na kole k rodičům do Pusté Rybné.<sup>369</sup>

O půlnoci byli vyšetřovaní strážníci vrbatokostelecké stanice přivedeni z jednotlivých kanceláří gestapa do jedné místnosti. Zde byli přítomni vyšetřující úředníci a důrazně upozornili muže zákona, že pokud něco zatajili, budou i s rodinami popraveni.<sup>370</sup> Dále pak, že budou hlídáni a musí plnit dané německé směrnice. To byl jistě také jeden z důvodů, proč byl o den později Tomek předveden četníky z Vrbatova Kostelce na gestapo.

### 7.7.2 Příjezd obyvatel do Pardubic

Cesta z Ležáků do Pardubic trvala přibližně šedesát minut. Kolem patnácté hodiny potkává autokar u železničního přejezdu Nováková, která po skončené práci jela do Pardubic na

<sup>368</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Františka Soudka z 3. září 1945, s. 560.

<sup>369</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše z 26. dubna 1947, s. 655.

<sup>370</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Jana Pavlíka z 15. dubna 1947, bez stránkování.

nákupy. Autokar musel kvůli staženým závorám zastavit a svědkyně tak měla čas si vozidla z druhé strany prohlédnout. Seděli tam muži i ženy s dětmi a všichni byli krajně rozrušeni. Kolona byla nápadná, neboť vedle velkých autokarů zde tvořily doprovod i osobní vozy gestapa a motocykly. Příjezd sledovala v oknech řada sousedů, též Jiroutová a Zvířecí za záclonou svého bytu. Její manžel se nacházel ještě v Zámečku a při příjezdu sledoval dění zpoza rohu hlavní budovy vzdáleného přibližně čtyřicet metrů. „Špicl“ poznamenává, že vozy zastavily přímo před vchodem do Zámečku a ležáčtí byli ihned odváděni do sklepa. Děti měly po celou dobu při sobě školní brašny, což Zvířecího překvapilo. Až k němu doléhal pláč dětí a nařikání jejich matek.

Marie Kouřilková byla jediným člověkem, který se všemi zatčenými obyvateli dostal do sklepení Zámečku, ale také mohla jediná s dětmi Zámeček opustit živá. Když byli občané z Ležáků nahnáni do malé místnosti sklepa, šlapali po tenké vrstvě písku, neboť neutěšeným oknem padal dovnitř. Muži museli stát metr od sebe čelem ke zdi<sup>371</sup>, ale pro děti a ženy zde byla improvizovaná lavička z jednoho holého prkna podepřeného cihlami, několik dalších prken pak bylo položeno vedle sebe přímo na zemi<sup>372</sup>. Pokud měly děti žízeň nebo chtěly na záchod, byly vždy doprovázeny ozbrojenou stráží. Mezi přítomnými jsou dva velice důležité členové ležácké odbojové buňky. To, že nebyli nikým vyslýcháni, svědčí o obrovské odvaze a vnitřní síle zbylých vyšetřovaných na pardubickém gestapu, kteří ani Bureše, ani Stantejského neoznačili za své spolupracovníky. Bratři Vaškové, Svoboda, Švanda, Štulík – nikdo z nich tyto dva muže neudal. Jen si uvědomme, jak katastrofální následky by úspěšný výslech Bureše měl pro vrbatokosteleckou a chrudimskou četnickou stanici. Nebo Stantejského výpověď o činnosti jeho rodičů a známých v Přelouči. Tito dva nyní stáli mezi svými sousedy, mezi dětmi. K čemu a ke komu se ubíraly jejich myšlenky?! Snad ještě prožívali určitou naději, že mohou přežít. Spíše však byli jedinými, kdo se na smrt již několik dní připravovali a možná se s ní dokázali i smířit. Snad se tak dá vysvětlit jejich odvaha a charakter, neboť přeběhnutím by si alespoň teoreticky mohli zachránit život. Neučinili tak. Hlavně ženy nesly uvěznění a nejistotu velmi těžko. Kouřilková popisuje, že na zdech nebo na zemi bylo nějaké černidlo a při pláči si otírali tváře. Byl pak celé začerněné. Ani křik, dupot okovaných bot a bouchání dveří z prvního patra na klidu nepřidal.<sup>373</sup>

---

<sup>371</sup> Tamtéž, Výpověď Marie Kouřilkové z 1. června 1945, s. 29.

<sup>372</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 26/47 Josef Zvířecí, kart. 86, Výpověď Anny Novákové z 18. února 1947, s. 26. Tak zachytila místnost Nováková druhý den dopoledne po popravě, neboť zde uklízela. Všimla si též otisků dětských nohou a jednoznačně je přisuzuje dětem z Ležáků.

<sup>373</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď Vincence Hrdého bez datace, s. 36.

V patnáct hodin je vedoucí krematoria František Dalecký volán na gestapo k Lehnovi, který se vrátil s kolonou vozů a autobusy z Ležáků. Dalecký dostal příkaz, aby byl na 17. hodinu připraven Charypar s pohřebním vozem. Lehne poznamenal, že zase bude „velká várka“, a že tudíž musí být připraveny všechny pece krematoria.<sup>374</sup> Lehne pak odjíždí na Zámeček a Dalecký se snaží marně Charypara sehnat. Daří se mu to příliš pozdě na to, aby mohl vůz připravit do 17 hodin. Lehne byl velmi rozrušený, když běhal po budově a nádvoří Zámečku a čekal na pohřební vůz. V půl šesté už je opět na gestapu a volá Daleckého do své kanceláře. Oba se potkali na schodech do prvního patra. Dalecký mu nebyl německy schopen vysvětlit, proč nestihl vozidlo připravit a Lehne ho ve zlosti srazí ze schodů.<sup>375</sup> Ostatní gestapáci na Daleckého křičí, aby „černý Anton“ okamžitě odjel na Zámeček. Lehne již na nic nečeká a odjíždí zpět na Zámeček. Po 18. hodině si zavolal matky s dětmi do kanceláře v prvním patře Zámečku. Děti dostaly na krk cedulky z kartonu, kde bylo uvedeno jejich jméno a datum narození.<sup>376</sup> Kouřílková byla posléze poslána do autokaru a postupně k ní přicházely ženy se svými dětmi. Velice těžké muselo být toto loučení. Lehne osobně instruoval německého policistu Baiera<sup>377</sup>, kam a za jakých podmínek děti odveze a tento též pomáhal dětem při nástupu do vozu. Z povzdálí sledují nástup a odjezd dětí Clages, tentokrát převlečený do stejnokroje SS, a velitel jednotky Schupo.<sup>378</sup> Čtrnáct dětí opouští krátce před 19. hodinou za doprovodu tří četníků, jednoho německého policisty a Kouřílkové bránu Zámečku. Cestou do Prahy se i přes zákaz udělený Lehnem zastavili v Bohdanči, kde, dle slov řidiče Anderse, německý policista dovolil, aby se děti nakrmily.<sup>379</sup> Pro rodiny těchto dětí začíná poslední cesta. Charypara už se podařilo sehnat. Jeden z gestapáků jej v devět hodin večer informuje: „*Připravte se, budete jezdit až do rána, ať máte dost benzínu.*“<sup>380</sup> Domluvili se na desátou hodinu, kdy měl Charypar čekat u brány Zámečku.<sup>381</sup>

V policejních záznamech se nachází zvláštní zápis. Jedná se o záznam telefonického rozhovoru, který byl uskutečněn někdy kolem 19. hodiny mezi Prahou a Berlínem, neboť v 19.30 neznámý zapisovatel uvádí, že byl přes SS-Sturmbannführera Wolfa dotazován ministrem propagandy Goebbelsem, proč byly při akci v Ležákách zastřeleny i ženy (! – poprava ještě neproběhla), zda-li to nesvědčí o vyostření situace. Wolf odkázal Goebbelse na

---

<sup>374</sup> NA, MV-L, sign. C 6178 Ležáky, Opis poznámek Františka Daleckého z 1. června 1945, bez stránkování

<sup>375</sup> Tamtéž.

<sup>376</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6, Výpověď řidiče autokaru Jana Anderse z 11. dubna 1947, s. 34.

<sup>377</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4805, s. 425.

<sup>378</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Jana Anderse z 11. dubna 1947, s. 647.

<sup>379</sup> Tamtéž, s. 35.

<sup>380</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 79. Popis popravy z 24. 6. 1942.

<sup>381</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď a opis deníku Jaroslava Charypara bez datace, s. 87.

možnost rozhovoru s K.H. Frankem, neboť ten měl odjet druhého dne, tj. 25. června do Berlína. K záležitosti se ještě vrátíme.

### 7.7.3 Poprava

Autokar s dětmi odejel a nyní přišla řada na dospělé osoby. Z okna ubikace sledoval postup před popravou Jan Woller, jediný po válce zadržený člen Schutzpolizei a účastník vypálení obce. Díky své přítomnosti v Ležákách si také průběh poprav zapamatoval. Sledoval, jak jsou lidé ze sklepa vyváděni po dvou na dvůr, kde si měli odložit kabáty. Zde jim byly přidělovány pásy na oči a připoutání želízky byli za doprovodu gestapa odváděni do lesíka – písničku.<sup>382</sup> I Woller měl druhý den volný přístup na popravě a šel si ho tudíž prohlédnout. První byly odvedeny nejmladší dívky, pak ostatní ženy a nakonec muži. V době mezi vyváděním obětí ze sklepení až po jejich nakládání do pohřebního vozu nemáme žádné bližší údaje o tom, co se přesně během hodinové poprav na střelnici dělo, kromě jediného ludwigsburgského protokolu: „*Die Erschiessungen in Pardubice begannen gegen 21 Uhr unter der Anwesenheit von Clages, Berger, Leimer<sup>383</sup>, Schamann, Mikisek, Bayer und Bonning. Das Erschiessungskommando führten die Hauptwachtmeister Bayer und Bonning. Oberwachtmeister Schamann hatte die Aufgabe, die Todeskandidaten an die Pfähle zu binden und bei Schreien evtl. den Mund zu verstopfen. Mikisek, der Fahrer der Gestapo assistierte bei allen Erschiessungen. Er hatte die Aufgabe, den Frauen mit einer schwarzen Augenbinde die Augen zu verbinden.*“<sup>384</sup> Dá se však očekávat, že četa měla „tradiční“ velikost deseti mužů na dvě oběti. Je těžké představit si na onom úzkém pruhu půdy před kůly četu větší patnácti mužů. Navíc se k počtu ran vyjádřil topič krematoria Šafařík: „*Pokud se týče ran, které jsem viděl na zavražděných osobách, zpravidla měl každý pět ran. A to v pravé a levé straně prsou, v břichu, v hlavě a pátá rána byla různě umístěna. Obyčejně gestapáci při prohlídce mrtvol hledali právě pátou ránu. Avšak někteří mrtví měli ještě daleko více střelných ran. Na některých jsem viděl četné bodné rány na různých místech těla, uražený obličej, vyražené zuby, rozbitý nos (...). Mnozí byli střeleni patrně do úst, neboť celá zadní část hlavy a mozkem byla odervána.*“<sup>385</sup> Zatímco Mikisek prohlédl ústa zavražděným osobám a odebral jim cenné

---

<sup>382</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 920/46 Jan Woller, kart. 76, Výpověď Jana Wollera z 25. srpna 1945, s. 6.

<sup>383</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-2, kart. 6, s. 275. Kriminální komisař SS-Obersturmführer Willy Leimer, člen 95 členné vyšetřující komise, byl doporučen K. H. Frankovi dne 24. června 1942 k povýšení do hodnosti SS-Hauptsturmführera za své přispění v boji proti českému podzemnímu hnutí a vyšetření atentátu na Heydricha. Povýšení se dočkal i člen gestapa Ernest Linsel, který byl téhož dne povýšen do hodnosti kriminálního sekretáře.

<sup>384</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4805, s. 425.

<sup>385</sup> NA, MV-L, sign. C 6178, Zvěrstva nacistů – odboj na Pardubicku, Výpověď Františka Šafaříka, Petra Plíhala a Bedřicha Moravce bez datace a stránkování.

předměty, odtahovali další přihlížející mrtvolky za plentu. Rozhrnuli lopatou a hrabičkami písek. Krátce nato přicházely další oběti. Je krátce po desáté hodině večerní, když Charypar přijíždí k bráně Zámečku. Zápis z toho večera patří mezi nejdelší v jeho deníku:

*Dne 24. června 1942 je dnem nejstrašnějším pro český národ, pro lidi, kteří byli svědky strašného díla německých katanů. Pro německou velkou říši největší hanbou a pro její představitele a representanty ostudou, jakou kdy svět a dějiny znají, snad jenom podle mého. Celý den jsem prožíval v takovém napětí a rozechvění, aniž bych byl co věděl, ale tušení a strach před něčím mně stále hnal z místa na místo. Pak to přišlo.*

*O 21. hodině dostavil se jeden z vrahů a nařídil „O 10 hod. buďte na obvyklém místě, ale připravte se budete jezdit do rána, ať máte dost benzínu. V určenou hodinu jsem stál ve ztemnělém lese v Zámečku, kde doznívaly poslední výstřely katů a pak nastalo hrobové ticho. S různými pocity sledoval jsem stíny, které se pohybovaly mezi stromy. Až tu se vedle mě objeví pochop a tou prokletou němčinou spustí „Komm, ist schon fertig, heute genug Arbeit – 33 Stück.“ Vypsát nemohu, co znamená 33 mrtvých těl při osvětlení kapesních lamp. Nejdříve začalo okrádání o vše, co ubožáci u sebe měli a pak odvážení. Ze 33 mrtvých 21 žen a 12 mužů. Těla naházená na jedné kupě tak, že zkrvavené obličejy, prosáklý oděv skrz na skrz krví, poházená pískem úmyslně, byl obraz strašný. Teď začali kati o půl jedenácté těla oddělovat a postupně jsem je odvážel. S hrůzou jsem konstatoval, že mezi zavražděnými jsou staré babičky, dědečkové, mrzáci i děti. Přál bych někomu, kdo je dost tvrdý povahou, jaký dojem by na něho udělala hromada 33 tak znetvořených mrtvých. Když konečně o třetí hodině ráno dne 25. června jsem jel naposled, sotva jsem se držel mého řídicího kola, dopravil tak poslední ubožáky na jejich poslední pouť, teprve teď jsem si mohl povšimnout, co vrazi s ubohými oběťmi udělali, stříleli do ubožáků kamkoliv, neboť byly i ruce přerážené, taktéž nohy, prostě sprostá hromadná vražda. Pacholci, kteří hlídali zaměstnance v krematoriu, ještě mezi těly žertovali. Studem a bolem odvrátil jsem hlavu a hleděl jsem být v ústraní sám, neboť by stačilo pobídnout hochy v krematoriu a zlosyni, kteří nás hlídali, mohli jsme sami upéci. Tomu jsem se musel za každou cenu vyhnout, neboť dva moji kamarádi mají po dvou dětech. Ujel jsem tedy po oné osudné noci domů a snažil jsem se všemožně do klidu, abych mohl druhý den i mým kamarádům vnést do duše trochu útěchy neb jsem viděl, že po prožité noci při takové těžké práci tuto potřebují, třeba sám jsem byl jenom stínem. Podařilo se mně s pomocí mně milé bytosti vyrovnat se do hlubšího klidu a tak překonat vše. V očekávání dalších událostí a s Boží pomocí jsem mohl tyto řádky napsat. Podaří-li se, když tu nebudu, aby přišly do povolaných rukou, prosím, co je Němec a německé se vším pryč.*



*Budu pokračovat budu-li moct.*“<sup>386</sup>

U odvozu těl doprovází pohřební vůz Schmecktahl s Banachem, který má příkaz při spalování přihlížet.<sup>387</sup> Transport mrtvol pokračoval do tří hodin ráno a ještě v poledne 25. června dával Šafařík poslední tělo do pece.

Časově nezařaditelná zůstává poznámka ve výpovědi tří zaměstnanců krematoria o chování gestapáka Ganskeho a správce Daleckého: „*Přítomný gestapák holí nadzvedával šaty nahých žen a necudně prohlížel jejich těla. Prohlídka tato trvala téměř čtvrt hodiny. V mé přítomnosti a v přítomnosti Moravce a Plíhala se tohoto ohavného chování zúčastnil také správce Dalecký, který si vzal také hůl do ruky a společně s tím Polákem zvedal zavražděným ženám sukně, obnažoval jim prsa, vrážel holí do ran a i do přirození žen. Od této chvíle jsem jej nepovažoval za člověka.*“<sup>388</sup>

Podle slov gestapáka Schultzeho si mrtvoly žen prohlížel i gestapák Mikisek. Schulze ve svých protokolech také tvrdil, že Mikisek popel po popravených odvážel v kufru do Labe. Mikisek toto své údajné počínání popíral. Detail, dalo by se říci. Ale ve výpovědi z roku 1965 udává, že popel zahrabával v lese. O své účasti v Ležákách, popravách, okrádání mrtvých a vytahávání zubů si nepamatuje vůbec nic.<sup>389</sup>

#### 7.7.4 Odjezd dětí a jejich likvidace

Autobus s policisty, Kouřilkovou a dvanácti dětmi dorazil do Prahy kolem půlnoci. Vůz zastavil před útulkem pražské služebny Rasse- und Siedlungsstelle v Dykově ulici. Kouřilková pomohla sestře německého červeného kříže děti omýt a uložit. Krátce nato odjel autobus zpět do Pardubic.<sup>390</sup>

4. července 1942 je z Prahy dálnopisem oznámen příjezd dětí do Lodže na úterý 7. července o půl desáté večer. Pod adresou „Umwandererzentralstelle Posen, Dienststelle

---

<sup>386</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, Výpověď a opis deníku Jaroslava Charypara bez datace, s. 88.

<sup>387</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 937/46 Gerhard Schmecktal, Výpověď Gerharda Schmecktahla z 28. července 1946, s. 20.

<sup>388</sup> NA, MV-L, sign. C 6178 Zvěrstva nacistů – odboj na Pardubicku, Výpověď Františka Šafaříka, Petra Plíhala a Bedřicha Moravce bez datace a stránkování. Srovnej: AMV, MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82, s. 115. Při konfrontaci Huberta Hanouskeho s Františkem Šafaříkem prvně jmenovaný jasně označuje Ganskeho.

<sup>389</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4810, Výpověď Gustava Mikiska, z 19. srpna 1965, s. 1482-1486.

<sup>390</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-19-17, kart. 6 Výpověď Marie Kouřilkové z 1. června 1945, s. 28.

Litzmannstadt“, Gneisenaustraße 41 se skrývala bývalá továrna přetvořená pro potřeby průchozího tábora v jehož čele stál Edmund Weick.<sup>391</sup> Vjezdem do dvora s vysokými černými vraty přijely o několik málo dní před tím děti z Lidic. Přesídlovací úřadovna má přijmout transport šesti dětí, které jsou „eindeutschungsfähige“ a dvanácti, které jsou „nicht eindeutschungsfähige“.<sup>392</sup>

6. července Praha posílá ještě doplňující dálnopis vedoucímu lodžské vystěhovalécké centrály SS-Obersturmbannführerovi Hermannu Krumeyovi. Opětovně uvádí počet dvanácti dětí z akcí Lidice a Ležáky určených k likvidaci, ale hlavně dává upozornění, že na jejich předání do Lodže má zájem osobně K. H. Frank.<sup>393</sup>

Lodž nemá jasně dané instrukce, žádá proto IV. úřad, referát B 4 v Berlíně o další rozkazy. Dálnopis 9. července je určen přímo do rukou Adolfa Eichmanna.<sup>394</sup> Dlouhých pět dní uběhne, než dostane Krumej další rozkaz. Podle něho mají být děti okamžitě předány gestapu v Lodži, které již obdrželo další instrukce.<sup>395</sup> 25. července jsou děti předány z rukou ošetřovatelek v táboře na Gneisenaustraße gestapu. Zde končí poslední stopa.

Vzeme-li analogicky osud ležáckých dětí (včetně Dagmar Veselé z Lidic) a skupiny lidických dětí, pak po příjezdu do Lodže byly lidické děti v Krumejově úřadovně znovu prohlédnuty lékaři a devět z osmdesáti osmi bylo určeno za hodné poněmčení. Z ležáckých byly vybrány dcery Josefa a Marie Šťulíkových.<sup>396</sup> Bohužel musíme konstatovat, že všechny ostatní děti musely zahynout bezprostředně po 25. červenci, neboť to je datum předání z tábora lodžskému gestapu.

Nejpravděpodobnějším místem jejich úmrtí se zdá být likvidační tábor Chelmno. Mezi výslechovými protokoly frankfurtského státního návladního jsem objevil ten Wilhelma Orłowského z 9. prosince 1960. Orłowski přišel jako dvaadvacetiletý policista se sedmi kamarády z táborské jednotky Schupa do Kulmhofu, alias Chelмна: *„Ich weiss aber noch, dass wir entweder in Litzmannstadt oder bei unserer Ankunft in Kulmhof dahingehend belehrt wurden, dass es sich bei der Angelegenheit in Kulmhof um eine „Geheime Reichssache“ handeln würde, worüber wir mit Niemandem – auch nicht untereinander – sprechen dürften. Im Zuwiderhandlungsfalle wurde uns harte Bestrafung angedroht. Von der Todesstrafe war*

---

<sup>391</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 309-6-2, kart. 6, Úřední záznam z 23. května 1946, s. 583.

<sup>392</sup> Tamtéž, s. 305.

<sup>393</sup> Tamtéž, s. 309.

<sup>394</sup> Tamtéž, s. 314.

<sup>395</sup> Tamtéž, s. 316.

<sup>396</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4821, s. 4451-60. Protokol z 50. dne soudního přelíčení v procesu proti Adolfu Eichmannovi v Jeruzalémě dne 24. května 1961. Důrazně řešeno odeslání ležácké skupiny dětí do Lodže. Kromě známých dokumentů v AMV v Praze nebyly žádné nové při procesu citovány. Je tedy nanejvýš pravděpodobné, že ani žádné konkrétnější dokumenty nám přesné datum a místo úmrtí dětí neurčí.

*nicht direkt die Rede, aber unter Berücksichtigung der damaligen Verhältnisse mussten wir eventuell mit der Todesstrafe rechnen. Wer die Belehrung seinerzeit durchführte, ist mir nicht mehr in Erinnerung.*

*(...) Im K. befand sich ein teils verfallenes älteres Gebäude, welches als „Schloss“ bezeichnet wurde. Dorthin wurden fast täglich Juden mittels LKW's verbracht. Dortselbst wurde an diese eine Ansprache gehalten. Dann hatten sich die Juden im Schloss völlig zu entkleiden und mussten anschliessend einen sogenannten „Gaswagen“ besteigen. Bei diesem Gaswagen – es waren zwei vorhanden- handelte es sich um LKW mit einem grossen geschlossenen Kastenaufbau. In diesen Gaswagen wurden die Juden vernichtet. Wie dies technisch durchgeführt wurde, weiss ich nicht. Die Gaswagen fuhren vom Schloss bis zu dem schätzungsweise 5-8 Kilometer entfernten sogenannten „Waldlager“, wo sie die erste Zeit in Massengräbern bestattet wurden. Später wurden die Leichen der auf diese Art und Weise ums Leben gekommenen Juden im Waldlager verbrannt. (...) Meine eigenen Wahrnehmungen beschränken sich darauf, dass ich selbst gesehen habe, wie Judentransporte beim sogenannten Schloss ankamen. Darüber hinaus habe ich dann die Fahrten der sogenannten Gaswagen vom Schloss zum Waldlager beobachtet. Zu der Zeit, als die Leichen der Juden im Waldlager verbrannt wurden, sah man dort starke Rauchentwicklung. (...) Wieviele Juden in Kulmhof vernichtet wurden, vermag ich auch schätzungsweise nicht anzugeben, da ich, wie schon erwähnt, nur ab und zu einen Judentransport ankommen sah. Auf Grund meines Nachtdienstes habe ich mich tagsüber in meiner Unterkunft aufgehalten.*

*Die ganzen Vorgänge in Kulmhof haben mich schon damals seelisch stark belastet. Zutiefst erschüttert war ich beim Anblick eines in Kulmhof ankommenden Transportes von 30-40 Kindern.<sup>397</sup> Zavražděné děti nebyly v Chelmnu žádnou výjimkou. Zemřely v jednom z vozů i děti z Ležáků?*

### **7.7.5 Veřejné mínění**

Ležáky srovnané se zemí měly být zřejmou výstrahou všem nepoddajným občanům Protektorátu, ať české nebo německé národnosti. Samozřejmě měla akce důrazně informovat československý zahraniční odboj o úspěšném pátrání a likvidaci jednoho z opěrných úkrytů parašutistů. Zatímco Lidice vyvolaly v převážné části české veřejnosti šok, stejně tak tomu bylo i ve skupinách okolo Bartoše a Potůčka. Avšak na rozdíl od zbytku veřejnosti byli někteří členové Bartošem informováni, že v Lidicích neoperuje žádná část jemu podřízené sítě. Následující myšlenka bude poněkud kacírská. Dle vcelku spokojené reakce Bartoše na

---

<sup>397</sup> ZStL, Strecker, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4821, Výpověď Wilhelma Orlowskeho z 9. prosince 1960, s. 4084-4086.

zprávy o zničení Lidic se dá usuzovat, že se mu tato nacistická akce stala důkazem neúspěšného pátrání bezpečnostních složek a v nadneseném významu mu přišla i vhod. I anglické ústředí vědělo o německé bezradnosti. I když mohl osud Lidic potkat kteroukoliv obec, Bartoš interpretoval tento čin jako neschopnost nacistického velení. Potvrdila mu též pevnost a nepropustnost vlastní sítě.

25. a 26. června 1942, kdy byla zveřejněna zpráva o zničení další obce, byla situace naprosto jiná. Nacistické velení jasně informovalo obyvatelstvo i zahraniční odboj o úspěšnosti vyšetřování. Zatčena byla nosná část Bartošovy odbojové sítě, její velitel byl mrtev, stejně jako všichni zbývající parašutisté s výjimkou Potůčka.

Bezpečnostní policie bedlivě monitorovala reakci civilistů na provedená opatření.

Nejdůležitější dokument odrážející účinky na společenské vědomí byl sepsán rozvědkou 26. června a zaslán Frankovi a Wolfovi. Vzhledem k účelu vyhotovení, tedy co nejpřesnějšímu přehledu o náladě obyvatelstva v Protektorátě, můžeme dokument považovat za velmi věrohodný.

Prvních několik řádků zachycuje náladu sudetoněmeckého obyvatelstva, které údajně přijalo zprávu o zničení obce s uspokojením. Zvláštní pozornost byla věnována informaci, že byly zastřeleny i ženy, což bylo v této části obyvatel přijato pozitivně, neboť byly etnicky české ženy označeny za mnohem šovinističtější než muži. Většina německého obyvatelstva tak měla očekávat další podobná opatření, jelikož se údajně až na malou část dělnictva většina českého obyvatelstva ještě politicky nepřeorientovala na vůdčí pozici Říše. Poslední poznámku tvoří vyjádření „zdroje“ z Kladna, který by přivítal vymazání jména obce ze všech registrů i map, a vyjádření plzeňských Němců, kteří s opatřením plně souhlasí, ale litují, že napřed musel padnout největší reprezentant Protektorátu, než byla podobná opatření vůči českému obyvatelstvu přijata.

Etničtí Češi přijali zprávu s velkým rozrušením, až šokem. Svodka poukazuje na skutečnost, že vrcholem výjimečného stavu bylo obyvatelstvem vnímáno vypálení Lidic. Ty byly v tisku a rozhlase skutečně vyličený jako jedno z ohnisek odboje. Jako rána z čistého nebe přišla druhá, stejně děsivá zpráva o čtrnáct dní později. V době, kdy již bylo očekáváno uklidnění situace. Takový postup byl kupříkladu v Olomouci vnímán jako předvoj plánovaného vyhlazení českého národa. V Praze se objevila prohlášení, že kolonizační metody Angličanů je možno oproti brutalitě Němců označit za velice humánní. Královéhradecké zdroje hlásily, že taktika římského císaře Nera je naprosto srovnatelná se současným děním v Protektorátě. Zpráva o zastřelení všech dospělých z Ležáků působila i opačným dojmem, než bylo nacisty zamýšleno a očekáváno. České kruhy si z informace vybraly její pozadí a sice, že poukazuje

na fakt, že odpor a odboj je stále zakořeněn velmi hluboko. Proto musely být přijaty ještě ostřejší opatření než v případě Lidic. Nacistům nakloněné české kruhy vyjadřovaly názor, že by mělo být ze strany nacistického vedení učiněno prohlášení. To by mohlo dopomoci k uklidnění a stabilizaci situace v Protektorátě. Jako nejlepší mluvčí za velení byl doporučen Dr. Goebbels.

Jeho osoba se v informačním embargu velmi intenzivně realizovala. V poznámce 21. června 1942 se zmiňuje o cílové skupině obyvatel Protektorátu, která má být především ovlivněna.<sup>398</sup> Jak napsal, nešlo o nejširší vrstvy obyvatel, ale především o kruhy inteligence, které měly následně ovlivnit i mínění širších vrstev. 25. června si poznamenává informaci o vypálení další, pro něho bezejmenné obce, a považuje tento čin za „ozdravný“.<sup>399</sup> 26. června se po rozhovoru s K. H. Frankem zmiňuje o cíleném uměnění informativního významu zničené osady, neboť by podrobnější zprávy mohly vést k heroizaci zúčastněných a zavražděných osob.<sup>400</sup> Dosud vydaná komuniké, která nebyla jím schválena ke zveřejnění, považuje za velmi nešťastná a s Frankem se domlouvají na budoucí užší spolupráci. Proto také nedošlo ke zveřejnění informace v Protektorátě o druhé vypálené obci hned 25. června, ale až 26. června, a to pouze v protektorátním tisku. Goebbels považuje zastřelení žen a dětí s ohledem na vnitropolitický vývoj za správný počín, rozhodně však odmítá sdělit veřejnosti podrobnosti. Proto se také vyhnul oznámení zprávy rozhlasem. To mu ovšem příliš nepomohlo, neboť Potůček odeslal informaci o zničení Ležáků do Londýna již v noci z 25. na 26. června a ten ji následně uvedl ve svém vysílání do Protektorátu.

## 7.8 Dohra

O tom, co se dělo se zatčenými, kteří měli přímé napojení na vysílačku Libuši a věděli o jejím uložení v Ležákách, v době mezi jejich zatčením a samotnou popravou, se zachovala jen velmi sporá svědectví. Od samotného začátku věznění bylo hlavní snahou nacistů tvrdými výhrůzkami likvidace, fyzickým i psychickým mučením, sliby svobody a hmotného zajištění nebo zachránění života své rodiny či svého vlastního, zlomit mlčení vyslýchaných. Potřebovali rozkrýt co možná největší část hlavní větve odbojové organizace, která jim byla skutečně nebezpečnou. Vysílačka Libuše podávala až příliš hodnotné zprávy do Anglie. Vzpomeňme na sice nezdařený, ale přesto uskutečněný útok na strategické Škodovy závody v Plzni. Je třeba vzít v úvahu, že nacisté v této době nevěděli, jestli se jim vůbec podaří radiostanici zadržet. Proto bylo třeba ji izolovat skrze rozbití celé sítě. Na celách vyšetřovny

---

<sup>398</sup> Elke FRÖHLICH (Hg.), Die Tagebücher von Joseph Goebbels, Teil II Diktate 1941-1945, Band 5 Juli-September, München 1995, s. 566.

<sup>399</sup> Tamtéž, s. 616.

<sup>400</sup> Tamtéž, s. 622.

v Pardubicích se vedle sebe sešla řada lidí, kteří se dříve nikdy nesešli, někteří se znali od vidění, jiní byli již řadu let blízkými přáteli. Přibližme si atmosféru a myšlenkové pochody jednotlivců, kteří neměli tušení, jak dlouho ještě budou naživu, zda ještě žijí jejich blízcí a hlavně, jak dlouho ještě vydrží mlčet, aby svojí vinou ještě nerozšířili řady spoluvězňů. Jak se vyvíjelo chování pardubických odbojářů, částečně ležáckých občanů nebo samotných gestapáků nám zatím může prozradit pouze jediný pramen. Karel Andrle, jeden z vězňů pardubické „Bastily“, jak ji sám nazval, psal v prosinci 1945 až lednu 1946 novinové články na pokračování.<sup>401</sup> Je v nich zachycen celý vězeňský život během nejkrutějšího vraždění období Heydrichiády. Autor těchto článků do podrobnosti zachytil nejen nemilosrdné týrání vězňů a cynické jednání gestapáků, ale i vytvoření přátelství a solidarity mezi zadrženými, dokonce i nonverbální kontakt s vnějším okolím. Je až s podivem s jakou úctyhodnou nestranností dokázal své zážitky vylíčit.

Zdánlivá nespojitost s Ležáckými je pouze povrchním pohledem. Vždyť ti, kteří byli do parašutistické akce zasvěceni, strávili v přidušené atmosféře pardubické mučírny alespoň jeden týden, než byli na Zámečku usmrceni.

### 7.8.1 Situace zatčených odbojářů mezi 25. červnem až 1. červencem

Vypjaté psychické stavy, hrdost, odvahu, ale i bezmoc vyslýchaných zachytil Andrle v následujících událostech. Tato první ukazuje vzdor, který vězni v dosti časté míře vyzývavě předváděli: „(...) Žijeme teď v napětí, hovoříme opatrně a dáváme dobrý pozor, aby nás za dveřmi neposlouchal SSman. Činili tak pravidelně. V cele je dusno, je tam smrt, to cítíme všichni. Dodáváme Čerenskému (spoluvězeň – pozn. autora) odvahu, jak můžeme, i když on je zcela klidný. Jen chvílemi přestane pytlík<sup>402</sup> šustět v jeho rukách a Čerenský se dívá kamsi do prázdna a my činíme, jako bychom nepozorovali... Při prohlídce našli u něho ostré patrony do browningu, který marně hledali. Nad to syn důstojník uprchl do Anglie. Je sociální demokrat, to mu neulehčilo. Šel po atentátu po pardubském náměstí s přítelem Jaroslavem Rumlem, šedesátníkem. Však je zde také, ale na jiné cele. Nedaleko nich jde švagr Čerenského a Čerenský je přesvědčen, že on je udal, jako by schvalovali atentát. Říká to při výslechu gestapákům do očí, ti mlčí rozpačitě. Není žádných jiných důkazů. Přítel Ruml popřel rozhodně, že by Čerenský se tak o atentátu vyjádřil. Gestapák srazil ranou do hlavy Rumla na

---

<sup>401</sup> Karel Andrle, *Pro schvalování atentátu*, Budujeme. Týdeník československé sociální demokracie pro východní Čechy, ročník I., č. 22, s. 3. Autor byl evangelickým farářem, který byl deportován 21. srpna 1942 do Drážďan. Shodou okolností ve stejném vagoně jako Rudolfa Laušmanová, matka budoucího ministra Bohumila Laušmana.

<sup>402</sup> Vězni byli přibližně 8 hodin denně přímo na celách zaměstnáni lepením papírových pytlíků.

zem, ale ten vyskočil, rozhalil kabát a košili a volá jim do očí: Zastřelte mne, nebojím se vás. (...) Nedoslýchá. To od strašné rány gestapákova boxera na ucho.

„(...) V cele se silně šerí, venku zahučely motory aut. Zlé znamení. Zámeček! Ticho, které SS-manská bota roztrhne. Blíží se k naší cele 28. Kruh kolem stolečku se rozběhl, otvírají se dveře a Karl Keck volá přidušeným hlasem Čeřenského. Srdce se nám zastavovalo, věděli jsme, co to znamená – byl čtvrtek večer. Dávno již zapadly dveře za Čeřenským, auta odjela a za chvíli jsme je spařili od mříží v oknech v okliku k Zámečku. (...) Byli zastřeleni bez soudu a bez důkazů. V cele pak bylo ticho jako v domě, v němž zemřel hospodář...“

„Ráno v pátek jsme nastoupili na procházku na dvůr. Přibylo nás mnoho. Byl tam již i mladý Čeřenský. Sotva asi věděl, že večer mu zastřelili v Zámečku otce. Vrchní SSman Körber vyvolal ze řady syna Čeřenského a udeřil jej do tváře. Zaťali jsme zuby i pěstě. Cítili jsme sami tu ránu, jako by ji dostal celý národ.“<sup>403</sup> Další svědectví představuje skutečně brutální jednání gestapáků při výsleších: „Slyšali jsme výkřiky a úpění mučených a vzrušující scény na chodbách věznice. Hans Körber, sadistický zvrhlík, kat a opilec, před nímž se třásl i SSmani, byl ve svém živlu. Naslouchali jsme s utajeným dechem ubíjení Židů na chodbě a ověřili jsme si to později (...). Potvrdili nám kamarádi z jiných cel, jak Körber vyvekl jednoho ze zatčených Židů a po několika hodinách vhodili jeho polomrtvé tělo zpět do cely pod stůl, kde musel spát na holé podlaze bez přikrývky. Krvácel z mnoha ran. Kamarádi se ho ujali a dali mu svou pokrývku, ale jen tak tak že ušli trýznění rozběsněného Körbera, když to zjistil. Vyvekl nebohého člena „nízké rasy“, který se již na celu nevrátil.“<sup>404</sup>

Nejistota a strach z mučení a případného vyzrazení dalších odbojářů vedl řadu vězňů ke krajnímu, konečnému řešení: „Koncem června 1942 jsme prožili jednu ze strašidelných nocí. Vozili stále v autech nové vězně a až k půlnoci se provoz trochu ztišil. Ale v prvním dřímání nás probudilo zvláštní šelestění, které chvílemi zesilovalo a měnilo se v divoký třeskot řetězů, kdesi zdola od sklepů po topných rourách ústředního topení (...). Tu noc jsme spali bídňě. Co chvíli nás probouzel divný, ba příšerný třeskot řetězů, který jsme zaslechli i druhý den v dopoledních hodinách (...).<sup>405</sup> Druhá noc byla opět ve znamení onoho řinkotu řetězů, při němž nám bylo nevolno. Někoho mučí, někdo trpí a nám se jen svíraly pěstě a myšlenky neklidně těkaly ve snaze rozluštit jakési krvavé tajemství. (...) (Třetí den ráno – pozn. autora) Sám Körber uváděl s úsměvem do naší cely vysokého krásného muže, čtyřicátníka, který si držel v ruce šálky s obědem. Na první pohled jsme spatřili na jeho krku červenou krvavou

---

<sup>403</sup> Karel Andrlé, *Pro schvalování atentátu*, ročník I., č. 22, s. 3.

<sup>404</sup> Tamtéž.

<sup>405</sup> Tamtéž.

obroučku, snad od provazu, snad od řetězu. Dveře již chvíli zapadly a my stáli v rozpacích kolem Alvína Palouše<sup>406</sup>, majitele elektrotechnické továrny v Pardubicích (...). Uvázali ho nahého ve sklepě na topné těleso, o něž bil řetězy, jejichž zvuk v noci, když všecko spalo a robotárna byla jako zadušená, pronikal až k nám na celu (...). Když viděl, že je vše prozrazeno, snažil se zachrániti, co bylo ještě možné. A v takové chvílce se mu podařilo vytrhnouti ze svých střevíců, které mu na nohách nechali, šňůrky a zaklesnout z nich smyčku kolem krku, aby, jak se nám přiznal, nemusel před katy a aby nemohl nic prozradit, kdyby ho mučili ještě víc. A v této smrtelné poloze ztratil vědomí a bil sebou v posici, kdy ani nestál, ani neklečel, i s řetězy o radiátor, který nám donášel po rourách strašidelné zvuky do našeho spánku(...). Gestapu ovšem velmi na něm záleželo a proto nám uložili, že ručíme za jeho život na cele. Ale Palouš se jen usmíval.<sup>407</sup>

Další metodou citového nátlaku na vyslýchané byla konfrontace s rodinnými příslušníky: „(...) Se svou paní se již Alvin Palouš nesešel. Jen jednou ho vyslychali a jeho paní přikázali, aby se postavila za něho a mluvila. Sám se otočit nesměl. Sešli se až na Zámečku 2. července...“<sup>408</sup>

Abych zachoval vypovídací hodnotu tohoto svědectví, musím upozornit i na autorovy kladné zážitky, ať již s rodicím se přátelstvím mezi zadržovanými, povzbudivými zprávami z vnějšího světa nebo chováním některých dozorců. První seznámení Alvína Palouše s nucenými obyvateli cely 28 proběhlo takto: „(...) pozdravil: Nazdar, kamarádi! Po chvíli usedl ke stolu a položil před naše hladové oči káranskou dojačku s vodovou polévkou a šálek s knedlíkem, svůj oběd, o který jsme se poctivě rozdělili. Pardubická cela byla komuna, kde se bratrsky dělilo všecko, i mandarinka či kousek jablíčka nebo salámu, který jen zřídka pronikl k nám černou cestou. (...) Bylo toho na cele na dělení málo, ale bylo to s vůní něčeho, co někteří tam venku nikdy nepoznali a v čem svítila i zář nádherného nasycení na poušti několika bochánky chleba. Nikdy jste nejedli tak sladký chléb, jako my, rozdělený na koustičky a urvaný od úst kamaráda, který byl bledý hladem, ale nemohl pozřít ani soustečka, aby se nerozdělil s bratrem člověkem právě tak hladovým, jak byl on sám (...).“<sup>409</sup>

„Před tím jsme vzrušeně pozorovali dvě dámy, které přijížděli den co den přesně v 7 večer za robotárnu přes louku na kraj pole směrem k Studánce na kole. V okamžiku byly dole a pak se střídaly ve vysílání zpráv o válečné situaci gestikulací tak sugestivní, že jsme na

---

<sup>406</sup> Alvin Palouš, popraven 2. července 1942. Zajišťoval elektrotechnické součástky pro vysílačku Libuši. Osobně se znal s parašutistou Valčíkem a několikrát nechal v dílně další parašutisty přespat.

<sup>407</sup> Karel Andrlé, *Pro schvalování atentátu*, ročník II., č. 26, s. 3.

<sup>408</sup> Tamtéž, ročník II., č. 27, s. 3.

<sup>409</sup> Tamtéž.



oknech stáli bez dechu. Používaly sportovních značek a my dobře rozuměli, že na východě dostávají Němci bití, že na západě je strašné bombardování, že na jihu je situace pro Italy bídná. Po několika minutách sedly rychle na kola a zmizely pokaždé jiným směrem; starší dáma a mladá dívka nebo paní.<sup>410</sup> Byl na ně nádherný pohled, když nakonec stály vedle sebe po skončené produkci se vztyčenými pravicemi. Sálala z nich síla vítězství a klidu a pevnosti. Některým jejich pohybům jsme se učili nazpaměť, reprodukovali jsme je těm, kteří nemohli sedět na oknech, neboť museli hlídati u dveří cely, aby zaslechli SSmana, kdyby se potichu, jak činívali, šoural v bačkorách na výzvědy (...). I v přísné izolaci jsme mohli tímto způsobem přijímat poslední zprávy z Londýna a Moskvy a nikdo neuvěří, jaká to byla pro nás vzpruha (...).<sup>411</sup>

„Nevěřím, že by u nás bylo půl milionu loajálních Němců, ač jsem se tu a tam sešel také s rozumnějším wachmeisterem a zvláště v Drážďanech a Litoměřicích s Němci jako politickými vězni, kteří proklínali nacismus a Hitlera tak nebojácně před wachmeistry, že jsme žasli. Ale Ruda Keck, to jsme věděli všichni, byl podivnou výjimkou v oblasti nejhroznější bestiality pardubického gestapa a v pracovně. Nikdy jsem ho neslyšel křiknout a teprve ne nikoho udeřit. Mluvil vždy klidně a choval se lidsky. Před Körberem měl větší strach než my. Jeho bratr Karl Keck nás dokonce přišel jednou na celu prosit, abychom se chovali „štrám“, když měl Rudy službu, že on má měkkou povahu a nedovede ublížit a je stále v nebezpečí, že ho Körber vyštve do fronty. Nenáviděl prý ho, že neuměl být na vězně surový (...).“<sup>412</sup> Rudolf Köck není jediný z dozorců a zaměstnanců gestapa, který je nám představován jako člověk, jenž neztratil svoji lidskou tvář. V podstatě stejně je zachycena i charakteristika dalšího dozorce Jana Massingera, kterého vyšetřovatel v roce 1945 ohodnotil jako kladnou, nápomocnou postavu.<sup>413</sup>

Nyní však přichází, z pohledu ležáckých obětí, nejdůležitější část tohoto svědectví. Právě Andrlé nám prozradil, jak probíhaly poslední hodiny odsouzených před popravou: „Velmi rád hovořival Palouš s učitelem Richtrem a pak s dědečkem Pelikánovým ze Včelákova, který měl v Ležácích ve Švandově mlýně vdanou mladičkou dceru Štůlíkovou, a který se vlastně z Ležáckých po válce jediný vrátil domů z koncentráku letos v květnu. Byl skoro hluchý, ale byl to milý člověk a inteligentní. Často na něho vzpomínám, jak jsme mu zamlčovali osud Ležáků, o němž nic nevěděl. Jeho manželka i dcera a zeť a jeho otec byli

---

<sup>410</sup> Tamtéž, ročník I., č. 23, s. 3

<sup>411</sup> Tamtéž, ročník II., č. 26, s. 3.

<sup>412</sup> Tamtéž, ročník I., č. 23, s. 3.

<sup>413</sup> NA, MV-L, sign. C6178 Lidice a Ležáky – pátrací oběžníky, kart. 26, bez stránkování. Závěrečná zpráva ze dne 4. ?. 1946.

s námi na jedné chodbě. Že vnoučátka jim Němci odvěkli a že z Ležáků jsou zříceniny, nevěděl (...).<sup>414</sup>

1. července odpoledne zkouší Körber poslední možnost, jak zlomit hradbu mlčení všech zainteresovaných osob, které měly co dočinění s vysílačkou: „(...) vyvolali Palouše z cely. Vrátil se za několik minut s rozzářenýma očima. Co ti chtěli? Ptáme se ho. Ale sezvali si nás velikou kupu mužů a žen, i svoji paní jsem zahlédl a položili nám několik možností na záchranu života. Prý nás nepostrlí, prozradíme-li, kde jsou tajná skladiště zbraní a tržaskavin. Trnul jsme vypravuje Palouš rychle, ale jedna z žen, která stála vzadu, vykřikla: Neopovažujte se slovo říci! Nastal shon a křik a nakonec nás poslali do cel. Zítřka je čtvrtek kamarádi, kulometry budou mít práci.

Körber opět lhal. Statečná žena, která ostatní zrazovala od jakéhokoliv prozrazování dalších údajů, naprosto přesně odhadla situaci. O osudu všech bylo již několik hodin rozhodnuto. O den dříve, tj. 30 června, si totiž Jaroslav Charypar učinil do svého deníku tuto poznámku: „(...) Skelnýma očima díváme se jeden na druhého (pracovníci krematoria – pozn. autora) s němou otázkou, co přinese zítřek, neboť jeden ze smečky pochopů nadhodil, že dostaneme „velkou dávku.“<sup>415</sup>

### 7.8.2 Potůčkovy poslední dny

Potůčkovi se daří před gestapem unikat. 28. června je na něj hradeckým gestapem uspořádán hon, při kterém je prohledána oblast kolem Červeného Kostelce. Prohlídky byly uskutečněny ochrannou policií, gestapem a českým četnictvem. Důkladně byly prohledány lesy v okolí Kostelce až ke státní hranici a vynechány nebyly ani vojenské kryty na obou stranách demarkační linie. To rozhodně nebylo od věci, neboť Potůček měl již v době působení v Ležákách úkryt v bývalém vojenském objektu vyhlédnutý.<sup>416</sup> Mezi četníky kolovaly z dnešního pohledu očividné nesmysly, jako že parašutisté jsou opatřeni v pase pistolemi, které samočinně vystřelí, když zvednou ruce na znamení, že se vzdávají. Gestapo rozhodně situaci nepodceňovalo a hnalo při pátrání protektorátní četníky vždy před sebou.

V úterý 30. června v odpoledních hodinách telefonoval člen hradeckého gestapa z Červeného Kostelce do Náchoda, aby do Kostelce co nejdříve přijeli autokary všichni akceschopní muži uniformovaní i civilní strážníci v plné zbroji.

<sup>414</sup> Karel Andrlé, *Pro schvalování atentátu*, ročník II., č. 27, s. 3.

<sup>415</sup> L. Šíma, *Ležáky*, s. 81.

<sup>416</sup> NA, Sítě gestapa, sign. C 6178, inv. č. 534-17-23 Krupková Hana, Výpověď Marie Vaškové z 6. srpna 1945, bez stránkování.

Poté, co byl zatčen učitel Ladislav Satran z Bohdašína, učinil na gestapu doznání a za úkryt Potůčka označil hospodářství svého švagra Antonína Burdycha v kostelecké osadě Končiny. Přiložil i plán domu, neboť úkryt byl velmi dobře maskován. Burdych starší si jej zřídil již za první světové války, protože v něm uchovával potraviny.

Gestapo ani nečekalo na posily a vyrazilo s několika četníky do Končin. Obstoupili dům a s velkým lomozem vpadli dovnitř. Ve světnici seděl Burdych starší a okamžitě byl jedním výstřelem zasažen. Gestapáci sice o tajné skrýši věděli, ale nemohli nalézt vchod. Oklepávali tudíž stěny, až jednu se podařilo probořit. Jeden z úředníků pak naprosto nerozvážně vstrčil do otvoru hlavu. Jak se později ukázalo, stál Potůček přímo nad ním ve výšce jednoho a půl metru na žebříku, ale nevystřelil. Vyčkával až jak se situace vyvine. Gestapo pak přišlo na to, že vchod do místnůstky musí vést z půdy. Vyhnali proto Burdycha mladšího na půdu, aby odházela seno, pod níž měla být a také byla zvedací podlaha. Během odstraňování suché trávy se Burdych prudce ohnal po gestapácích a odstrčil je. V mžiku seskočil z vikýře. Během několika kroků dostal pět ran z revolverů a zhroutil se k zemi. Potůček pochopil bezvýchodnost situace a zariskoval. Vyrazil z úkrytu, střelbou na obě strany se prodrál mezi gestapáky a skočil z vikýře. Při dopadu na zem se stal snadným terčem a jeden z četníků na něj zamířil puškou. V ten moment se těžce zraněný Burdych vymrštil a strhl strážmistra i s puškou k zemi. Parašutista prchá a Burdych dostal za odměnu od gestapáka Fibingera šestou, poslední ránu. Údajně byl ještě jeden z četníků schopen parašutistu zasáhnout. Nezvzládl však nervové vypětí a nevystřelil. Jak poznamenává očitý svědek Jan Šimáně, bylo štěstí, že nikdo z gestapa toto selhání nezpozoroval. Burdych mladší zemřel po převozu na četnickou stanici v Červeném Kostelci. Postřelený Burdych starší s manželkou, která utrpěla psychický otřes, a žena Burdycha mladšího jsou odvezeni na gestapo do Hradce Králové.

### **7.8.3 Smrt Jiřího Potůčka a komunistický rozsudek nad Karlem Půlpánem**

2. července 1942 odpoledne zemřel Potůček na následky střelného zranění poté, co byl zasažen kulkou z osobní zbraně strážmistra Karla Půlpána. Stalo se tak za přítomnosti jeho kolegy, policejního inspektora Františka Hoznauera. Smutný konec parašutisty je v literatuře komunistické éry popisován jako úkladná vražda rukou nacistického zaprodance na členu československé armády. Ťopek líčí smrt parašutisty s přehnaným důrazem na úlohu Půlpána, jako prostého vraha. Schildberger v jedné větě označuje strážmistra jako „pronásledovatele“. Dává tak postavě četníka negativní zabarvení. Pouze Ťopek se zabýval četníkem jako lidskou bytostí. Spojil jej však příliš silně s okupační mocí a se záměrnou a úkladnou likvidací

parašutisty. Nikdo z autorů nebral ohled na vypjatost situace, při které ke střelbě došlo, ani k nebezpečí, v němž se setkání s Potůčkem mohlo vyvinout. Jediný, kdo se k případu protektorátního četníka staví bez ideologického podtextu, je Ladislav Šíma. A ten komentuje smrt parašutisty těmito slovy: „(...) a pak při náhlém procitnutí a pokusu o obranu a útěk, dne 2. července 1942 jest u Rosic postřelen protektorátním četníkem, který si jistě nebyl v tom okamžiku vědom, že v prchajícím muži zanedbaného zevnějšku usmrtil parašutistu Potůčka-Tolara.“<sup>417</sup> Při několika projevech v Ležákách, kterých jsem byl svědkem, řečníci přejímali negativně zabarvený obraz Půlpána. Není jejich chybou, že byli tak silně ovlivněni komunistickou literaturou. Budiž nám to výstrahou, jak dlouho mohou nepodložená obvinění přežívat ve společnosti. Domnívám se, že je nutno tento jeden z mnoha omylů okolo ležácké tragédie vysvětlit. K nejasnostem ohledně zastřelení parašutisty přispěli oba hlavní aktéři svými výpověďmi, které v detailech (!) měnili. Hlavní konstrukce jejich svědectví však zůstala vždy zachována. První protokol s nimi byl sepsán již 3. července 1942, tedy den po tragické události. Tento protokol je však sepsán v době vrcholící persekuce českého obyvatelstva a ačkoliv byl před mimořádným lidovým soudem a očistnou komisí předložen, nebylo k němu přihlíženo jako k předmětu doličného. Zdá se, že oba aktéři chtěli svoji zásluhu před okupačními orgány zvýraznit a vyjevit se v očích gestapa jako neohrožení hrdinové. Nedivme se tomu, protože oběma hrozilo nařčení ze strany gestapa, že parašutistu zastřelili úmyslně! Je nutné mít na paměti, že jde stále ještě o dobu stanných soudů. Oba muži tak vytvořili značně upravený příběh, který jim byl při poválečných výsleších ke škodě do doby, než byla prokázána jejich nevina. Rozsudek po roce 1948 se daleko více jeví jako „hon na čarodějnice“, jako soud s předem daným rozsudkem. První protokol z roku 1942 hrál svoji úlohu, ale zdaleka ne tak silnou jako umělé vykonstruování a „přetavení“ výslechnů ve prospěch žaloby po roce 1948. Co se v malém remízku u Rosic podle výpovědí obou svědků odehrálo a jak se k události postavila státní moc krátce po válce a po roce 1948?

1. července dostala četnická stanice v Doubravicích fonogram od pardubické okresní stanice, aby bylo okamžitě zahájeno pátrání po neznámém parašutistovi. Současně s rozkazem byl udán i popis postavy a oblečení hledaného. Podle pitevního protokolu víme, že Potůček měl v den své smrti při sobě černý kabát, kostkované pumpky, šedohnědou proužkovou košili, hnědé trenýrky, pár plátěných bot a čepici se štítkem.<sup>418</sup> Podle praporčíka Václava Antoše nebylo po domluvě všech členů četnické stanice pátrání okamžitě zahájeno. Až večer téhož

---

<sup>417</sup> L. Šíma, *Ležáky*, s. 122.

<sup>418</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 24/48 Karel Půlpán a spol., kart. 91, s. 183. Pitevní protokol byl pořázen 3. července 1942 prof. Weyrichem a dr. Stefflem v Ústavu soudního lékařství University Karlovy.

dne byl obecním úřadem ve Stéblové hlášeno spatření hledaného muže. Do služby byl volán Karel Půlpán a Václav Antoš, který již byl na služebně vystřídán a krátce před telefonátem ze Stéblové odešel domů. Oba muži se vypravili do Stéblové, kde se dozvěděli, že hledaný obec opustil směrem na Hradiště. Jmenovaní se pak vrátili na služebnu a po poradě s vrchním strážmistrem Karlem Riegerem se rozhodli neučinit žádné další kroky, tedy svá zjištění nehlásili nadřízeným orgánům ani gestapu.

2. července byl přibližně v půl jedenácté vrchní strážmistr Karel Rieger volán obecním tajemníkem z Rosic Františkem Hoznauerem. Sděлил mu, že krátce před tím u něho byl konfident Josef Fitzbauer, u kterého měl neznámý muž, odpovídající popisu hledaného, žádat o koupi oblečení. Muž se nepředstavil, ale malátně prosil o nějaké svršky a postěžoval si, že již tři dny jej honí gestapo.<sup>419</sup> Fitzbauer dobře věděl, že se jedná o parašutistu, neboť již týden před touto událostí u něho bylo gestapo a ukazovalo mu fotografie podezřelého. Navíc byl informován, že kvůli tomuto muži byl již zatčen soused Nováček.<sup>420</sup> Potůčka vyhodil. Ten z Rosic odchází a v Trnové se zastavuje u Anny Hájkové, u které v minulosti dvakrát přespal, naposledy šest dní před jeho smrtí, tj. 28. června<sup>421</sup>. Vzhledem k vzrůstajícímu nebezpečí ho tehdy požádala, aby k ní příliš často nechodil. Dvakrát mu také přinesla jídlo do nedalekého remízku. Stejně tak i dnes mu chtěla pomoci. Žádal ji o nějaké potraviny a oblečení. Ohřála mu mléko do butylky a vzala nějaké svršky po manželovi. Domluvili se, že mu připravené věci donese na místo, kam již pravděpodobně několikrát před tím potraviny zanesla, tedy do remízku. Tolar tedy neusnul nekontrolovatelně v náhodném lesíku, ale na smluveném místě a to při čekání na pomoc. Než však stačila Hájková vyjít z vesnice, zastavila ji sousedka a krátce na to se ozval z lesa výstřel. Sousedka ji upozornila, že v okolí jsou četníci a někoho hledají. To už bylo Hájkové jasné, že četníci jsou Potůčkovi na stopě a odebrala se zpět domů.<sup>422</sup> Pro Hájkovou a řadu občanů z Trnové bylo štěstí, že se k Potůčkovi nedostala včas, neboť místo českých četníků je mohlo chytit gestapo a pak by následky byly pro obec nebo přinejmenším pro rodinu Hájkové tragické.

Vrchní strážmistr Rieger, ačkoliv nevěřil, že by se hledaný ještě mohl nacházet v jeho obvodu, odjel s praporčíkem Antošem do Trnové ke kovárně, kam měl přijít dle rozkazu též Hoznauer s Fitzbauerem. Rieger v Trnové zůstal a poslal Antoše pro strážmistra Půlpána a Holíčka, kteří náhodou toho dne vyšetřovali autonehodu na silnici mezi obcemi Trnová –

---

<sup>419</sup> Tamtéž, s. 28, Výpověď Josefa Fitzbauera.

<sup>420</sup> Tamtéž.

<sup>421</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-2/9163, kart. 6, s. 109. Ve výpovědi Bohumila Horáka, Potůčkova spolupracovníka, se objevuje datum 25. června 1942. V tento den však byla odeslána poslední depeše z Bohdašína do Londýna. Datum 25. června je tudíž nepřesné.

<sup>422</sup> Tamtéž, Výpověď Anny Hájkové z 19. prosince 1946, s. 143.

Cihelna. Okolo jedenácté hodiny<sup>423</sup> dopolední určil za obcí Trnová Rieger dvě hlídky. Antoš a Holíček měli projít lesem nalevo od okresní silnice, směrem k Rosicím, kdežto Půlpán měl napravo prohlédnout remízky podél polní cesty. Rieger pak odjel do Trnové a čekal na četnickou posilu z Pardubic, která měla přijet autem. Tato hlídka skutečně zanedlouho dorazila a Rieger ji pověřil, aby projela obcemi Ohrazenice, Hradiště, Srch, Žďánice a Bohdaneč. Zde měli četníci vyrozumět příslušné stanice a vyhlásit pátrání.

Po rozdělení hlídek se Půlpán vypravil určeným směrem k železniční trati. Cestou zahlédl tajemníka Hoznauera jak jede na kole po silnici od Rosic. Zavolal na něj, oba se zastavili a za hovoru o udání Fitzbauera se vydali po polní cestě k trati. Půlpán byl ve službě, měl tudíž uniformu, Hoznauer měl civilní oblek a bicykl. V Riegerově rozkazu zaznělo, že mají prohledat malé lesíky v okolí Trnové. Ani jeden však v účinnost svého pátrání nevěřili a hlídka jimi byla vnímána spíše jako formální záležitost. Jak Půlpán poznamenává ve své výpovědi, šlo jim o to, dostat se k železniční trati a usadit se na náspu. Odtud byl dobrý výhled do blízkého okolí, ale hlavně šlo o dobrou výmluvu, jak se únavnému pátrání vyhnout. Jdouce po jedné z cest hovořili spolu, přičemž Půlpán pomohl Hoznauerovi a tlačil v levé ruce jeho kolo. Bylo krátce před půl dvanáctou<sup>424</sup>, když přicházeli k jedné z dubin a všimli si ležící postavy. Během krátkého okamžiku si ji z dálky prohlédli, ale nevěnovali jí nějakou pozornost, ačkoliv se k ní stále přibližovali. Potůček při svém útěku počítal s převlekem, který by byl schopen dostatečně pozměnit jeho identitu. Oba strážmistři viděli spící postavu, která nebyla obuta, kabát měla položený vedle sebe, popř. pod hlavou a ještě v těsné blízkosti ležely hrábě. Právě zemědělský nástroj přispěl k tomu, že četníci považovali Potůčka za odpočívajícího sedláka, kterého chtěli úplně minout a nevěnovali mu zvláštní pozornost. Do tohoto okamžiku hrábě Potůčkovu identitu chránily. Uvědomme si, že od spatření spáče až do tohoto okamžiku uplynulo pouze několik vteřin. Potůčka, který odpočíval na pravém boku, tedy zády k přicházejícím mužům, vzbudil ruch. Procítl, ale svému okolí též nevěnoval velkou pozornost. Rukou si pročísl vlasy a protřel oči. Je možné, že čekal Hájkovou a rozespálý nebyl na nebezpečí koncentrován. V tu chvíli na něho zavolal Půlpán již s připravenou zbraní: „*Zůstaňte ležet!*“ nebo „*Ruce vzhůru!*“<sup>425</sup> Během vteřiny se Potůček

---

<sup>423</sup> Tamtéž, s. 156.

<sup>424</sup> AMV, Sítě gestapa, sign. 309-6-2/9163, kart. 6, s. 303. Dálnopis odeslaný K. H. Frankem vedoucímu bezpečnostní policie Böhmovi ve 13. 34. Čas zastřelení parašutisty je určen na 11. 25 h. Protokol přináší zajímavý pohled na událost, neboť vedoucí špičky bezpečnostní policie se domnívaly, že na místě činu došlo k déle trvající přestřelce a Potůček ohrožoval své okolí dvěma zbraněmi. Zvláště zdůrazněn je Potůčkův zdařilý únik pořádkové policii a četnictvu z Končín, přičemž se dostal až do bezprostřední blízkosti Pardubic.

<sup>425</sup> Tamtéž, bez označení stran. Protokol, který sepsal Půlpán 3. července 1942. Dvě zásadní informace jsou oproti dalším protokolům odlišné. Za prvé poznali muži Potůčka podle popisu oblečení již při přibližování se k němu. Za druhé měl Půlpán připravenou zbraň v ruce.

vymrštil do kleku, sáhl po složeném kabátu a chtěl vyjmout nebo dokonce vyňal zbraň. V tuto chvíli byl natočený levým bokem a mírně zády k překvapenému Půlpánovi, který až dosud považoval muže za neškodného. Hlavu obličejem stále skloněnou ke kabátu na zemi prudce vymrštil levou ruku se zbraní směrem k oběma mužům. Půlpán pouští kolo a s Hoznauerem od sebe odskakují, přičemž bez zamíření pálí četník „od boku“. Zasáhl Potůčka ze vzdálenosti menší osmi kroků několik centimetrů nad levé ucho, přičemž projektil vyšel těsně nad vnějším koutkem pravého oka.<sup>426</sup> Soudní znalec nevyloučil, že byl parašutista otočený obličejem k oběma mužům a během výstřelu reflexivně uhnul hlavou doprava, načež byl zasažen. Mrtvola se sesunula na břicho a ruce zůstaly pod tělem, jako by se Potůček ještě chtěl zvednout. Odjištěná zbraň mu vyklouzla z ruky, zůstala ležet na levé straně těla, kabát měl mrtvý pod nohama. Vše nasvědčuje tomu, že Potůček by neváhal svoji zbraň použít. Několik dní před tím ji použil i proti svým ochráncům, proč by tedy nyní měla nastat výjimka.

Po prohledání mrtvého je oběma již jasné, že zastřelili hledaného Potůčka. Jeho fyzický stav vykazoval velké vyčerpání. Nohy měl plné puchýřů a jevil se uštváný. Není se čemu divit, že byl bosý, neboť tenisky, které někde získal, mu byly malé a musel si je proříznout až ke špičce.<sup>427</sup> Našli též jeho doklady a zápisník se jmény a adresami, které pak Půlpán cestou k silnici z části rozkousal a snědl, z části pohodil kousky papírů do obilí.<sup>428</sup> Ještě sebral Potůčkovu zbraň a ukazoval Hoznauerovi, že byla nabitá a odjištěná.

Podle protokolů je zatěžko přesněji odhadnout časový interval mezi rozhovorem Potůčka a Hájkové a výstřelem z lesa. Trvalo-li by ohřátí mléka, příprava oblečení a odchod patnáct minut, cesta přes obec a zdržení se sousedkou dalších patnáct minut, dorazil by Potůček na místo přibližně deset minut před četníky, neboť cesta z Trnové k remízku trvala rychlou chůzí patnáct až dvacet minut. Souhra náhod, která jeden život ukončila a dva předurčila do komunistického lágru.

Půlpán sedl na kolo a rychle ujížděl do Trnové a telefonicky hlásil Kremlovi na okresní úřadovnu, že byl hledaný zastřelen. Rieger se o přestřelce dozvídá též telefonicky od Kremla a vrací se zpět do Trnové, kde se setkává s Půlpánem. Ten jej informuje o průběhu střetnutí a o nalezených poznámkách, které zničil. Dává návrh, aby byl mrtvý ještě jednou prohlédnut než přijede gestapo. Půlpán čeká na gestapo a Rieger odchází do remízku. Zde vidí velmi rozrušeného Hoznauera. Znovu se jej ptá, zda –li bylo nutné střílet a Hoznauer opakuje

---

<sup>426</sup> Tamtéž.

<sup>427</sup> Tamtéž, Výpověď MUDr. Jana Hrocha z 31. ledna 1946, s. 141.

<sup>428</sup> Tamtéž, s. 163.

podobně jako Půlpán, že parašutista na ně (za)mířil zbraní.<sup>429</sup> Oba muži pak mrtvolu v remízku znovu prošacují, ale další dokumenty již nalezeny nebyly. Patnáct minut poté přijíždí k místu Clages s řidičem Schmecktalem, Půlpán a Kreml. Po prohlédnutí mrtvoly vyňal Clages náprsní tašku s patnácti až dvaceti fotografiemi a mrtvého identifikoval jako Jirku. Ještě poslal pro MUDr. Hrocha, kterého Schmecktal zastihl v Pardubicích a okamžitě se spolu vrací na místo činu. Hroch však již jen konstatuje smrt. Odpoledne je mrtvola převezena do Prahy a druhého dne pitvána. Protokol učiněný doktorem Hrochem, který se vedle Clagese a Schmecktala dostal na místo činu jako pátá, popř. šestá osoba, podporuje pravdomlupnost obou četníků. V roce 1948 byl jeho protokol před soudem zmíněn, ale jako jediný dosud žijící svědek, který byl na místě činu bezprostředně přítomen, nebyl přizván. Rieger vzpomínal, jak nervózní Půlpán před Clagesem opakoval, že Potůček na ně mířil zbraní, proto vystřelil.<sup>430</sup>

Pokud by Půlpán a Hoznauer měli zájem zneškodnit vysoce nebezpečného parašutistu, rozhodně by k němu nepřistupovali v těsné dvojici, která za prvé neumožňuje navzájem se krýt, za druhé se stává nápadným a snadným terčem střelby. Nato byli oba příliš zkušení. Hoznauer navíc nebyl ozbrojený a zatýkat ozbrojeného parašutistu holýma rukama jej jistě nenapadlo.

Oba muži byli pak dvakrát vyslýcháni gestapem a Clages jim měl údajně nadávat, že parašutistu zastřelili úmyslně.<sup>431</sup> Clages ještě několikrát zdůraznil, že měli chytit Tolara živého, protože mrtvola je gestapu k ničemu.

Karel Půlpán byl 20. července 1942 pochválen velitelem pořádkové policie Riegem „za chrabré a odhodlané jednání při zneškodňování nepřátelského padákového agenta v lese Trnava dne 2. července 1942“.<sup>432</sup> A dle výpovědi Hoznauera byly jemu a Půlpánovi předány vkladní knížky po 30 000,- K a Fitzbauerovi dokonce se 100 000,- K. Rieger se u soudu za svého podřízeného postavil celou svojí autoritou. Tvrdil ve svých výpovědích, že Půlpán byl svým činem deprimován a žádal, aby návrh na jeho povýšení nebyl vyslyšen, což se také stalo. A peníze zůstaly v původní výši uloženy až do konce války na spořitelní knížce. Půlpán se Riegera také ptal, co s nimi má učinit. Vkladní knížku v polovině roku 1945 předal vyšetřovatelům. Hoznauer peníze postupně utrácel a to mu při posledním procesu hodně přitížilo. Dostal však velmi dobré posudky o pověsti ze svého okolí. Mnohokrát jako přední činovník obce pomáhal při maskování černého trhu a zatajování potravin. Kvůli své neloajální

---

<sup>429</sup> Tamtéž, Výpověď Karla Riegera bez datace, s. 27.

<sup>430</sup> Tamtéž, s. 28.

<sup>431</sup> Tamtéž, s. 178.

<sup>432</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 24/48 Karel Půlpán, kart. 91, s. 212. Pochvala a finanční odměna byly uděleny 20. července 1942.



činnosti vůči nacistům byl krátce před tragédií vězněn a pouhý měsíc před nešťastnou událostí v Trnové propuštěn.

Jednání obou mužů bylo ovlivněno mnoha faktory. Jednali dle rozkazu a bez zjevné snahy učinit někomu újmu na zdraví či dokonce smrt. Na Potůčka narazili náhodou a sami se ocitli v ohrožení života. I kdyby se jim podařilo Potůčka zpacifikovat, co potom s ním? Předat ho živého gestapu by mohlo znamenat zničení mnoha dalších životů a po válce jisto jistě trest smrti. Nechat ho utéct a riskovat tím, že bude mluvit v jejich neprospěch, znamenalo podepsat si rozsudek smrti od gestapa. Nelze tvrdit, že by si všechny tyto faktory v okamžiku přímé konfrontace četníci uvědomovali. Ačkoliv by jmenované indicie mohly zavádět k posouzení smrti Potůčka jako záměrné vraždy nepohodlného člověka, nenasvědčuje tomu předešlá a následující nápomocná činnost Půlpána a Hoznauera, ani jejich psychický stav.

Událost se jeví jako tragická souhra náhod, v níž osud nasměroval do jednoho okamžiku a na jedno místo tři lidské životy.

První výslech v osvobozeném Československu byl s Půlpánem učiněn již 3. června 1945.<sup>433</sup> Druhý pak 17. října 1945, který byl součástí v procesu proti udavači Josefu Fitzbauerovi před Mimořádným lidovým soudem v Chrudimi. 5. listopadu 1945 pak podává na Půlpána trestní oznámení Jaroslav Kňourek, podřízený druhého obviněného Josefa Hoznauera. Půlpán je vyslýchán potřetí 29. ledna 1946. 25. března 1946 je proti němu vedené trestní řízení zastaveno. Po čtvrté vypovídal před očistnou komisí pro veřejné zaměstnance při Okresním národním výboru v Chrudimi 23. května 1946<sup>434</sup>. Protokoly se téměř neliší a očistná komise stejně jako lidový soud neshledala vůči Půlpánovi žádných výhrad. Pro Půlpána to však zdaleka nebyl konec. Během dalšího procesu si pobyl Půlpán v zajišťovací vazbě mezi 25. červencem až 21. srpnem 1947 a opět byl propuštěn na svobodu bez záznamu v trestním rejstříku.

Po Vítězném únoru byla podle zákona č. 33/48 opětovně otevřena řada případů z dob nacistické okupace, ačkoliv činnost mimořádných lidových soudů již byla ukončena. Karel Půlpán byl zatčen 31. ledna 1948. Soudní líčení proti němu vedené se stalo fraškou a výsměchem jakémukoliv chápání práva. Mocní úředníci a soudcové usilovali o to, aby byli obviněni a odsouzeni ti, kteří byli předurčení stát se obětními beránky. Prokázání viny bylo postaveno na důkazech, které byly záměrně zkresleny. Hlavní svědek Jaroslav Kňourek byl dle tvrzení obžalovaného Hoznauera i dle tvrzení dalších svědků vůči jmenovanému zaujatý,

---

<sup>433</sup> Tamtéž, s. 104.

<sup>434</sup> Jednalo se o dekret ze 4. 10. 1945, č. 105 Sb. o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců. Tomáš STANĚK, *Perzekuce 1945*, Praha 1996.

neboť chtěl získat jeho pozici na MNV. Kňourek též vystupoval jako zástupce Antonie Potůčkové, matky parašutisty, a napsal i útočný článek do Práva lidu 19. dubna 1947. Obžaloba porovnává několik protokolů, které byly mezi lety 1942 až 1947 s oběma muži zapsány. Zdá se, že „slovíčkaření“ dostalo navrch proti logickému uvažování, ačkoliv byla provedena „odborná“ expertiza dle pitevního protokolu z 3. července 1942. Hlavním argumentem obžaloby se tak stal průstřel Potůčkovy hlavy, který prokazoval, že parašutista byl zasažen zezadu, nebral však v úvahu průběh konfliktu a reflexivní chování dvou střelců – vycvičeného parašutisty a školeného četníka. Závěr vyšetřovací komise tudíž přisoudil Půlpánovi úkladnou vraždu, při které byl parašutista zasažen spící na pravém boku, v klidu mířícím Půlpánem do hlavy. Hlavní líčení trvalo od 20. září do 21. září 1948 a výsledkem bylo konstatování, že *„Půlpán jednal ve smyslu spravedlivé nutné obrany a nelze mu proto trestný čin, pro nějž je obžalobou vinen po stránce subjektivní za vinu přičítati. Nelze proto také Františku Hoznauerovi přičítati spoluvinu a účastenství na tomto trestném činu Karla Půlpána. Soud však nabyl přesvědčení, že v jednání obou obžalovaných spočívá skutková podstata zločinu proti státu podle § 3 retr. dekr., neboť oba obžalovaní úmyslnou horlivostí ve výkonu služby parašutistu Jiřího Potůčka – Tolara stíhali a Karel Půlpán jej při tom usmrtil.“*<sup>435</sup> Půlpán byl tedy odsouzen na pět let a Hoznauer na dva roky těžkého žaláře.

Výpovědi obou mužů jako by nebyly vyslyšeny. A přestože soud uznal jednání Půlpána za oprávněnou obranu, byl četník uznán vinným z výkonu své funkce, ačkoliv několikrát zdůrazňoval, že ke střetu došlo náhodně. Tvrdé opatření bylo učiněno i proti Hoznauerovi, i když byl členem KSČ.

#### 7.8.4 Poprava zatčených odbojářů 2. července

*Druhý den (2. července – pozn. autora) přišel do cely Körber s několika chodbaři a dvěma knížkami, do kterých zapisoval transport – i na smrt. (...) (Palouš – pozn. autora) Stál nerozhodně s cigaretou v ruce, kterou mu podal vrchní SSman Körber jako cigaretu smrti a kterou mu i s úsměvem zapálil. (...) Kamarádi, vykouříte ji se mnou. Je to cigareta smrti. Kamarádi, na rozloučenou, no, vždyť jsme přece chlapi, nehrejme komedii. (...) Náhle usedne na kavalec a říká lítostivě: Všecko to, kamarádi, selhalo. Dělalí jsme veliké přípravy. Měli jsme zprávy, že se blíží konec. Atentát měl být signálem k revoluci. Měli jsme již i zjednaný lidi, kteří budou všet zrádce, a takhle to skončilo. (...) (hovoří Andrlé – pozn. autora) Chci navazovat na poslední větu, ale*

---

<sup>435</sup> Tamtéž, s. 38.

v tom zahrčela auta. Mnoho aut. Bylo to 2. července 1942, v poslední den stanného práva. Již odpoledne byl v robotárně mezi SSmany veliký ruch. Byli povoláni i ti, kdo měli volno a v plné zbroji. Nyní se otevíraly dveře cel a z nich vycházeli muži i ženy a po schodech do připravených aut. Stojíme v cele zamklí a zasmušili, hovor vážne a ustává. Těžké kroky se blíží. To jsou pro mne, přeruší dusivé ticho Palouš. Stavíme se rychle do fronty, dveře se již rozletěly a SSman Pilar, rozrušený, s archy v ruce, vyvolává jména. Hlas se mu třese: Alvin Palouš! Stál vedle mne a podal ruku učiteli Richtrovi. Vystupuje z řady a tiskne ruku mně. Obrací se k naší frontě: Ať žije Československá republika, hanba vrahům! (...) (Pilar křičí – pozn. autora) Josef Štulík! Je na vedlejší cele, hlásí poštovní Doležal. (...) Štulík, Šorm, slyšíme za dveřmi jeho (Pilarův – pozn. autora) hlas. Celá chodba se plní řadou kamarádů. Links um! Zazní ještě a pak kroky po chvíli ztichají po schodech. Dole křik, smích, hlasy mužské i ženské. Kdosi nechtěl do auta. Nadávka. Je tam násilím vhozen. Ze změti hlasů slyšíme výsměch gestapáka: Dobrou noc, páne! Auta hrčí, díváme se oknem, uhýbají na křižovatce k Zámečku. Je jich mnoho, vydechuje poštovní adjunkt Vodsed'álek. (...) Dědeček Pelikán se již několikrát ptá, co to znamená. Čeká marně na odpověď. Kde je můj zeť Štulík? Naléhá znovu a znovu. Odpovídáme vyhýbavě.<sup>436</sup>

Proč ale gestapo nenechalo zastřelit i Pelikána? Nevěděl nic? Nikdo o něm jako o „spoluviníku“ nehovořil? Proč ho nechali deportovat do koncentračního tábora? Viděl asi až příliš mnoho z jednání gestapáků a poznal až příliš dobře poměry ve věznicích. Propustit jej zpět na svobodu tedy nepřicházelo v úvahu. V myšlení gestapa by mohl informovat domnělé spolupracovníky o metodách, jež jsou proti obviněným praktikovány. Na druhou stranu muselo tedy gestapo uznat jeho nevinu v tom, že byl pravděpodobně pouze pasivním pozorovatelem. Stejně tak museli být ohodnoceni i zbývající, kteří neměli být ihned zabiti – Františka Pelikánová, Marie Štulíková a Růžena Štulíková. Těmto třem byl určen vyhlazovací tábor Osvětim – Březinka.

Obviněné můžeme rozdělit do několika kategorií. Všichni ležáci (kromě dětí) zatčeni 24. června byli pravděpodobně zastřeleni ihned – výstraha a demonstrace síly, aktivní účastníci zastřeleni 2. července – říšští nepřátelé, pasivní nebo úplně nevědoucí účastníci byli určeni k deportaci. Ale jen František Pelikán byl deportován do Buchenwaldu a částečně díky tomu válku jako jediný přežil. Proč jeho žena Františka šla do Osvětimi? Stejně proč vězí i nad rozdělením manželského páru Štulíkových. Václav byl popraven 2. července, jeho žena zemřela až o několik měsíců později v osvětimském koncentračním táboře. Rodina Karla

---

<sup>436</sup> Tamtéž, ročník II, č. 27, s. 3.

Svobody byla zachována v pořádku. Gestapu vůbec nešlo o pochytní všech provinilců a pomahačů při atentátu. Šlo o rozrušení hlavních částí skupiny. Svým způsobem byli nacisté dosti dezorientovaní, nedokázali určit podíl viny jednotlivých zatčených, pokud se o to vůbec pokoušeli. Proto potřebovali vzbudit dojem „dokonalé“ represivní akce na základě práva nejen v široké veřejnosti, ale hlavně uvnitř odbojových skupin. Lidice totiž zapůsobily pouze zvenčí, tzn. na českou a světovou veřejnost. Vnitřní struktura ležácké a pardubické větve Bartošovy skupiny zůstala po této děsivé události nedotčena.

Velmi důležitá skutečnost je, že 2. července byli zastřeleni všichni blízcí spolupracovníci Bartoše, Valčíka, Potůčka a s ním spojené Libuše. Přímo z okolí této vysílačky to byli Karel Svoboda, Josef Štůlík, Jindřich Švanda a jeho žena Františka Švandová, František a Jindřich Vaškové. Mezi těmito jmény však chybí dvě velmi podstatná: Vincenc Bureš a Miloš Stantejský. Ti byli popraveni již 24. června. Je nasnadě se domnívat, že celé vyvraždění Ležáků byla ze strany gestapa narychlo a bez důkladného vyšetřování provedená akce. Zatčení neposkytli podstatné informace, protože důležitá spojka Bureš se k výslechu a vlastně i mučení vůbec nedostal. Pokud by právě tento člověk promluvil, mohl by teoreticky udat ještě obsáhlejší síť spolupracovníků, která mu dodávala v období před příchodem parašutistů letáky a protinacistické materiály, včetně zbraní. Vždyť to byl právě on, kdo je z Chrudimi a Pardubic dovážel svým autobusem a kdo také později vezl vysílačku a nové zprávy od spojky z Pardubic. Úloha Stantejského není ještě uspokojivě vysvětlena. Víme, že zajišťoval pro Potůčka-Tolara náhradní součástky do vysílačky a značně tak pomáhal zajišťovat její provoz. Stal se také blízkým Potůčkovým přítelem.

Gestapo se intenzivně zajímalo o mlynářského učně Pavliše. Avšak tento zájem byl jen krátkodobý. Díky tomu byl společně s dětmi Štůlíkovými jedním z přítomných obyvatel Ležáků, který vypálení obce přežil.

Pokračujme ale dále. Cesta „odsouzených“ ze Zemské donucovací pracovny k Zámečku trvala vozy kolem pěti minut. Na dvoře byli všichni vyhnáni z aut do sklepa. Opět nastupují seznamy a s nimi zkomolené čtení jmen. Opět zběsilý běh mezi stromy, začíná se stmívat, v zádech plně ozbrojený gestapák, a ne jeden. Povel. Není jim rozumět, jsou německy. Náhle se vbíhá do písničky. Přímo vpředu stojí dřevěné kůly. Vpravo na náspu se baví, cynicky smějí nebo jen pozorují gestapáci s manželkami. Důkladné přivázání, ještě páska na oči, povel, popravčí četa, poslední české výkřiky opovržení...řezavá bolest, tma.

Zápis Jaroslava Charypara: „2. července bude pro město Pardubice a jeho občany pro věčné časy dnem smutku a vzpomínání na dobré občany a věrné dcery a syny českého národa. Tohoto dne na popravišti u Zámečku padlo 42 hrdinů – z toho 22 občanů pardubických. To

byla ta ohlašovaná „velká dávka“. Byl jsem svědkem toho, když některé odváděli na popravu. Všichni šli hrdě a statečně, ani před smrtí neukázali svým vrahům slabost. Jen dr. Bartoň byl zlomen, neboť věděl, že před několika okamžiky zavraždili jeho ženu. I sami katané, kteří již řadu let prováděli toto řemeslo, mluvili o statečnosti těchto lidí s obdivem mezi sebou. A tak jsem zaslechl, že paní Žváčková před smrtí volala: „Ať žije Anglie, Beneš, Československá republika!“ a poručík Vaško: „Nechci zavázat oči, ať vidím svoje vrahy!“ I tito lotři jej nazvali hrdinou. Pak dozněly výstřely a nastal můj strašný úkol. V té hromadě zpletených zkrvácených a znetvořených 42 těl bylo tolik lidí, jež jsem tak dobře osobně znal. Stál jsem tu nad nimi v němém pohnutí sám jediný z lidí, docela sám, neboť těch šest pomahačů, kteří se právě vrhli k mrtvým, aby je házeli do vozu, to nejsou, to nemohou být lidé, ti nesmí nikdy býti nazýváni slovem člověk a lidé. Jednou musí přijít trest, ne pomsta, ale spravedlivý, tvrdý trest. Bože dej, ať neteče už potoky drahá česká krev! Bože dej, ať jsme všichni silni!<sup>437</sup>

František Dalecký: „Nejhroznějším dnem byl 2. červenec, kdy bylo přivezeno 42 osob, většinou občanů Pardubic. Při zpopelnění bylo přítomno také gestapo z Prahy a mezi přivezenými 42 oběti jsem zcela určitě poznal Arno Košťála, dr. Žváčka a jeho manželku, ing. Palouše a jeho ženu, dr. Bartoně, Ant. Bartošovou, odborného učitele Janáčka a jeho manželku, pí. Hladěnovou, oba bratry Vaškovi, p. Tyce, sl. učitelku Junkovou, inspektora Hebkého, pana Pištoru z Pardubic, Chrbolku z Mětic, starostu Josífa a pana Myklíčka z Opatovic a Lud'ka Maturu z Pardubic-Svítkova. Ostatní mrtvé nebylo možno poznati, neboť jejich obličej byly potřísněny krví a byly znetvořeny po týrání. Snažil jsme se alespoň u některých známých zjistiti podrobnější popis a vím, že dr. Žváček měl čtyři střelné rány, obličej potřísněný krví, pí Žváčková tři střelné rány se zásahem nad pravým okem a modrozelenou bouli od rány uhozením. Přítomný gestapák polské národnosti vyprávěl, jak prý se tato žena statečně chovala a že volala: „Ať žije republika, ať žije Beneš!“ Učitelka Junková měla obličej zakrvácený, levou ruku vykloubenou, tři střelné rány, prsa a hlavu pohmožděné. Ing. Palouš několik střelných ran, prsa, bok a obličej potřísněný krví. Jeho manželka měla tři střelné rány, zakrvácený obličej a zasaženou hlavu. Učitel Janáček měl tři střelné rány, obličej zakrvácený a poraněnou hlavu, pravděpodobně při dopadu na zem. Dr. Bartoň měl ránu nad pravým uchem, tři střelné rány, obličej potřísněný krví a hlinou, oči pootevřené. Starosta Josíf z Opatovic měl několik střelných ran, obličej potřísněný krví, levou ruku vykloubenou a zasažené břicho i prsa. Jediná paní Hladěnová byla ve stavu naprosto normálním, takže se zdálo, že nebyla vůbec zastřelena. Teprve po odlákání gestapáků se mi

---

<sup>437</sup> Ladislav ŠÍMA, *Ležáky*, s. 81.

*podarilo zjistiti, že má střelnou ránu v srdci, avšak jiné známky násilí nebyly patrné. Inspektor Hebký měl několik střelných ran, obličej zalitý krví a ránu za pravým uchem. Ostatní mrtví byli zasaženi v různých částech těla, měli často i pět střelných ran a mimo to byli střeleni do týla, což potvrdil i přítomný gestapák. Popel opět odvezl šofér Mikisek.*<sup>438</sup>

## 7.9 Udání

### 7.9.1 Člen APF Karel Andrák

Karel Andrák byl od roku 1932 do 1. ledna 1936 organizovaným fašistou<sup>439</sup> a posléze až do jejího rozpuštění členem Československé strany živnostenské<sup>440</sup>. Na začátku května 1942 se přihlásil do profašistické organizace APF<sup>441</sup>, ale nebyl nikdy přijat za právoplatného člena. Jako důvod přihlášení se k tomuto hnutí uvedl, že tak učinil z naděje, že mu pomůže k zamezení uzavření jím najatého lomu ve Vrběticích – sousední vesnici Ležáků. To je totiž „jádro pudla“, nebo-li hlavní důvod jeho činorodé působnosti v APF, který zdůraznil v polovině roku 1945 při prvním výslechu. Současný výzkum prokázal, že přibližně pouhá jedna třetina všech udání byla podána z důvodů politických. Zbylé dvě třetiny se řadí mezi udání podaná z osobních sporů nebo jako způsob řešení své svízelné ekonomické či sociální situace. Záměrně zde zdůrazňujeme tento první výslech a časový údaj, neboť důvody svého vstupu do APF Andrák v průběhu procesu mění až do absurdních tvrzení a doznání jím samotným uvedená popírá. Andrák se tudíž zařazuje nikoliv mezi přesvědčené nacisty, nýbrž je příkladem konjunkturalisty snažícího se politickým manévrováním vytěžit z temné doby Heydrichiády maximum.

Po přihlášení k APF se snaží, aby o něm jeho vedoucí věděli. Začíná se tak osobní tragédie muže, jenž se hlavně z majetkových důvodů stává nacistickým spolubojovníkem a udavačem první třídy. V počáteční fázi své činnosti, tedy v období nezávazných kontaktů s APF a v počátku svého členství v letech 1940-1942, představuje ten nejnebezpečnější typ udavače. On je tím relativně nenápadným pozorovatelem, který vyčkává. Soused, který dobře zná své okolí, a jenž je po určitou dobu relativně neškodný, avšak čeká na svoji příležitost. Tento zdánlivý odstup od denuncianství však udrží pouze několik měsíců, než pozná, že okolí jeho z počátku nenápadné fašistické a ziskuchtivé názory přestává tolerovat. Pak již otevřeně

---

<sup>438</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 82.

<sup>424</sup> Tamtéž, s. 18.

<sup>425</sup> Tamtéž, s. 43. K činnosti této strany budeme blíže hovořit v kapitole týkající se vedoucího APF Bedřicha Opletala, jenž měl také svůj podíl na vypálení obce Ležáky.

<sup>426</sup> Tamtéž.

hledá souputníky. Nelze u něho, stejně jako u většiny udavačů, identifikovat pouze jeden motiv k sepisování udání. Svoji úlohu zde hraje politická vypočítavost, získání, popř. ochrana vlastních hmotných statků a osobní neshody se svým okolím. Zvažuje výhody a rizika, která se mu vstupem mezi denuncianty nabízí a při válečné situaci jara 1942 a dostupných informacích se jeho názor začíná vyhraňovat. Zdá se, že konečným rozhodnutím mu bylo uzavření lomu, jehož byl vlastníkem. Stupňuje svoji aktivistickou činnost až k pozici spolupracovníka pardubické bezpečnostní služby SD a od roku 1944 též člena a funkcionáře České ligy proti bolševismu a organizátora schůzí tohoto hnutí v obci Tisovec.

Proč je tento udavač pro nás tak důležitý? Byl to on, kdo sepsal dopis označující ležácký mlýn za místo protistátního odporu a kdo jej společně s Holfeuerem odeslal na patřičné úřady, popř. Opletalovi do Sezemic. Soud o existenci a obsahu nepochyboval. Nejasné však zůstává přesné datum dopisu a jeho adresát, ačkoliv bylo v rozsudku datum odeslání určeno do měsíce června 1942 a před zničení obce, tj. 24. června 1942. Vliv dopisu pak již nehrál takovou úlohu, neboť skutková podstata trestního činu byla spáchána samotným pokusem o udání, i když jeho faktická účinnost nebyla a ani nemohla být prokázána.

Karel Andrák<sup>442</sup> byl 17. července 1945<sup>443</sup>, na žádost okresního soudu v Chrudimi, zadržen v místě svého bydliště v obci Dřeveš strážmistrem Pavlíkem velitelem četnické stanice ve Vrbatově Kostelci. Podnět k prošetření jeho osoby dali účastníci schůze obecního národního výboru v Tisovci dne 29. května 1945. Stal se důvodně podezřelým ze spolupráce s německými okupanty, z členství ve fašistických organizacích a udavačství. Ovšem udavačský dopis osady Ležáky nebyl nikdy nalezen. Jeho existence však byla u soudního přelíčení prokazována a prokázána několika svědky a přiznána též samotným pisatelem. Vliv a účinek udání na vypálení Ležáků je dodnes neúplně osvětlenou otázkou. Na základě dostupných svědectví se pokusíme vytvořit alespoň částečnou rekonstrukci obsahu jmenovaného dopisu, času a místa jeho odeslání, jeho účinek na pardubické gestapo a v neposlední řadě i charakterový profil Andráka a jeho důvody k bohaté denunčantské činnosti. Průběh vyšetřování nám poskytuje zajímavý pohled na taktiku, kterou konfident zvolil a postupně rozvíjel, aby se vyhnul potrestání. Patří k ní i snaha předložit vyšetřovatelům hlavní motiv udání, čímž bylo plnění povinností vůči hnutí APF. Udavač se tak snažil přenést svoji osobní zodpovědnost na zodpovědnost celé organizace, s níž se cítil být ideologicky spjatý a které snad i částečně věřil. Nepodceňujme i možnost vyrovnání

---

<sup>442</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS Chrudim 826/46 Karel Andrák, kart. 67, s. 18.

<sup>443</sup> Tamtéž, s. 19. Zajímavostí zůstává, že Andrák byl převzat strážmistrem stejné četnické stanice, jejíhož bývalého velitele Karla Kněze mnohokrát udal pro podezření z odbojové činnosti.

osobních účtů s některými účastníky ležáckého odboje. Jak se zdá, překrýval udavač svoji osobní mstu pláštíkem politického přesvědčení a zmiňovanou zodpovědností vůči ideologii. Zásadně chybný krok, jímž bylo jeho úplné doznání při prvním výslechu, se mu již nepodařilo zastříti, natož pak vzít zpět. Andrák je prvním, nejnižší postaveným a tím tedy základním článkem řetězce udavačů, z jehož popudu udání na Ležáky vzešlo. Ukazuje se nám tak jeden z mnoha možných informačních kanálů, kterým proudily denunciační zprávy do rukou okupačních orgánů.

Z výslechů Andráka, Holfeuera<sup>444</sup> a Opletala se nám rýsuje motivace obviněného ke vstupu do APF, kterou bylo znovuzískání výše jmenovaného lomu. Hned po svém oficiálním vstupu do organizace se snaží vzbudit dojem spolehlivosti a také vykazovat ve správné míře „činnost“. Jeho aktivistická podpora režimu se v průběhu dvou let natolik zradikalizuje, že se stane řádným členem SD a veřejným činitelem Protibolševické ligy. Z nenápadného přívržence APF v roce 1939, kdy figuruje pouze mezi „kamarády“, kteří si koupili Opletalovu „Teorii nábojů“, se v roce 1942 stává členem APF a do roku 1945 místním vedoucím Ligy proti bolševismu a starostou v Tisovci. Jeho kariéru ukončil až konec války.

U podezřelého se v průběhu procesu výrazně mění pocit viny, jenž v prvním řádku prvního protokolu vyjádřil následovně: „*Cítím se částečně vinným.*“ Také toto vyjádření se v průběhu a obzvláště ke konci procesu snaží všemi možnými postupy, jak ještě uvidíme, zlehčit, nebo dokonce otočit ve svůj prospěch. Na tomto místě je nutno citovat část jeho výpovědi, která se stala klíčovou pro celé vyšetřování: „*Doznávám, že jsem před vypálením Ležáků navštívil Holfeuera Karla okr. vedoucího v Blatně u Hlinska, kterému jsem hlásil zprávu ohledně ležáckého mlýna. Tato zpráva obsahovala tvrzení, že do ležáckého mlýna přijelo velké auto, že se z tohoto auta skládají nějaké bedny, že jsou podezřelé. Mimo to jsem věděl, jak se mluvilo po celých Ležákách a okolí, že se tam soustřeďuje protistátní činnost, dále jsem nadiktoval do onoho dopisu Holfeuerovi, že ve mlýně se scházejí nějakí lidé, kteří poslouchají cizinu. Přesně se již nepamatuji na znění dopisu avšak tak[,] jak jsem to diktoval, Holfeuer dopis napsal, dal do obálky, napsal adresu na Bedřicha Opletala v Sezemicích a šel jsem i s Holfeuerem do Hlinska až k poště, kde to dal Holfeuer n[a] poštu. Věci ohledně Ležáků, zejména, že se tam soustřeďuje odboj byly známé, mluvilo se o nich, totiž se o nich šušovalo, ale vědělo to hodně lidí. Ten dopis, který Holfeuer sepsal dle mého diktátu, jsem také svým jménem podepsal...*“<sup>445</sup> Tedy výpověď můžeme shrnout tak, že bez jakéhokoliv zapírání přiznává Andrák svůj hlavní podíl na vytvoření dopisu, jeho odeslání a cituje i obsahově

---

<sup>444</sup> NA, MV-L, sign. C 6178, kart. 6, Výpověď Karla Holfeuera z 19. července 1945, bez stránkování.

<sup>445</sup> Tamtéž.



přibližnou podobu základní informace. Současně se poznámkou o „šuškáni“ a podezření více lidí o protistátní činnosti ležáckých pokouší alespoň nepatrně odvést pozornost od své osoby i na další potenciální udavače. Pravdou zůstává, že podezření, které panovalo mezi dělníky okolních lomů a obyvateli Měretic na chování Kněze, Švandy nebo Svobody můžeme prokázat pomocí písemných pramenů i díky metodě „oral history“.

Důležitým faktem je, že na obsah dopisu a přibližnou dobu jeho odeslání si vzpomíná i Holfeuer. Text začíná výmluvně: *"Tenkrát ještě nebyly Lidice. Pamatuji se, že Andrák s hlášením přišel odpoledne. Říkal, Karle, včera večer ve mlýně v Ležákách bylo nějaké auto, asi z Pardubic, že něco skládalo, a že tam bude asi skladiště střeliva. A že v tom momentě jak to skládali, že tam byl četník z Vrbatova Kostelce. Také něco říkal asi v tom smyslu, že někdo mu říkal něco v té hospodě v Dřevesi [pravděpodobně má na mysli Andrákova přítele J. J. Poláka – pozn. autora]. Vypadalo to jako proti Říši. Něco velikého. Povídal to hezky dlouho. Říkal, že ve mlýně poslouchal cizí rozhlas Londýn. Že do mlýna docházely nějaké osoby, že se tam něco velkého připravuje. Že chodili také lidé na rozhlas. Říkal bedničky se střelivem. Že je to hnízdo odporu a odboje proti Říši. Na to řekl, že se to musí hlásit do ústředí, že je to důležité, že je to protistátní. (Chtěl, aby APF mu pomohla k živnosti)."*<sup>446</sup> Snad ještě krutější je dodatečné udání mlynářského učně Pavliše na gestapu v Pardubicích, který byl dle Andrákova oznámení vinen tím, že vraždu obyvatel přežil.<sup>447</sup>

K Ležákům se vztahují ještě tři další důležitá oznámení, kterými se soud v procesu proti Andrákovi intenzivně zabýval. Tím prvním je udání na „kytičky“.<sup>448</sup> Při jedné ze svých mnoha cest přes již vypálené Ležáky v roce 1943 si Andrák povšiml, že v rozvalinách domku bratří Sýkorových, těsně u silnice, leží „kytičky“ karafiátu a macešek. Zdrobnělým výrazem chtěl docílit jasného popisu, že se nejednalo o pukety, nýbrž o svazek lučního kvítí, které někdo z úcty ke zmizelé rodině položil k ruinám zničeného obydlí. Oznámení učinil při své nejbližší cestě do Pardubic před Pavlasem, zaměstnancem SD, a před zástupcem vedoucího pardubické služebny SD Rudolfem Kintschlem. Sám událost komentuje takto: *„V úřadovně SD jsem (...) sdělil, že když jsem jel přes Ležáky na kole do Nasavrku, že jsem viděl v rozvalinách domku u silnice vlevo ležet kytičku, že tam lidé chodí jako celé procesí, a že je jich tam v neděli tolik jako o pouti.“*<sup>449</sup> Andrák se opět zcela zřetelně označuje za informátora, který na věc dokonce osobně a přímo upozornil okupační úřad. O několik dní

---

<sup>446</sup> Tamtéž, bez časové údaje sepsání protokolu.

<sup>447</sup> NA, MV-L, sign. C 6178, kart. 6, Výpověď Bedřicha Opletala z 20. července 1945, bez stránkování.

<sup>448</sup> Výraz „kytičky“ se objevuje v celé řadě dalších protokolů týkajících se tohoto udání. To je důvodem, proč ho zachováme k označení dané části udání.

<sup>449</sup> Tamtéž.

po tomto oznámení vyšetřoval případ sám vedoucí pardubické služebny SD Kurz a při své cestě do okolí Ležáků se se svým řidičem-tlumočníkem Neuhauserem<sup>450</sup> u Andráka zastavil. To dle Neuhausera, československými úřady po válce zadrženého, způsobilo Andránkovo rozmrzelost, snad až rozčilení, neboť se obával, že by ho mohl někdo ze sousedů podezřívát ze styků s Němci. Chybou Kurze totiž bylo nejen to, že nechal zaparkovat vůz před Andránkovým domem, ale i to, že udání na „kytičky“ začal řešit ještě venku na dvoře<sup>451</sup>. Jak se však zdá z různých výpovědí sousedů<sup>452</sup>, v obci panovalo v roce 1943 podezření na Andránkovo udavačskou spolupráci s okupanty. Bylo známo, že Andrák s určitou dávkou horlivosti navštěvuje fašistické schůze.<sup>453</sup>

Další Andránkovo udání by v případě jeho nepošramocené důvěryhodnosti u APF a SD mělo katastrofální následky pro široký okruh ležáckých odbojářů. Z jeho výpovědi je patrné, jak vynikající měl pozorovací schopnosti, jak dobře znal poměry v ležácké odbojové buňce a do jaké míry dokázal svá zjištění spojit v obdivuhodně přesný odhad vztahů a kontaktů strážmistra Kněze s další sítí odbojářů uvnitř i vně Ležáků. Nebýt toho, že Pavlas a ostatní úředníci SD považovali Andránkova udání za přehnaná, ne-li vymyšlená, vyžádala by si aktivita udavače další desítky zatčení a zničení mnoha lidských životů. Cítujme Andráka: *„Doznávám, že jsem vícekrát říkal úředníku SD Otakarovi Pavlasovi a také možná v úřadovně SD v Pardubicích o Kotábovi od české kriminální policie a Josefu Polákovi z Dřeveše, že oba jmenovaní měli nějakou účast na spojení s ilegální organizací v Ležákách s vrch. stržm. Knězem, který měl mít ukrytou vysílačku gestapem nenalezenou a který se raději zastřelil, aby nebyl gestapem přinucen k přiznání vysílačky.“*<sup>454</sup> Pavlas si toto udání pamatoval a v téměř totožném znění jej uvedl ve své výpovědi také.<sup>455</sup> Vedle této informace vyslovil udavač i domněnku o kontaktech Kotába a Poláka u německých úřadů a na úřadu práce, díky kterým se jim daří adepty na práci v Říši zaměstnat v místě bydliště, popřípadě na území Protektorátu.<sup>456</sup> S udáním na oba výše uvedené muže souvisí i upozornění na styky a podporu vdovy po zastřeleném strážmistru Knězovi, které opakovaně poskytoval SD. Ve své výpovědi i sám přiznává tento trestný čin.<sup>457</sup>

---

<sup>450</sup> Tamtéž, s. 126.

<sup>451</sup> Tamtéž, Výpověď Otakara Pavlase z 17. července 1945, s. 16.

<sup>452</sup> Tamtéž, Výpověď Ladislava Zvelebila z 19. července 1945, s. 20; Výpověď velitele četnické stanice ve Vrbatově Kostelci prap. Pavlíka z 11. června 1945, s. 34; Výpověď Františka Kropáčka z 23. července 1945, s. 23.

<sup>453</sup> Tamtéž, Výpověď Františka Kropáčka z 23. července 1945, s. 24.

<sup>454</sup> Tamtéž, s. 43.

<sup>455</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS 875/46 Otakar Pavlas, kart. 73, s. 17.

<sup>456</sup> Tamtéž.

<sup>457</sup> Tamtéž, s. 43.

Andrák poslední udání učinil na Poláka ještě v únoru 1945. Takové chování je poněkud rozporuplne. Buď by svědčilo o jeho naprostém podcenění válečného vývoje nebo o jeho jistotě, že proti němu neexistují ıadna svědectví proněmecké činnosti. Tuto druhou možnost bychom s ohledem na poatenı zmatene výpovědi obžalovaného považovali za nepravděpodobnou. Je však dost dobré možné, že udání která činil temer na sklonku valky, byla součastí postupne uskutenovane strategie.

Tím se dostáváme k třetímu výraznému bodu obžaloby. Je jím vedle udání Leaku (včetně Kotába a Poláka), „kytiek“ ještě jeho jmenování do čela správní komise v obci Tisovec na konci února 1945<sup>458</sup>. Obecnímu zastupitelstvu byl tento krok „Reichsauftragverwaltung“ nepochopitelný, jelikož na dosavadního starostu nebyly podány ıadne stížnosti.<sup>459</sup>

Z prookupanı politické činnosti vyplývá Andrákova snaha o stále vyıı společenské postavení v obci. Protože APF nesplnila jeho oekavanı vzestupu společenského statutu, stává se Andrák v březnu 1944 členem Ligy proti bolševismu<sup>460</sup>, ovšem nepřerušil své kontakty na Pavlase v SD a Opletalovu APF, což jíž bylo veejne známo. To mu však nestaı a pokouı se na základě své politické proněmecké aktivity zastupovat i významné místo v obci. Z postavení lomae a „starosty“ tak získává pravomoc kontrolovat potravinové pıdely – pıdavkove lístky na chléb, potvrzení na uhynulá zvírata (je byla poražena „naerno“), porzkove listy atd. Této skutečnosti vyuıva prokazatelne ke zlepšení zásobování potravinami rády obyvatel. Nakolik se jedná o naprosto neııstnou pomoc a nakolik o taktické „pojištění“ své pověsti do budoucna, se jen obtıne rozliıjuje. Těžko však verit, že by Andrák takový krok, jaký pıjetı zodpovědnosti za fungování obce bylo, udělal bez důkladného předchozího promýšlení vsech výhod (a nevýhod), které s sebou funkce pınası. Pod dojmem jeho amorálního jednání v pıpade Leaku se i pomoc sousedům jeví jako vypoıtavy krok.

Ve stručnosti jsme představili podmínky, za kterych se začalo odvíjet více jak roční soudní rızenı, které bylo naplněno vzajemnym svalovanım viny mezi Karlem Andrákem, spoluobvinenym Karlem Holfeuerem, Janem Josefem Polákem (posléze pro nedostatek důkazů proputenym) a Otakarem Pavlasem. Z asti do procesu měl možnost zasáhnout i vedouı APF Bedřich Opletal.

## 7.9.2 Průběh vyetrovanı

---

<sup>458</sup> Tamtez, Výpověď Pavlíka z 11. ervna 1945, s. 34. Andrakovo jmenování do čela správní komise bylo uskutečněno 27. února 1945.

<sup>459</sup> Tamtez.

<sup>460</sup> Tamtez, Opis Andrakovy pıhlasky do Ligy proti bolševismu ze dne 15. března 1944, s. 78.

Vyšetřovatelé se zabývali a priori udavačským dopisem namířeným proti dění v ležáckém mlýně, který měl Andrák s Holfeuerem sepsat a jehož obsah je částečně výše citován. To je jeden z důvodů, proč byli oba pánové vyšetřováni ve společně vedeném procesu. Dopis se stává důležitým důkazem v obvinění proti čtyřem osobám – Andráka, Holfeuera, Pavlase a Opletala. V průběhu šetření<sup>461</sup> dochází k nápadné změně významu udání, kdy Andrák začíná zpochybňovat jeho vytvoření před (!) vypálením Ležáků. Ono psaní mělo být odesláno dle Andrákovy verze až přibližně 14 dní po zničení osady. Pokouší se tím rozrušit nejdůležitější část obžaloby, která počítá s přímým účinkem udání na zničení obce. To se mu nedaří, neboť vyšetřovatelé se snažili získat informace i od zadržených gestapáků. A v případě Schulzeho byli úspěšní. Ten totiž doznal, že „ještě před atentátem na Heydricha přišla na gestapo písmená zpráva, buď přes SD nebo od nějakého konfidenta, že velký nákladní automobil, /: 6 kolová Tatra:/ dováží velmi často do Švandova mlýna na Ležáky těžké bedny a zbraně. Tohoto případu se ujal taj. Gestapa v Pardubicích Linsel, který ve vyšetřování uvedené věci neměl úspěchu. Na posledně uvedenou skutečnost se dobře pamatuji a dovedu si dobře vzpomenouti, že se jediné vyšetřilo, že nákladní automobil měl být vlastnictvím kamenolomaře Vaška z Ležáků“<sup>462</sup>.

Andrákův přítel J. J. Polák upřesňuje přibližnou dobu odeslání dopisu: „Naposledy jsem mlel u Švandy asi koncem května (...). Pamatuji si určitě, že dávno ještě před posledním mletím jsem říkal Karlu Andrákovi z Dřeveše v rozhovoru, aniž bych tušil nějakou zradu, asi toto: že k Švandovi přivezli 6 kolovou Tatrou nějaké bedny a i pytle, že se to tam ve mlýně skládalo, že to bylo podezřelé.“<sup>463</sup> Zdá se, že Andrák do udání téměř citoval svého přítele a přivlastnil si tak informace a pozorování od důvěryhodné osoby. Podnětem tak nebylo jeho vlastní pozorování, jako onen „přátelský“ rozhovor. Pavlas však dodává, že mu Andrák dokonce ukazoval místo, odkud mlýn sledoval. Vyslovil také domněnku, že sledování mlýna mělo organizovaný a dlouhodobý charakter<sup>464</sup>; Učedník Pavliš vzpomínal, jak Potůček s oblibou chytal ryby v potoce u mlýna. Při tom jej „velmi rád pozoroval jistý muž ze Dřeveše, jehož jméno si dnes nepamatuji. Byl asi 35 r. starý, střední postavy a pracoval jako dělník v lomu u Dřeveše.“<sup>465</sup> Jestli se skutečně jednalo o Andráka, nebo Pavliš viděl ještě někoho dalšího, se bohužel již nedozvíme. Až na věk, neboť Andrák byl o téměř deset let starší, by tento hrubý popis jeho osobě odpovídal.

---

<sup>461</sup> Tamtéž, s. 56, výpověď Karla Andráka z 31. října 1945.

<sup>462</sup> NA, MV-L, sign. C 6178, kart. 6, s. 43, opis výpovědi, bez datace.

<sup>463</sup> Tamtéž, s. 48-49, den ani místo není uvedeno.

<sup>464</sup> Tamtéž, Výpověď Otakarem Pavlasem z 17. července 1945, s. 25.

<sup>465</sup> AMV, Síť gestapa, sign. 309-6-3, kart. 6, Výpověď Jana Pavliše z 26. dubna 1947, s. 657.

Výslech z 31. října 1946 nám prozrazuje Andrákovu snahu odvrátit podezření, že by jeho dopis dopomohl k vypálení obce. Zcela nekompromisně staví oznámení na Ležáky do doby po jejich zničení. Proč takový spor o dobu odeslání?

Andrák musel dobře vědět, že pokud by bylo prokázáno jeho udání, jež by způsobilo smrt přibližně čtyřiceti ležáckých obyvatel, čekal by ho dle tzv. Malého retribučního dekretu z 19. června 1945 nejvyšší trest nebo v lepším případě doživotí. I přes svoji snahu uvést datum odeslání až po vypálení, měl tu smůlu, že Pavlas a Holfeuer se spoluprací s vyšetřovateli snaží zmírnit tíhu dopadu svého budoucího trestu. Při konfrontaci s Pavlasem i Holfeuerem v den sepsání druhého protokolu je tento manévr naprosto zřejmý. Andrák trvá na sepsání dopisu v době po (!) vypálení. Na to reaguje Pavlas rozčileně: „*Lžeš, to je nesmysl (...). Jakou by mělo cenu, abyste posílali dopis Opletalovi o tom, co se děje v Ležácích, po jejich vypálení.*“<sup>466</sup> Stejně podrážděně reaguje o chvíli později i Holfeuer: „*Asi 14 dní před vypálením Ležáků jsi ke mně přišel a říkal jsi mi, co se děje v Ležácích, že tam skládali s auta nějaké bedny, že se tam scházejí lidé k poslechu ciziny, že ti to říkal v hospodě Polák. Chtěl jsi, abych to udal gestapu. Já jsem ti to rozmlouval, tys mi řekl, že když to neudělám, že to udáš sám, a abych si následky přičetl na svůj rub. Psal jsem tedy dopis, tys mi jej diktoval, a já jej adresoval nikoliv gestapu, nýbrž Opletalovi.*“<sup>467</sup> Ponechme stranou, že se Holfeuer snaží poukázat na vlastní nechtěnou účast pod pohružkou Andráka a smazat tak kousek své viny, a zdůrazněme, že hovoří o konkrétním dopise, o jehož existenci a sepsání před likvidací obce zatím nikterak nepochybuje nikdo z vyšetřovaných, tedy krom Andráka, jenž ovšem v prvním protokole dopis a dobu sepsání před vypálením osady přiznává.

V průběhu tohoto druhého výslechu vytanula nová okolnost. Vzhledem k nejistotě Holfeuera a Andráka o včasnosti a účinnosti udání se oba pánové dostali do sporu, který se několikrát v průběhu roku 1942 řešil veřejně na schůzi APF v Hlinsku, Chrudimi a Sezemicích. S hrdostí se oba hlásili k včasnému udání na Ležáky a měli obavy, že by jejich zásluhu na informování bezpečnostních úřadů mohl přebrat někdo jiný. Jelikož nebyli ze strany SD ani gestapa kontaktováni, napadli přímo Opletala, že zprávy členů zadržuje. Způsobili „humbuk“, kterého bylo svědky vícero účastníků schůzí a nechali si dokonce Opletalem potvrdit, kdo a komu dopis poslal. Dle Pavlase komentoval Opletal věc takto: „*(...) že ten protokol musel sepsat, poněvadž ve věci Ležáků nechce nést odpovědnost před historií, aby se mu snad vytýkalo, že nejednal správně, on že ve skutečnosti zprávu poslal správně*

---

<sup>466</sup> NA, s. 55-56, Výpověď Karla Andráka z 31. října 1945.

<sup>467</sup> Tamtéž.

a včas, takže mu nemůže být nic vytýkáno.<sup>468</sup> Z pohledu současného čtenáře poněkud šokující vnímání „odpovědnosti před historií“, avšak z hlediska germanofila-konfidenta par excellence, kterým Opletal byl, je nutno toto prohlášení vnímat jako splnění dějinného poslání stran boje za Říši a ideje Vůdce.

Ve výslechu, který byl uskutečněn s Holfeuerem, se vyslýchaný rozepisuje o sdělení, které mu dal Andrák. Text začíná zdůrazněním: *"Tenkrát ještě nebyly Lidice."* Stanovuje tedy datum jistě před 10. června 1942. *„Pamatuji se, že Andrák s hlášením přišel odpoledne. Říkal, Karle, včera večer ve mlýně v Ležákách bylo nějaké auto, asi z Pardubic, že něco skládalo, a že tam bude asi skladiště střeliva. A že v tom momentě jak to skládali, že tam byl četník z Vrbatova Kostelce [pravděpodobně stržm. Kněz – pozn. autora]. Také něco říkal asi v tom smyslu, že někdo mu říkal něco v té hospodě v Dřeveši [ J.J.Polák – pozn. autora]. Vypadalo to jako proti Říši. Něco velikého. Povídal to hezky dlouho. Říkal, že ve mlýně poslouchal cizí rozhlas Londýn. Že do mlýna docházely nějaké osoby, že se tam něco velkého připravuje. Že chodili také lidé [poslouchat]. Říkal bedničky se střelivem. Že je to hnízdo odporu a odboje proti Říši. Na to řekl, že se to musí hlásit do ústředí, že je to důležité, že je to protistátní.“*<sup>469</sup> V tomto protokole Holfeuer také potvrzuje Opletalovo ujištění o včasnosti odeslání udání.

Jedna věta protokolu je mimořádně závažná a sice, jak je možné, že Andrák poslouchal v ležáckém mlýně „cizí“ rozhlas? Měl snad nějaké hlubší kontakty do tohoto prostředí, že se stal hostem doslova středobodu odboje?

Dle vlastní výpovědi jezdil do mlýna už od roku 1941 semlít obilí. Měl tedy vcelku volný přístup do objektu svého pozorování. To je první bod. Druhou možností, jak se bez velkého podezření pohybovat v bezprostředním okolí mlýna, byly jeho zakázky v sousedním lomu, kde pracovali jeho dva dělníci. Tím můžeme vysvětlit jeho dobrou informovanost a snad i to, že po jistou dobu nebudil pozornost. Nevíme, jak dlouho se mu nenápadné vyzvědačství dařilo uskutečňovat, ovšem po svém vstupu do APF v květnu 1942 si několikrát postěžoval u Opletala, že *„(...) je pronásledován, že celé jeho okolí je proti němu a že nějaký četn. strážmistr z jeho okolí je proti němu.“*<sup>470</sup> Je do značné míry pravděpodobné, že oním strážmistrem byl Kněz. Ten nejenže důvěrně znal celé okolí spadající do pole jeho policejní působnosti, ale jak můžeme převážně pomocí „oral history“ zjistit, měl na

---

<sup>468</sup> Tamtéž.

<sup>469</sup> Tamtéž, s. 81.

<sup>470</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS Chrudim 827/46 Bedřich Opletal, kart. 100, Výpověď Bedřicha Opletala z 20. července 1945, s. 65.

kolaboranty obzvláště spadeno.<sup>471</sup> Zcela přirozeně měl vzhledem ke své funkci vrchního strážmistra a odbojáře hlavní zájem na přehledu o organizovaných fašistech a donašcích.

Andrák se při výsleších na přelomu roku 1945/1946 začíná chovat výrazně sebejistě. Je mu jasné, že vyšetřující soudce nemá v ruce žádný udavačský dopis. Jediné, co proti němu svědčí, jsou výpovědi jeho tří bývalých „kolegů“. Jeho trumfem je tedy neschopnost vyšetřovatelů předložit konkrétní důkaz jeho konfidentské činnosti. Nemají proti němu dokonce ani písemnou přihlášku do APF. Ačkoliv již nepopírá svoji účast na schůzích, snaží se uhrát svoji nevinu na své naivní nevědomosti hlavní ideologické podstaty hnutí APF, tedy organizace stavící své mravní základy na denunciantské činnosti. V souvislosti s doposud písemně neprokázanou spoluprací s APF či SD utváří i svůj nový pohled na vlastní úlohu během války – „*necítím se být vinen*“<sup>472</sup>. Přiznává, že udání sice podepsal, ale nediktoval, a to při rozhovoru „*kamaráda s kamarádem*“<sup>473</sup>, jak označil osobní vztah k Holfeuerovi. Opět sám sebe přistihuje při lži, neboť ještě před několika týdny tvrdí, že Holfeuera poznal až po vypálení obce. Je zde samozřejmě namístě položit si otázku, jestli ono „kamarádství“ není výrazem označujícím vztahy uvnitř APF, neboť měl-li Andrák na mysli takový „kamarádský“ rozhovor, pak je jasné, že proběhl v duchu podstaty APF – tedy boje za ideály Vůdce.

Vcelku náhlý obrat v chování a sebejisté vystupování je nám zatěžko vysvětlit pouhým nenalezením písemných důkazů proti jeho osobě. Andrákovi se na počátku vazby v létě 1945 podařilo poslat neurčité množství motáků, které byly směřovány jeho rodině. Pět z nich se policii podařilo zachytit. Ve značně stručné formě nám prozrazují život podezřelého z udavačství ve věznici, jeho strasti i naděje. Právě stručná forma sdělení nám představuje starosti, které zadržený považuje za natolik markantní, aby je tajně svěřil svým blízkým. Žádá o jídlo, které by mu mohlo vylepšit vězeňskou stravu, nechává pozdravovat své příbuzné a známé, ale také žádá, aby jeho nejbližší intervenovali v jeho prospěch u vyšetřující komise<sup>474</sup>. Nevíme, kým byl několikrát zmiňovaný „Josífek“, ale on se měl díky svým kontaktům zasadit o pomoc u členů komise. Dávala snad tato „vnější pomoc“ obžalovanému naději, či jistotu brzkého propuštění? S odvoláním na věci příští je třeba upozornit na

---

<sup>471</sup> Oral history, svěděk Jaroslav Trpkoš, nar. 1924, audiozáznam ze zimy 2001: „*Už asi v roce 1940 se museli odevzdávat brambory. A oni chodili na kontrolu četníci z Chrasti. A jeden z nich měl písničku: Spi Havlíčku v svém hrobečku...odpočivej v pokoji a Čech se Němce nebojí.*“ *A tady v tom baráku nad námi bydlel Novotný, to byl vlajkař a ten mu říká: „Pane vrchní vopatrně!“ a ten po něm hodil sklenici, kdyby ho trefil do hlavy, tak ho zabil, protože to byla rána jako z děla.*“ [„Pan vrchní“ – stržm. Kněz; jedná se o Karla Novotného, jenž byl od r. 1939 členem APF nikoliv „Vlajky“]

<sup>472</sup> Tamtéž, s. 89. Bez časového udání.

<sup>473</sup> Tamtéž.

<sup>474</sup> Tamtéž, s. 72. Dva z údajných členů komise jsou jmenováni – farář Dr. Jonáš z děkanství v Chrudimi a František Tichý. Jejich jména se v žádném z dokumentů soudního přelíčení nevyskytují.

skutečnost, že ani jeden z motáků není psán s později vymyšleným popisem nelidských podmínek věznice, či dokonce vedeného násilí na obžalovaném. Pokud by se takové příkoří na vězněném odehrávalo, je velmi pravděpodobné, že by se o tom v takto soukromé „korespondenci“ přinejmenším zmínil. Vnitřní rozpoložení nám předkládá poslední moták, jehož část vykazuje odevzdanost, psychické vyrovnání se s vazbou i nedohlednost propuštění: „Bez vašeho podporování jsem ztracen. Jinak jsem klidný – osud tomu chtěl, že mě potkal tento těžký a trpký život. Veškeré moje zprávy, které jsem Ti [adresováno manželce – pozn. autora] poslal, nič.“<sup>475</sup>

Navraťme se zpět do průběhu vyšetřování a sice do 14. ledna 1946.<sup>476</sup> Tohoto dne je Andrák opětovně vyslýchán. Začíná se konstituovat nová strategie, kterou chce prokázat nesmyslnost a nepravost proti němu vznesených obvinění. Jeho jistota o nedostatku důkazů vyšetřovatelů začíná nabývat na síle. Nechává se předvést, aby doplnil svůj protokol z předešlého dne. Jako hlavní důkaz své nevinny a vykonstruovanosti obvinění předkládá své příbuzenství s rodinou Zdeňka Hrdého, která byla v Ležákách vyvražděna. Hrdý utekl krátce před zničením Ležáků z Říše a připojil se k partyzánským oddílům operujícím v oblasti Miřetic. Andrák poukazuje na výpomoc synovci v letech 1943-45. Bohužel nedokáže přednést jediný důkaz. Od tohoto okamžiku mění zásadně svoji podobu z provinilého udavače v nápomocného Čecha, téměř až odbojáře.

26. ledna 1946 se již bez ostychu snaží využít svého příbuzenství se zavražděnou rodinou Zdeňka Hrdého. Poukazuje na nesmyslnost, proč by chtěl nechat zavraždit i rodinu svého strýce. Neuvědomuje si, že udání podal na ležácký mlýn, nikoliv na Ležáky jako celek, což ovšem účinek udání nesnižuje. Pravděpodobně nepředpokládal, že potrestána bude celá osada. Nicméně si musel být vědom vypjatosti doby, ve které svá upozornění okupantům odesílal. Těchto argumentů si byl vědom i vyšetřovatel, takže pokusy Andráka o vyslechnutí svědků dokazujících jeho téměř „odbojové“ činnosti a s tím souvisejícího „češství“ našly sluchu pouze částečně; a během soudního přelíčení byly považovány za nepodstatné. Uvedený seznam jmen potvrzující „české“ chování obnáší přes třicet jmen sousedů a známých. Andrákovi nemůžeme upírat jeho zásluhu na přepravě a uschovávání několika metrů obilí před odvodem, či vystavení několika porážkových listů, ale přece jen se jedná o skutky, které by v případě odhalení mohl svoji proněmeckou činností a konexemi zahladit. Navíc část z nich mohl vykonat až jako vedoucí správní komise v Tisovci, tedy fakticky v posledních měsících války. V onom zmiňovaném výčtu můžeme nalézt i jeden „dobrý

---

<sup>475</sup> Tamtéž.

<sup>476</sup> Tamtéž, s. 95.



skutek“, který musel soudce doslova udeřit do očí: *“Dále docházeli k nám dělníci pracující na bourání trosek zdiva na Ležákách a byly námi podporovány.”*<sup>477</sup> Skutečně odvážný argument člověka obviněného ze spoluúčasti na vypálení obce.

I udání na „kytičky“ začíná získávat jiný, než denunciantský charakter – *„Sám jsem tam dal kytičku k domu mého strýce a bratrance.”*<sup>478</sup> Vytváří novou verzi „kytiček“, plně odpovídající jeho identifikaci s představou „češství“. Do této představy patří nejen práce pro Čechy, ale i organizování u partyzánů. Postupem doby tak stupňuje svůj protiněmecký odpor sestávající z nepřátelských výroků proti Říši v sabotáž, pomoc partyzánům a zakončuje aktivní bojovou účastí ve dnech povstání. Snažil se tak dokonale změnit svůj charakterový profil z válečného postavení udavače a podporovatele nacismu v jeho zvilého nepřítele.

Zajímavé je pro nás hodnocení Andrůka ze strany vyšetřovatele, tak jak jej zachytil v interním sdělení o průběhu šetření. Nevěřicně kroutí hlavou nad tvrdohlavostí, s jakou Andrůk hájí svoji tezi o odeslání dopisu až po vypálení. Také postřehl prohlubující se zoufalství s jakým se obviněný snaží postavit tíže svědectví, jež hovoří proti němu.<sup>479</sup> Zdá se, že policista o vině Andrůka nepochybuje, ovšem to neznamená, že se nesnaží získat ucelený obraz Andrůkovy činnosti v APF a spolupráce s Holfeuerem. Doufá, že úlohu Ležáků v nacistické politice by mohl vyjasnit i K. H. Frank, proto si žádá jeho brzký výslech v této věci. Ten se také uskutečnil 14. února 1946<sup>480</sup>, ale konkrétní poznatky k případu Andrůk-Holfeuer nepřinesl.

### 7.9.3 Žaloba

Žaloba byla Andrůkovi oznámena 3. června 1946. Veřejný žalobce u mimořádného lidového soudu v Chrudimi jej viní, že *„v době zvýšeného ohrožení republiky podporoval nacistické hnutí tím, že podával zprávy o různých osobách úřadu SD v Pardubicích“* a že *„v červnu 1942 v Blatně společně s Karlem Holfeuerem udal ústřednímu vedení organizace APF v Pardubicích, že ve mlýně v Ležákách se něco děje tajného (...), tedy že v době zvýšeného ohrožení republiky v zájmu nepřítele udal mlynáře v Ležákách pro činnost ať už skutečnou či vymyšlenou.”*<sup>481</sup> Žalobce se příliš s dobou odeslání dopisu nezabývá, protože samo

---

<sup>477</sup> Tamtéž, s. 122.

<sup>478</sup> Tamtéž, s. 96.

<sup>479</sup> Tamtéž, s. 117.

<sup>480</sup> Tamtéž, s. 98.

<sup>481</sup> Tamtéž, s. 109.

uskutečnění trestného činu udání stojí v principu ex natura – z podstaty – nikoliv v čase uskutečnění. Od této doby se boj Andráka stává doslova otázkou života a smrti. Těsně před začátkem soudního přelíčení sepisuje svoji obhajobu. Ta začíná jasným konstatováním: „*Necítím se v žádném případě vinen.*“<sup>482</sup> Definitivně popírá jakékoliv udání, jehož se měl dopustit, s Pavlasem se poznal díky své společenskosti, Holfeuerovi o Ležákách vyprávěl, ale proto, že dotyčný se o ně zajímal, jelikož „*tehdy se v okolí o ničem jiném nemluvílo než-li o teroru a násilí jehož se Němci na Ležákách dopustili*“<sup>483</sup>. V tomto dokumentu poprvé zaznívá odsouzení okupantů jako „*teroristů*“ a „*cizáků*“. Andrák si byl vědom, poté co nahlédl do učiněných protokolů, že přiznání, která učinil v prvním výslechu mu situaci velice ztížila. Použije tedy zajímavé tvrzení: „*Podepsané protokoly vynucené pod tíhou ran a bití při vyšetřování neuznávám a jsou vesměs všechny mně nadiktované a vymyšlené.*“<sup>484</sup>

Výše citovanou historku přednáší i v den hlavního soudního přelíčení, tj. 17. září 1946. Je to pro něho jediná možnost, jak svůj zásadně chybný krok, který učinil během prvního protokolu, zpochybnit. Zápis ze soudní síně nám dává nahlédnout do atmosféry mimořádných lidových soudů. Je nesmyslné na základě jednoho soudního přelíčení dělat obecné závěry. Přesto je nutné si udělat na konkrétním případě alespoň částečnou představu. Andrák si za svého obhájce zvolil hlineckého právníka JUDr. Červenku. Ten obhajoval také Holfeuera. Pravděpodobně pod vedením Červenky byla zvolena i jasná linie tvrzení, kterou oba obžalovaní předkládali. Tedy zapírat. V několika okamžicích se k vlastní škodě sami do svých výpovědí zapletli. Takovým momentem bylo i přečtení Andrákova obvinění, že byl týrán vyšetřujícím soudcem Soukalem. Před komisí předstoupil jeho kolega JUDr. Skarpišek: „*Obžalovanému Andrákovi jsem kladl otázky, on na ně odpovídal, a protokoloval jsem a diktoval u přítomnosti Andrákově přesně to, co řekl. Na obžalovaného Andráka žádný nátlak činěn nebyl. Obžalovaný Andrák protokol také bez námitek podepsal. Obžalovaný k tomu udává, že při výslechu 9. 1. 1946 byl tak rozčilen a rozrušen, že ani nesledoval, co bylo protokolováno, co bylo diktováno, a podepsal něco, aniž by si byl vědom, co bylo napsáno. Svědek k tomu udává: Obžalovaný byl sice při výslechu onom rozrušen, ale ne do té míry, že by nebyl schopen vnímat to, co diktuji. A pak diktoval jsem to, co si obžalovaný sám řekl. Vylučuji, že bych psal něco, co obviněný neřekl. Kolegu Soukala znám velmi dobře jsem*

---

<sup>482</sup> Tamtéž, s. 114.

<sup>483</sup> Tamtéž.

<sup>484</sup> Tamtéž.

*přesvědčen, že tento by nějakého nátlaku při výslechu nikdy nepoužil, takže to, co [bylo] uvedeno v protokole jím sepsaném, jistě [bylo] správně protokolováno.*<sup>485</sup>

Nemůžeme zapřít, že řada svědků, kteří byli k soudu přizváni nebo jejichž protokoly byly přečteny, vypovídala ve prospěch obžalovaných. Zvláštností je, že někteří z nich své výpovědi změnili v otevřenou pomoc Andráka i Holfeuera. Neučinili tak dva důležití svědci – Opletal a Pavlas. Ti si do poslední chvíle stáli za výpověďmi, které činili v téměř celém průběhu ročního vyšetřování.

Soud uzavřel hlavní přelíčení vynesemím rozsudku. Andrákova obhajoba se zdála být úspěšná. Trest 10 let odnětí svobody s 5 lety nucených prací se jistě neřadil mezi nejvyšší možné. Jaké aspekty vedly komisi ke stanovení této výše trestu již z archivních materiálů nemůžeme vyčíst. Holfeuer dopadl mnohem hůře, neboť trest odnětí svobody na doživotí není rozhodně růžovým výhledem do budoucnosti. Oba pánové se dočkali po několikerém zamítnutí žádosti o milost amnestie. President republiky Zápotocký propustil Andráka na svobodu dne 29. března 1954, ovšem Holfeuer byl nucen strávit ve vězení celých deset let až do roku 1955. Se zadržovací vazbou si Andrák „odseděl“ necelých 9 let. Prošel si věznicemi v Hlinsku, Chrudimi, Ostrově u Karlových Varů, Plzni-Borech, Jáchymově a Ilavě. Posuzovat, zda-li je 9 let pobytu ve věznicích za udavačství málo či hodně nám nepřísluší. Nutno však dodat, že věznici opustil v dosti zbědovaném stavu; po krvácení do levé mozkové hemisféry jako člověk ochrnutý na pravou polovinu těla, s nezvladatelným třasem, téměř neslyšící, po otravě dūlním plynem a dvojnásobném zápalu pohrudnice značně dušným. Jinými slovy opustil káznice jako invalida.

Daleko hůře dopadlo trestní stíhání pro Opletala. Podle rozhodnutí mimořádného lidového soudu v Chrudimi ze dne 26. března 1946 byl bývalý předseda APF Bedřich Opletal odsouzen k trestu smrti provazem a popraven.

#### **7.9.4 Člen SD Otakar Pavlas**

Otakar Pavlas byl 26. listopadu 1946 odsouzen Mimořádným lidovým soudem v Chrudimi na doživotní odnětí svobody. Důvodem k odsouzení byla jeho mimořádně agilní služba ve prospěch nacistického okupanta. Pavlas vychodil obecnou i měšťanskou školu v Heřmanově Městci a pokusil se vystudovat učitelství v Chrudimi. Jak uvádí, z finančních důvodů musel studium po jednom roce opustit. Živil se pak povětšinou jako pomocný dělník až do roku

---

<sup>485</sup> Tamtéž, s. 145.

1929, kdy byl osobně přijat Gajdou jako sekretář v Národní obci fašistické (NOF). Pro nezodpovědnost však byl roku 1931 propuštěn. Živil se pak jako asistent filmového režiséra a od roku 1935 byl díky osobní nabídce tajemníka Národní ligy Hýbla zaměstnán jako tajemník pro pardubický kraj. Po sloučení Národní ligy, Národní demokracie a Národní fronty roku 1937 ve stranu Národního sjednocení byl automaticky převeden jako její tajemník. Po vzniku Česko-Slovenska přestoupil opět v povolání tajemníka do Národní jednoty. Teprve až v červnu 1942 se stává placeným úředníkem SD. Zajímavým komentářem doplnil svůj vstup a své pověření externího člena SD sám Pavlas: „*Tímto úkolem [rozuměj informační činností] jsem se cítil býti povýšen, kontroloval sebevědomě stojící na ulici cizí auta, dodržování policejní hodiny v hostincích, přehlídku požárních hlídek na strážnicích a podobně.*“<sup>486</sup> V jiném výslechu sám přiznává, že se rád dělal důležitým.<sup>487</sup> Náplní jeho práce bylo mimo jiné sledovat náladu návštěvníků kin, získávat informace o učitelích a ředitelích škol, dvakrát týdně sepisovat situační zprávy, na starosti měl i psaní posudků na studenty hlásící se na studia do Říše atd. Když se ovšem vyšetřovatel zeptal, jestli měl německé smýšlení, odpověděl mu: „*Při Němcích jsem byl. Byl jsem vůl, dnes to vidím. Když jsem se jim ale dostal do spárů, nemohl jsem již couvnout.*“<sup>488</sup> Hodnocení Pavlasovy činnosti svědky však silně vyznívá v jeho neprospěch.

V období první republiky se Pavlas světonázorově řadil do fašistických politických stran. Honosil se členstvím a zaměstnáním v sekretariátu (NOF), dále pak v Národním sjednocení, Národní jednotě a konečně v Národním souručenství. Pavlas byl vyšetřován česko-slovenskými úřady, jelikož 28. září 1938 pobuřoval občanstvo svými výroky o bolševickém převratu v Praze a o neschopnosti československé vlády. Toto trestní stíhání bylo na základě amnestie pro podobné přestupky k 2. 12. 1938 zastaveno. Pavlas se jeví jako typ úředníka, jehož hlavním motivem aktivistické činnosti nebylo osobní přesvědčení o nacionálně-socialistické myšlence, jako spíše snaha o společenský a finanční vzestup. I jeho jméno můžeme spojit s tragédií Ležáků, avšak ve dvou různých směrech. Za prvé byl obviňován Holfeuerem, že to byl právě on, kdo dostal udavačský dopis, kdo jej měl postoupit k dalšímu šetření gestapu a kdo byl prvním stupněm okupační správy, která získávala informace od APF. Soud toto obvinění Holfeuera neprokázal. Pavlas však byl zaměstnancem SD, pod jehož pravomoc APF po určitou dobu spadala. V druhém případě měl být pozitivní

---

<sup>486</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS Chrudim 875/46 Otakar Pavlas, kart. 73, s. 138.

<sup>487</sup> Tamtéž, s. 231.

<sup>488</sup> Tamtéž, s. 231.

postavou v případě záchrany více jak deseti členů rodiny Karla Svobody – strojníka lomu Hluboká a důležitého člena ležácké odbojové buňky.

V roce 1942 (bližší datum neuvedeno) se účastnil Pavlas jedné schůze APF v Hlinsku. Bylo to dle jeho tvrzení poprvé a naposledy, co byl podobné akci přítomen. Nicméně se s Opletalem setkal ještě soukromě a tento ho okamžitě jmenoval čestným sekretářem. Pavlas ani nevyplňoval přihlášku, ani nemusel platit příspěvky. Sblížení obou pánů vytvořilo hlavní kontakt SD-APF. Takovým způsobem se řady informátorů SD rozrostly o vcelku značné množství, navíc to byli informátoři dobrovolní bez jakéhokoliv nároku na finanční odměny. Opletal po určitou dobu tento osobní kontakt ještě pojišťoval tím, že posílal udání jeho členů na další úřady. To ale mělo za následek výše uvedené rozhořčení Bernického, který si později pro informace zajížděl do Sezemic k Opletalům osobně. Pavlas měl kontakty i s jednotlivými členy APF a velmi dobře si pamatoval na udání, která činil během podzimu 1942 Andrák z Dřeveše. Kurz po jedné návštěvě u Andráka řekl Pavlasovi, že „*na nich [rozuměj udáních] má zájem přímo Karl Hermann Frank a že všechna tato udání jdou do jeho rukou.*“<sup>489</sup> Při jiné návštěvě Andrák činí další významné udání: „*(...)že ve spojení s parašutisty byl také četnický strážmistr Kotáb od pátračky z Chrudimě, nějaký pan Polák z Dřeveše, že tito jsou v osobním styku s čet. strážmistrem Knězem, který se pak zastřelil a že celý řetěz kolem pana Kotába a Poláka byl ve styku s mlynářem v Ležákách, kde se měla nacházet tajná vysílačka a jak Andrák tvrdil, tato vysílačka byla uschovaná u nějaké paní a je panem Kotábem a Polákem před německými úřady zamlčována.*“<sup>490</sup> Andrák svá udání po několikráte před Pavlasem opakuje, ten jim však nevěnuje přílišnou pozornost. Pavlas si však při jedné příležitosti před Andrákem postěžoval na Opletala, a sice na jeho zasílání denunciantských zpráv na více úřadů. Což samozřejmě způsobovalo chaos a dopomáhalo k přehlčení úředníků. Andrák toto sdělil Opletalovi, který velmi rozhořčen sepsal s Andrákem a Holfeuerem protokol o jeho, popř. jejich zpravodajských zásluhách, shodou okolností dal jako příklad včasné oznámení na Ležáky a požadoval zásah příslušných úřadů. To pak předložil Bernickému při návštěvě u něho v Sezemicích. Pro Pavlase to nemělo žádné následky kromě toho, že byl jmenovanými členy APF považován za nedůvěryhodného. Aby byla činnost APF usměrněna, rozhodl Bernický o přijetí Opletala, Holfeuera i Andráka do SD jako placené členy a vydal k tomu i patřičné směrnice.

---

<sup>489</sup> SOA Zámorsk, MLS Chrudim, sign. LS Chrudim 875/46 Otakar Pavlas, kart. 73, Výpověď Otakara Pavlase z 8. července 1945, s. 18.

<sup>490</sup> Tamtéž.

Hlavní líčení s Pavlasem přináší ještě jednu mimořádně zajímavou stopu k případu Ležáky. Jako svědkyně v soudním procesu figuruje matka Karla Svobody Marie Svobodová, majitelka pletárny v Heřmanově Městci. Je dalším důkazem rozvětvenosti ležácké odbojové buňky, neboť přiznává, že věděla o činnosti svého syna. Poté, co byl Svoboda zatčen, se snažila přes Pavlase zjistit, kam byl její syn odvezen. Při té příležitosti jí Pavlas řekl, že si také u něho gestapo zjišťovalo početnost rodiny Svobodových. To zaleklo Svobodovou a mimoděk poznamenala, „(...) že snad syn prozradil proti svému slibu, že jsme jeho příbuzní, poněvadž by to znamenalo, že jako příbuzní účastníka na Ležácích v počtu asi 14ti osob, bychom byli zatčeni.“<sup>491</sup> Pavlas věděl o odbojové aktivitě Svobodové, přesto ji neudal. Jeho postavení v SD bylo přinejmenším nejednoznačné. Toto svědectví bylo soudem přijato jako polehčující okolnost, čímž byla explicitně rozporuplnost Pavlasovy aktivity potvrzena.

Pavlas byl při soudním procesu 26. listopadu 1946 odsouzen k doživotnímu vězení. Tento trest mu byl amnestií presidenta republiky 4. května 1953 změněn na patnáct let odnětí svobody. Na základě žádosti o milost vyjádřilo se vedení vězeňského ústavu v Karlových Varech, že odsouzený splnil všechny podmínky převýchovy, měl i kladný vztah k lidově-demokratickému zřízení, několikrát se zapojil do socialistické soutěže práce „a stanovený závazek vždy nejen splnil, ale i překročil“<sup>492</sup>. Proti podmíněčnému propuštění se ovšem postavila okresní prokuratura v Chrudimi. Pavlas opustil věznici až 14. června 1961.<sup>493</sup>

## 8. Obraz ležácké tragédie v české společnosti

Každý totalitní systém si vytváří opěrné body své moci. Vedle právního řádu, policejních složek, honosných projektů, ať již ekonomického nebo čistě architektonického směru, se snaží

---

<sup>491</sup> Tamtéž, s. 202. I Marie Svobodová, jako její syn Karel, byla činná v odboji. Dle svého udání skrývala dva roky slovenského občana, který utekl z Říše a po určité době podporovala čtyři uprchlé ruské zajatce.

<sup>492</sup> Tamtéž, s. 231.

<sup>493</sup> Tamtéž.

vytvořit kulty osobností nebo dějinných událostí. Tedy nejen hmotné statky, které mají uchvátit svojí praktičností nebo velkolepostí, ale buduje hlavně duchovní podstatu celého systému. Nejdůležitější roli, jež má ovlivňovat mentalitu mas, sehrála propaganda a hlavně propaganda spojená s historií. Vědomí národní příslušnosti, vztah k určitému jazykovému a kulturnímu společenství nebo „velkým předkům“ tvoří velice důležitou myšlenkovou součást každého člověka. Právě na složku národní nebo etnické příslušnosti se zaměřily nejtvrďší evropské politické režimy 20. století – fašismus a komunismus. Populistické projevy sounáležitosti a třídní nebo národnostní příslušnost dokázaly rozdmýchat největší válečné konflikty minulého století. Národní paměť byla v mnoha případech pošlapána a vyzdvižena v nové znetvořené podobě, morální cítění zničeno novým mravním kodexem, sociální a teritoriální pouta jedince zpřetrhána. Každý z těch „věčných“ režimů chtěl vytvořit nový typ lidské bytosti. Useknout kontinuální vývoj mentality určitého společenství a přehodit ji na jinou „kolej“. K podobnému přehození se z různých důvodů nechaly zneužít i kruhy inteligence a daly tak prostor k rozebrání a přestavbě celých, generacemi vydobytých hodnot. Mezi tuto, pro diktaturu nepostradatelnou, inteligenci patří i historici!

Historie nemá objektivní podobu. Jak tedy posuzovat, jestli se ten nebo onen historik zaprodal nějakému režimu? Vědec, jenž své práce staví na základech, které daný režim nabízí, aniž by dodržel základní pravidla kritiky, nejen potvrzuje a dále rozšiřuje oprávněnost diktatury, ale hlavně tím takové státní zřízení podporuje a dále dotváří. To však nemůžeme položit jako výčitku. Pouze jako protiklad k svobodné podobě výzkumu historie. Lidská touha po volnosti, po poznání, po vlastním a mnohdy hlasitém názoru je dostatečným důkazem poměrů dnešní společnosti. To, že mohou psát tyto možná opovážlivé řádky, je také důkazem svobodného projevu. Je pravděpodobné, že čtenář nežije ve svobodné zemi o mnoho déle než já sám. Chtěl bych však touto krátkou studií poukázat na to, jak těžce bylo zneužito právě jména vypálené obce Ležáky.

Vládnoucí ideologie vnucovaly obyvatelstvu historii jako strnulý objekt, který dodělal svoji závěrečnou fázi upřesnění, a tím je vlastně dotvořen a tudíž neměnitelný. Agresivní a současně nehybná freska příčin a následků, které jsou možné pouze ve vymezených mantinelech, se stala ideálem podoby historie každého režimu. Vlastně byla oprávněním k vládě a i ospravedlněním své amorální podstaty.

### **8.1 Ležáky v roce 1942**

Po zavraždění Heydricha bylo jen otázkou času, kdy k tragédii v podobě mohutnějších exekučních opatření dojde. Lidice se díky bezvýsledně stupňovanému německému teroru staly vhodnou, snadnou kořistí, která byla pouze výsledkem dopředu výborně plánované

a organizačně zajištěné akce, i když ještě nebylo známo jméno konkrétní obce. Obvinění ze spolupráce s parašutisty bylo naprosto smyšlené, ale to věděly pouze úzce zasvěcené osoby. Výhodná poloha v blízkosti hlavního města Prahy a také velkého průmyslového centra, kladenské Poldovky, zajistily patřičnou odezvu v řadách veřejnosti, především dělnictva. Šok nad tvrdým opatřením zároveň s houstnoucím strachem vedl k všeobecnému odsouzení německých způsobů vlády. Ještě před pěti lety bylo Československo jeden z nejrozvinutějších demokratických států světa a 10. června 1942 bylo proti němu použito nezměrné bestiality, jíž nebylo možné se jakkoliv bránit a která vyrazila dech české společnosti. Tak byla akce chápána jako útok proti každému uvědomělému občanu. Pocit právního řádu první republiky nemohli okupanti nahradit chatrným pláštíkem vlastních zákonů a vymýtiti tak většinou československé veřejnosti vžitý smysl pro právo a spravedlnost.

Nacisté skrze Lidice vyslali signál do Anglie a do celého světa vůbec, že proti dalším pokusům narušení „svého řádu a zřízení“ jsou bez problémů a zábran schopni učinit další obdobná opatření. Šlo i o vytvoření psychologického tlaku nejen na široké obyvatelstvo, ale i na samotné pachatele, na které tak měla být přenesena zodpovědnost za vraždění civilistů. Lidice se na jedné straně staly výstrahou a ponížením, na druhé však symbolem a hnací silou budoucí porážky okupantů. Jméno Lidice v sobě skrývá ubohost těch, jež dali vzniknout jejich „slávě“. Jeden z prvních oficiálně zveřejněných činů nekonvenčního a i z hlediska válečného práva nehumánního nacistického vedení války. I přes vnitřní citový odpor k takovému zásahu musel být zachován „klid a pořádek“. Však také nacisté způsobili touto tragédií naprostou poslušnost podřízeného národa, který se až téměř o rok později znovu probudil v novou vlnu odporu.

Ležáky však splnily úlohu poněkud odlišnou. Tato obec byla skutečně, téměř od počátku války, sídlem odbojového hnutí. Nikdo z řadových protektorátních občanů nebyl v polovině roku 1942 schopen rozeznat, jestli se obvinění ohledně Lidice a Ležáků zakládala skutečně na pravdě. Obě obce byly označeny za působiště parašutistů. V prvním případě to pravda nebyla, ve druhém jí byla až příliš. Libuše, po odstranění Tří králů, nejdůležitější a v podstatě i jediný způsob komunikace mezi exilovou vládou a domácím odbojem, měla svůj dlouhodobý úkryt a podporu právě v Ležákách. Podstatné však bylo, že rozdíl mezi dvěma zprávami rozeznávali sami nacisté. Lidice tedy demonstrovaly „úspěch“ pátrání a trest. To však pouze navenek pro veřejnost. Ale zosnovatelům teroru šlo především o dopadení pachatelů. Vždyť připravili a uskutečnili atentát na jednoho z nejmocnějších mužů nacistického režimu, měli vysílačku a mohli kdykoliv dostat rozkaz k provedení dalších vražedných útoků nebo jiných diverzních akcí. Zastrášení českých civilistů vedlo nedlouho po



10. červnu k pacifikaci poměrů a vlastně i pozvolného uklidnění. Drtivé zprávy a zběsilé chování okupantů donutilo každého nevzbuzovat pozornost. Nezbyvalo než pasivně a s nadějí brzkého konce stanného práva čekat na další události. Přišel však 24. červen 1942. „*Unter der tschechischen Bevölkerung hat die Nachricht von der Vergeltungsaktion gegen Ležáky starkes Aufsehen erregt und zum Teil grosse Bestürzung und Angst hervorgerufen. Allgemein hatte sie wieder einen auffalenden stimmungsmäßigen Rückschlag zur Folge gehabt, da man überzeugt war, dass mit dem Fall Liditz der Höhenpunkt des Ausnahmezustandes überschritten sei und ruhigere Verhältnisse zu erwarten wären.*“<sup>494</sup>

Dalším rozdílem mezi Lidicemi a Ležáky byla reakce veřejnosti, která opatření proti Ležákům odsoudila, ale již se zdržela jakýchkoliv dalších podstatných projevů ze strachu před dalšími sankcemi. Olomoucké intelektuální kruhy akci označily za další důkaz toho, že je Němci plánováno vyhlazení celého českého národa.

Nacistům se podařilo rozbít jakékoliv jistoty osobní bezpečnosti a budoucího života, i třeba pod jejich nadvládou. Opatření vedla také k rozrušení vazeb národní identity. Protektorát se již nedělil jen na Čechy a Němce, ale i na Čechy a Moravany: „*Von der tschechischen Bevölkerung Mährens wird häufig betont, so etwas sei nur in Böhmen möglich und könne in Mähren nicht vorkommen.*“<sup>495</sup>

Nálada v jednotlivých národnostech, alespoň v obecné rovině vztahů Němci - Češi, byla naprosto protichůdná. Zpráva z velké části poukazuje na reakci německých obyvatel: „*Die Bekanntgabe von der Vernichtung des Ortes Ležáky hat unter der deutschen Bevölkerung in Böhmen und Mähren allgemein Genugtuung ausgelöst. Besonders der Hinweis in der Presseveröffentlichung, dass alle Erwachsenen erschossen wurden, zu denen auch die Frauen gezählt werden, wurde begrüßt.(...) Da sich von den Tschechen mit Ausnahme eines Teiles der Arbeiterschaft angeblich noch niemand tatsächlich innerlich umgestellt habe, erwarten die meisten Deutschen die Durchführung noch weiterer solcher Strafmassnahmen. (...) Von Deutschen in Pilsen wurde mit Befriedigung festgestellt, dass diesmal doch mit grösserer Energie durchgegriffen werde als bei früheren ähnlichen Anlässen. Es sei jedoch schade, dass erst einer der beste Repräsentanten Deutschlands fallen mußte, bevor gegen die Tschechen solche Massnahmen erlassen seien.*“<sup>496</sup>

V Ležákách byly vedle mužů zastřeleny i ženy, a dokonce i některé, byť dospívající děti. Tato skutečnost byla samozřejmě také využita a sám Goebbels se opětovně na konci

---

<sup>494</sup> AMV, Sicherheitsdienst, sign. 301–5–2, kart. 12, s. 103. Situační zpráva byla napsána 26. 6. 1942 byla určena SS – Obergruppenführerovi Frankovi a SS – Sturmbannführerovi Wolfovi.

<sup>495</sup> Tamtéž, s. 105.

<sup>496</sup> Tamtéž, s. 103.

června telefonicky dotazoval Geschkeho, proč tomu tak bylo. Informace byla poté řádně zpracována a zdůvodněním bylo: „ (...) *dass gerade die tschechischen Frauen chauvinistischer als die Männer eingestellt wären.*“<sup>497</sup>

Ještě jeden rozdíl oproti Lidicím je dosti podstatný. Ležáky poskytovaly vysílače a parašutistům úkryt téměř šest měsíců. Šest dlouhých měsíců nervového vypětí pro všechny zasvěcené, bezesné noci, strach o rodinu, o své bližní. Početná zpravodajská síť, jejíž dosti velká část zůstala neodhalena, dokázala dodávat cenné informace do Londýna. 5. srpna slavila naše zahraniční politika v čele s Edvardem Benešem obrovský úspěch. Vláda jejího veličenstva v čele s premiérem Anthony Edenem prohlásila Mnichovskou dohodu za neplatnou. Již se mohlo uvažovat o uspořádání a územním rozsahu nové, osvobozené Československé republiky. K tomuto zásadnímu kroku podstatně napomohly mimo jiné i události přímo související s odstraněním Reinharda Heydricha. Atentát byl činem odporu, Lidice symbolem oběti a Ležáky spojením obého.

Zpráva německé bezpečnostní služby dala paradoxně českému národu velké vyznamenání, jelikož provedené zostřené opatření proti obyvatelům Ležáků jasně svědčí, „*dass die Tschechen in ihrer Hartnäckigkeit des Widerstandes und in ihrem deutschfeindlichen Verhalten verharren.*“<sup>498</sup>

## 8.2 Ležáky v roce 1945-1948

Při první smuteční slavnosti 24. června 1945 se v ležáckém údolíčku sešlo přibližně 80 tisíc účastníků, aby spontánně uctili památku padlých. Tribuna se zástupci vlády, vojenskými hosty, vlajky čtyř vítězů (Československa, Spojených států amerických, Velké Británie a Svazu sovětských socialistických republik), národní kroje a uprostřed toho všeho dvě malé plechové urny. Zachráněné pozůstatky obyvatel se vrací zpět domů, do zničené osady.

Hmotné škody by ještě bylo možné přejít, ale ne ztráty životů, zničené rodinné vazby, pokřivené charaktery, rozšlapané sny. Červené vyhlášky se jmény popravených, ponížení, zrádci ve vlastních řadách... to vše napáchalo obrovské morální škody. Národ po všech těch letech nejistoty a strachu o své bytí hledá svoji tvář. A hledá ji v dějinách. V těch pouhých třech svobodných poválečných letech se paměť účastníků dostala ke skutečně nejzazším kořenům našeho historického bohatství. Chrudimský sbor „Slavoj“ zapěl chorál „Svatý Václave“. Ministr průmyslu Bohumil Laušman pronesl: „(...) *slibme, že zůstaneme věrni odkazu našich dějin, odkazu Husitů, Táboritů a Českých bratří (...). (...) mozolné ruce jejich*

---

<sup>497</sup> Tamtéž, s. 103.

<sup>498</sup> Tamtéž, s. 104.

*otců hladil ve svých povídkách Karel Rais a celovala Tereza Nováková.(...) Zavazuje nás k tomu, abychom byli pamětlivi velké přísahy, kterou jsme složili nad hrobem presidenta Osvoboditele T. G. Masaryka: „ Věrní zůstaneme.“<sup>499</sup>*

Závěrečný proslov pronesla Anna Horáková, žena, která v Lidicích ztratila rodinu a příbuzné a prošla několika koncentračními tábory: „*Řekněte, cí oko by se nezakalilo a cí srdce by se nepohnulo při pohledu na toto posvátné místo? Vím sama nejlépe, jak mi bylo, když s ostatními ženami lidickými jsem se vracela z koncentračního tábora a stála jsem na půdě našich drahých Lidic, kde jsem znala téměř každý kámen, každé místečko, neboť jsem tam vyrostla jako dítě, chodila do školy a tam později se svým manželem jsem vychovávala své děti.*“<sup>500</sup> Velmi pohnutá atmosféra první smuteční slavnosti v roce 1945 plná silných slov, slibů, dluhů z minulosti a závazků do budoucnosti se přenášela i do dalších čtyř let. Touha po pomstě všech obětí a křivd válečného konfliktu se mísila s nadějí v nový, svobodný život.

V roce 1948 má smuteční slavnost ještě „klasickou“ podobu. Projevy, položení věnců, mše, kterou řídí dokonce sám J. E. nejdůstojnější pan arcibiskup pražský Dr. Josef Beran. Do této doby jsou vydány tři publikace<sup>501</sup>, které sestavili pracovníci Ministerstva informací a později Ministerstva vnitra. V publikaci, jejímž autorem byl Ladislav Šíma<sup>502</sup>, byly použity autentické dokumenty z období Heydrichiády a poválečných výsledků. Kniha podrobně rozebírá události v Ležákách i v Lidicích. Šíma velmi zdařile využil i metody „oral history“ a zachytil některá svědectví, která se v pozdějších letech nemohla objevit. Jedná se kupříkladu o svědectví včelákovského faráře Krále nebo podrobný obsah vysílaných depeší. V knize nenajdeme ani slovo proti anglickému odboji, natož aby se zde objevilo očeřování prezidenta Beneše. Slovně nenapadá ani ty členy odboje, kteří po svém zatčení „mluvili“. Daleko více se snaží jejich jednání pochopit a čteme-li mezi řádky, hledá i jistou formu ospravedlnění. Samozřejmě se nejednalo o udavače typu Čurdy.

Po roce 1948 byla Šíмова kniha stažena z obchodních pultů a knihoven. Poté, co byl archiv ministerstva vnitra neprodyšně uzavřen a utajen, stala se publikace zdrojem „vyvolených badatelů“, kteří měli možnost si ji přečíst a obsah po náležitých úpravách více méně opsat. To naznačuje další snahu nového režimu použít tragického osudu Ležáků k propagandistickým účelům...

---

<sup>499</sup> L. ŠÍMA, *Ležáky*, s. 132.

<sup>500</sup> Tamtéž, s. 136.

<sup>501</sup> Jedná se o práce: Ministerstvo informací, *Ležáky*, Praha 1945; L. ŠÍMA, *Vzpomínáme. Památník mrtvým z Ležáků*, Měřetice 1946; Týž, *Ležáky. Vražda mužů a žen. Odvlčení dětí do ciziny. Srovnání osady se zemí*, Ministerstvo vnitra, Praha 1947.

<sup>502</sup> Týž, *Ležáky. Vražda mužů a žen. Odvlčení dětí do ciziny. Srovnání osady se zemí*, Ministerstvo vnitra, Praha 1947.

### 8.3 Ležáky v letech 1948-1968

Po roce 1948 nabírá symbol, který vypálená obec nese, naprosto převráceného významu. Z obce, ve které působil nejúspěšnější výsadek ze Západu, se stává výspa komunistického boje proti nacismu. Program oslav získává novou strukturu: „*Zahájení mírového shromáždění, projev vedoucího stranické a vládní delegace KSČ, svolání účastníků, Internacionála.*“<sup>503</sup> Samozřejmě nesmí chybět ani vzletná hesla, tolik v dané době oblíbená, pod jejichž hlavičkou se slavnost koná: „*V duchu odkazu VŘSR v čele se SSSR, za mír a bezpečnost národů.*“<sup>504</sup>

Spojení odbojářů se západní exilovou vládou je nejen záměrně opomíjeno, ale je ho dokonce zneužito. Komunisté se snaží úlohu a důležitost atentátu zdiskreditovat. Staví ho do roviny zneužití a zbytečné smrti všech zúčastněných. Vyzdvihují chudý dělnický původ obyvatel, přičemž naprosto ignorují a potlačují třídní postavení živnostníků – Vaška, majitele lomu Hluboká, Švandy, vlastníka mlýna, Bureše, soukromého autodopravce nebo demokrata prvo - druharepublikového četnického strážmistra Kněze: „*Vzpomínáme-li tragédie v Ležákách, nesmíme zapomínat ani na třicet umučených občanů z Lipovce – Licoměřic, kteří padli v boji za stejnou věc, jako občané z Ležáků, za vlast a její šťastnou socialistickou komunistickou budoucnost.*“<sup>505</sup> Ohyzdné překroucení historických faktů nemyslíš čtenáři?

Dle komunistického pojetí historie znamenalo napojení na Londýn spřažení s imperialistickými silami. Obyvatelé vlastně zemřeli kvůli špinavým intrikám a egoistickým snahám o zveličení vlastní osobnosti prezidenta Beneše. Doba 50. a 60. let minulého století si žádá řádné demaskování úlohy ležáckého dramatu, proto vychází publikace Františka Ťopka Údolí výstrahy<sup>506</sup>. Kniha je zpracována v románové podobě s jasně daným cílem ideologické výchovy. Ťopek již získal přístup do některých fondů Státního oblastního archivu v Zámrsku, kam však řádní badatelé neměli přístup. Jeho originální interpretaci pramenů můžeme pozorovat v kapitole věnující se smrti Jiřího Potůčka. Užívá zde spisů vyšetřování proti Karlu Půlpánovi a právě zde vzniká onen negativní obraz kolaborantského četníka. Kniha nemá sloužit historickému poznání, nýbrž ideologii: „*Také většina těch, kteří byli vedoucí silou buržoazní emigrace uprchlé do Londýna, odkud daleko více organizovali a řídili podvratnou činnost proti našim národům než proti nacistům, se plně odhalila v letech 1945 až 1948. Zbaběle utekli před hněvem lidu tam, kde se vždy cítili doma – do kapitalistických států*

<sup>503</sup> Regionální muzeum v Chrudimi, *Ležáky*, inv. č. 564, archiválie 5617 – 5624.

<sup>504</sup> Tamtéž.

<sup>505</sup> Regionální muzeum v Chrudimi, Zpravodaj ONV Chrudim, *Ležáky 1942 – 1972*, 40 s.

<sup>506</sup> František ŤOPEK, *Údolí výstrahy*, Havlíčkův Brod 1960.

*západní Evropy a USA. Odsouzení a odmítnuti naším lidem, generálové bez vojska, se bez výhrad postavili do řad těch, kteří připravili lidstvu strašné utrpení, kteří vyvraždili milióny obyvatel v Sovětském svazu a v ostatních evropských zemích, do řady těch, na jejichž ruku lpi krev z Ležáků a pardubického Zámečku.*“<sup>507</sup> Pevně věřím, že řádky s podobným obsahem již nikdy nedostanou možnost k zneužitému veřejnému otištění a neproniknou k sluchu slušných, morálně vyspělých lidí.

Demagogické myšlenky podobné citovaným řádkům můžeme najít ve všech dalších komunistických brožurách a letácích. Rozdíl letáků oproti publikaci Údolí výstrahy spočívá v naprosto nezvládnutém podchycení faktů. V metodických listech (hlavně pro školní mládež) by bylo vhodné uvádět skutečný počet obětí a místo popravení ležáckých občanů: „*Třicet pět dospělých bylo ještě téže noci zastřeleno na popravišti na Zámečku v Pardubicích. A dalších šest občanů bylo popraveno 2. července v koncentračním táboře.*“<sup>508</sup> To není zdaleka jediný příklad značně mylných informací.

#### **8.4 Ležáky v letech 1968-1989**

Pražské jaro bylo pro badatelskou činnost historiků dobou uvolnění tuhých poměrů. Pro vytvoření nové kritické práce k tématu Ležáků bylo toto období příliš krátkým. Po roce 1968 si komunistická vláda snaží získávat další a další projevy důvěry ze strany pracujícího lidu: „*Očekáváme i vaši účast, vážení občané, na této významné politické (!) události, již manifestačně vyjádříme podporu vnitřní a zahraniční politice vedoucí síly (!) naší společnosti – Komunistické straně Československa.*“<sup>509</sup> K nalákání velkého počtu účastníků jsou při slavnostech postaveny obchodní stánky v jejichž sortimentu bylo nedostatkové zboží jako párky, pomeranče nebo alkohol. Opětovně se rozhořívá protiimperialistická propaganda stavící velmi vysoko „hlas“ národa, který je tvořen početnou účastí na velkolepých akcích. Autoři novinových článků se předhánají v pochlebování vládnoucí garnituře: „*V čínech proti lidskosti není rozdílu mezi gestapákem Clagesem a nadporučíkem americké armády Slockitem, není rozdílu mezi souhlasem Himmlera o vypálení Ležáků a rozhodnutím amerického generála Westmorelanda o způsobu vedení války – vyhlazovací války v Indočíně.(...) Už se nebudou opakovat Lidice a Ležáky, protože naše budoucnost, mírový, klidný život, bezpečnost naší republiky, spokojenost a štěstí nám zabezpečuje spojenectví se*

---

<sup>507</sup> Tamtéž, s. 212.

<sup>508</sup> Regionální muzeum v Chrudimi, Ležáky, inv. č. 564, archiválie 5617 – 5624.

<sup>509</sup> Tamtéž.

*Sovětským svazem a také proto, že jsme nedílnou a pevnou součástí zemí socialistického společenství.*“<sup>510</sup> Neuvěřitelné, obzvláště po událostech srpna 1968 neuvěřitelné!

Jedním z nejopovázlivějších agitačních výtvorů je co do počtu stran tenká práce vydaná k třicátému výročí vypálení Ležáků, tedy z roku 1972. Po úvodních dvou stranách, které dohromady sdělí, že obec byla vypálena, se na dalších téměř čtyřiceti stranách dozvíme kupříkladu: „*Výsledky jarních směn Národní fronty a národních výborů, Příprava a zabezpečení zásobování ve špičkových zemědělských pracích včetně rekreační sezóny nebo Daň motorových vozidel – osvobození a úlevy.*“<sup>511</sup>

Ležácká slavnost se v první řadě stala událostí politickou, ale byla i kulturní. Každoročně bylo k vidění divadlo, dokonce s občasným repertoárem Čapkových her nebo „festivalem“ folklórních souborů z celé republiky. V sedmdesátých letech přibývalo k politickému a kulturnímu vyžití ještě i sportovní. Od roku 1971 byl pravidelně pořádán Dálkový pochod míru a Jízda míru, které organizačně zajišťoval Svaz turistiky.

Nová publikace s tématem vypálení obce se objevila až v roce 1982 a jejím autorem byl Miloslav Ivanov. Publicista hledající senzaci napsal sice čtivou a působivou práci, ale s etikou historikovy činnosti se asi nikdy nesesetkal. Nelámal si příliš hlavu s hledáním pramenů a jejich kritika mu neříkala vůbec nic. Nekompromisně označuje za hlavního zrádce Ležáků Věru Junkovou. Cítuje sice pramen, který ji má usvědčit, ale bohužel si tu jednu stranu nedočel do konce, nebo spíše ji nechtěl „dočíst“ do konce. Ivanovovi musíme však přičíst jeden zásadní klad jeho práce. Nebojí se použít ústního svědectví mlynářského učedníka Jana Pavliše. V ruce tak máme další pramen, bohužel pouze za předpokladu, že do něho autor nezasahoval takovým způsobem, aby mu zapadl do předem vymyšlené teorie.

Poslední publikace předlistopadové éry je práce Františka Schildbergra<sup>512</sup>. Autor nepřináší prakticky žádné nové poznatky. Opisuje pouze archivní materiál Státního oblastního archivu v Zámrsku. Někdy pro oživení příběhu přidává i perličky typu bombardování Ležáků.

## **8.5 Ležáky od roku 1989**

Vzpomínková akce na Ležákách má dnes opět charakter uctění památky všech zavražděných obyvatel. Opět se střídají u řečnického pultu hosté, mezi nimi politici nebo představitelé kulturního života, a musím z vlastní zkušenosti potvrdit, že z jejich slov povětšinou nepoznáte

---

<sup>510</sup> Pochodeň, 24. června 1972, ročník 61, číslo 147, s. 1.

<sup>511</sup> Regionální muzeum Chrudim, Mírová manifestace pracujících. Ležáky 30. výročí vypálení, inv. č. 399, Ležáky, sign. XVI.

<sup>512</sup> František SCHILDBERGER, *Ležáky*. 24. června 1942, Praha 1982.

stranicovou příslušnost. Nejde o populistické fráze, alespoň ne o otevřeně prezentované. Řečníky jsou nejčastěji občané České republiky, ale najdeme mezi nimi i občany Nizozemí, Velké Británie nebo dokonce Německa. Bolavá rána, kterou to malé údolíčko utrpělo, se pomalu hojí. Převážně starší generace, která válku poznala na vlastní kůži, je již mnohem více ochotna o ní mluvit a sama sobě přiznat, že po šedesáti letech nemá smysl být zatrpklý vůči Němcům, ale má smysl hovořit o tom, jaký byl nacismus a co dokázal napáchat. Ač paradoxně slouží dnes Ležáky jako místo, kde se historie nezapomíná, ale rok od roku se začíná více hovořit o současnosti a nové budoucnosti. Ležáky dostaly plného uznání a zájmu politické reprezentace v roce 2005, kdy přijel na vzpomínkovou slavnost prezident České republiky profesor Václav Klaus. Bohužel zde musím konstatovat, že ležácká slavnost roku 2005 se pro některé jedince stala důvodem k zvýraznění vlastní osoby a snad jediné přítomnost prezidenta je zavedla do překrásného údolíčka a umožnila jim pronést těch několik prázdných frází na podiu ležáckého památníku. Největší radost mi však působí účast všech těch přihlížejících. Najdete mezi nimi občany, kteří pamatují ještě ležácké chalupy a mlýn, uvidíte zde mladé rodiny s malými dětmi. To je již čtvrtá generace, která snad také jednou přijede se svými ratolestmi. Říkejte jim a uče je, co to byl nacismus a co dokáže lidská nenávisť.

## **Závěr**

Věřím, že diplomová práce přinese nové poznatky a potěšení všem, kteří se zajímají o československý odboj během druhé světové války a kteří se chtěli dozvědět podrobnosti o pozadí jednoho z křiklavých příkladů nacistického bezpráví na území Protektorátu Čechy

a Morava. Téma vypálení obce Ležáků je oproti stejnému osudu Lidic o to zajímavější, že zde můžeme pozorovat vývoj chování odbojářů během šestiměsíčního období spolupráce se Silver A. V průběhu mého bádání se kompozičně zdánlivě jednoduchý příběh rozvinul do značné šíře a dovolil mi zaobírat se složkami protektorátní společnosti v několika sondách.

V první části jsem se zaobíral prvními kontakty a rozšířením odbojové činnosti v blízkém okolí Ležáků. Už od dob mého studia na střední škole jsem se o tuto tematiku zajímal a předkládám proto záznamy mých rozhovorů se svědky tehdejších událostí. Se zármutkem musím konstatovat, že většina těch, jejichž hlas jsem zachytil na audiokazetách, již není mezi námi. V poslední chvíli se tak podařilo zachránit vzpomínky lidí, kteří dobu okupace nejen zažili, ale buď aktivně pomáhali, nebo jako děti-svědci sledovali počínání svých rodičů a příbuzných. Pokusil jsem se na základě těchto svědectví alespoň částečně zachytit tušení obyvatel okolních vesnic o odbojové činnosti některých aktérů z tajné skupiny „Čenda“.

Jako velkou přednost své práce považuji užší orientaci na služebnu pardubického gestapa jako celku a na její členy jako individua. V dosud vydaných publikacích je gestapu v souvislosti s Ležáky věnováno příliš málo pozornosti. V mé práci je věnován dostatek prostoru pro rozbor chování členů této služebny, protože ležácká tragédie byla dílem několika jednotlivců. Vytvořil jsem hierarchii členů podle jejich závislosti na veliteli služebny i navzájem mezi sebou. Líčení jejich přátelských nebo naopak vyhrocených vztahů rozbíjí tradované představy gestapa jako kompaktního organismu. Toto rozvrstvení rozhodně není plně vyčerpávající a velkou část k tomuto tématu skrývají archivní fondy Ministerstva vnitra a fondy Centrální úřadovny státního návladního v Ludwigsburgu. Rozhodně se pardubické služebně chci dále věnovat jako teritoriální podobě absolutní moci, na které můžeme demonstrovat některé zákonitosti obecné roviny fungování Státní tajné policie. Fenomén téměř neomezených vládců jsem se snažil prokázat na dokonalé likvidaci vesnice. Okrajově jsem nastínil průběh vyšetřování a řekněme i „hru kočky s myší“, kdy odbojová činnost ležáckých obyvatel probíhala doslova pod „nosem“ gestapa a to jak přímo v Pardubicích, tak i v Ležákách. Ludwigsburský archiv nám otevírá další úžasně široké téma poválečné spolupráce mezi vládními orgány ČSR (popř. ČSSR) a SRN. Muži, o jejichž zločinech se dozvídáme z výpovědí svědků, vystupují ve vyšetřování nikoliv na straně obviněných, nýbrž pouze svědků. Rozhodně se tématu potrestání válečných zločinců chci věnovat i v mém postgraduálním studiu.

V další sondě, která se týkala prostředí udavačů, jsem představil teritoriální, silně pronacistickou organizaci Árijské pracovní fronty. V podstatě ji můžeme označit za politicky



naprosto neúspěšné hnutí, které si nevydobylo ani širší badatelský zájem. V zrcadle ležácké tragédie ovšem získává ústřední roli a poválečné procesy nám zanechávají stopy její činnosti. Představil jsem organizaci v jejím členském rozvrstvení a na základě dochovaných seznamů jsem se pokusil rekonstruovat udavačské chápání sebe sama. Nakonec jsem se věnoval konkrétním osobám, které udání na Ležáky učinily. Není tolik podstatné, jestli mělo skutečný účinek u pardubického gestapa, jako spíše důvody a principy proč bylo učiněno. Věřím, že se mi tuto otázku podařilo zodpovědět poukazem na ziskuchtivé potřeby zainteresované osoby, než skutečném politickém přesvědčení.

Jako nesmírně zajímavou považuji dějinnou kapitolu pardubického Zámečku. Působení jednotky Schutzpolizei vnáší do celého ležáckého příběhu i příchut' zdánlivě rutinního zabíjení. Nebudu zakrývat, že se mi obrovskou inspirací stalo osobní setkání s americkým profesorem Christopherem Browningem. Jeho nejslavnější kniha se mi stala impulsem k bádání v oblasti lidské psychiky a využití dostupné pramenné základny k výzkumu „popraviště“ jako fenoménu protektorátního prostředí.

Jednotka policistů by nikdy nemohla fungovat bez pomocníků z řad civilního německého a českého obyvatelstva. Otázka pomoci a vědomého podporování zločinů ozbrojené moci civilisty je tématem, které dnes tak bouřlivě zaměstnává badatele holocaustu. Jak snášelo setkávání s popravčí četou, jak se k popravám stavělo obyvatelstvo bydlící v bezprostředním okolí popraviště? To jsou otázky, které jsem se snažil zodpovědět kombinací „oral history“ a písemných pramenů. Výzkum jsem ještě neukončil, neboť teprve v době dopisování této práce jsem získal povolení ke vstupu do složky majora Gottspfenninga, velitele ochranné policie v Kolíně. Jeho soudní proces, spadající pod jurisdikci NDR, by nám mohl prozradit další podstatné body fungování popravčích čet v Protektorátě i na východní frontě.

Dalším důležitým bodem byl popis zatýkání odbojářů a vypálení obce. V době, kdy byli zadrženi spolupracovníci Silveru A v Pardubicích, se zcela jistě rozvíjela psychóza strachu v ležácké odbojové buňce. Poslední okamžiky před zatčením, některé nerealistické představy jednotlivých účastníků nám dovolují nahlédnout do nadějí i přesvědčení účastníků odboje. Pro mne samotného bylo velkým překvapením, když jsem pročítal Hitlerovy rozhovory a následně pak Himmlerův deník. Zdá se, že přiznání Švandy, informování nejvyšších nacistických špiček a jejich rozbor situace v Protektorátu má úzkou souvislost. Nadneseně pak můžeme v řetězci událostí propojit Benešův Londýn s Hitlerovým Berlínem skrze činnost Silveru A v Ležákách.

V případě Potůčkovy smrti jsem se zase zaměřil na pokřivený obraz četníka Půlpána, který se v nesprávný čas dostal na nesprávné místo. Jeho osoba je na rozdíl od strážmistra Kněže symbolem zrádného protektorátního četnictva, aniž by si kdokoliv z „pisálků“ a „mluvků“ na ležáckých slavnostech uvědomil, do jaké situace byl Půlpán uvržen a za jakých podmínek byl pro svůj čin odsouzen.

Ležácká tragédie je v dosud vydaných publikacích, kromě té Šimovy, představována příliš ploše. Je vyprávěna jako jednolitý příběh, který je až příliš příkře rozdělen na černo-bílé vidění. Bez ohledu na to, ve které době literatura zabývající se touto událostí vznikla, má téměř vždy stejnou podobu. Vůbec se nepokouší prameny interpretovat, nýbrž autoři je pouze opisují. Dostávají tak jednu časovou rovinu, aniž by se zabývali sousledností různých časů a událostí. Odhalení skupiny je propojením náhody s důsledně prováděnou taktikou nacistických složek. Pokusil jsem se podchytit hlavní prvky, které vedly k tragédii, jež se stala symbolem československého odboje.

## **Prameny a literatura**

### **1. Nevydané prameny**

*Archiv ministerstva vnitra Praha*

Fond Sítě gestapa

- Sítě gestapa (Pardubice), sign. 309-6-1, kart. 6.  
Sítě gestapa (Pardubice), sign. 309-8-2, kart. 6.  
Sítě gestapa (Pardubice), sign. 325-4-2 Walter Kröger a spol., kart. 12.  
Silver A, sign. 302-154-3, kart. 21.  
APF, sign. 315-231-6, kart. 21.  
Vlajka, sign. 302-32-5, kart. 7.

*Národní archiv*

Fond Ministerstvo vnitra – referát L

- MV-L, sign. C 6178, Lidice a Ležáky, kart. 26.  
MV-L, sign. C 6178, Odboj na Pardubicku - Zvěrstva nacistů, kart. 17.

*Státní oblastní archiv Zámorsk*

Fond Mimořádný lidový soud - Chrudim

- MLS Chrudim, sign. LS 875/46 Otakar Pavlas, kart. 73.  
MLS Chrudim, sign. LS 994/46 Ludvík Schulz, kart. 101.  
MLS Chrudim, sign. LS 985/46 Hubert Hanouske, kart. 82.  
MLS Chrudim, sign. LS 979/46 Alois Aschenbrenner, kart. 81.  
MLS Chrudim, sign. LS 937/46 Gerhard Schmecktahl, kart. 78.  
MLS Chrudim, sign. LS 211/46 Bedřich Opletal, kart. 23.  
MLS Chrudim, sign. LS 827/46 Karel Holfeuer, kart. 101.  
MLS Chrudim, sign. LS 26/47 Josef Zvířecí, kart. 86.  
MLS Chrudim, sign. LS 826/46 Karel Andrák, kart. 67.  
MLS Chrudim, sign. LS 937/46 Gerhard Schmektal  
MLS Chrudim, sign. LS 920/46 Jan Woller, kart. 76.  
MLS Chrudim, sign. LS 24/48 Karel Půlpán a spol., kart. 91.  
MLS Chrudim, sign. LS 999/46 Leopoldina Zvířecí, kart. 83.  
MLS Chrudim, sign. LS 793/46 Karl Köck, kart. 64.  
Krajská prokuratura Hradec Králové, sign. SPR 032/63. bez zařazení do arch. fondu.  
Gestapo, kart. 2.

*Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen Ludwigsburg*

Fond „Strecker“

„Strecker“, sign. 505 AR-Z 328/59, kart. B 162/4804-4827.

*Bundes Archiv Berlin (BDC)*

sign. SSO/SS-Führerpersonalakten, kart. 00255, Gerhard Clages.

sign. RS, kart. D0585, Walter Lehne.

sign. RS, kart. A0125, Alois Aschenbrenner.

sign. RS, kart. A0125, Heinrich Aschenbrenner.

sign. RS, kart. E5474, Franz Ripper.

sign. RS, kart. D0364, Josef Kuchler.

sign. RS, kart. A0206, Franz Banach.

*Městské muzeum Hlinsko*

Obrazová kronika města Hlinska, Okupace - fond nečíslován.

*Městské muzeum Chrast*

Obrazová kronika města Chrasti, Ležáky - fond nečíslován.

*Městské muzeum Skuteč*

Obrazová kronika města Skutče, Sign. Ležáky 1942, 30, bez číslování.

*Východočeské museum Pardubice*

Uniformy, inv. č. 162.

*Regionální muzeum v Chrudimi*

Ležáky, inv. č. 564, archiválie 5617 – 5624.

## **2. Vydané prameny:**

*Edice*

BOBERACH, H.(Hg.): Meldungen aus dem Reich 1938-1945. Die geheimen Lageberichte des Sicherheitsdienstes der SS, Bd. 10.

DOMARUS, M.(Hrg.): *Hitler. Reden und Proklamationen 1932 -1945*, Aachen 1963.  
PICKER, H.(Hrg.): *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941-42*, Bonn 1951.  
WITTE, P.(Hrg.): *Der Dienstkalender Heinrich Himmler 1941-42*, Hamburg 1999.  
KRÁL, V.: *Acta Occupationis Bohemiae. Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933-1947, Dokumentensammlung*, Praha 1964.

#### *Dobový tisk*

Národní politika, 28. 5. 1942, titulní strana.

Pochodeň, 24. června 1972, ročník 61, číslo 147.

Zpravodaj ONV Chrudim, Ležáky 1942 – 1972, 40 s.

Budujeme. Týdeník československé sociální demokracie pro východní Čechy, č. 22.,  
Pardubice 1945.

Právo lidu, 21. červen 1945.

#### *Soukromý archiv autora*

V diplomové práci jsou použity audiozáznamy svědků: Josef Bureš, Josef Víšek, Jaroslav  
Kněz, Josef Vacek, Josef Doležal, Jaroslava Poláková, Jaroslav Kašpar, Anna Jiroutová,  
Jaroslav Trpkoš

### **3. Literatura**

ALY, G.: „Konečné řešení“. Přesun národů a vyhlazení evropských Židů, Praha 2006.

ARAD, J.: Belzec, Sobibor, Treblinka. Vyhlazovací tábory akce Reinhard, Praha 2006.

BAJOHR, F.: Parvenüs und Profiteure. Korruption in der NS-Zeit, Frankfurt a/M. 2001.

BARTOŠEK, K.: Pražské povstání 1945, Praha 1960.

BENEŠ, E.: Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940-1947, Praha 2002.

BERLEKAMP, B. – RÖHR, W.(Hrsg.): Terror, Herrschaft und Alltag im Nationalsozialismus. Probleme einer Sozialgeschichte des deutschen Faschismus, Münster 1995.

BREITMAN, R.: Architekt „konečného řešení“. Himmler a vyvraždění evropských Židů, Praha 2004.

BRINK, C.: Ikonen der Vernichtung: öffentlicher Gebrauch von Fotografien aus nationalsozialistischen Konzentrationslagern nach 1945, Berlin 1998.

BROWNING, CH. R.: Obyčejní muži. 101. záložní policejní prapor a „konečné řešení“ v Polsku, Praha 2002.

BURIAN, M.: Atentát. Operace Anthropoid 1941 – 1942, Praha 2002.

CLAYOVÁ, C. – LEAPMAN, M.: Panská rasa. Nacistické Německo a experiment Lebensborn, Praha 1995.

DIERKER, W.: Himmlers Glaubenskrieger. Der Sicherheitsdienst der SS und seine Religionspolitik 1933-1941, Paderborn 2003.

DOMARUS, M.: Hitler Reden und Proklamationen 1932-1945. Kommentiert von einem deutschen Zeitgenossen, Bd. 2 (Untergang 1939-1945), Aachen 1963.

DROULIA, L. – FLEISCHER, H.(Hrsg.): Von Lidice bis Kalavryta. Widerstand und Besatzungsterror. Studien zur Repräsentationspraxis im Zweiten Weltkrieg, Berlin 1999.

DWORKOVÁ, D. – van PELT, R. J., Osvětim. 1270 až současnost, Praha 2006.

FREI, N. – van LAAK, D. – STOLLEIS, M.(Hrsg.): Geschichte vor Gericht. Historiker, Richter und die Suche nach Gerechtigkeit, München 2000.

FREI, N.: 1945 und wir. Das Dritte Reich im Bewußtsein der Deutschen, München 2005.

FREI, N.(Hg.): Hitlers Eliten nach 1945, München 2004.

FREI, N.: Der Führerstaat. Nationalsozialistische Herrschaft 1933-1945, München 1987.

GELLATELY, R.: Kdo podporoval Hitlera. Společenský souhlas a režimní nátlak v nacistickém Německu, Praha 2003.

GOLDHAGEN, D. J.: Hitlers willige Vollstrecker. Ganz gewöhnliche Deutsche und der Holocaust, Berlin 1996.

GRABITZ, H. – BÄSTLEIN, K. – TUCHEL, J.(Hrsg.): Die Normalität des Verbrechens. Bilanz und Perspektiven der Forschung zu den nationalsozialistischen Gewaltverbrechen, Berlin 1994.

GRÄFE, M. – POST, B. – SCHNEIDER, A.(Hrsg.): Quellen zur Geschichte Thüringens. Die Geheime Staatspolizei im NS-Gau Thüringen 1933-1945, Erfurt 2005.

HAASIS, H. G.: Smrt v Praze. Atentát na Reinharda Heydricha, Praha 2004.

HAMŠÍK, D.: Druhý muž Třetí říše, Praha 1986.

HERBERT, U. – ORTH, K. – DIECKMANN, Ch.(Hrsg.): Die nationalsozialistischen Konzentrationslager, Frankfurt a/M. 2002.

HILBERG, R.: Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933-1945, Praha 2002.

HIRSCHFELD, G. – JERSAK, T.(Hrsg.): Karrieren im Nationalsozialismus. Funktionseliten zwischen Mitwirkung und Distanz, Frankfurt a/M. 2004.

CHIARI, B.: Hinter der Front. Kollaboration und Widerstand in Weißrußland, Düsseldorf 1998.

IVANOV, M.: A hořel snad i kámen, Praha 1982.

JIČÍNSKÝ, K.: Zámeček. Historie národního odboje za Heydrichiády na Pardubicku, Pardubice 1989.

KEMPNER, R. M. W.: SS im Kreuzverhör, München 1964.

KERSHAW, I.: The Nazi Dictatorship. Problems and Perspectives of Interpretation, London 1995.

KLEMPERER, V.: LTI. Notizbuch eines Philologen, Leipzig 1975.

KYNCL, V.: Akce Ležáky. 24. 6. 1942, Měretice 2002.

KUČERA, J.: „Žralok už nikdy nebude tak silný“. Československá zahraniční politika vůči Německu 1945 – 1948, Praha 2005.

KURAL, V.: Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1939-1945), Praha 1994.

KRÁL, V.: Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938-1945 (Probleme der ökonomischen und sozialen Entwicklung in den Böhmischen Ländern in den Jahren 1938-1945), I.-III. díl, Praha 1957-1959.

LIPSTADTOVÁ, E. D.: Popírání holocaustu. Sílicí útok na pravdu a paměť, Praha 2006.

- LICHTENSTEIN, H.: Himmlers grüne Helfer. Die Schutz-und Ordnungspolizei im „Dritten Reich“, Köln a/M. 1990.
- MACDONALD, C.: Úder z Londýna. Atentát na Obergruppenführera SS Reinharda Heydricha, Praha 1996.
- MALLMANN, K. M. – PAUL, G.: Herrschaft und Alltag. Ein Industrieviertel im Dritten Reich, Bd. 2, Bonn 1991.
- MALLMANN, K. M. – PAUL, G.: Die Gestapo – Mythos und Realität, Darmstadt 1995.
- MALLMANN, K. M. – PAUL, G.: Karrieren der Gewalt. Nationalsozialistische Täterbiographien, Darmstadt 2004,
- MIKŠÍK, O.: Hromadné psychické jevy. Psychologie hromadného chování, Praha 2005.
- NAKONEČNÝ, M.: Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu, Praha 2001.
- NÁLEVKA, V.: První týdny míru, Praha 1985.
- PECKA, J.: Váleční zajatci na území Protektorátu Čechy a Morava, Praha 1999.
- REICHEL, P.: Svůdný klam Třetí říše. Fascinující a násilná tvář fašismu, Praha 2004.
- SEDLÁK, J.: Ležáky varují, Chrudim 1987.
- SOFSKY, W.: Řád teroru. Koncentrační tábory, Praha 2006.
- SCHILDBERGER, F.: Ležáky. 24. června 1942, Praha 1982.
- ŠÍMA, L.: Ležáky. Vražda mužů a žen. Odvlečení dětí do ciziny. Srovnání osady se zemí, Praha 1947.
- TOMÁŠEK, D. – KVAČEK, R.: Causa Emil Hácha, Praha 1995.
- ŤOPEK, F.: Údolí výstrahy, Havlíčkův Brod 1960.
- UEBERSCHÄR, G. R.(Hrg.): Orte des Grauens. Verbrechen im Zweiten Weltkrieg. Darmstadt 2003.
- WELZER, H.: Täter. Wie aus ganz normalen Menschen Massenmörder werden, Frankfurt a/M. 2005.
- WILDT, M.(Hg.): Nachrichtendienst, politische Elite und Mordeneinheit. Der Sicherheitsdienst des Reichsführers SS, Hamburg 2003.
- WITTE, P.: Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/1942, Hamburg 1999.



#### **4. Internet**

[www.koncentracni-tabory.e-stranky.cz](http://www.koncentracni-tabory.e-stranky.cz)

[www.army.cz](http://www.army.cz)

[www.archinet.cz](http://www.archinet.cz)

#### **Seznam zkratek**

AMV	Archiv Ministerstva vnitra
APF	Árijská pracovní fronta
BDC	Berlin Document Center
ČTK	Česká tisková kancelář
MLS	Mimořádný lidový soud

NA	Národní archiv
NOF	Národní obec fašistická
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
ZStL	Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen Ludwigsburg